

VIGILIA



1936 HÚSVÉT ÜNNEPE

I. KÖTET

TARTALOM

BALLA BORISZ: Rody nem lesz milliomos

FRANÇOIS MAURIAC: Nagycsütörtök

HARSÁNYI LAJOS: Túlvilági ballada

IJJAS ANTAL: Két arc

LE CARDONNEL: Ciprusok

MARIE NOËL: Chant de la Passion

SÁNDOR ISTVÁN: A magyar falu szellem-
története

VASILE ALECSANDRI: Láttál már sast...?

VIDA IMRE: A saját halál fogalma Heideg-
gernél és Rilkenél

SIK SÁNDOR: Hetes fogat

ARADI ZSOLT: Öt éjszaka

ÁGOSTON JULIÁN: Új fények felé

P. ÉLYSÉE DE LA NATIVITÉ O. C. D.:
Valódi misztikus-e Ibn Arabi?

SZÉKELY LÁSZLÓ: Zsibbadt, béna révületben

NOSZLOPI LÁSZLÓ: A világnézetek két-
értelműsége

FRIEDRICH BREZING: A lelkétvesztett város

JUST BÉLA: Álom és valóság

MIHÁLY LÁSZLÓ: Elsején költözünk

SOMOGYI ANTAL: Antigone és az áldo-
zat törvénye

THURZÓ GÁBOR: Segítő Fortunátusz

RUZICKA PÁL: Gemelli és az egyetemi
oktatás problémája

P. RAOUL PLUS S. J.: Consummata

MOLNÁR C. PÁL hét eredeti fametszete a
Túlvilági balladához

SZERKESZTIK:

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

Szerkesztik :

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik évente négyszer kb. 640 oldal terjedelemben.

Előfizetési ára egy évre belföldön 6 pengő, Romániában 250 lei, Csehszlovákiában 42 ck, egyéb külföldön 7 pengő. — Egyes szám ára 2 pengő.

Felelős szerkesztő:

BALLA BORISZ

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. szám.

Telefonszám: 37-4-46.

Csekk számla száma: 20.668.

A VIGILIA következő kötete 1936 Péter-Pál ünnepének vigiliájára jelenik meg.

Felelős kiadó és laptulajdonos:

Dr. POSSONYI LÁSZLÓ

A VIGILIA kapható minden nagyobb könyvesboltban. Főbizományosok a SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT könyvesboltjai: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2. — Szeged, Kárász-utca 10. — Pécs, Széchenyi-tér 18. — Debrecen, Szent Anna-utca 10-12. — Győr, Deák Ferenc-utca 2. — Cegléd, Rákóczi-út 2. — Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-út 22. szám.

U J K O R

A K T I V , K A T O L I K U S O R G A N U M

Szerkesztik és kiadják:

ARADI ZSOLT, POSSONYI LÁSZLÓ, RÁDY ELEMÉR

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Előfizetési ár: Egy évre 8 pengő, félévre 4 pengő, negyedévre 2 pengő.
Külföldre egy évre 10 pengő. Belföldre egyes szám ára 40 fillér.

Postatakarék csekk számla: 21.831.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII., Szentkirályi-utca 28.

Telefonszám: 37-4-46.

Mutatványszámot ingyen küld a kiadóhivatal.

Mindenütt kapható.

Együttes előfizetés a Vigiliával.

A VIGILIA

második évfolyamát kezdi ezzel a kötetével. Megilletődve állunk meg egy percre a nyolcszáz oldalas tavalyi évfolyam előtt, amely két tényt bizonyít a legnagyobb határozottsággal. Az első az, hogy a nagy szellemi versenyben Magyarország sohasem marad alul, a magyarság mindig ki tudja termelni magából azokat az örök és korszerű értékeket, melyeket az európai szellem tisztelt és emelt magasra. Kevés külföldi folyóirat veheti fel a versenyt a Vigilia köteteivel, most, hogy az első éven túl vagyunk, elmondhatjuk, hogy nemcsak az utódállamokban, azok nyelvén nem találni párját, de tartalmának és külsejének harmonikus egységével a nagy európai folyóiratok között is az első sorban áll. A második tény nem kevésbé örömdetes. Rácáfol azokra, akik a magyar közönséget s általában a közönséget «lenézik» s nem hiszik el, hogy a jó, magas színvonalú s a szép mindig megtalálja útját azok lelkéhez, akik valamiképen mindig rezonálnak rá. Hogy a Vigilia Magyarország és a külföldi államok magyarságának körében oly sikert ért el, azt legnagyobbbrészt annak köszönheti, hogy volt és van egy, ezekre az értékekre szomjas, megértő közönség, amely nem sajnálta az áldozatokat, meglátta a Vigilia értékeit és felemelte azokat. Most már nyugodtan és biztosan megyünk a további úton. A mozgalom, amelyet elindítottunk, meg nem állhat. S az, amelyet a Vigilia reprezentál az irodalomban, filozófiában, esztetikában, misztikában, amit az Új Kor jelent az aktualitásokban, azoknak örök fénybe állításában, kezdi meghozni gyümölcsét. A nagy és nehéz utat járt elődök nyomában, mindenütt tiszteletben tartva a katólikus tradíció, a humanizmus és magyarság bennünk egységben élő értékeit, szerény munkásságunkkal szeretnénk hozzáépíteni ahhoz az épülethez, amelynek elkészül egyszer hatalmas kupolája is.

A Vigilia e húsvéti kötete ugyanolyan gazdag tartalommal jelenik meg, mint a

többiek. Nagy sajnálattal kell azonban jelentenünk, hogy a megígért cikkek közül nem mindegyik fért be hatalmas anyagánál fogva a jelenlegi kötetbe s azokat csak a következő számokban tudjuk hozni. Így kimaradt Pietro Mignosi Szolovjev öröksége című nagyszabású cikke, P. Bruno de Jesu Marie tanulmányának folytatását is a nyárra hagytuk. Ugyancsak elmaradt Antonio Widmar essay-je a modern olasz katolikus irodalomról és Kisbán Emil tanulmánya a Pálosokról. Nélkülözni fogják olvasóink Gertrud le Fort verseit is, kinek oly gyönyörű regényét csak mult köteteinkben fejeztük be. Külön örömkre szolgál, hogy közölhetjük a világhírű francia írónak, François Mauriacnak, Nagycsütörtök című művét, amely nemsokára teljes egészében a Szalézi művek kiadásában a könyvpiacra is kerül. A fordítás kitűnő munkáját Sprenger Mária Mercedes végezte el. Kérjük, ismertessék meg barátaikkal a Vigiliát és a mellékelt megrendelőlapot használják fel.

VÁGJA KI ezt a megrendelőlapot, írja rá pontos címét és helyezze be egy borítékba és küldje el a **VIGILIA** kiadóhivatalának címére.

MEGRENDELŐLAP

Ezennel megrendelem a VIGILIÁT egy évre 6 P-ért (külföldre 7 P). A pénzt csekklapon beküldöttem, kérek csekkbefizetési-lapot. (Nem kívánt törlendő)

Név:

Foglalkozás:

Cím:

V I G I L I A

H ú s v é t ü n n e p e

1936

I. KÖTET

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
BALLA BORISZ : Rody nem lesz milliomos	3—9
FRANÇOIS MAURIAC : Nagycsütörtök	10—32
HARSÁNYI LAJOS : Túlvilági ballada	33—46
IJJAS ANTAL : Két arc	47—53
LOUIS LE CARDONNEL : Ciprusok	54
MARIE NOËL : Chant de la Passion	55
SÁNDOR ISTVÁN : A magyar falu szellemtörténete	56—61
VASILE ALECSANDRI : Láttál már sast...?	62
VIDA IMRE : A saját halál fogalma Heideggernél és Rilkenél	63—68
SIK SÁNDOR : Hetes fogat	69—72
ARADI ZSOLT : Öt éjszaka	73—75
ÁGOSTON JULIÁN : Új fények felé	76—82
P. ÉLYSÉE DE LA NATIVITÉ : Természetfeletti-e Ibn Arabi misztikája?	83—91
SZÉKELY LÁSZLÓ : Zsibbadt, béna révületben	92
NOSZLOPI LÁSZLÓ : A világnézetek kétértelműsége.....	93—105
FRIEDRICH BREZING : A lelkétvesztett város	106—115
JUST BÉLA : Álom és valóság	116—125
MIHÁLY LÁSZLÓ : «Elsején költözünk»... ..	126—127
SOMOGYI ANTAL : Antigone és az áldozat törvénye	128—137
THURZÓ GÁBOR : Segítő Fortunátusz	138—148
RUZICKSA PÁL : Gemelli és az egyetemi oktatás problémája	149—154
P. RAOUL PLUS S. J. : Consummata	155—160
MOLNÁR C. PÁL hét eredeti fametszete a Túlvilági balladához	

Nihil obstat. Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus. Nr. 1078/1936. Imprimatur. Strigonii, die 7. Aprilii 1936. Dr. Julius Machovich, vicarius generalis.

RODY NEM LESZ MILLIOMOS*

IRTA: BALLA BORISZ

Solange azon a novemberi estén még az első lelkesedésnél tartott, «másnap» és «repülőgépen» akarta követni Rodyt, akit fiatal farkasnak nevezett. Még aznap azonban bölcsőbb sugallatokat kapott. Csodálatos volt, hogy — talán először életében — váratlanul le tudott mondani egy olyan dolog viharosan gyors teljesezéséről, amit idegei, minden elkényeztetett rostjukkal kívántak. Szívósan, megfontolva próbált készülni a vad elejtésére; ekkor határozta el, hogy kis időnyt még vár. Naillacné azt az időpontot tapogatta ösztöneivel, amikor a «nyugtalan kalandor» torkig lehet a londoni környezettel. Sok egyéb körülményt is latolgatott, végül eldöntötte, hogy újév elején megy Rody Stail után. Ilyenkor szokott Miss Sylvia Payne, anyjának huga, évről évre megjelenni Európában, hogy híres baltimorei bögre- és szöttek-gyűjteménye számára új ritkaságokra vadásszon. «Egész Páris», más szóval az a szűk kör, amely Solange társasága volt, jól tudta, hogy Solange, aki Payne kisasszonynak egyedüli örököse, a gazdag vénkisasszony megérkezésekor mindig elébe megy Le Havre-ba s utána még heteket kizárólag csak vele tölt együtt. És Solange terve szerint idén Payne kisasszony Le Havre helyett «Southamptonban fog partra szállni»...

Solange de Naillac okos tervének volt egy hibája; nem ismerhette pontosan Stail lelkiállapotát ebben az időben. Rody azt a kritikus időt élte át Londonban, amikor az utak ketté szoktak válni; elfáradt és fel akarta adni önmagát. «Ó, Solange, senki nem tudott volna kiszakítani többé a nagyhasú hajógyárosok örömeiből, ha eljegyzem ezt a Bruce-lányt» — mondta később az asszonynak. S egy más alkalommal: «Micsoda pompás öngyilkosság lett volna! Egy-egy pillanatban szinte gyönyörűséggel készültem rá. Azontúl életem célja lett volna, hogy a befolyásosabb klubtagok barátjuknak nevezzenek. Ó, teljesen olyanné lenni, mint a többiek! Egy élet megsemmisítésének ez a módja kezdett csábítani. Miért jöttél utánam már decemberben Solange?» De Naillacné Rody harcairól nem tudott semmit — december első felében azzal volt elfoglalva, hogy tavasz leveleket írjon Miss Sylvia Payne-nek.

* A «Megsebzett»-ből. E regényben a vèzec-i Kármel egyik szentéletű tagja, Mária Baptista nővér imáival és áldozataival mintegy üldözi a kalandos életű báró Rody Stailt, mert megakarja akadályozni, hogy Stail végleg a világi élet sarába fenekeljen.

December 15-én éjjel nagy nyugtalanság szállt reá. Miközben messze Angliában Stail veszélyesen közeledett egy válaszüthöz, Solange ezen az éjtszakán váratlanul elvesztette nyugalmát ; bágyadt szemekkel járkált az avenue Henri Martin-beli lakáson. Felváltva szedte az altatószereket és futott a nyitott ablakhoz, mert fuldokolt. Azon titokzatos idegrohamok egyike volt, amikor egy Solange de Naillachoz hasonló asszony, (egy szerencsésnek tartott jelenség) be kell vallja magának, mennyire elhagyatottnak érzi magát, s az életet valóban üresnek. Ezen csak egy férfi — ó Rody ! — segít . . . Többször felkeltette Germaine-t ; reggel hirtelen kiadta a parancsot, hogy csomagolni kell.

Elfogadható külső okot nem tudott felhozni elhatározására, amely megsemmisítette ezen az éjtszakán összes előbbi terveit. Germaine-nek feltűnt sápadtsága. Úrnője most kínos nyugtalanság alatt nyögött. Állapota a reggeli órákban enyhült, amikor rájött : azonnal ki kell rohannia innen. Ez a világ, összes embereivel s társadalmi szempontjaival nem érhet annyit, mint kínzó vágya, hogy elfusson Párisból. Germaine még sokáig emlékezett úrnőjének tekintetére, amikor kimondta, hogy utazik. «Jó dolguk van — gondolta a szobaleány keserűen — ha én ideges vagyok, hová megyek?» Naillacné azonban december 16-án : szépséges viharként érkezett meg Londonba, feldúlva Rody körül az egész, még oly friss, s még oly gyöngye «konszolidációt».

* * *

De ez éjjelen, december tizenötödikén — még sok minden történhetett világunkon, amit ember nem fog megtudni többé. A napok és az éjjelek egymást követték és sülyedtek el az idő végtelenében. Velük mindaz, ami földünkön történt, amit az élők fájdalma vagy reménye kísér. «Kis nővéreim, önök néha talán azt gondolják, hogy a csekély dolgokat hamarabb elfelejti a jó Isten. Talán úgy okoskodnak báránykáim, hogy ezek gyorsan elmulnak ; együtt a rövid pillanatokkal. Mégis, az Úr Jézus nevében kérem valamennyiüket, ügyeljünk minden percre ! — nyögdcisélt Epiphánia ünnepén a vèzeci-i perjelnő, Jézusról nevezett Anna anya ; szalmazsákjában feküdve, életerejének már a végén. Csúnyára dagadt, vízkóros, öreg lábai megmozdultak. Amint beszélni kezdett — régóta hallgatott ! — a hidegülő kis szemekből furcsa, meleg sugarak jöttek elő, mintha egészen messziről most megint utat tudtak volna törni maguknak. Egyenkint, külön-külön ránézett a körülötte álló nővérekre, akik közül Tertia után többen bejöttek hozzája, és szeretetük jeléül kis szentképeket raktak le betegágya szélére. «Ha én elmegyek az Úr elé — folytatta később a perjelnő s ujját, mely már vékonyabb volt egy elhasznált karácsonyfa-gyertyánál, lassan felemelte, aztán rámutatott a híres Katalin anyára, aki nesztelenül, szigorú és nagy orrával most tűnt fel az

ajtóban, — «ha én elmegyek, úgy csak jobb kezekbe kerül ez a nyáj, mint az enyém, ha Isten is akarja. De kérdezzék őt, akit Isten oly sok kegyelemmel tüntetett ki, kérdezzék meg Katalin anyát, a kis dolgozóról. Kérdezzék meg őt, aki azt mondta, leányaim, egyszer, hogy a perceknek, meg a napoknak és a sok-sok kis cselekedetnek csak a héjja válik el. Az, ami benne volt, itt marad körülöttünk és tovább szolgálja vagy a Rosszat vagy a mi áldott Urunkat. Ne feledkezzenek meg a kis áldozatokról! — ismételte halkabban — mennvit segíthettünk volna a lelkeken. Mennyit . . . — az öreg perjelnő arca szomorú volt és többet akkor nem mondott. Ez Epiphania ünnepén történt, azon a napon, amikor egész évre védőszentet választanak a nővérek s a karmelhegyi Boldogasszony láthatatlan jelenlétében megújítják fogadalmukat. A Kereszt-ről nevezett Katalin anya alperjelnő és egyúttal a noviciák mesternője vezette most már a vezec-i sarutlan karmelita zárdát, a beteg perjelnő anyja helyett és sokan tudták azt is, hogy annak halála után újra ez a «nagy és rendíthetetlen akaratú szent» kerülhet csak a perjelnői stallumba. (Négyszer viselte ő már ezt a nehéz hivatalt.)

Katalin anya szívében csak szégyenkezni tudott a dícsérő szavakon, melyekkel a beteg perjelnő, nővérei jelenlétében róla most újólag megemlékezett. «Hasznavehetetlen öreg csont, kiöregedett zárdai seprűnyél» — így vélekedett titokban önmagáról az, akit sokan az apácák közül az első nagy perjelnőkhöz hasonlítottak, azokhoz, akik Avilai Szent Terézszel együtt vettek részt az első sarutlan zárdák megalapításaiban és küzdelmeiben. «Mint szent Józsefről nevezett Mária sevillai perjelnő, Jézusról nevezett Anna vagy Tápia Ágnes medinai perjelnő, ő is Terézia anyánk jobbán fog az utolsó ítélet napján az örök Jeruzsálembe bevonulni». Monseigneur Vénart, a bordeaux-i nagyvikárius nyilatkozott így róla, amikor tizenöt év alatt Katalin anya három új zárdát alapított (a Dauphinéban, aztán Bordeaux mellett s már a világháború után a mièvres-i zárdát, Bourgogneban). Egy-egy ilyen dícséret úgy égette szívét, hogy napokig összezavarodott tőle; ilyenkor hibákat volt képes elkövetni. De ő egyenesen nagy nyomorúsága gúnyjául érezte őket, nehéz keresztnek s minden kereszt arra való volt, hogy elviselje. De úgy lehet, itt rejtett az oka annak, hogy el akarta fordítani gondolatait Anna anya szavairól, amelyeket az Vízkeresztkor mondott. Ezekben az intelmekben megint reá hivatkoztak... (Vajjon soha nem tűnhetek el az emberek elől? — kérdezgette fájdalommal önmagától, szinte két évtized óta már.)

Vízkereszt után következő pénteken este, mikor a Miserere szavai mellett a lámpásokat eloltották s a sötétségben a nővérek elkezdték vezeklésüket, Katalin anyja nagy erővel ütötte öreg vállait a kötélостorral. Az antifona befejező részénél azonban : «Christus factus est pro nobis, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis» — váratlanul elakadt a szívverése.

Most nem hallatszott az apácák hangja — a panaszok zugó vize egy pillanatra elapadt.

De a Keresztrefeszített mintha ott függött volna ekkor előtte, elhagyatva a nagy sötétségben. Áthidalhatatlan távolságon át s ugyanakkor, ugyanabban az időben: mégis egy egészen közeli jelenlétben, szinte szívének belsejében szemlélte az Urat.

Az most széttárta ónszínű karjait s szomjúságtól elepedve hívta magához a lelkeket. A világ rettenetes sötétségéből nem jött válasz. Katalin anyja előreugró, vörösre mart orrában ekkor égő könnyek todulását érezte. Az idő most megállt . . . A könnyek lassan szivárogni kezdtek lefelé a csunya, nagy orron, egy nagy vágy mint mély seb égette. De ezt a vágyat rendes szavakkal már nem tudta volna megfogalmazni.

A mièvreszi Karmel híres alapítója ezután — bárhogyan is küzdött ellene — úgy érezte, hogy el kell hagynia a helyet, melyen most térdelt s ahol a Misererét mondotta. Elfelejtve azt is, hogy az idő Matitunum és Laudes után, kezdődő éjszakát mutat, elveszett abban, ami idők fölött áll.

Az egyik apáca, a Szent Szívről nevezett Mária nővér segített neki később, hogy felálljon térdeiről. Ekkorra már a «Deus misereatur nostri» zsoltárt is elmondták; egy mécses újra feléje világolt.

Katalin anyának nedves volt az arca. De mint minden áldott este, számtalan éven át, most is csak a szabályra gondolt, az egyedüli iránytűre, mely mindennél fontosabb. Végezte kötelességét tovább. Azután jelt adott nővéreinek, éjszakai nyugalomukra vezetvén őket, mintha semmi sem történt volna.

Másnap, a nagy szilencium idején azonban, az esti kolláció után, elővette jegyzeteit. A szent szegénység miatt ezek nyomorúságos kis papírlapokból, leginkább a lourdesi naptár üresen maradt oldalaiból álltak. A vèzec-la-villei Karmelben csaknem kibírhatatlan hideg köszöntött be. Hetek óta halott volt a messzi táj is a kolostor körül, enber alig járt arrafelé. S a szél, maga előtt űzve a nagy hófelhőket, a romedac-i fennsíkról minduntalan nekirohant a szürke falaknak.

Az alperjelnö gémberedett kezekkel ült, a kis lámpa alig pislogott a hideg fal mellett. Most arra gondolt : tehát mégis nyugodtan beszélhet nővéreinek «a kis dolgoknak értékéről, köztük maradó lelkéről és hatásairól». Fel fogja adni nekik elmélkedésül Anna anya intelmeit, bár azok az ő szavait vették alapul s az ő dicséretével kapcsolatban hangzottak el. «De ki vagyok én, nyomorult teremtés, kell-e ezután még félnem a dicséretektől és hogy azok elvakítanak? Jézusnak tetszett s mintegy rámutatott ennek a zárdának egyik gyenge gyermekére. Ó, mit ér az én erőm, mit érnek az én tetteim . . .»

És ezeket írta feljegyzéseibe : «Karmelünk másik szegény betegével, a kis Mária Baptistával ma közölnöm kellett egy titkot. Mondottam neki, hogy az egyik esti penitencia után, ebben a mi zárdánkban, valaki az Úr különös kegyelme folytán mintegy elragadtatásba esett. Ez a személy akkor ott állt lélekben az Úr keresztye előtt. A dolog így történt legjobb tudomásom szerint (mert nem nagyon hiszem, hogy érzeki csalódásról lenne szó). Az illető személy»... — Katalin anya most megállt írás közben. Arra gondolt, hogy lelki atyján, az öreg Bayotte abbén kívül, ugyan senkisem fogja megtudni, hogyan hívják azt a személyt — keservesen sírni kezdett, amikor maga előtt látta Urunkat a kereszten, elhagyatva azoktól, akikért életét áldozta. Jézus homloka fáradtan hanyatlott előre, mintha az egész világmindenség súlyát viselné . . .

És miközben az az apáca ránézett az áldott Krisztusra látta, hogy az isteni tekintetnek olyan mélysége és szomorúsága van, amelynek végére sohasem lehet érni, felsóhajtott: Ki tudja hát megvigasztalni mérhetetlen fájdalmadat, Uram?

Az Úr azonban, mintha akkor megmutatott volna neki az ő gyermekei közül néhányat, kik nem voltak híres szónokok, teológusok, akik talán soha nem beszéltek egy püspökkel sem ; névtelenek voltak, gyengék és elfelejtettek. De úgy lehet, annyi részvét és megértés és olyan lángoló szeretet volt bennük, hogy minden kis érdemüket, imáikat és szenvedésüket Krisztus szerelméért adták oda az elhagyatott, bűnös lelkeknek. A szerencsétleneknek, kik nyomorúságukban talán nem tudtak volna többé kijutni a világ nagy sötétségéből és így soha nem találkozhattak volna az örök Szeretettel.

Mikor az illető apáca ezt megértette, a szíve eltelt világossággal s egy pillanatra eszébe jutott Mária Baptista nővér, aki a vèzec-i Kármelben beteg (és aki soha nem dicsekedhetett nagy tettekkel). És miután hálát adott az Isten irgalmasságáért, utána még egynéhány dolgot tapasztalt, amelyekről azonban már nem tudna beszélni semmit . . .

«Ezeket mondtam ma Completorium előtt, Mária Baptistának. Ő semmit sem szólt, úgy látszott, mintha valamilyen gondolat erősen fogva tartaná. Szemei aztán megteltek könnyekkel. Én azt hiszem, hogy a nagy szeretettől

és hálától, melyet a mi Jézusunk iránt akkor érzett, mintegy megsemmisült. Szegény leányom később engedélyt kért, hogy feltérdeljen szalmazsákján, de én ezt, tekintettel az ő állapotára, nem tartottam volna okos cselekedetnek. Kezébe adtam tehát a keresztet s mondtam, hogy majd helyette is letérdelek. Ő pedig feküdjön csak tovább és mondja meg úgy az Úr Jézusnak, mennyire szereti! Több szót nem szoltunk, mellette maradtam és bizony az egész idő alatt messze volt a lelkünk. Míg azután Completoriumra meg nem szólalt a harang...

Még ugyanezen az oldalon (későbbi keltezéssel), Katalin anyának egy másik feljegyzése következett:

«Kikérdeztem őt bizonyos dolgokról s Mária Baptista nővér így felelt: «Anyám, ön tudja, hogy a szent Karácsony előtti napokban a kolostor Kis Jézus szobrát mindennap más és más nővér cellájába szokás bevenni. Én engedélyt kértem, hogy azon a boldog napon, amikor majd hozzám is eljön a kis Jézus, az éjjel egy bizonyos órájában felkelhessek. Vele akartam tölteni egy ádventi szent éjszakát, amikor senki másé, csak az enyém és így akartam hálát adni azért, hogy érettünk a világra jött.

Akkoriban valamivel jobban voltam s ezért ön, Anyám megadta az engedélyt. Milyen öröm árasztott el, amikor rám került a sor. Egy egész napot tölthettem kettesben a Jézuskával! Délután, hat óra előtt, zárdánk összes nővérei, égő gyertyával a kezükben, a Kármelben ilyenkor szokásos himnuszokat énekelve közeledtek kis cellám felé. S akkor úgy éreztem, hogy a világban nincsen fogalmuk az embereknek, milyen boldogságban van részük mindazoknak, akik Istenért lemondtak a mulandó örömeikről. Mikor az ajtó kinyílt és a felfelé szálló tömjénfüstben Ön Anyám, behozta karjain a kis Jézus szobrát, követve az összes többi nővérektől, azokra gondoltam, akik az igazi boldogságot nem ismerik. Ekkor megfogadtam, hogy éjjel arra fogom kérni a Jézuskát, vonzza minél előbb magához azt a szegény lelket is, akiért, tudja jól Anyám, milyen régóta imádkozom.¹ És értesse meg vele a szent Gyermekség minden nagyságát...

Este olyan kimerültség fogott el, hogy csaknem elvesztettem eszméletemet. Félálomban mintha többször gondoltam volna arra, hogy fel kellene kelnem. De már nem volt hozzá akaratom. Azt hiszem, egészségem megint akkoriban kezdett rosszabbra fordulni, azért lettem annyira gyöngé.

Később azonban azt vettem észre, hogy nem tudok feküdni... A hátam rettenetesen fájni kezdett, ha kemény szalmazsákunkhoz ért; olyan volt, mintha tűzhöz érne. Így hánykolódtam, tisztelendő Anyám, nyugtalanul és

¹ Rody Stail.

tele fájdalommal, egészen addig: míg nem az akaratom, de a nagy fájdalmak és a nagy nyugtalanság mégis csak kiűzték agyamból.

S íme, amint felkeltem, tüstént elmúltak a kínos szúrások a hátamból. Ekkor, bár még igen gyenge és kimerült voltam, nagynehezen letérdeltem a Kis Jézuska mellé, ráhajtottam arcomat arra a bölcsőre, amelybe szobrát fektettük és kimondhatatlan hálával telt meg a szívem.

Hiszen megértettem, hogy Ő volt az, aki a nyugtalanságot küldte és mindazt a fájdalmat; ezek nélkül pedig nem igen keltem volna föl, olyan nyomorúságos és gyöngé vagyok. Azon éjjel Anyám, miközben Kármelünkre mély sötétség és csend borult, én így szóltam a Gyermekek Jézushoz, szorosan a szívemhez ölelve őt: «Ne engedd Jézusom, hogy az a lélek, akinek én már a nevét se tudom, valaha is nyugodtan pihenjen, amíg csak Rád nem talál. Ezért ha lehet, vedd el tőle mindazt a földi nyugalmat és kényelmet, ami meggátol minket abban, hogy utána kiáltsunk Jézusom, kinél egyedül lehet majd csak megpihenni az örök hazában. Végy el tőle, ha kell, minden fekhelyet az életben, vedd el, ha kell a megnyugvását és hitvány földi kényelmét, mindaddig, amíg le nem térdel majd előtted. Mint ahogyan azt velem megtetted ma éjjel, ó Szerelmesem, a te nyomorult gyenge kis nővéreddel». Aztán, Anyám, miközben tovább virrasztottam ezen az éjszakán, odahívtam lélekben a bölcső mellé szent rendi nővérünket, a Gyermekek Jézusról nevezett Terézt, aki engem is ide vonzott a Kármelbe.

Arra kértem, ne hagyja el ezután sem az én «dijoni ismeretlenemet», vigyázzon az örökkévalóságból e szegény testvéremre. Hiszen a jó Isten és a Szűz Anya után elsősorban a Kis Teréz gondjaira bíztam őt...

Megkérdeztem — folytatta Katalin anyja — Mária Baptistát, melyik napon történtek ezek a dolgok, vagyis mikor kérte a kis Jézust, hogy vegyen el, ha kell, attól a lélektől minden «fekhelyet, nyugalmat és kényelmet, azért hogy Istenhez térjen». De Mária Baptista erre nem tudott válaszolni...

Én azonban, bár hiszen nem volt olyan fontos az egész, mégis megnéztem később, vajjon az adventi idő melyik napján vittük be hozzá a Kis Jézus szobrát? Izabella nővér december tizennegyedikén volt együtt a Jézuskával. Így aztán könnyen megtudtam, hogy Mária Baptista, aki utána következett, december tizenötödikén kérhette meg a fenti dolgokra Isten jószágos Szívét. Akinek irgalmába ajánlunk minden lelket.»

* * *

Ez a nap: december tizenötödike, amikor Naillacné Stail után ment, most már elmúlt, elsüllyedt... Rody Stail előtt azonban bezárult a lehetősége annak, hogy mint józan, tisztességes angol adófizető és nagyrebecsült klubtag élhessen ezen a földön.

NAGYCSÜTÖRTÖK

IRTA : FRANÇOIS MAURIAC.

Előszó

Ha egyszerű világi ember, regényíró, könyvet mer írni Nagycsütörtökről, máris túlbecsülte erejét.

Hagyján, ha csak költői oldaláról fogtam volna meg a tárgyat és nem érintettem volna sem a teológia, sem a misztika birodalmát. Mert hiszen ha valaki abban a kegyelemben részesült, hogy gyermekkorát vallásos légkörben tölthette, a Nagycsütörtök pusztá emléke is életre kelti benne a meghalt tavaszokat. Úgy lehet, nekem is be kellene érnem annyival, hogy felidézzem a könnyű áprilisi borulatot Bordeaux felett, a tavaszi eget, ahol az első fecskék cikázásában a Rómába utazó harangok röptét láttam. Talán be kellene érnem azzal, hogy lépésről-lépésre kövessek egy kis fiút, akkori magamat, amint a Kapucinusok terén a virágpiacon egy cserép cineráriát vettem a Szentsírra.

Nem lenne merészség, ha akár oldalakat írnék róla, milyen félelem fojtogatta torkomat ezen a napon. Szorongatott sok minden: a Passió nagy drámája, a vizsgától való retteget, a varázslatos szünidő közelsége, a husvétii cukortojások is, amelyekhez még nem volt szabad hozzányulnunk.

Minden husvétii vakáció felhőtlen boldogságot jelentett nekünk. Nem kaptunk leckét, nem volt nevelőnk, mint a nyári szünidőben. Olyan volt ez a husvétii szünet, mint valami pompás, de túlgyorsan elfogyatkozó gyümölcs. Fájdalmasan érintett minden egyes délelőtt és délután elmulása.

A föld titokzatos ébredése valami egészen sajátos zamatot és színt adott a mi húsvétii vakációinknak és ez talán magában is elég lett volna nekünk, hogy különösen szeressük őket. A Bordeaux-i tél után elbájoltak az áprilisi csupaszágukban barnálló mezők, az ébredező patakok és a bokáig érő haraszt. Jól emlékszem a hallgatag sétákra, emlékszem, hogyan riasztgattam a kakukokat. Néha nekitámaszkodtam egy-egy fenyőfának, — a friss gyanta újjamra ragadt, — vagy letérdeltem valami forrás mellé.

De ha valaki Nagycsütörtökről szóló könyvet vesz a kezébe, nemcsak gyermekkori emlékeit keresi benne. Könnyebb lett volna, úgy lehet, ha pontosan leírom a szertartások rendjét, megadom a szimbólumok kulcsát. Miért is nem írtam ilyen tárgyilagossá, didaktikus könyvecskét? Bizonyára senki sem talált volna benne kifogásolni valót.

Igy azonban erőmet meghaladó feladat előtt állok. Engedtem vágyamnak, elmélkedtem az Oltáriszentség, a Nagycsütörtök nagy misztériuma előtt. Vakmerő dolog! Hiszen a szenteknek, boldogoknak, teológusoknak, doktoroknak és misztikusoknak nagy serege mind medítált erről a nagy csodáról. Hiszen a zsinatok meghatározásai, a szentek revelációi és a liturgikus himnuszok kincsei úgy veszik körül ezt a csodát, hogy örülnék látszik az, aki úgy képzei, hogy bármit is hozzátehet ezekhez.

Valójában semmi olyat sem írtam, amit ne tudna minden gyermek, aki katekizmust tanult. Hacsak a híveknek volna szánva, akkor igazán attól tarthatnék, hogy elvesztegettem a maga idejét és az övét is. De én a nem-keresztény olvasókra is

gondoltam, azokra az ismeretlen ellenségekre, vagy közömbösökre, akik talán csak az én nevem miatt fognak lapozni ebben a kis könyvben. Elsősorban hozzájuk fordulok. Ime, mondom nekik, ez az, amit a legegyszerűbb hívő is hisz nálunk. Ezek az érzései az egyszerű kereszténynek, — egynek az ezrek közül — a kicsiny ostya előtt. Ilyen az a láthatatlan Isten, akit lát, az a rejtett Isten, akit felfed fátylai között.

Ez a hihetetlen és sokak szerint «elgondolhatatlan» misztérium önmagában hordja bizonyítékát. Az Eucharisztia nem más, mint egy beteljesített ígélet, amely az emberi történelemnek egy meghatározott idejében, a föld kerektségnek egy bizonyos pontján hangzott el és amelyről a szinoptikusok, továbbá Szent János, Szent Pál, az Apostolok Cselekedetei és főképen a meg nem írt tradíciónak hézagtalanul egymásba kapcsolódó láncolata tesznek tanubizonyságot.

Megtartott ígélet : hogy megtartatott, azt, hacsak részben is, az egyéni tapasztalás bizonyítja. Akik résztvesznek a kenyérszégésben, nagyon jól tudják, mire képesek, ha élnek Vele és mennyi minden van, amire nincsen erejük Nélküle. Jól ismerik az erőszakos és ellenállhatatlan kísértéseket, melyekkel szemben az Ostyán kívül minden hiábavaló.

Ezek az alapigazságok, melyeket minden hívő jól ismer, talán meglepőek lesznek némely lelkek számára és megállítják őket egy kis magukbaszállásra. Azokra gondolok, akikhez még nem érkezett el az Ige és másokra, akikben mintha meghalt volna. Meg tudják majd ebből a kis könyvből, hogy nekik is szól az ígélet, sőt legelsősorban nekik, mert hiszen «az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megváltsa azt, aki el volt veszve.»

Nagycsütörtök Evangéliuma

Egy Isten, aki végtelen szeretettel szeretett bennünket . . .
Corneille.

Nagycsütörtök Evangéliumát Szent János evangelista XIII. fejezetéből vesszük. Jézus megmossa az apostolok lábát ; nemcsak szóval, hanem példával is tanítja, hogy szeressék egymást ; és Júdás lábát is megmossa. Ott áll már, haláltusájának, tenger szenvedésének valósága előtt, és letérdel azok elé, akiről tudja, hogy el fogják hagyni, meg fogják tagadni, el fogják árulni. Azt már megmutatta nekik, hogy az Emberfia nem azért jött, hogy szolgálják, hanem, hogy szolgáljon. Szolgálja őket és ezekben a szegény szorongó emberekben, amint ott az alkonyodó ég alatt körülveszik és kérdésekkel ostromolják, bennünket szolgál. Nem felel közvetlenül Simon Péter ellenállására, csak rájuk néz, és azt mondja : «Nem vagytok valamennyien tiszták . . .» Köpenyét a lábmossa előtt letette ; most felveszi újra, és asztalhoz ül. Azután odanyújtja Júdásnak a kenyeret, és ráolvassa az ítéletet mindörökre. A szerencsétlen ember kinyitja az ajtót és eltűnik a sötétségben. A tizenegy tanítvány riadtan hallgat ; Jézus megszólítja őket : «Fiacskáim» — és azt mondja : «új parancsot adok nektek, hogy szeressétek egymást ; amint én szerettelek titeket, hogy ti is úgy szeressétek egymást. Arról fogja mindenki megismerni, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretettel vagytok egymáshoz . . .» Péter

megkérdezi tőle: «Uram, hová megy?» És ígéri, hogy mindenhová követni fogja, hogy életét is kész odaadni érte. Így vagyunk sokszor mi is, önmagunk fölé emelkedünk, és azt hisszük, minden lemondásra készek vagyunk: «Az életemet adnám érted . . .» Messziről azt hiszi szegény szívünk, hogy nem is olyan nehéz az. Ó, pedig hányszor szólalt meg már nekünk is a kakas, úgy mint akkor Simon Péternek! És mi még csak ki sem mentünk, keserves sírásra sem fakadtunk.

Leszállt az éj. Most mélyen hallgatnak Jézus barátai, a kevesek, akiket e világban talált. Ő szól hozzájuk, kimondhatatlan szeretettel; sajnálja őket, Ő, akit ezen az éjszakán senki sem fog sajnálni; bátorítja őket: «Nem hagylak árván benneteket» és feltárja előttük az emberi lelkekben folytatódó életének misztériumát, a lelkek Istennel való egyesülésének titkát: «Ha valaki engem szeret, az én beszédemet megtartja: és Atyám is szeretni fogja őt, és hozzája megyünk, és lakóhelyet szerzünk nála». Ezt az ígéretet meg is tartotta az évszázadok egymásutánjában a lelkek millióival szemben. Ő a szőlőtő, és mi a szőlővesszők, az ő élete által élünk mi. Úgy kell szeretnünk egymást, ahogy ő szeretett minket. Ime, már ki is jelenti nekik, az övéinek, hogy meddig megy szeretetében. «Nagyobb szeretete senkinek sincs, mint aki életét adja barátaikért.» Így beszél hozzájuk, akik nem maguk választották őt, hanem akiket ő választott, akiket nevükön szólított, akikhez ragaszkodott, akikkel mintegy azonosította magát. (A papok ennél a résznél hosszabban imádkozzanak.) Megmondja nekik előre, hogy a világ gyűlölni fogja őket, mint ahogy őt magát is gyűlölik. De ne féljenek: olyan öröm vár rájuk, melyet senki el nem vehet tőlük. Az apostolok nem kételkednek ebben a pillanatban. Jézus rájuk néz, talán szomorúan mosolyog is, mikor mondja nekik: «Most hisztek . . .» Tudja, hogy közel van már az óra, mikor majd ez a hit meginog. Pedig micsoda hatalmas megerősítés volt abban, mikor azt kiáltotta feljűk: «Bízzatok, én meggyőztem a világot».

Ne menjünk tovább. Hatoljunk be mi is a homályba. Holnap, pénteken nem konszekrálunk egyetlen egy ostyát sem; azt az egyet, melyet erre a célra tettek el, a celebráló pap a szentsírhoz viszi. Az oltár üres. A Pange lingua himnusza szól mindaddig, míg az Oltáriszentség előre elkészített sírjában nem pihen. A vecsernye zsoltárainak recitálása közben megfosztja az oltárt ékességeitől a pap. Az Egyház megkezdi Krisztusával a kinszenvedést. Elnémult minden harang a Feltámadásig.

¹ A *«reposoir»* tulajdonképp nyugvóhelyet jelent. Az a feldíszített oltár, ahová az Oltáriszentséget helyezik Nagycsütörtökön. Én ezt a kifejezést mindenütt szentsírnak fordítottam, mert ugyanúgy adorálnak előtte Franciaországban a hívek, mint nálunk a szentsírban kitett Oltáriszentség előtt. Különbség csak az, hogy ott nincs külön ú. n. szentsír és a hívek adorálnak a *«reposoir»* előtt, már Nagycsütörtökön is, holott nálunk az Oltáriszentséget csak a nagypénteki csonka mise után helyezik el a szentsírba. *Fordító.*

Nagycsütörtök varázsa

A Szombat méla csendjén illetett
Csókjával akkoron az égi szeretet.
Oly sejtelmes volt akkor a harangszó,
Az imádság oly kéjes, szívből hangzó.
Egy édes vágy mind titkosabban
Erdőn, mezőn bolyonganom űzött,
S ezernyi forró köny között
Világot érezék születni önmagamban
Gyermekjátékot hirdetett az ének,
A kikelet kísérte ezt a dalt...

— — — — —
Oh, zengj tovább te égi Hallelujah,
Könyem fakadt, — a földé vagyok újra.
(Faust, I. rész.)

Látom magamat, kisgyermeket, amint kézenfogva vezetnek, vagy ahogy az öreg hintóban ülök, melynek sajátságos szaga az utazást, a nagy útításkákat, a vonatot, a vakációt jelentette mindig. Akkor mentünk szentsírokat látogatni. Először a Szent András-templomba, majd a Szent Pálba, onnan a Szent Illésbe, aztán a Szent Mihály-templomba és a Boldogasszony-templomába. Talán vissza kellene parancsolnom saját emlékeimet, és követnem inkább lépésről-lépésre a Nagycsütörtök liturgiáját. A székesegyházban a püspök megmossa tizenkét szegényember lábát. Tizenkét pap, hét diakonus és hét subdiakonus segédkezik neki, mikor ünnepélyesen megáldja a szent olajokat: a betegek olaját, a szent krizmát, és a katechumenek olaját. A betegek olaja az utolsó kenethez szükséges, a krizmát a bérmláshoz, keresztséghez, püspökszenteléshez, oltárszenteléshez, harangok megáldásához, templomszenteléshez használják. A katechumenek olaját szintén a keresztség-nél használják, de papszentelésnél és királyok felkenésénél is.

Nem, mégsem tudok elszakadni a szentsíroktól. Látom magamat, amint ott állok a padomnál, Nagycsütörtök délutánján, a Kollégium kápolnájában. Jeremiás siralmait énekeliük, és éppen rám kerül a sor. Ezek a Lamentációk már tulajdonképpen a nagypénteki officiumhoz tartoznak, és régente éjszaka énekelték őket. A szentélyben háromszög alakú gyertyatartón annyi gyertya ég, amennyi a zsoltár az aznapi zsolozsmában. Minden zsoltár végezetével elolt a ministráns gyerek egy lángocskát. Az idők mélyéből származott át ránk ez az ősi liturgia: akkor a templom éjsötét csendjében hangzottak föl ezek a lamentációk, és napkeltével sorra oltogatták el a gyertyákat. De én rájöttem ennek a szimbolumnak valóságos értelmére is: minden eloltott lángocska egy-egy apostolt jelképez, amint sorra elalusznak a kínszenvedések éjszakáján. Végül csak egyetlenegy láng lobog: a Krisztus. A Krisztus lángol egyedül a vaksötétben. Ezt az utolsó égő gyertyát azután az oltár mögé viszik.

Most is hallom még saját éles hangomat, és egyik pajtásom különösen

tiszta hangját . . . Egy ütemre jajdul fel mindannyiunk ajkáról : *«Jerusalem, Jerusalem convertere ad Dominum Deum tuum . . .* Minden barátaim elhagytak engem, és ellenségeim felülkerekedtek rajtam, az árult el engem, kit kedveltem . . . » És akkor a próféta lamentációi között hirtelen felsír a számonkérés szívettépő szava, melyet az Egyház Krisztussal mondat el ezen a napon : *«Kiválasztott szőlőm ! Én ültettelek ; hogyan változtál át keserűségemre, hogy engem keresztrefeszítél : Barabást pedig elbocsátád ? Besövényeztelek, a követet kiszedtem és tornyot építettem. Hogyan változtál át keserűségemre . . . »*

Engem is mardosott ez a fájdalom, de a nyitott ablakon át beragyogott hozzám a tavasz azúrkék ege. Az udvar platánjain vidáman trilláztak a madarak. Jól kivettem annak a madárnak háromütemű szavát, amely majd ott csicsereg húsvét hétfőjén is az avarborította irtásban, hol még csak ő maga meg a langyos enyhe szellő és a ragyogóbb napsugár lesznek a nagy megújulás első hírnökei. Ezekben az éveimben, mikor még tiszta volt a lelkem, mégis bomlásnak indult már érzelmeim egysége, és a Nagyhét ébresztett ennek tudatára. A világnak minden varázslatos szépsége összefogott a gyermek ellen, aki Krisztussal akarta volna végigélni a kínszenvedést. Alig egy perce egész szívéből felháborodott a tanítványok ellen, hogy nem tudnak virrasztani az Úrral, — és íme, már az ő tekintete is tovaszáll és elszórakozik egy pillangó tétova röptén, melyet a tavaszi szellő sodort be a kápolnába.

Valami boldog bágyadtság, fáradtság, andalító levertség járt velem az ünnepnapokon. A tereken minden gesztenyefa rügye egyszerre pattant ki, a tolltartóm tele volt cserebogarakkal. Minden templomajtóban fiatal leányok gyűjtöttek a szegények számára. Kitaláltunk egy játékot, hogy vajjon a legszebbnek vagy a legcsúnyábbnak adjunk? Arcukba nevtünk, és *«rosszul viseltük magunkat»*, mint ahogyan anyánk mondta. Azt is mondta mindig : *«Gombold be a kabátodat, mielőtt bemegy, nehogy meghülj»*. Nagyon jól emlékszem a csontig ható jeges hidegségre Szent András-templomának boltívei alatt. A napsütésben úszó utcára érve úgy éreztem, mintha vaksötétségben terpeszkednének mögöttem a boltozatok.

A tömeg lassú egymásutánban vonult el a szentsír előtt ; vártam, hogy sor kerüljön rám ; előbbi örömemből már szinte semmi sem maradt, úgy hagyott el lépcsőről-lépésre, amint a fényárban úszó szentsírhoz közeledtem. Mielőtt odakerülhattünk volna, meg kellett csókolni a keresztet. Bíborszínű vánkoson feküdt a Megváltó képe, melyet minden egyes csók után tiszta fehér ruhával törölt le egy ministráns gyerek. Voltak hívek, akik sokáig csókolták mind az öt sebet *«nagy szeretettel és nagy fájdalommal»*. Talán itt ébredtem legjobban tudatára, hogy mennyire tévedett a protestantizmus, mikor elvette a képek tisztelőtét. Hiszen a legtanulatlanabb hívő is tudja, hogy ami előtte van, csak kép, de szeretetének lendülete áthatol a fán és úgy öleli az idők végéig szüntelenül vérző, mindig nyitott, valóságos sebeket.

Az igaz Egyház nem osztja meg az embert, nem állítja úgy be, mintha

csupán lélek lenne. Megragad benne mindent, ami érezni tud, a legnagyobb bűnök és a legforróbb odaadás forrását. Új medret ás ennek a tisztátalan folyamatnak, eltéríti sodrát a teremtménytől. És könnyeink, csókjaink ragyogó tisztaságban találnak el Őhozzá, aki azt ígerte: «Omnia ad me traham». Nagycsütörtökön mintha Magdolna szeretetében olvadozna fagyos szívünk. «Nagyobb szeretete senkinek sincs, mint aki életét adja barátaiért.» A csendes, megilletődött tömeg homályosan érzi, hogy ott lebegnek most körülötte ezek a szavak. Ott fekszik előtte a keresztfára szögezve az Úr, akiben a világ nem talált bűnt; és Ő mégis magára vette a világ bűneit. A zsidók Nagy Sándort vártak, Cézárt vártak, és íme az Isten Báránya jött el hozzájuk, aki még szörnyű megalázottságában, még a hitetlenek szemében is túlnő minden testi vagy lelki értelemben vett nagyságon. Végtelenül nagyobb mindeneknél. Szegényebb a legszegényebbeknél: «a rókáknak barlangjuk van, az égi madaraknak fészük, de az ember fiának nincsen hová fejét lehajtsa...» Övéi közül elárulta az egyik, a többi elhagyta és megtagadta. Még Isten is magára hagyta a csütörtök szörnyű sötétségében. A gonosztevők közé soroztatott, epével és ecettel itatták. De mindezeknél jobban megdöbbenünk talán, mikor a zsidók azt kiáltják, hogy szálljon le a keresztről és majd hisznek benne: Ő pedig hallgat. Ettől a némaságtól, amint így elfogadja, bevallja a vereséget, megzavarodik a lelkünk. Pedig meg kellett lenni ennek is, szükséges volt, hogy egészen a legszélső pontig szenvedjen, elmerüljön a végső elhagyatottságba fenéig.

A hullámzó tömeg, mely a szent sírig sodort, most vitt tovább a bejárat-hoz, hol két sorban álltak a gyűjtögető leánykák. Orromat megcsapta a meleg aszfalt és az áprilisi por illata. Mikor a húsvét későre esett, már fecskék csicseregtek a korai alkonyatban a háztetőkön. Boldogok a keresztények, akik már idelenn mindenem föllelik Isten kezenyomát! Közeledett az este, de nem támadt sötétség, nem rengett a föld. A sírok sem nyíltak meg: merev mozdulatlanságban borultak az emberek porhüvelyé fölé. A halottak sem támadtak föl, hogy bűnbánatot hirdessenek a világnak és tanúságot tegyenek az Atya hatalmáról. Leszek-e én is egy piciny kristálya annak a maroknyi sónak, melyet az Emberfia szórt szét a világon? Akarom-e igazán, hogy én, csenevész kis ág, azzal a tűzzel égjek, amelyet Ő lobbantott lánggra? A szalmakalapok alól kissé sápadtan fehérlett a kisleányok arca; elnéztem lesütött szemüket, ajkuk titokzatos vonalát. Vajjon én is azok közé tartozom-e, akik már nem látják a testi szépséget, mert a lelket keresik, hogy magukkal ragadják egészen a kereszt lábáig és Krisztusnak adják? Vagy talán csak a magam kényének élek? Saját szenvedélyeimet imádom, mint valami mohó, telhetetlen istenséget, amely mindent magának követel és emberáldozatokból táplálkozik?

Volt, hogy már virágvasárnapján elhagytam a kollégiumot és megkezdhettem a vakációt. Az otthoni berkekben még gyötrőbbé vált ez a tusakodásom. Saint Symphorienben mindenki, még a legszegényebb zsellérnép is hozzá-

járult a szentsír feldíszítéséhez. Egyszerű paraszti lámpások, réz gyertyatartók világítottak rajta . . . Itt, a falun még sokkal jobban hatott rám a harangok némasága is. Ilyenkor egy-egy kalapácsütés vagy kakaskukorékolás, kutyák ugatása sajátságos zengéssel ütötte meg fülemet. Az a különös érzésem is volt, hogy a madárdal nem is madárdal, a szárnyas kis nép csak a másnapi feltámadás himnuszát gyakorolja.

Hanem a száraz levelek alatt, a homok alatt, a szikes mezők szürkés hamuja alatt mégis csak Cybele keble pihegett, mégis csak ő nyujtogatta zsibbadt karjait. Cybele, akinek vonzó arca félelmetesebb volt minden titokzatos arcnál, melyet városban lát az ember. Krisztus lelkünket tanítja arra, hogy Ő a szőlőtő, és mi a szőlővesszők vagyunk ; de Cybele a testünket tanítja ugyanerre. Így bontakozott ki a kegyelem és a természet megújítása egy fiatal keresztény lélekben, és így kezdődött a két tavasz különös háborúja, mely bizony évekig tombolt bennem. Vajjon megszűnik-e valaha is? Hiába tudjuk, hol vár ránk a béke ; nyomorúságos emberszívünk csak akkor szereti a békét, mikor már a szenvedés fáradttá gyötörte. Alighogy meggyógyította lelkünket az Úr, szívünk nyugtalansága mindjárt arra készlet, hogy ismét tengerre szálljunk. «Pax Dei quae exsuperat omnem sensum.» A fiatal, viharokra vágyó lélek nem érti ezt a gondolatot, de ha érett korában elmélkedik rajta az ember, sohase merítheti ki az értelmét.

Látom magamat serdülő koromban. Az ébredező lelkű ifjú elnézi, amint a nagycsütörtöki napsugár életre csókolja a függöny rózsáit. Lehet, hogy szívében ellene mond a nagycsütörtöki magábaszállás és hallgatás nagy tanításának. Ugyan ! ki akarná végigélni Krisztussal a kínszenvedést ! Lehetetlen, hogy az igazság ne ott legyen, ahol a szabad és ösztönös élet ragyog. Mindennek ki kell bontakoznia, minden csirának, melyet ifjú vérünk árja sodor . . . Igen, de a fiatalság tapasztalatlanságában nem tudja még, mi az, amit magában hordoz. A spártai fiú nevetett és úgy szorította magához a kis rókát, mely halálra marta. Fiatalság — gyümölcs, mely épnek hiszi magát : rejtett rothadás. Az ember jóval később, mikor elesettségében már nem meri égnék emelni szemét, visszagondol mindarra, ami tiszta éveiben nem bírta visszatartani őt . . . Akkor hiába figyelmeztették, bízva-bízott magában, mert hiszen érintetlen tisztaságban ébredt minden reggel ; mezítláb futott ki az erkélyre és kacagó szívvel köszöntötte a nagycsütörtöki sugárzásban úszó hegycsúcsokat.

Régi Nagycsütörtök ! Rejtett, megbúvó kis falu mélyén, hol a plébános és egy-két szegény asszony díszítette fel az egyszerű szentsírt ! Eugénie Guérin naplója kedvesen őrzi meg egy ilyen Nagycsütörtök emlékét : «Most jövök meg, egészen beillatosítva, a kis kápolnából, ahol az Oltáriszentség pihen. Szép ez a nap, mikor az Úr virágok között, tavaszi illatárban akar nyugodni. Mindent elkövettünk, Mimi, én és Róza, a templománya, hogy szép legyen az oltárunk. Munka közben az utolsó vacsora szépen díszített termére gondol-

tam, ahol Jézus kívánta megülni tanítványaival a húsvétot akkor, amikor önmagát adta áldozatul». Eugénie gondolatai bátyját keresik. Nagyon szereti őt, aki akkor, 1835 tavaszán Párisban bolyong ; félti, mert leveleiben sohasem beszél már Istenről ; és ki tudhatja, nem éppen most jutott-e el odáig, hogy lelkét elveszítse? «Rád gondoltam elragadtatásaim között és annyira szerettem volna, hogy ott légy mellettem az Úr asztalánál, úgy mint három esztendővel ezelőtt . . .»

Ezen a napon többször megtörtént, hogy a szentek meglátták rendeltetésük formáját : lelkük előtt megjelent a keresztt, mint ahogyan a Mesternek is megjelent : eléjük állt a kínszenvedés egész véres apparátusa. Hallgassuk meg a gyermek Jézusról nevezett kis Teréz nővért : «Csütörtökön este, miután engedélyt kaptam arra, hogy az egész éjszakát a szentsír mellett töltssem, éjjélkor visszatértem cellánkba. Alighogy lefeküdtem, éreztem, hogy valami buzogva tör fel belőlem és előnti ajkamat. Azt hittem meghalok és szívem majd meghasadt az örömtől. De mert már eloltottam volt kis lámpánkat, leküzdöttem kíváncsiságomat és nyugodtan elaludtam».

Melyik sztoikus lett volna valaha is ilyen önmehtagadásra képes? Véromlás? Élet vagy halál? Az okos szűz nem gyújtja meg lámpáját és békésen pihen Nagycsütörtök sötét éjszakáján.

És mikor hajnalban felébred a kis leány, fél talán attól, amit most meg kell tudnia? «Öt óraker, amikor megszólalt az ébresztő harang, azonnal eszembe jutott, hogy nagy öröm vár reám és azután az ablaknál meg is győződhettem róla, hogy úgy van, ahogy reméltem, mert a zsebkendőm tele volt vérrel. Ó, anyám, micsoda reménység ! lelkemben biztosan tudtam, hogy szerelmemem halála évfordulóján intézte hozzám első hívó szavát. Olyan volt ez, mint távoli édes suttogás, mely az Ő boldog érkezését hirdette nekem.»

Igy tanítja meg a Nagycsütörtök a lelkeket arra, hogy ne féljenek, hanem várják és kívánják a halálküzdelmet és a halált. Krisztus haláltusája ígért arra, hogy az ember haláltusájában nem lesz egyedül.

A mandátum, vagyis a lábmosás¹

«Mert mi tudjuk, hogy a halálból az életbe jöttünk, mert szeretjük testvéreinket . . . (Szent János I. lev.)

Az oltárfosztás után kezdődik a Mandatum szertartása. (Nevét az Antifona kezdőszavaiból vette : «Mandatum novum do vobis. Új parancsolatot adok nektek».) Először eléneklik az Evangéliumot : «Ante diem festum Paschae». Majd a szertartást végző pap leteszi kazuláját, körülövezi magát egy ruhával, és megmossa lábát tizenkét kispapnak vagy tizenkét szegénynek. A tizenkét mosás után mindegyik előtt letérdel, megtörli lábukat a diakonus által nyújtott ruhával, aztán megcsókolja.

Minden ének, mely a lábmosás szertartását kíséri, megerősíti az új törvényt, melynek át kellett alakítani a világot; annak a szeretetnek a törvényét, mely az antik világban tökéletesen ismeretlen volt: «Úgy ismerik meg az emberek, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretettel lesztok egymáshoz». És: «Maradjon bennetek a hit, remény és szeretet, és a három közül legnagyobb a szeretet». Végül: «Ahol szeretet van, ott van az Isten».

Ezzel, a minden Nagycsütörtökön megismétlődő lábmosással s ezekkel a nyomatékos szavakkal az Egyház tanúságot tesz arról, hogy tudatában van a szeretetnek, amely ezen a Nagycsütörtökön áradt szerte a világban és küldetése van arra, hogy ezt a szeretetet ápolja és terjessze.

Semmi sincs a világban, ami jobban ellenkezik az ember természetével. Ettől a Nagycsütörtöktől fogva Krisztus szeretete fájdalmasan tör utat az emberi kegyetlenségek között. Még akkor is, ha úgy látszik, hogy elfogadták az emberek, nem tesznek mást vele, mint hogy kihasználják önző céljaikra. A szegények szeretete ürügy volt mézszárlásokra, ürügy volt kegyetlen tirannizmusra. A szeretet egyedül Krisztusban virágzott ki. A világ azzal vádolja a hívőket, hogy mindent csak érdekből tesznek, a túlvilági boldogság reményében. Mert a világ nem ismeri a szeretetet, mely minden természetfölötti aktusnak forrása s melyre a katolikus Egyház megszámlálhatatlan példát tud elénk mutatni. Szeretni Krisztust, szeretni Őt különösképpen az Eucharisztia-ban és szeretni felebarátunkat: ez egyet jelent, ez a két parancs tulajdonképpen egy parancs. «Amit egynek teszték a legkisebbek közül, azt nekem teszitek.» Nincs itt számítás, nincs itt előre latolgatás, nincs itt más, csak szeretet.

Krisztus szavai, melyeket a csütörtökről péntekre virradó éjszakán intézett tanítványaihoz vagy az Atyához, magukba foglalják már a szeretetnek minden lehető megnyilatkozását, melyet később a boldogok és szentek nemzedéke hozzá intézhetett; és a lábmosás előképe az irgalmasság mindazon cselekedetének, melyek megújítják a föld színét. Csodálatos és örökké tartó szövetsége kezdődik ezen az éjszakán a szenvedő testeknek az Isten Fiának szenvedő testével. Megalakul Krisztus barátainak két családja, azok, akik közvetlenül az ő kínokkal telt emberségének enyhítésére szentelik magukat és megosztják haláltusáját s azoké, akik a szegények, betegek, börtönlakók, pestisesek s az emberiség minden szenvedő söpredéke testében szolgálják Őt.

Az elsők azok, akiket kontemplatívoknak nevezünk, akiken botránkozik a világ, mert nem is sejti kimerítő aktivitásukat. A világ nem érti meg, hogy mit jelent a szenvedő Krisztusnak szentelt élet. Talán Jeanne Ancelet-Hustache könyvének, «A középkor egy dominikána zárdájának misztikus élete» néhány sora világot tud vetni erre az életre: itt olvassuk az egyik apáca sorait, aki látta a mi Urunkat, amikor a zsidók kínozták. Ez a látvány olyan nagy fájdalommal töltötte el szívét, hogy soha többé nem tudott aludni. Este, a Completorium után aludni ment, de még a többi nővérek le sem feküdtek mind, már

újra fönt volt és imádkozott a hálóban egészen addig, míg a kórust újra meg nem nyitották. A Matutinum után már a kórusban maradt. Télen legnagyobb hidegben is csak egy takarót dobott magára és ott maradt a kóruson. Egyetlen egyszer ment vissza lefeküdni s a Prima órájában maga előtt látta a mi Urunkat, aki azt mondta neki : «Ebben az órában állottam a Törvény-szék előtt, s te itt fekszel és alszol».

Örülség, maga Szent Pál is így nevezi, valóban a szeretet balgasága az, amit a Nagycsütörtök szerteáraszt, de a világban olyan ellenállásra talál, melyel szemben nem tud diadalmaskodni, csak a világ végeztével. A pogányság — bár úgy látszik, mintha le volna győzve (de a földgolyónak csak egyes részein) — tovább él, mégpedig a legaljasabb formában minden élő szívben. De főképpen az értelem szegül ellene Krisztus tűzésnek, melyet Ő a csütörtökről péntekre virradó éjszakán gyújtott meg. Minden erejével küzd ellene. A keresztények között is egész sora van az ilyen nagy szellemeknek : Rabelais-tól Montaigne-ig, Molière-től Voltaire-ig, Spinozá-tól Goethe-ig és Nietzsche-ig : mindazok, akik tagadván az eredeti bűnt, elfogadják a természetet és csakis abban bíznak. Bíznak az emberben, úgy ahogy van ; egyensúlyt és mértéket keresnek mindenhol ; nem akarnak feláldozni önmagukból semmit ; ideáljuk mindent «beteljesíteni.»

Ezek a bölcsek ágaskodnak a misztikusok ellen és segítségért kiáltanak : «Testvéreim — így könyörög Nietzsche —, maradjatok hívek a földhöz, szereteteknek minden erejével. Szereteteknek és ismereteknek ne legyen más értelme, csak földi. Kérlek titeket és könyörgök nektek. Ne hagyjátok, hogy erőtök túl repüljön a földön és szárnyaitok örökkévaló falakat verdessenek. Fájdalom, mennyi erő pazarlódik el erre ! Tegyetek úgy, mint én, mindenestül forduljatok a föld felé, a test felé, az élet felé . . .»

Hiába tagadnánk : nagy erő van ebben az indulatos kárhoztatásban. Azoknak a hitével szemben mégis tehetetlen, akik tudják, hogy a test megromlott és az élet nem az igazi Élet. Ha szárnyaik továbbra is csapkodják az örökkévaló falakat, melyekről Nietzsche beszélt, azért van ez, mert tudják, hogy van ott egy ajtó, keskeny kis ajtó, amelyen át világosság szűrődik ki és ők majd besurranhatnak rajta. Zarathustra pogány indulóját elnyomja egy másik ének. Szüntelenül hangzik ez a földön Krisztus főpapi imájától fogva, melyet a csütörtökről péntekre virradó éjszakán mondott el : «Én őbennük — mondotta Atyjának tanítványairól beszélve — és Te énbennem, hogy a világ megismerje, hogy Te küldöttél engem, és hogy szeretted őket, mint engem szerettél».

Az egész emberiséget átjárta az önkívületnek ez a kovásza. Még a «legész-szerűbb» korokban is bizonyosságot tesz egy-egy hang amellett, hogy ez az örülség nem szűnt meg. Még a rideg, pozitivisták XIX. században is akadt egy fiatal leányka — 1897-ben halt meg —, aki tanuskodott ennek a balgaságnak a fennmaradása mellett. Egy középosztálybeli gyermek, Lisieuxben, olyan

magasságra emelkedett, mint Sziénai Szent Katalin vagy Keresztes Szent János : «Te vagy, ó, én sasom, akit szeretek, aki magadhoz vonzasz engem — mondja a Gyermekek Jézusról nevezett kis Teréz Krisztusnak —, Te vagy, aki a száműzetés földjére repültél, szenvedni akartál és meghalni azért, hogy magaddal ragadj minden lelket és elmerítsd őket a Szentháromság teljességébe, a szeretet örökös lakhelyébe ! . . . Ó, hadd mondjam el neked, hogy a Te szerelmed egészen az örültséggel határos . . . Hogyan akarnád azt, hogy ekkora esztelenség láttára az én szívem ne akarjon feléd repülni . . . Ó ! tudom, hogy érted a szentek sok balgaságát vittek véghez, és én bolondul azt remélem, hogy a Te szerelmed elfogad engem áldozatul . . . Ó, én imádott sasom ! Rád szegezem szememet és így akarok maradni, ameddig csak akarod. Legyek olyan, mint akit megigéztek».

Távolról nézik hát egymást a bölcsek és a balgák, és vitatkozásaikban meg sem értik egymást. Kölcsönösen üresnek látják egymás argumentumait. Akik a szent Szívet imádják, szívbeli okokra hivatkoznak, de az értelem ilyenekről nem tud. «A szívnek is megvannak a maga törvényei, mint az észnek is.» Pilátusnak, mikor azt kérdezi «mi az igazság?» Krisztus egy szót sem felel. Az ésszel dolgozó, magas polcra jutott tisztviselőember semmit sem értett volna meg belőle.

De a kétfajta szellem között mindig itt volt a habozók csoportja, akik mind a két logikához hajolnak. Krisztus is találkozott velük földi életében : ilyenek voltak, akik először követték Őt, majd eltávolodtak tőle, mert megrendítette, megbotránkoztatta őket esztelen beszéde az élő kenyérről, mely az Ő teste : ez már mégis csak túlment minden határon, ezt valóban nem lehetett elhinni. Már csak mégse akarták, hogy bolondnak tartsák őket ! Aztán a politikusok, mint Nikodemus, aki éjszaka jön el Jézushoz, hogy meg ne lássák, mint Arimathiai József, a Megváltó tanítványa, de csak titokban «a zsidóktól való félelem miatt». — Szívek ezek, melyeket megérintett a hit, de tartózkodó szellemek, polgáriasan józanok, ellenemondók minden balgaságnak.

És kezdettől fogva, még azok között is, akiket Krisztuséinak mondtak, mindig akadtak nagy számmal (kétségtől ezek voltak mindig legtöbben), akik szívesen és sóváran néztek át az ellenkező szelleműekre ; olyanok, akik követték Őt, de csak távolról, anélkül, hogy felvették volna a keresztet ; olyanok, akik ugyan imádják, de titokban, és akik annyira képtelenek a balgaságra, hogy a keresztet is anyagi javukra használják fel, oly jól játszva szerepeiket, mint azok, akik a tulsó oldalon vannak.

Gyengeség, féltékenység, aljasság — csupa olyan dolog, amit Nietzsche megvet a rabszolgáknál — felismerhető a törtétek eme fajtájánál, a maguknak való keresztényeknél, akik néha jobban tudják ügyeiket előbbrevinni, mint a világ fiai, kevesebb akadályt találnak, mert van egy sajátos módjuk, hogy hogyan «dicsekedjenek nyomorukkal» — nem úgy, ahogy az apostol gondolta — és ezzel a maguktartásával fegyvert adnak az ellenfélnek. Az ellenség

ujjal mutat rájuk és diadalmasan alkalmazza Krisztus szavait, hogy a kereszténységet is gyümölcseről lehet megismerni, mint a fákat, s ha ez a gyümölcs romlott, rosszabb, mint ha rothadt volna. De tévednek, mikor győztesnek hiszik magukat: mert a fa gyümölcseit szentségnek hívják. És a többi? Elhullottak, de még azok is megmenekülnek, mert Isten maga a szeretet.

Mert vannak szentek, megszámlálhatatlan sokaságban, és a legtöbbje láthatatlanul, kivéve azokat, akiknek az a küldetésük, hogy megvilágosítsák a világot. Miért nem inkább egy másik, miért éppen ez a kis tüdőbeteg karmelita apáca a lisieuxi zárdában? Miért van az, hogy alig valamivel halála után a kegyelem, mely cellájából áradt, majd az egész világot elborítja? Miért hívják segítségül az egész földkerekségen? Vannak most élő szentek, tudjuk jól, ismeretlen arsi plébánosok, akikről soha senki sem fogja megtudni, hogy színről-színre látják Krisztust, mikor reszkető két kezükben tartják. *Egy* arsi plébánosnak és *egy* lisieuxi Teréznek a sírja körül hullámszik a nagy tömeg, holott a szentek ezrei élnek, szenvednek és meghalnak a homályban.

Az ellenség nem látja ezt, vagy elfordítja róla tekintetét. Elbújik a szentség elől és azokra a keresztényekre igyekszik világosságot vetni, akik előszobáznak és folyosókon ácsorognak. De még azoknak az érdemeit és erényeit is gondosan homályban hagyja. Szívbeli örömmel rendez aztán egy-egy szép «mészárlást» a maga gyönyörűségére. Pedig silányság, alacsonyság van minden pártban, nem kiváltsága egyiknek sem. Csakhogy mikor valaki a Kereszthez tartozónak mondja magát, akkor az eféle tulajdonságok elundorítanak. Bárhol máshol, mint a Kálvárián föl se tűntek volna. Az a nagy aránytalanság, mely az ilyen «beérkezett» magatartása és az általa hirdetett igazságok között fennáll, ad fegyvert Nietzschének vagy a «Helyesen gondolkodók nagy félelme» nagyeszű, de igazságtalan írójának kezébe.

Első áldozás és útravaló

«... A kora reggeli boldog ébredés, a tanítónők csókjai, az öltözőszoba mintha hópelyhekkkel volna tele, minden gyermek ezekbe a hófehértégekbe öltözik...»

(A Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréz.)

«Uram, testi szemeimmel nem látlak többé Téged...»

(A haldokló Keresztes Szent János, mikor az Oltáriszentséget hozták számára.)

Az emberi közönyösség elképzelhetetlen. Semmi sem érteti meg velünk jobban annak az egyedülvalóságnak a mértékét, amely Krisztusra ráborul a Nagycsütörtöknek szentségében, mint az embereknek vaksága az első áldozás fel-fogásában.

Lehet, hogy sokan ellágyulnak, amikor egy szép tavaszi napon megtelnek az utcák apró kis menyasszonyokkal és ünneplő ruhába öltözött fiúkkal, akik nagyon kényelmetlenül érzik magukat első kemény gallérjukban. Nem sok marad meg ebből az egészből, hiszen a legtöbb családban, főleg munkáscsaládokban, ez az aktus nem jelenti semminek a kezdetét, inkább mindennek befejezését. Annyit jelent, hogy a gyermek most végre megszabadul a papoktól és a templomtól. Most már lehet élni komolyan és józanul.

Életem legszebb napja ! Az üres formalitás mintha örökidőkre folytatni akarná az áruló csókok láncolatát : ó, hány gyermek térdel le Krisztus elé és járul hozzá egy jellel, hivatalos és közönségesen elismert jelével annak, hogy most már elhagyja Őt !

De mégis, a választott lelkek ezen a napon szövetséget kötnek az elhagyott Istennel ; hány hivatás sarjadt már ki az első áldozás kegyelméből ! A Gyermekek Jézusról nevezett kis Teréz is megemlékezik ennek az «első csóknak» az édességéről. Az ő számára és még igen sok, nálánál jóval közepesebb gyermek számára nem volt ez Júdás csókja, hanem kezdete egy soha meg nem szakadó szövetségnek. «Találkozásunk nem csak egy pillantás volt, hanem egymásbaomlás. Nem voltunk többé ketten. Teréz eltűnt, mint ahogy a víz-csepp eltűnik az Óceánban. Jézus maradt meg egyedül.»

És mégis, a keresztény országokban is, az Eucharisztia igazi hívei a nagy tömegnek csak maroknyi kis részét képezik. A hétköznapi misék lenézett, furcsa világa : öreg asszonyok, öreg emberek telve mindenféle rigolyával, ti, akiknek körében a lanyha keresztény szégyelne letérdelni, de akik mögött az igazi keresztény szeretné elrejtetni nyomorúságát, ti vagytok a Krisztus legbensőbb barátai. Valahányszor látom az Ostyára szegezett tekinteteket — mintha a Századosnak az évszázadokat átfúró tekintetét látnám —, Zacheus örvendező sietését, Mária Magdolna állhatatos szeretetét. Mindig ugyanazok vannak itt, ugyanaz a kevésbevett félénk kis csapat, annyiszor szétszórták már és mégis mindig együvé kerülnek : a hívek, akiknek hitét semmi sem kezdte ki, akik áldozás előtt és után ösztönszerűleg, minden keresgélés nélkül ugyanazokat a szavakat mondják, mint a kereszténység hajnalán ; ugyanazokat a szavakat, melyeknek hatalmas erejét ez a nagy időköz nem hogy gyengítette volna, hanem még megerősítette, szavakat, melyek egeket nyitnak és langyos esőt permeteznek a kiszáradt emberszívekre : *«Dominus meus, et Deus meus»*.

Adja a jó Isten, hogy megadassék számunkra az a kegyelem, hogy ne haljunk meg Útravaló nélkül, hogy ne magánosan menjünk be a halál misztériumába, hanem azzal az egyetlen Jóbaráttal, aki egyedül lépheti át velünk együtt azt a küszöböt. Hogy megadassék számunkra a kegyelem ; találjuk fel a sötétségeken túl Azt, Aki lehajol hozzánk, hogy testét, vérért és Isten-ségét odaadja annak a roncsolt és szinte már háromnegyedrészen tönkrement emberi testnek. Hogy Ő hallja meg alig észrevehető sóhajunkat, az utolsót,

amelyet már semmiféle emberi fül ezen a földön meg nem hallhat. Hogy az Ő imádandó Arcára szálljon utolsó lehelletünk, mely már az ajkunk elé tett tükröt sem homályosítja meg. Hogy elpihenve Krisztussal, eltemetve az Eucharishtiában, új életre ébredjünk a világot meggyőző Krisztus Király lábainál. Ő, legyen áldott az Úr ezért a mindennél nagyobb reménységért, hogy nem fogunk elhagyottan meghalni.

Gyávaság? Halálfélelem? Könnyű ezekkel a szavakkal diszkreditálni ezt a reménységet. Ha vannak olyan emberek, akiket félrevezet a halál gondolata s akik ezért elfelejtenek élni, vannak viszont mások, akiket megtanít az élet értelmére. Bátorság az, ha nem merünk szembenézni a halállal? Inkább az a bátorság, ha szemléljük és megszólaltatjuk ezt a kikerülhetetlen nevelőt. A hiten kívül is ez minden nagyság alapja. Mit köszönhetnek a halállal való szembenézésnek a régi nagyok és a modernek közül egy Montaigne, egy Goethe, egy Proust? A halál fényét rávetítik elfolyó életükre és napról-napra fogyó emberi létükre. A halál gondolata gazdagítja az emberről való ismeretüket. Mielőtt rájuk sujtana le, az időt arra használják fel, hogy elragadjanak tőle néhány emberi titkot.

A mi szerető érdeklődésünket, akik «az ismeretlen ég nyitott ajtaja» felé fordulunk, nem az itteni kis fények tartják fogva, hanem sokkal inkább a forrás, melyből előtörnek. A halál gondolata hiábavaló volna számunkra, sőt félelmetes, ha nem volna más értelme, minthogy a pszichológiai kutatást szolgálja, hogy milyen magatartást tanúsítunk vele szemben : sztoikus egykedvűséget-e, vagy hedonista örjögést. De a félelmetes küszöbön, a mi nagy örömkre megjelenik haloványan a «reménység leánykája», mint ahogyan Péguy nevezte el a második isteni erényt. Mint azok a kis mártírok, akik elrejtették a hóhérok elől a Szent színeket, — úgy szorítja magához vékonyka karjával a cibóriumot, melyben reánk az utolsó Ostya vár.

Ez az a menedék, amelyet a szeretet készített számunkra csütörtökről péntekre virradó éjszakán. De ne lássunk benne pusztán vendégfogadót, terített asztalt, ahol az Isten vár ránk és velünk marad, habár későn van már. Kétségkívül elsősorban meglátás kell hozzá, hogy a meggyengült szívek felfedezhessék. «Úgy kell tenni — mondja Jaques Rivière, — mint amikor valaki mindenfelé körülnézve keresi szemével azt, amit mutatunk neki : vállára kell tenni kezünket és mondani : De hát nézd csak ! Itt van egészen közel ! Itt van, nézd . . .»

Semmiesetre sem oszthatjuk azoknak a tudós embereknek a nézetét —, mely egyenlő a káromlással —, akik úgy beszélnek az Eucharishtiáról, mint valami csillapítószerről, vagy érzéketlenítőszerről. Ez a magasságos hely, ahol lelkünk nyugalma megtaláljuk, nem jelent teljes nyugalmat. A szeretet nem ismer teljes nyugalmat. Semmi sem kötelezi többre az embert, mint az Eucharisztia.

«Építsétek házaitek a Vezuv lejtőjére» tanácsolja Nietzsche tanít-

ványainak, hogy jelezze nekik, milyen fontos az, hogy az élet veszélyes legyen. Az az ember, aki részt vesz a kenyérszegésben, a szeretet kellős közepébe meri építeni házát. Olyan, mintha máris istenülve volna, de bármennyi erőt merít is belőle, szabadsága megmarad. Mérhetetlen kegyelem ez és mi még mindig szabadok vagyunk arra, hogy félreismerjük, hogy visszaéljünk vele. A legnagyobb szeretetet is el lehet árulni. Táplálva az élet kenyerével, megtagadjuk magunkban azt a valamit, mely a sertések moslékát kívánja meg.

Az Eucharisztia bennünket mindenestül elkötelez: Ez a szeretet szövetsége, lényünk legmélyebb mélyébe írta ennek a szövetségnek a jelét, minden följazott képességünk biztosít bennünket a védelemről és a beteljesülésről, de az árulás is ennek a szövetségnek és egységnek a mértékével méretik.

Krisztus megmondotta, hogy a szerint lesz a számonkérés, hogy ki mit kapott. Mekkora lesz a mi számadásunk, amikor Őt magát kapjuk meg?

«Tiszták vagytok, de nem mindnyájan . . .» ezek a szavak, melyek Nagycsütörtök éjszakáján hangzottak el, áttörik Krisztus barátainak kis körét, ahol csak az egy Júdásnak volt szennyes a lelke. És melyik megtért bűnös nem kérdezi néha magától, amint ott térdel a Szent Asztalnál, hogy nem eszi és issza-e saját kárhozatát.

Azok, akik pálcát törnek a keresztények gyöngesége és gyávasága fölött, nem is tudják elképzelni, milyen merészségre van szüksége a bűnbánó bűnösnek, aki a hívő tömeg között állva közeledni látja a pillanatot, mikor magához fogja venni az Ostyát. Boldogok, akik ebben a pillanatban úgy meg tudnak semmisülni, hogy nem látják többé magukat. És egészen bizonyos, hogy Az, Akinek szeretetéből fakadt az Eucharisztia, alighogy átlépi egy szegény, szerető és megrémült szív küszöbét, azonnal eloszlat minden félelmet. Elhozza békéjét, mint ahogyan megígérte azon a Nagycsütörtökön. Elég a szeretetnek legkisebb indulata, hogy a lélek biztonságban érezze magát és ráhagyatkozzék.

Nem szabad azt hinni, hogy az áldozás könnyű dolog, valami jelentőség nélküli szokás, — nem is csak valami egyszerű édesség, emóció, amelynél lesütjük szemünket és kezünkbe temetjük arcunkat. Nietzsche leglényegesebb tévedése ott volt, mikor nem látta meg, hogy a szeretetnek legfelső foka együtt jár a legnagyobb merészséggel és hogy az az ember, aki összetett kezekkel hajlik a kis Ostya felé, elveti mindennapiságát, elviseli sokszor hősiezen egész lényének meglátását — mint a halálküzdőben —, felülemelkedik ezen az irtózatban, előremegy, beledobja magát egy végtelen kockázatba.

A szenvedéllyel telített életet, melyet Nietzsche olyan nagyra tart, ezt a «bíborpiros életet» ízleli meg a keresztény ebben a pillanatban, — elmondhatatlanul jobban, mintahogy valaha megízlelték a Borgia Césarak és minden szegény földhözragadt származékuk, akiknek nevetséges példáit elének mutatta Zarathustra.

«Semmiféle más vallás — jegyzi meg Rivière — nem tette meg közvetítőnek Isten és a hívő közt a szeretetet, annak roppant megzavarodásaival, külö-

nös logikájával és mindazzal a nyugtalansággal, melyet a lélekben előidéz . . .» Hozzá kellene még fűzni, hogy villámló fényességével, az önismeretnek azzal a mértékével, amely felrázza a lelket álmodozásából s a figyelemnek, a virrasztásnak és óvatosságnak állapotában tartja, amely arra kötelezi, hogy mindig vigyázz-ban álljon, felfegyverezetten, mindig készen, mert a Jegyes az ajtóban várakozik.

A nagycsütörtöki szeretet misztériuma erőssé teszi a gyengéket, bátrakká a gyávákat, szabadokká a rabszolgákat, nemesekké a silányokat, tisztákká a tisztátalanokat, irgalmasokká a kérlelhetetleneket. És felfedi mindenki előtt az emberi gőg nyomorúságos voltát és a hősie alázatosság mindenhatóságát.

A zsidó húsvét

«Mert ha amaz első fogatkozás nélkül lett volna, akkor a másoknak hely nem kerestetnék.

«Újat» mondván, pedig az elsőt megjavította, ami pedig elavul és megvénül, közel jár az enyészethez . . .»

(Zsidókhoz írt levél, VIII. 7—13.

A Nagycsütörtöknek ehhez az elmélkedési szövegéhez nem adhatunk teljes dogmatikai megvilágítást, inkább csak útbaigazításokat, hogy azok, akik az Eucharisztia megismerésében előbbre akarnak jutni, tovább kutathassanak ebben az irányban.

Ha Krisztus valamely cselekedetére gondolunk, mindig gondolnunk kell saját szavaira, hogy Ő nem felbontani jött a Törvényt, hanem beteljesíteni. Az Eucharisziát sem kell valami csodálatos rögtönzésnek gondolnunk. Ez a csoda a valóságban mélyen a Törvényben gyökeredzett. A zsidó húsvét előképe a keresztény húsvét, a húsvéti bárány századokon át jelentette már az Isten Bárányát. Mint ahogy az Oltáriszentség officiuma mondja: «Az égi kenyér véget vet a jelképeknek».

«Vágyva vágytam ezt a húsvétot veletek enni.» Tehát a zsidók hivatalos húsvétján születik meg az új Húsvét. Pascha, húsvét, átmenetet jelent, mert ez volt az ünnepe a zsidók Egyiptomból való kivonulásának és belépésének az Igéret földjére. Így a keresztény húsvét is átvisz bennünket a bűnből a kegyelembe, a sötétségből a világosságba, a testtől a lélekhez, a halálból az életre.

Az Örökkévaló ezt az utasítást adta a fogoly népnek Mózesnek és Áronnak szájából: «A hónap tizedik napján vegyen kiki egy bárányt, családja és háza szerint. Ha pedig kevesebb a szám, mintsem hogy egy bárányt elfogyaszthasson, vegye magához szomszédját, ki háza mellett vagyon, a lelkek annyi száma szerint, amennyi elegendő lehet a bárány megevésére. A bárány pedig hiba nélküli, hím, esztendősen legyen és tartsátok azt a hónap tizennegyedik napjáig s akkor ölje le azt Izrael fiainak egész sokasága estefelé. És vegyenek annak véréből és kenjenek mind a két ajtó mellékére és felső küszöbére azon

házaknak, amelyekben azt eszik. És azon éjjel egyék meg a tűznél sült húst, és kovásztalan kenyeret, vadsalátával. Semmit abból nyersen meg ne egyenek, se vízben főttet, hanem csak tűznél süttöt, fejét lábaival és belső részeivel együtt megegyétek. És reggelig abból semmi se maradjon. Ha mi megmaradand, égesseitek el a tűzben. Azt pedig eképpen egyétek : Ágyékaitokat felövezve és lábaitok felsaruzva legyenek ; botjaitokat tartsátok kezeitekben és sietve egyetek. Mert ez az Úr Fazeja (azaz átmenete). (Exod. XII.)

A bárány egy részét tehát felajánlották az Örökkévalónak, másik részét megette a nép. Ez az előképe az eucharisztikus áldozat két lényeges jellemvonásának. Az új húsvétnál éppen úgy, mint a réginéél, az áldozat egyúttal Istennek égő áldozata és az emberek eledele. Az oltár egyúttal asztal is. Bossuet, amikor magyarázatot ad ezekhez a szavakhoz : «Vegyétek és egyétek. Ez az én testem, mely érettetek adatik . . .», hozzáfűzi : «Ahogy odaadatott a teste, éppen úgy meg is étetett, ahogy jelen van a kereszten, ahol halálra adták, úgy van jelen az asztalon is, ahol eledelünké lett, ahol utolsó csepp vérének is odaadja, mert szeretett bennünket».

Az egyik előírás, amit Mózesnek és Áronnak ad az Örökkévaló a Húsvét megünneplését illetőleg az, hogy kovásznélküli kenyérrel ünnepeljenek. Jól lehet, az új törvényben nem volt semmi szükség arra, hogy az eucharisztikus kenyér ilyen legyen, a római Egyház szent hagyományai és szokásai szerint ugyanolyan, mint a régi törvény ritusának kenyeré. Az ostya tehát megjelent már a várakozás századaiban is a választott nép asztalán.

A húsvéti bárány vére meghintette a küszöböt és a két ajtófélfát, hogy az öldöklő megismerje azokat a házakat, melyeket meg kell kímélnie. Így borít be minket is Jézus Krisztus vére, áldozás után a mi szívünk ajtaja is attól a vértől piroslik, mely elűzi a rossznak szellemét. Nem jelkép ez többé, hanem egy láthatatlan valóság, amelyet jól ismer minden hívő lélek. Ugyanaz a kísértés, ugyanaz az ordító oroslán, mely ellen még tehetetlenek voltunk előző este, melynek már szinte minden ellenállás nélküli martalékává lettünk, — talán még most is körüljár e szív körül, melyet a Krisztus teste és vére óv meg ; lehet, hogy körüljár, de mi már fel vagyunk vértézve támadásai ellen. Van az áldozásban valami tényleges erő, erről mindenki saját magában meggyőződhetik, olyan hatalom ez, amelyen sohasem szűnhetünk meg eléggé csodálkozni. Ez az a fény a sötétségben, melyet az utasember gyújt, hogy távoltartsa a fenevadakat.

A régi Húsvét akkor kezdődött, mikor a zsidók még Egyiptomban voltak, ez volt az előképe a szabadulásnak, mely akkor még csak ígéret volt. Az új húsvétot Krisztus rendelte el, az élő Krisztus. Rendelkezik teste és vére fölött, mely még nem ontatott ki.

A zsidók szabadulásuk emlékét ünnepelték a húsvétal. Az eucharisztikus áldozat is elsősorban az Úr haláláról való megemlékezés. «Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.» De a zsidók csak egyetlenegyszer ették húsvétjukat egy évben. És mi — mi megtehetjük minden reggel, ha tiszták tudtunk maradni.

Az átlényegülés

Megünnepeljük Krisztus utolsó húsvétjának emlékeztetét, annak az éjszakának emlékeztetét, amikor meg akarta osztani tanítványaival a húsvéti bárányt és a kovásztalan kenyeret, atyáiktól vett előírások szerint. A jelképes bárány elfogyasztása után, a vacsora végén, hisszük és valljuk, hogy az Úr saját testét adta saját kezével a tanítványoknak, teljesen mindenkinek és mindenestül minden egyesnek.

Aquinói Szent Tanás.

A katolikus, midőn áldozik, magához veszi Krisztust mindenestül: testét, véré, lelkét, emberségét, istenségét. Próbáljunk belemerülni ebbe a misztériumba.

Láttuk, hogy mi ennek az alapja: «Ime az én testem, íme az én vérem». Bossuet jól jegyzi meg, hogy az evangelisták minden esetben külön megemlítik azt, mikor Krisztus hasonlatokat, szimbolumokat, példázatokat használt. De ez itt nem jelkép, hanem Krisztusnak ugyanaz a parancsoló hangja, mint mikor azt mondotta: «Bűneid meg vannak bocsátva», vagy: «Kelj fel és járj».

«Ó, én Üdvözítőm — így kiált fel Bossuet —, milyen világosság! milyen pontosság! mekkora erő! S egyúttal mekkora tekintély és milyen hatalom van a Te beszédeidben!» «Asszony, te meggyógyultál»; s abban a pillanatban meggyógyul. «Ez az én testem»; és ez az ő teste. «Ez az én vérem»; és ez az ő vére. Ki beszélhet így, ha csak nem az, akinek minden hatalmában áll? Kinek lehet hinni, ha nem annak, akinél a tett és a szó egy- és ugyanazon dolog. Én lelkem, állj meg itt minden latolgatás nélkül: hidd egyszerűen és erősen, amit a te Megváltód mondott, olyan alázattal, mint amilyen ehhez a tekintélyhez és hatalomhoz illik. Ugyanazt az egyszerűséget kívánja tőled a te hitedben, mint amilyen egyszerűség van az ő beszédeben...»

Luther, aki annyit rombolt le és annyit semmisített meg, aláveti magát ezeknek a szavaknak, nem tudván azok isteni egyszerűségének ellentállni. Zwingli magyarázata, melynek értelmében *ez az* annyit jelent, mint: *ez a jelképe*, teljesen kihozta őt sodrából és a nála szokásos durvasággal védi meg az eucharisztikus jelenlétet: «Figyelj ide, te disznó, te kutya, te fanatikus, és lásd be, hogy mekkora számár vagy...»

A marburgi konferencián, ahol a hesseri örgróf jelenlétében kellett vitáznia a svájci Zwinglivel és Oecolampadeval, hogy az egységes protestáns tant kialakítsák, Luther krétával írta rá állványára: «Hoc est corpus meum» és hajthatatlan maradt.

És mégis az Eucharisziát illetőleg egy nagyon fontos pontban ő is

eltért a katolikus hittől. Luther szerint Krisztus megdicsőült és mindenütt jelenvaló teste kötve van a kenyérhez és borhoz, nem helyettesíti azt. Továbbá ez a jelenlét nem a miséző pap szavainak az eredménye. A katolikus misében a consecratio ünnepélyes pillanatában Jézus marad a főcselekvő, de a pap olyan közösségben van vele, mint egy eszköz, melyet Isten használ fel, s amelyen át közlekedik az isteni erő, mely az átlényegülés csodáját viszi végbe, hogy a kenyér Krisztus testévé, a bor Krisztus vérévé változzék.

Luther szerint Krisztus testének és vérének substanciája egyszerűen egyesült a kenyér és bor substanciájával; a katolikus tanítás szerint helyettesíti azt. A kenyér és bor «színei» (accidentái): külső megjelenés, szín, íz, — nem változnak; de a «lényeg» (substancia) átalakul és valóságosan Jézus Krisztus testévé és vérévé változik át.

«Imádlak áhítattal — énekli Aquinói Szent Tamás az «Adoro te» lángoló strófaiban —, Isten, rejtelem, aki e jelekben titkon vagy jelen: Neked egész szívem átadja magát, mert Téged szemlélve elveszti magát.»

«Szem, ízlés, tapintás megcsalódhatik: de a hallás Rólad hittel biztosít. Hiszem, amit hinnem Isten Fia szab: igédnél, Igazság, mi van igazabb? Isten-volta rejtve volt a keresztfán; itt ember-arcát is rejtí e talány. De én mind a kettőt hiszem s vallhatom, kérve, amit kért a bűnbánó lator.»

«Sebeid Tamásként látnom nem lehet, mégis Istenemnek vallak Tégedet. Hadd, hogy egyre jobban hinni tudjalak, Tebened reméljek, Téged vágyjalak.»

«Isten halálára emlékeztető eleven kenyér és embert éltető, add, hogy éljen lelkem Belőled csupán s jóízét Tebened ne veszítse szám.»

Az Eucharisztia dogmája kötve van-e a substanciának és formának skolasztikus megkülönböztetéseihez? A szerző ebben a kis könyvben nem térhet ki erre a kérdésre: de nem tudja eléggé ajánlani Jacques Maritainnek nemrég megjelent művét, «Az Angyali Doktort»-t, amely aránylag nem nagy méretű és könnyű olvasmány. Neki az az álláspontja, hogy semmiféle emberi filozófia nem tarthat igényt a katolikus filozófia elnevezésre. A Tomizmus, amennyiben emberi tan is, nem dogma, mert minden igazság, mely dogmává válik, már előbb a kinyilatkoztatás tárához tartozott. Nem lehet ezt összetéveszteni kifejezésmódokkal vagy formákkal, még ha ezek a kifejezésmódok vagy formák Aquinói Szent Tamástól származnak is. De a hívőknek legyen elég az Egyház sürgető és szinte parancsoló ajánlása és hivatása, hogy menjünk az angyali doktorhoz, aki az Eucharisztia doktora is. Senki sem határozta meg nálánál jobban s ezért senki sem imádta nálánál jobban. Aquinói Szent Tamásnak az Eucharisziát illető meghatározásai átlelkesített, átlátszóan izzó strófákban tárulnak elénk a Lauda Sionban, Pange Linguában, Sacris Solemnisben és ennek a csodálatos istentiszteletnek minden himnuszában.

Örüljünk, hogy oly időkben születünk, mikor a napi szentáldozás lehetőségét nem sötétítik el a bizalmatlanságnak és elrémítésnek tanításai.

És mivel olyan kevesen vannak manapság, akik hallják, hogy «Jöjjetek hozzám mindannyian, akik meg vagytok terhelve . . .» mindenegyikünk úgy tekintse magát a szent asztalnál, mint mindazoknak, élőknek és holtaknak delegáltja, akiket szeret vagy szeretett. S ha hozzánk jó az Úr, nem talál bennünket egyedül. Az elhunytak valamennyien, akiktől mi származunk, kegyelmet nyerhetnek a Tisztítótűzben azért, hogy még élő utódaik imádkoznak értük. És barátaink valamennyien, akik távol vannak a Forrástól, mert vétkeztek, mert közömbösek vagy tudatlanok, mindazok, akik jót tettek velünk és mindazok, akiknek mi rosszat tettünk, gondoljunk rájuk valamennyiükre ebben a felülmúlhatatlan pillanatban.

Valóban, az Ostyával teljesedik az be, hogy Krisztusban valamennyien testvérek vagyunk: «Mert egy kenyér, egy test vagyunk sokan, mindnyájan, kik az egy kenyérben részesülünk».

Művészek, írók, a többiektől különálló emberek, rabjai dolgozószobáinak, könyveiknek, műveiknek, — ők egészen különösképpen is megtalálják helyüket az embereknek abban a processziójában, mely az oltár felé halad. Egy nyáznak a közösségébe fognak tartozni, összefűződnek a többiekkel, ők sem maradnak már a testtől különvált tagok. «Amidőn szívem gyengéd indulatainak engedek — mondja az Úr Krisztus Szent Gertrudnak —, és leereszkedem az élet szentségében egy lélekhez, mely mentes a halálos bűntől, mindazok, akik benépesítik az eget, a földet és a tisztítóhelyet, kimondhatatlan jótéteményekben részesülnek.»

Az áldozás pillanatában a félelmek, a predesztinációt érintő borzasztó aggályok felolvadnak a szív megtapasztalásában, mely biztosít bennünket arról, hogy Isten a szeretet. S akkor a reszkető lélek hallja a feltámadt Krisztus szavát: «Én vagyok, ne féljetek». Így az én védőszentem, Szalézi Szent Ferenc egy nap, amikor tele volt szorongó félelemmel, Krisztustól ezt a felejthetetlen vigasztalást vette: «Glorificatio nominis mei qui non est damnator, sed Jesus. Nem kárhozatbataszító a nevem, hanem Jézus».

De egészen kiváltságosképpen Nagycsütörtök az a nap, mikor a megzavart szíveknek vissza kell nyerniök bizalmukat és hinniök kell Isten irántuk való szeretetében. Egy Nagycsütörtökön, a Laudes alatt, amikor azt az Antifoniát énekelték, Oblatus est quia ipse voluit, az Úr azt mondotta Szent Gertrudnak: «Ha hiszed, hogy a kereszten azért áldoztattam fel, mert én magam akartam így, hidd akkor azt is éppen ilyen szilárdan, hogy ugyanígy vágyom magamat feláldozni mindennap, minden egyes bűnösért, ugyanazzal a szeretettel, mint ahogy feláldoztam magamat az egész világ üdvösségéért. Éppen ezért minden ember, bárhogy roskadozzék is bűneinek súlya alatt, remélheti azoknak bocsánatát szenvedésem és halálom felajánlásával. Mert nincs ezen a földön hathatósabb orvosság a vétkek ellen, mint az, ha valaki szeretettel emlékezik meg kínszenvedésemről . . .»

Az Oltáriszentség és a Szent Szűz

«Jézus halálküzdelve alatt láttam a Szent Szűzet gyötrelemben és szorongásban, Máriának, Márk anyjának házában . . . Többször vesztette el eszméletét, mert sok mindent meglátott Jézus kínszenvedéséből. Küldött már hírnököket is, hogy megtudja a történeteket ; de nem tudta megvárni azoknak visszatérését ; nyugtalanul előre sietett Magdolnával és Saloméval a Josaphát völgyéig. Lefátyolozva ment, karjait sokszor előre nyújtotta az Olajfák hegye felé, mert lélekben látta Jézust vérrel verítékezni s úgylát szott, mintha előrenyújtott kezével le akarta volna törölni Fia arcát. Láttam, hogy lelkével hogyan ért el egészen Jézusig, aki rágondolt és úgy tekintett feléje, mintha tőle várna segítséget . . .»

(Emmerich Anna Katalin. A mi Urunk Jézus Krisztus fájdalmas kínszenvedése.)

Assiszi Szent Ferenc azért szerette Franciaországot, mert itt az Oltáriszentséget sokkal jobban tisztelték, mint bárhol a világon. Megfigyelhető, hogy dacára a hit hanyatlásának, az Eucharisztia századról-századra jobban megdicsőül. Krisztus eucharisztikus élete földi életének mintájára fejlődik ki a világban. Jézus egy elhagyatott műhely mélyén kezdi életét s onnan emelkedik a végtelen dicsőségig. Az első keresztények is éltek az élet kenyerével, de ők is a sötétségben, a homályban.

Azonban elrejtve bár, ez az ostya teszi élővé a legjelentéktelenebb kis templomot is. Nincs szüksége himnuszokra, fényességre ahhoz, hogy meg tudjuk, hogy ott van. A kis öröklámpa csak mutatja jelenlétét. Azok a templomok, melyek tagadják a valóságos jelenlétet, olyanok, mint a hullák. Elvitték az Urat és nem tudjuk, hova tették. Szomorúak ezek a templomok, különösen, ha régebben katolikus templomok voltak ; most olyanok, mint üres sírboltok, semmi sincs bennük. A reménység is meghal bezárt ajtaik küszöbénél.

A katolikus templomok mindig nyitva vannak, mint ahogy a Szív is mindenkor nyitva van.

Corpus Christi . . . Krisztus teste, melyet a Szent Szűz szült. Éppen azért a Szent Szűz tisztelete hozzá tartozik az Eucharisztia tiszteletéhez, anélkül, hogy azzal egyenlő volna vagy azt meghaladná ; de nem választhatjuk el az Anyát a Fiútól. Lourdes, ahol az eretnek azt hihetné, hogy Máriának nagyobb helyet adunk, mint ami őt megilletné, kétségkívül az a helye a világnak, mely az Eucharisziát legjobban megdicsőíti. Ez az egyetlen helye a világnak, ahol az Úr az ostya fátyola alatt jár-kei a betegek között s ahol úgy

szorongatja a tömeg, mint egykor, földi élete alatt. Anyja imádkozik értük, testükért és lelkükért, de Ő az, aki meggyógyítja őket. A szentségi körmenet Lourdesban a Grottától indul el, hogy jelezze, hogy a Szűz adta nekünk Jézust. És ő állott a Golgothán a halálraítélt keresztfének lábánál és most itt áll az örökkévaló dicsőség Királyának oldalánál.

Vajjon hol talált menedéket ezen a nagycsütörtöki éjszakán a Szent Szűz? Tudta-e, hogy mi készül? Tudta-e, hogy eljött ideje a törszúrásnak, melyre annyi esztendőn át készen kellett lennie? Szükséges volt, hogy távol legyen: mert ha az Anya ott lett volna, a Fiú nem ismerte volna meg a teljes elhagyatottságot; Júdas árulását is alig érezte volna. Ha ott lett volna, akkor elkísérte volna az Olajfák kertjébe is, ott virrasztott volna vele és Ő nem szenvedett volna attól, hogy barátjai alusznak. Akkor nem lett volna egyedül, nem vitte volna a világ bűneinek terhét egyedül. Az anya letörölte volna fia homlokáról a véres verítéket. S a kelyhet nem ihatta volna ki fenéki.

A Szűz csak akkor jelenik meg a Kálvária drámájában, amikor fiát már megfeszítették és felemelték ég és föld közé, amikor Ő már semmi segítséget sem kaphatott szentséges Anyjától. Tőle, aki valamikor karjaiban hordozta. Vajjon elég alacsonyan voltak-e a kereszthez szegezve lábai, hogy a Szent Szűz elérhette ajkaival?

Viszont az Apostolok cselekedetei elénk mutatják, hogy a Szűzanya ott volt a Coenaculumban, a mennybemenetel másnapján, együtt ült az apostolokkal. (I. 14.) És minthogy az Apostolok Cselekedeteiben olvashatjuk (III. 42.), hogy az új tanítványok állhatatosak voltak a kenyérszegésben és az imádságban, a hívő lélek megvigasztalódik a Szent Szűz szenvedései miatt, ha átélmélkedik azt, hogy az örömmel milyen mélységeit nyitotta meg benne az Eucharisztia: egyetlen anya, akinek megadatott, hogy másodszor is hordozhatta gyermekét. Ki merészné összehasonlítani Krisztus jelenlétét a Szűz méhében, az áldozó hívő szívében való jelenléttel. Szent Gertrudnak, aki az áldozás pillanatában kérdezte: «Ő, Uram, mely kegyelmet nyújtasz nekem?» Jézus maga felelte: «Magamat adom, egész istenséggemmel együtt, úgy mint amikor Szűzanyám magába fogadott».

Az Úr vacsorája, ahova elkísér bennünket a Szent Szűz, hogy megosszuk az Ő nagy örömét, minden reggel megismétlődik. Az asztal megterítve ott áll, a kenyér számunkra felajánlva ránk vár. A keresztény ember így zarándokol az örökkévalóság felé, egyik áldozástól a másikig. Minden állomásnál Krisztus vár ránk, hogy megnyihassa és bátorítsa szívünket. Vigyázzunk arra, hogy az állomások között ne csináljunk hosszú kitérőket. Még mielőtt az egyik áldozás meggyengülne bennünk, mielőtt a belőle áradó csendességet és békeséget szétszórná a természet és a világ, — hatoljunk bele máris egy új áldozás világosságába. Ne legyen helye két áldozás között a töröket rejtő sötétségnek. Semmitől sem kell félnünk, ha Krisztus kilométerkövei szegélyezik utainkat. Hiszen alig volt időnk, hogy elveszítsük, máris újra megtaláltuk.

Egy mostani pogány poéta beszél arról az Istenről, kinek nevében minden túlzás megengedett dolog. Milyen nehéz visszaélni a szentáldozással! Semmi más nem szükséges ahhoz, hogy odaüljünk ehhez az asztalhoz, csak a menyekzős ruha, vagyis a kegyelem állapota és a szeretet. De az eucharisztikus élet átalakítja a mi életünket, még ha a világban élünk is. Semmi sem közömbös többé: minden hiábavaló gondolat, minden hosszabb szórakozás megkevesbbiti, ha lehet így mondani, az áldozáshoz való képességünket. Mert úgy vagyunk, hogy valami profán multság után, amikor nem követtünk el semmi más hibát, csak szórakoztunk, valahogy félünk az oltárhoz közeledni. Milyen mély értelme van itt ennek a szónak: szórakozás! Kincset szórtunk szét: saját énünket, mely újjászületett az Eucharishtiában, melyet észrevétlenül megmász, megront a világ. Megtörténik, hogy a hívő elégedetlen és nyugtalan, kutatja és kérdezi magát és semmi konkrét elvetni való dolgot nem talál. Mégis, nem kétséges előtte, hogy valamit elveszített. Az Eucharisztia körülveszi atmoszférájával az egész életet. Akik nem a kolostor oltalmában élnek, azokban megindul a harc az eucharisztikus csend és békeség és az élet hullámozása, beszéde és nevetése között. «Ne szeressük a sok beszédet — mondja Szent Benedek regulája —, ne beszéljünk szükség nélkül, hiábavalóságokat, ami csak nevetést okoz, ne szeressük a hosszas vagy igen erős nevetést.»

Ha ez szól a szerzeteseknek, szól az egyszerű világiaknak is. A világi híveket is arra készíti az Eucharisztia, hogy építsenek magukban egy belső katedrális, egy láthatatlan templomot. Amíg te egy szalónban beszélsz, amíg te ragyogsz, bámulatot keltesz: anélkül, hogy tudnád, eltávolodol ettől a tabernákulumtól. Csak akkor látod, mikor magadra maradtál, hogy letévedtél az útról. Mekkora veszteség! Lépésről-lépésre kell visszatérni, újra végigjárni az egészet a jó útig.

Amikor szentáldozás után hálát adunk, minden haszontalan szó, melyet mondtunk, minden haszontalan tett, melybe beleegyeztünk, odaáll közénk és Krisztus közé. Mi magunk építettük fel saját kezünkkel ezt a falat, mely elválaszt tőle. Távolság van tőlünk a Krisztus és szavát is sokkal távolabbról halljuk. De akkora az Ő irgalmassága, hogy az alázatnak és bánatnak legkisebb rezdülése elég ahhoz, hogy szétrombolja ezeket a választófalakat.

Épűgy, mint ahogy a világban való forgás bennünket mindig jobban világi emberré tesz, a gyakori áldozás átalakítja a lelket. A Sas beleépíti fészket ebbe a lélekbe. Olyanná formálja, amilyenben kedvére pihenhet, saját alakját adja neki. Így megváltoztatva, átalakítva ez a szív mindig kevésbé fog alkalmazkodni a külső követelményekhez. De aki megismerte az Eucharisztia izzó csendjét, bármilyen gyáva vagy erőtlén legyen is, vajjon nem azzal fogja-e végezni, hogy az Istenre hagyja az utolsó szót?

Sprenger Mária Mercedes fordítása.

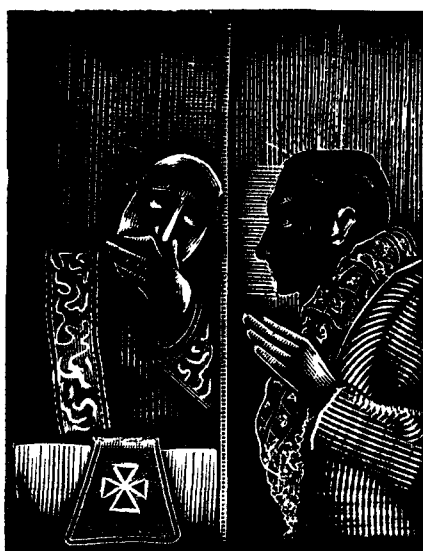


I.

Pitymallatkor futott haza.
Fakó volt, mint a lárva.
Fejében bőszen trombitált
A karneváli lárma.
Az udvarán rikoltozott
Egy élestorkú páva.

Megrémült ifjú homlokán
Egy szörnyű jel sötétlett.
Gyűrött frakkinge tört haván
Egy lázas türkiz égett.
A gomblyukában tört virág.
Már nem volt benne élet.

Az éjjel ötven szakszofon
Viharzott még sikongva.
De hirtelen szívébe szúrt
A gyors halál szigonya.
Ő elfutott s előtte állt
A Rókus tömpe tornya.



Az ódon Rókus nyitva volt.
Ő szédülten betoppant.
A tömjénillattól szíve
Mint tompa dob megdobbant.
A gyóntatószék ajtaja
Ott várta a sarokban.

Mint villámmágnes húzta őt
A gyóntatószék rácsa.
A szíven szúrt megtántorult,
Aléltnan dőlt le rája.
Arcára csapta két kezét,
A pátert hogy ne lássa.

Miről beszéltek ketten ők,
Nem tudja soha senki.
Az úrben majd a szellemek
Gyúlt trombitája zengi.
A templomból aztán hamar
És tántorogva ment ki.



Pitymallatkor futott haza.
Fakó volt, mint a lárva.
Fejében bőszen trombitált
A karneváli lárma.
Az udvarán rikoltozott
Egy élestorkú páva.

II.

A holt leejti hús fejét
A szörnyű kerevetre.
A kerevetje vánkosát
Megdermedten heverte.
Akkor valaki hirtelen
Az ablakot megverte.

Az ablakot egy füstpiros
Ördög ütötte hetykén.
Kénsárga szikra pattogott
Az ablak kék üvegjén.
— Miért szöktél meg, cimbora,
— Megtudhatnám-e ezt én?

A holt megrándult hirtelen.
Az ablakra tekintett.
Lehúnyta két üvegszemét
És lassan nem-et intett.
Az ördög elhült odakünn
S kereste a kilincset.

Az ajtó nem nyílt meg neki.
A kulcs nem volt a záron.
Az ördög elment és futott
A meghökkent határon.
Új ördög jött szemközt neki.
— Mi a bajod, barátom?

— Jöjj, jöjj, segíts! A cimborám
— Nem engedett magához.
— Mi van vele, jaj, nem tudom,
— De Lucifer megátkoz,
— Ha el nem tudom vinni őt
— A Pokol kapujához.

A két ördög az ablakot
Megverte újra hetykén.
Kénsárga szikra pattogott
Az ablak kék üvegjén.
— Miért nem kellek, cimborá,
— Megtudhatnám-e ezt én?

A holt megrándult újra és
Az ablakra tekintett.
Lehúnyta két üvegszemét
És újra nem-et intett.
A két ördög döbbenve állt
És rázta a kilincset.

Az ajtó nem nyílt meg nekik,
Bár tomboltak a záron.
Ijedten nyargaltak tova
A lángragyúlt határon.
Új ördög jött szemközt nekik.
— Mi baj van, két barátom?



— Jöjj, jöjj, segíts! A cimborám
— Nem engedett magához.
— Mi van vele, jaj, nem tudom,
— De Lucifer megátkoz,
— Ha el nem tudom vinni őt
— A Pokol kapujához.

A három ördög visszatért.
Zörgettek újra hetykén.
Kénsárga szikra pattogott
Az ablak kék üvegjén.
— Miért nem kellek, cimbora,
— Megtudhatnám-e ezt én?

A holt megrándult újra és
Az ablakra tekintett.
Lehúnyta két üvegszemét
És újra nem-et intett.
A három ördög vinnyogott
És verte a kilincset.

Hiába volt minden tusa.
Az ember sorsa eldőlt.
Futva szökött a két barát
Az első ördög mellől.
Rémült kiáltás tört ki a
Bozontos ördögmellből.

A világűrben millió
Ijedt ördög viharzott.
Dühöngtek rettent társukon,
Hogy ily kudarcot vallott
És nem tudta megharcolni
Az emberért a harcot.

Egymásnak adták mind a hírt.
A Pokol torka éhes.
Cikázva szálltak, mint mikor
Darázssal küzd a méhes.
És eljutott a hír hamar
A Lucifer füléhez.

Irtóztató haragra gyúlt
Az ördögök királya.
Hivatta nyomban a bűnöst,
Hogy kiszabja reája
A büntetést, mi emberét
A kárhozatban várta.

Levitték füst és tűz között
A Pokol fenekére.
Mire leért, alighogy élt
És megfagyott a vére,
Mert Lucifer Vasvesszeje
Hétszer kinyúlt feléje.

Az első jeltől két szeme
Elpattant és kiégett.
Nem láthat többé szint soha,
Se pirosat, se kéket.
Magába nyelte hirtelen
Az örök sötétséget.

A második jeltől a fül
Harangja szertedurrant.
Nem hall többé melódiát
Se G-mollban, se dur-ban.
A jajkiáltást hallja csak
Örökre, megvadultan.

A harmadik jeltől az orr
Hártyáit elvesztette.
Hiába száll virág szaga
S fenyő-ozon felette.
Az orr szűz illatok helyett
Csak szörnyű bűzt ereszt be.

A negyedik jeltől a nyelv
Tüszője mind kiégett.
Gyümölcsök cukra elveszett.
Elpusztultak a méhek.
A nyelv nem érez mást soha,
Csak ürmöket s epéket.

Az ötödik jeltől a kéz
Felhámja mind lepattant.
A bársonyok nem bársonyok
És nem selyem a paplan.
Minden csíp és szúr, amihez
Hozzányúl akaratlan.

A hatodik jeltől a szív,
Mint nagy göröngy a télben,
Kővé meredt s egy néma szörny
Varangyként ült középén.
Meghalt az édes szeretet
És csak gyűlölet él benn.

A hetedik jeltől az agy
Törvénye szerte ködlött.
A téboly szárnyán hirtelen
Bejárt vad szirtet, öblöt.
S az örült ördög ekkor egy
Világnagyot üvöltött.

(Mert ez a kárhozott Pokol,
Mitől a lét leroskad :
Elveszteni mindent, mi jó
S hordozni mind a rosszat.
Az örök lángok lángja ez.
Minden tűznél kínosabb.)

A világűrben millió
Dühödt ördög kerengett.
Üvöltöztek, de Lucifer
Nem ad soha kegyelmet.
A kárhozott vad sikolya
A vak Nadirban zengett.

Fekete lett a Nap, a Hold,
A Csillagok a mennyen.
Szaggatta magát Lucifer.
Tombolt eszét vesztetten.
A tűzbe furta nagy fejét :

— Az embert — elvesztettem !

III.

A holt leejti hús fejét.
A szörnyű kerevetre.
A kerevetje vánkosát
Megdermedten heverte.
Akkor valaki hirtelen
Az ablakot megverte.

Az ablakot egy napszínű
Angyal zörgette némán.
Sziporkázott a kék üveg,
Mint napfényen a gyémánt.
— Testvér, engedj be, én vagyok,
— Kristályszemeddel nézz rám !



A holt megmozdult hirtelen.
Az ablakra tekintett.
Mint rossz álomból ébredő
Szelid mosollyal intett.
Az őrzőangyal csendesen
Megnyomta a kilincset.

Az ajtó megnyilt s ő bejött,
Mint napküldötte estfény.
Egymásra néztek boldogan,
Mint régen látott testvér.
— Úgy vártam e találkozást !
— Minek köszönjem ezt én?

Az őrzőangyal boldogan
Elment s futott a tájon.
Virágok közt futott. Soká
Nem is kellett, hogy várjon.
Új angyal jött szemközt neki.
— Minek örülsz, barátom?

— Jöjj, jöjj velem ! A jó testvér
— Beengedett magához.
— Mi történt véle, nem tudom
— De Istenhez kiáltoz.
— Alighanem elviszem őt
— A Mennynek kapujához.

A két angyal az ablakot
Megverte újra némán.
Sziporkázott a kék üveg,
Mint napfényen a gyémánt.
— Testvér, engedj be, én vagyok
— Kristályszemeddel nézz rám !

A holt megmozdult újra és
Az ablakra tekintett.
Mint rossz álomból ébredő
Szelid mosollyal intett.
A két angyal künn csendesen
Megnyomta a kilincset.

Az ajtó nyílt s bejöttek ők,
Mint napküldötte estfény.
És nézték egymást boldogan,
Mint régi két-egy testvér.
— Úgy vártam e találkozást !
— Minek köszönjem ezt én?

A két angyal is elfutott.
Szaladt a szűz határon.
Új angyal jött szemközt nekik
És lángolt mind a három.
Az új angyal reszketve szólt :
— Minek örülsz, barátom?

— Jöjj, jöjj velem ! A jó testvér
— Beengedett magához.
— Mi történt véle, nem tudom,
— De Istenhez kiáltoz.
— Alighanem elviszem őt
— A Mennynek kapujához.



A három angyal visszatért.
Ismét kopogtak némán.
Sziporkázott a kék üveg,
Mint napfényen a gyémánt.
— Testvér, engedj be, én vagyok
— Kristályszemeddel nézz rám !

A holt megmozdult újra és
Az ablakra tekintett.
Mint rossz álomból ébredő
Szelid mosollyal intett.
A három angyal csendesen
Megnyomta a kilincset.

Az ajtó nyílt s bejöttek ők,
Mint napküldötte estfény.
És nézték egymást boldogan,
Mint három édes testvér.
— Úgy vártam e találkozást !
— Minek köszönjem ezt én?

A világűrben millió
Vidám angyal viharzott.
Ujjongtak győztes társukon,
Hogy megnyerte a harcot
S az emberért vívott tusán
Nem szenvedett kudarcot.

Egymásnak adták mind a hírt.
A Menny jó hírre éhes.
Cikázva szálltak, mint mikor
Friss rajt ereszt a méhes.
És eljutott a hír hamar
Az Istennek füléhez.

Vidám öröme gyúlt az Úr.
Nagy trónusán felállott.
Hivatta kedves angyalát,
Hogy a szelíd, az áldott
Magán láthassa a csodát,
Mi az emberre vár ott.

Örömsikollyal tört elő
A holtnak apja, anyja
És minden megholt rokona,
Hogy az örömhírt hallja.
Császárok, pápák serege
Tolongott jobbra-balra.

Hozták az angyalt boldogan
A Mennyei közepére.
Az ember anyja, holt huga
Áldón borult elébe.
Az Isten Aranyvesszeje
Hétszer kinyúlt feléje.

Az első jeltől a szeme,
Mely ontott eddig könnyet,
Magába itta mind a fényt,
Mely Isten-szemben tör meg.
S lát mindent, mint kicsiny
[gyerek,
Ki forgat képes könyvet.

A második jeltől a fül
Átvette mind a hangot,
Ami csodás harmónia
Az ūrben egykor hangzott.
Bachot, Lisztet és Beethovent,
Hegedűt és harangot.

A harmadik jeltől az orr
Szűz illatokkal telt meg.
Tömjénfüst úgy nyaldosta őt,
Mint hegycsúcsot a felleg.
Ontották fűszerzáporuk
A roppant hindu kertek.

A negyedik jeltől a nyelv
Izek nagy bőségén telt.
Amit kívánni tudna még
Nem hord a föld oly ételt.
Az égi Ostya mézein
Az éh örökre bételt.

Az ötödik jeltől a kéz
Elért, ameddig vágyott.
Simíthatott lágy selymeket,
Szoríthatott virágot.
Amihez hozzá ért a kéz,
Mind kellemesre vált ott.

A hatodik jeltől a szív,
Mely megreped a földön,
Miként salakból színarany,
Mely a felszínre följön,
Nem tud érezni mást soha,
Csak szeretni örökkön.

A hetedik jeltől az agy
Minden békót leoldott.
Szikrázott, mint a tiszta Nap,
Mit nem szeplőznek foltok
S a boldog angyal ekkor egy
Világnagyot sikoltott.

(Mert ez az üdvösség, a Menny,
Mihez már nem kell semmi :
Megkapni mindent, ami jó,
Mindent, mi rossz, feledni.
Tengerbe hullni, mint a csepp,
Istenben — Isten lenni !)

A világűrben millió
Vidám angyal kerengett.
Ujjongtak boldog társukon,
Aki egy embert nyert meg.
A Világrendszer harsogott,
Szikrázott, zúgott, zengett.

A Nap, a Hold, a Csillagok,
Mint színes gömbök égtek.
A lét ormán zászlót nyitott
A halhatatlan élet.
A Zeniten így szólt az Úr :

— Az ember — az enyém lett !



KÉT ARC

(ELBESZÉLÉS)

IRTA: IJJAS ANTAL

Alant a mélyben, távol és ferdén, az éjszaka sötétjén és az eső kristályos tündöklésén át mégegyszer felragyogtak a városka fényei, de a következő pillanatban mindez eltűnt: a drótkötélpálya függő kocsija minden átmenet nélkül került bele a ködnek egy gomolygó zavaros sávjába. Látni lehetett, amint a köd, mint valami tejszínű tenger ostromolja hullámaival a kocsi üvegfalát: az időjárás még itt a hegyek között is tavaszelővé lágyult tél közepén s ez a köd már a magasság, magány, hegyoldal, olvadó hó lehellete volt. A hegyipálya függőszekrénye lassan, libegve és sokáig úszott át a tejszínű áradáson, míg egyszer minden átmenet nélkül újra a sötétségen és az eső kristályos, sötét tündöklő vonalain át, felragyogott utasai előtt a hegyi szálló, kivilágított ablakaival, hófehér izzásán lágyan sugározva bele az éjszakába. Az üveg- és acélszekrény lassú siklással közeledett az egyre növekvő látomás felé s egyszer csak megállt előtte; a hallbavezető üvegtető alatt a szálloda emberei várakoztak és egy-két kíváncsi vendég.

Csak néhány utas volt: egy kerekarcú, kövér hollandi szállt ki először, évek óta megszokott vendége az év e szakában a Drachenfels-hotelnek; utána egy ugyancsak ismerős vendég, egy bécsi ujságíró, aki már az úton összeharátkozott egy angol úrral s tört angolsággal adott neki felvilágosításokat és tanácsokat. Végül pedig karcsú termetén sarkáig omló, könnyű, lágy, ragyogóan kékesfekete bundában egy ismeretlen asszony, zárt és hűvös arccal, tartózkodó és ideges mozdulatokkal. A szálló titkára, akinek mestersege volt, hogy a közép-európai hegyvidéknek ezen a nemzetközi pontján az ideérkezők minden típusát előre felismerje, nem tudta őt hová sorozni. Németnek gondolta (a zártságban, idegességben, a megjelenésen túli modorban volt valami németes), de ugyanúgy gondolhatta franciának is, mert öltözködésének tökéletes egyszerűsége és könnyedsége olyan volt, mint azé a néhány francia arisztokrata asszonyé, vagy előkelő színésznőé, akik itt megfordultak. Az asszony németül beszélt, a kiejtés halványul idegen árnyalásával, de angol útlevelet mutatott, semmitmondó angol leánynévvel, magányos és félreeső két szobát kért, akár egyedül is kész volt lakni valamelyik emeleten. Míg a szálloda titkára és portása néhány halk szóval elhelyezkedéséről tanácskoztak, idegesen álldogált a hallban, a szőnyegek, karosszékek, asztalok között, a villanylámpák tejszínű gömbjeinek hóízzású világításában, láthatóan idegesítve attól, hogy néhány vendég, aki éppen a hallban volt, nézi, ha csak azzal a közömbös kíváncsisággal is, amely az ujonnan érkezőknek a már előbb ottlakóktól kijár.

— Ideges és pihenni jött ! — állapította meg magában a titkár ; jól ismerte az arcokon és az arcok mögött ezeket a zárt mélységeket, a magányt és hűvösséget sugárzó mozdulatokat, a más emberek előtt való félelmet és idegességet. Valószínűleg a szobájában eszik majd és az étteremben magányos, a többiektől távoleső asztalt kell számára fenntartani, s amíg csak lehet, nem szabad a közelébe ültetni senkit. Nehéz vendég ez a típus, de végeredményben nincs semmi baj velük s a számla részleteire való rápillantás nélkül szoktak fizetni. Ő maga fogta meg a lakkozott barnabőr útításkát és kísérté az asszonyt a lifthez, közben közölve vele, hogy a többi böröndök még reggel itt lesznek az autóbusszal. Az asszony már tudta ezt ; hűvösen bólintott, s mikor belépett az alacsony liftszekrény lámpásai és fénytsugárzó tükrei közé, látszott, hogy az arca (valaha szép és még most is rendkívüli vonások) mennyire nem fiatal. Sápadt, kendőzetlen arc volt, ajkai szinte fehérek s a mosolytalan, merev vonások felett a tágranyilt ideges szemek.

* * *

(Igen, feltétlenül el kell utaznia, mondotta az orvos egy héttel ezelőtt Londonban, amikor megnézte a vérszegénységtől egészen fehér ínyét, szétvonva a vékony és sápadt ajkakát, amelyeknek rejtelmes ívét minden mozilátogató ismerte s amelyek fölé az ezüstös tündöklésű mozivásznon annyszor borult férfiak. És nagyon rossz jel, hogy a szeme is ilyen merev és ideges tündöklésű, s félrevonva az alsó szemhéját, szintén erős vérszegénységet mutat a vérerekkel erősen átszőtt felület. Legjobb lenne, ha szanatóriumba menne !

Nem ! Az asszony ideges irtózással tiltakozott a szanatórium ellen, maga sem tudta miért. Valójában azért, mert évek óta másodpercekre volt beosztva minden napja, a művészet és szépség rabszolgaságában, és ez keményen meggyötörte ; ezért vonakodott szanatóriumba menni, ahol ugyanez várna rá : diszciplína és másoknak felette való rendelkezése. Nem, nem megy szanatóriumba, inkább valami magaslatti szállodába Svájcba vagy Ausztriába. Szálloda . . . ez nehéz lesz, ellenkezett az orvos ; neki teljes elszigeteltségre van szüksége és hogy gondolja, hogy ne ismernék fel *őt* ? Az asszony azonban fanyarul nevetett ; neki csak akarnia kell, hogy fel ne ismerjék, ehhez elég, ha kendőzetlen arccal és valamivel egyszerűbb ruhában megy az utcára ; néha, amikor kiszabadul a fegyelem és a rákényszerített munkatempó nyugtától, megtette és még sohasem történt meg, hogy felismerték volna. A filmvállalat, amelynek ő volt az alapvető egzisztenciája, aggódva és készségesen engedte el, a szabadsága hónapokra szólt és ő egyelőre ideutazott. Német volt, de hazájába nem kíváncszott, mert csontos, sovány és esetlen bakfisleány korában sok kudarcot látott annak vidéki színpadain, — Franciaországban tűnt fel, franciául és francia néven lépett filmre, sokáig élt Amerikában, de a nagy filmrendező, aki angoltárgyú filmjeivel ért el nagy sikereket és

Angliában alapított filmvállalatot, átcsábította magával Angliába. Itt nyelvben és érzésben öntudatlanul egészen angol lett, zavarosaknak és értelmetlennek tündek fel számára a német viszonyok. Nem kívánczozott haza. Ide azonban, az Alpok közé, mindig vágyott, különösen szegényes és éhes leánykorában, amikor alatt élt, nagyvárosok idegen morájában.)

* * *

Hát itt volt, ha szikrázó tél helyett a rendkívülien szokatlan időjárás szeszélye lágy, tavaszélt is adott most január végén. De itt volt s a titkár enyhe csodálatára mégsem a szobájába kérte a vacsorát, hanem lement az étterembe, bólintott, amikor megmutatták neki asztalát. Helye valóban magányos volt, a többiekétől kieső. A merev tündöklésű szemek unottan sétáltak végig az arany árnyalatú fényben fürdő óriási termen (most csak az egyik étterem volt nyitva, mert aránylag kevés volt a vendég) az abroszok damasztja, kristályai és virágjai felett, s a vacsorázók felett. A harmadik asztalnál a kopasz hollandi ült és evett közömbösen, rajta túl egy fiatal házaspár, ügylátszik csak egymással törődő nászutasok; egy nagyobb férfitársaság, ügylátszik sportolók, a többieknél egy árnyalattal hangosabban beszéltek és az időt szidták. Idősebb házaspár, gazdagabb emberek, két fiatal leánnyal. És így tovább . . . A nemzetközi hírnevű, óriási szálló elég üres és nyárspolgári képet mutatott, de mostmár karácsony óta tartott ez a felfordult idő. És ugyanolyan szórakozottan és közömbösen, ahogy ő : őt nézték meg a többiek, ahogy ott ült az étterem óriási üvegfala közelében, magányosan, elfáradt és fehér arcával, ideges és zárt mozdulataival.

A következő napok alatt délelőtt-délután aludt (még Londonból hozott magával enyhe altatót), de az alvás még fáradtabbá és elnyűtebbé tette : az arca fakóbb, puhább és elgyötörtebb lett . . . Szinte riasztó volt őt látni, amint ott üldögélt az üvegfal mellett. Az étterem fala itt a meredek hegyoldalra nyílt, dél felé s a déli szél esőt és ködöt terelve maga előtt tört meg éppen a hegyoldalnál. Az óriási felhő- és ködfoszlányok a hegyoldalnak neki-ütődve szálltak és gomolyogtak fel a magasba és csapódtak neki lassan a vastag üvegtábláknak ; olyannak látszott, mint valami tejszínű tenger zavaros hullámainak ostroma és látni lehetett a felhőben születő esőt, amint néha a mélyből felcsapódó vízárájával rápatakzott az óriási üvegablakokra. Ő ott ült, borús arca mögött a szállodát ostromló és elborító óriási felhőrongyok borújával, megkínzottan és magányosan és nem vágyott másra, mint arra, hogy aludjék.

* * *

De ez ügylátszik az időjárással is összefüggött, mert azon a napon, amikor az idő megváltozott, élénkebbnek és frissebbnek érezte magát. Egy éjszaka orkán jött, jéghideg szél öntötte el a völgyeket és a hegycsúcsokat,

magasban szálló szakadozott felhőtömegek vonultak át felettük, délutánra megszűnt a szél, a felhők alacsonyabbra ereszkedtek, másnap reggel ólmosan mozdulatlanul áldogáltak felettük betakarva a magasabb csúcsokat. Délfelé gyér szivárgással, de túéles pelyheket hullatva alá, megeredett a hóesés. A portásnál és az irodában szakadatlanul szólt a telefon, szobarendelések érkeztek. A drótkötélpálya már késő délután kezdte szállítani a szállodát megrohanó vendégeket. Az a szívtársaság, amely már előzőleg el akart utazni, most koradélután hegymászó öltözetekben vágott neki a Drachenfels felé vezető utaknak, megnézni, hol lesz leghamarabb szízsre alkalmas hó. Az idős házaspár két fiatal leánya nadrágban, síkosztümben veszekedett a hallban a szülőkkel, akik most még nem akarták őket kiengedni. Este, amikor az asszony — amint érezte, frissebben és hosszú idő óta először kialudva — lement a vacsorához, a hall zsongott az érkezőktől, az étterem félig megtelt, de előkészületeket tettek a másik étterem kinyitására is. Zenekar érkezett, a két étterem összeszögelésénél lévő dobogón felnyitották a letakart zongorát, szabadon hagyták a tánchelyet. Igen, ezen az estén már zene volt, az étterem, a társalgó és a hall tele volt a zene fájdalmas és érzéki sikellyával, ami idegesítette az asszonyt, mert a filmek hangfelvételeire emlékeztette. Az élet egyszerre valóban olyan lett körülötte, mint a filmekben és ő maga éles szemmel látta azt is, hány részlete utánozza teljesen a filmet. A két fiatal leány — akik délután síruhában voltak — most egyforma kisebb estélyi ruhában jött le, mindketten bágyadt zöldben, a társaság fiatal férfitagjai szinte átmenet nélkül váltak ismerőseiké, szálas és szélesvállú férfiak táncoltatták őket, egyelőre csak ők ketten voltak fiatalabb nők, élénken és felvirulva uralkodtak a helyzet felett. Ottkünn nyugodtan és vastagon esett a hó, a hallban kiakasztott jelentés szerint az időjárás az egész Alpokon megváltozott.

A sodronypálya függőkocsija másnap reggeltől estig fel- és alájárt, sportruhás és sítalpas tömegek özönlötték el a szállodát, éppen, hogy elrakták a csomagjaikat és nekivágtak sível a hegyeknek.

Az asszony asztala este már nem volt magányos s a többiekétől kieső, ott volt a többiek tengerében, egy magányos asszony asztala, ennyi az egész, míg a két óriási terem többi vendégei mind társaságokká olvadtak össze. A két zöldruhás fiatal leány elvesztette tegnapesti egyeduralmát, a forgóajtó szinte röpítette az éttermekből ki és be a fiatal, hamvasarcú és hamvasszőke leányokat, kis estélyi ruhákban vagy angolos, végtelenül egyszerű tweed-ekben. A legtöbb osztrák volt, akadt néhány birodalmi német, de általában Közép-európa volt, amely felkerekedett és eljött ide a hegyek közé; egészen váratlanul jött egy csomó angol is, külön-külön, de egyformára csiszolt modorukkal és egyforma típusukkal mégis egységes és összetartozó szigetet képviselve a többiek között.

Néhány nagyon szép leány és még szebb fiatal asszony volt a vendégek

között, a zöldruhás kisleányok csak az átlagosan csinosak középrétegében röpködtek a tánc alatt a fiatal férfiak árjában, láthatóan nem törődve trónvesztésükkel. A magányos asszonnyal, aki egyedül ült az asztalnál, senkisémet törődött, nemcsak ő szigetelte el magát a többiektől, hanem a többiek is elszigetelték magukat tőle. Amire vágyott, megtörtént, azután, hogy az egész világ őt nézte a filmvásznon, amit és hogyan játszik, most ő nézhette inkognitóban azt, hogy az élet mit játszik körülötte.

Igen, az élet volt ez, amelyet nem láthatott az elmúlt évek alatt, beletemetkezve a munkába és a munka fegyelmébe. Az élet hullámozott a táncteremmé átalakított társalgó tarka lámpái alatt, a fény színes árjában és a zene tarka hömpölygésében, az élet egyik akváriuma volt vastag üvegfalak és sárgaselyem függönyök között, az élet a férfi és a nő között... S ő szemlélte fanyarul és cinikusan. Mennyire őt másolták, ha nem is tudatosan, de öntudatlanul azok a nők, ha nem is mind, de sokan, mennyire az ő tartását, ruháit, arckifejezését és azt a halvány és titokzatos mosolyt, amely híresebb és mélyebb volt már, mint Leonardo Giocondájának mosolya. Jól érezte magát itt e fényben, melegben, zenében és morajban; egyedül volt, napok óta csak a szobaleánynak és a pincérnek kellett mondania néhány parancsoló szótagot. Ez a magány, úgy érezte, sokat gyógyított idegességén és fáradságán. Kipihente benne azt a zaklatottságot, amelyben az elmúlt évek alatt élt, azután, hogy híres partnerével való híres szerelme és szakítása után Európába menekült, a munkába, rendkívüli méretű történelmi filmekbe, a munka rettenetes fegyelmébe, abba, hogy szakadatlanul rendelkezzenek vele.

Az azonban, ami körülötte volt, nem volt játék; maga az élet volt; emberek, akik természetes érintkezési felületekkel rendelkeztek a többiek felé, s ezeket az érintkezései felületeket el is használták. Ő pedig egyszerre a fényben és zajban frissebbnek és nyugodtabbnak érezte magát, mint néhány nappal azelőtt magányosan, idegenül, afféle menekülésben. Miért volt ez a menekülés? Mindegy! Megszűnt, ő megállt, a magány elomlott körülötte, mint amikor egy szobában kitarulnak az összes ajtók, — jöjjön be mindenki! De ahhoz miért így szorongani idegen álarcban?

* * *

Másnap egész nap nem ment ki a szobájából, de már késő délután kirakta azokat a holmikat, amikbe fel fog öltözködni. Az életben nem lehet ugyanazokat a ruhákat viselni, mint a filmekben, a Jupiter-lámpák fényében, mert a fényképezésre más anyagok és más színek valók, mint a társaságban való hatásra. Az a ruha, amit fel akart venni, egyik valóban társaságba szánt másolata volt annak a filmruhájának, amelyet egyik híres szerepében viselt. S amikor leült a tükör elé kendőzőszereinek arzenáljával, a keze époly acélosan biztos volt, mint amikor a műtermi felvételek számára készítette ki magát; mindig saját maga, mert kényes volt, érzékeny és ideges és nem

túrta, hogy bőrét más keze, akár férfié, vagy asszonyé, érintse. Az eszközökkel óvatosan bánt és tudatosan, ezeknek a lámpáknak a fénye más, mint a Jupiter-lámpáké, az átmenetnek sem szabad hirtelennek lennie. De nem kellett félnie semmitől. Amit végzett, mestermű volt : az az asszony, aki a tükörből kinézett rá, az ő volt, olyan, amilyennek az egész világ ismerte : a két híres szemöldök megnyujtva, a szemek alól eltüntetve a parányi ráncok és mégis aláárnyaltan, ami távlatosabbá és mélyebbé tette az egész arc plasztikus felépültségét, arca hamvasabb, orrvonala puhább, a két ajka egészen más, — s ebben az arcban még különösebben tündökölt az egyetlen valami, ami nem változott el rajta : a szeme. Igen, ez az a szem volt, amilyennek őt kontinens ismerte : tört és merev tündöklésű élet és vakított itt is, mikor híres lépteivel végigsétált a folyosón. Lenn már a vacsoraidő közepe volt, a szálloda-boy, aki a forgóajtót kezelte, közömbösen megbámulta egy pillanatra és óvatosan megperdítette mögötte a forgóajtó vastag üvegszárnyát. Ő pedig lassan sétált végig az asztalok között a vacsora morájában, itt-ott felnéztek az emberek, de azután tovább ettek, a nők közül néhányan megbámulták és lejegyezték magukban a ruháját, de semmi feltűnés és semmi suttogás nem kísérté, mint annak idején, amikor ebben a valódi maszkjában bárhol is megjelent. Kicsit zavartan ült le. De végre is nem is lett volna sem természetes, sem kellemes, ha azonnal felismerik és megbámulják . . . De azért most fázott ebben az ismeretlenségben és magányban. Az óriási teremben az evés és beszélgetés tengermoraja, az asztalok felett kékes köd, a lámpák fényében és a zene patakzóan síró melódiái. Ismerte ezt a magyar darabot, amit a zenekar játszott, azt is tudta, hogy nem játszák egészen jól, sokszor hallotta egyik filmjének felvételei alatt igazi cigányzenekartól. Erre gondolt, amikor váratlanul «ismeröst» fedezett fel, a negyedik asztalnál elég kényelmetlen helyen, (a ma érkezett vendégeknek már nem tudtak kényelmes helyen lévő asztalokat adni) egy emigráns német író ; nem volt zsidó, de azért el kellett menekülnie a hazájából, ami anyagilag nem jelentett különösebb kárt számára, mert elég jövedelme volt tekintélyes külföldi kiadóitól. Hollandiában élt, most bizonyára az esőben és ködben úszó tengerparti mélyföld nyirkos hidege elől sietett ide a magasba, az Alpokon is megindult hó hírére. Természetesen csak abból a szempontból volt számára ismerős, hogy a nemzetközi művészi életnek ugyanabban a magas rétegében élt, mint ő. Személyesen nem ismerte, de az író írt róla még annakidején és cikkeit eljuttatta hozzá. A férfi most közömbösen beszélgetett tovább s a pillantása egyetlen rezdüléssel sem mutatta, hogy számára ismerős tüneményt lát. Az asszony ekkor egyszerre elkezdett nyugtalanodni. Nyugtalanul az volt az érzése, mint akinek valami torz és elhibázott lehet az öltözkén, de nem tudja mi. A magyar zenedarab végetért, a zene szünetet tartott, a zenészek táncdarabokat kerestek elő, a vacsorázó társaságok kezdtek felszedelőzködni és a társalgó felé vonulni. A körükük gyűlt férfiismerősök koszorújában mint két felgyűlt rózsa vonult el mellette

a két nővér, az egyik rápillantott, azután valami halk megjegyzést tehetett róla, mert a másik leány is, és a társaságból többen ránéztek, lehetőleg feltűnés nélkül. Azután mintha nevetést hallott volna. Az arca égett az üde hamvasságot adó krém lágy rétege alatt. Világosan érezte a helyzetet: ezeknek rémlik ugyan valami hasonlatosság, de azt hiszik, hogy utánzat! A saját utánzata! Ha valaki figyelte volna attól kezdve, hogy ideérkezett: most látott volna először az ajkán egy fanyar mosolyt. Ugyanazt a fájó, édes és titokzatos mosolyt, amely oly ezüstösen derengett öt földrész összes mozivásznain. Csakhogy most nem játszott!

* * *

Ez a mosoly — törötten és idegesen ráfagyva vonásaira — akkor is ott volt arcán, amikor fenn volt a szobájában és a nagy hármastükör kétoldalán felgyujtva a villanylámpákat belenézett az üveglap mély ezüstitavába. Az ő arca nézett vissza rá, az a filmarc, amelyet nevével jegyzett; semmi változás nem volt részletein, de ezek a részletek most mintha nem tartoztak volna össze és nem tartoztak volna hozzá... s ekkor a vegyszerekkel lassan mosta le arcáról a krémeket és a festékeket mindaddig, amíg csak egy másik arc nem nézett vissza rá. Sápadtan nézte ezeket a sápadt vonásokat, az álarcot, a *másik* álarcot, azt, amit itteni napjai alatt viselt. Két arc! Vajjon melyik az igazi? Az-e, amit az egész világ ismer és amelyet most lemosott magáról, az érzéki, édes és titokzatos asszonyi arc, az álmodó és ismeretlen kéjeket ígérő, vagy ez a fáradt, zárt, öregedni készülő arc a maga szétomló vonásaival? Ijedten és idegenül nézte a tükörből rátekintő arcot, amelynek felső ajkai fájdalmasan és sírósan felvonódtak. Most melyik az? S ha egyik sem, akkor talán a kettő találkozásánál egy ismeretlen harmadik? Miért? Hogyan hogy eljött ez a nap, amit nem sejtett előre... s széttorzult vonásokkal, idegenül és falfelhéren nézte önmagát, mint valami örült.

ÚJ FRANCIA KATOLIKUS LIRIKUSOK

CIPRUSOK

IRTA : LOUIS LE CARDONNEL

Szeretem nézni a reggelek hajnalán,
mikor az égi pír elfakul halavány

ezüstté, vagy ha rőt korongja kél a holdnak,
fekete csúcsaik, melyek tompán suhognak,

békével óva a szelíd villák sorát,
mely fehérén mosolyg a lila orgonák

közül ki, hol borús fantómok, méla márvány
múzsák merengenek a kertek halk magányán

s hirdetik szigorú intésük, míg sudár
lugasokon ragyog a dús vigalmú nyár ; —

mint a komor papok, kik az elköltözőknek
idézik seregét, megülik a tetőket,

és őrzik éberen a toszkán horizont
tájait, melyeken az alakjuk borong,

vagy éjük rávetik híres sírokra gyásznak
a komoly ciprusok, a karcsú, tiszta árnyak.

CHANT DE LA PASSION

IRTA: MARIE NOËL

Jézus Krisztusnak kínjai
a négy apostoloknál
iratvák, s őket hallani
üdvösségre szolgál.

A gyermekeink kínjait
ki mondja el tinektek,
a gyermekeinkét, akik
mártíromságra mentek?

Elhagyták a családjuk, a
házuk és nekivágtak
eltökélten és bátran a
leselkedő halálnak.

Hajnalban egy falat kenyér
volt étük és indultak,
egész álló nap mentek és
nem ismerték az utat.

A lelük, hogyha jött az éj,
elszállt egy drága házba,
míg ott tanyájuk volt a szél,
takarójuk a pára.

Lámpásul csillag tűnt elő,
kemény föld volt az ágyok.
Éjfélkor csurgott az eső,
s mezítlén arcuk ázott.

S hajnalkor, hirtelen, hahó !
rohamra föl, csatára !
a mellük, mint fal, a mohó
ellenségnek kitérve.

Álltak kitartón. Hétre nőtt
új hét. Hónapra hónap.
Továtűnően az idők
nézték az elhalókat.

Rónai György fordítása.

A MAGYAR FALU SZELEMTÖRTÉNETE

IRTA: SÁNDOR ISTVÁN

A probléma

A magyar falu életéről műveltebb rétegeink körében a múltban egy sajátos szemléletmód alakult ki: sztatikus szellemi-gazdasági egységnek, nyugalmas és időtlen szigetnek láttuk képzeletünkben, ha rá gondoltunk. Halljuk emlegetni ma is, hogy a magyar lélek az ezeréves keresztény kultúra ostroma ellenére is lényegében pogány maradt, hogy a falu kultúrájában a Szent István előtti idők lelke él tovább s a nagytermészet járásához való szakadatlan alkalmazkodás ősi hagyományaink egész sorát konzerválta és mentette meg napjainknak. E szemléletmódban csak a legutóbbi falumozgalom hozott változást, fényt derítve a magyar parasztság körében lejátszódó hatalmas átalakulási folyamatra s adatfelvételekkel demonstrálva a falu szellemi és gazdasági válságát.¹ A hagyomány és forradalom rikító tüneteit szemlélve eszmélünk rá: *a falunak is van szellemtörténete*, a népi kultúra éppen úgy változó fogalom, mint magasabb köreink műveltsége is az, a felülről lefelé szüremelő szellemi hatások a falu lelkét is szakadatlan alakítják s változik a magyar nép, a magyar parasztság gondolkodásmódja is. Nagyobb tévedésbe ma már alig eshetne a kutató, mintha a falu időtlen arcát a falu jelenlegi állapotában akarná megpillantani, amikor pedig abban csupán egy fejlődési folyamat mélypontja tükröződik. A szellemtörténész pedig, aki egy falu-egység zárt hagyományrendszerében él s a faluval való szakadatlan ütközések közt tölti napjait, szinte követelő parancsnak érzi, hogy a falvainak mögött álló szellemtörténeti távlatokra rámutasson s a magyar falu lelkét alakító történelmi tényezőkkel számotvessen.

Barokk alapok

Az a meggyőződésünk, hogy az utolsó nagy kultúrhatás, amely a magyar falu életformáit sorsdöntően befolyásolta s a törökdülés és reformáció hagyománylazító évszázadai után falvaink kultúráját újjá alapozta: a magyar *barokk szelleme*. A középkor óta nem volt még egy áramlat, amely katolikus falvaink egész szellemi habitusának kialakításában nagyobb szerepet játszana, mint a XVII–XVIII. század barokk kultúrája. A missziós gondolat, amely mindennemű falumunka alapja, azóta egyetlen más kulturális jellegű mozgalomban nem vetett hasonló lángokat, mint a katolikus restauráció áramlatában. A lélekmentés eksztatikus vágya, amely a jezsuitarend misszionáriusait Ázsia és Amerika civilizálatlan földjére vezette, a keresztény civilizáció földjén is megtalálta az utat azokhoz a néprétegekhez, amelyek a rendileg tagolt társadalmakban legalul helyezkedtek el s új életre támadt Assisi Szent Ferenc rendjében is, amely kezdettől fogva a szociális kereszténység jegyében dolgozott. Hirdetni a fegyelem nagyszerű erkölcsi értékét, alátámasztani a tekintélyi elv megingatott pilléreit, egy katonás, hősi kereszténység apostolává lenni s egy eget-földet egységbe kulcsoló misz-

¹ V. ö. Tomori Viola: A parasztság szemléletének alakulása. Szeged, 1935.

tika hevületét szítani föl a lelkekben : ez a tipikus barokk életeszmény hajlott le a magyar falvak elhanyagolt, viharvert világához s hozta létre azokat az életformákat, amelyeknek pusztulása ma a falu válságát jelenti.¹

1. Fantázia

Hogy a legszembeütőbb jelenségből induljunk ki, falvaink egész *egyházművészeti kultúrája* barokk-jellegű. Falusi templomainkat csekély kivétellel a barokk korszaka építette vagy alakította át és bővítette ki s a felületek és vonalak gazdag változatossága és hajlékonysága, a káprázatosan csillogó aranyos ornamentika s az ég és föld szintézisét hirdető falfestmények mozgalmassága jelenti legtöbb helyt azt a miliót, amelyben a magyar parasztlélek immár százados hagyományok útján az Örökkévalósághoz emelkedik. Modern egyházművészeti törekvéseink ellenében középosztályunk körében is a megmerevedett barokk ízlés-elve jelenti a legfőbb gátlást. Falvainknak még olcsó és művészietlen kegytárgy készlete is teljesen egy színtelenné és sablonossá lett barokk oszlási tüneteit mutatja. Vannak falvak, ahol a barokk szimbolum- és képfantázia a templomból kitört, parasztházaink mennyezetére a csillagos ég képét festette s a Szentháromság, az Immaculata s egyéb vallásos ábrázolások barokkos motívumaival ékesítette fel. És általában mindmáig a barokk hősi, borzalmas vagy idillikus pátozán át látja a falu népe magyar földön megnyílni az eget, barokk látásmód uralkodik vallási képzetain és a másvilágba ívelő fantáziáján, századok megrögzött hagyományaképen és egyelőre kiirthatatlanul.²

2. Könyvhagyomány

Él és hat a barokk szellem továbbá a falu *könyvkultúrájának* egy eddig elhanyagolt tagozatában is: az ablakpárkányon, szekrény tetején vagy mestergerendán pihenő, elsárgult levelű, elrongyolt kötésű kontemplatív iratokban és imakönyvekben és sugározza falvainkra még ma is a maga építő energiáit. Mezőkövesden könnyűszerrel volna összeállítható egy párezer kötetet tartalmazó könyvtár a XVIII. század vallásos irodalmából: előttünk fekszik *Kempis* XVIII. századi jezsuita kiadásainak egyik tipikus példánya, *«Alamysnás Szent János Életének históriája»*, a *«Lelki iskola és a jó halálnak mestersége»* című, 1776-ban kiadott könyv, *Illyés András* legendás könyve: a *«Keresztényi életnek példája avagy Tuekoere Az Az A Szentek élete»* 1705. évi második kiadásában, egy 1770-ből származó ferences kiadvány: *«A szenvedő Krisztusnak Szentseges-Szent históriájáról»* — s hasonló elmélkedő iratokat könnyűszerrel találhat bárki, aki a nádfödeles kunyhók ajtaján benyit. A legelterjedtebb imádságoskönyv ma is *«Tekéntetes és Nagyságos Óvári, és Szent-Miklósi Pongrátz Ester, néhai Tekéntetes, Nemzetes és Vitézlő Apponyi Miklós Uram meg-hagyott Oezvegye»* könyve: az *«Igaz isteni szeretetnek Harmattýából nevedet, drága koevekkkel ki-rakott Arany korona»*, amelyet a kiadások beláthatatlan sora terjesztett el és torzított is el egyben, szövegére és illusztrációira nézve egyaránt. 1753-ból való kiadása van a kezünkben, amely már nem az első s mellette a huszonhatodik kiadás 1883-ból. De nem egy példány él ma is abból a másik

¹ V. ö. Karl Joel: *Wandlungen der Weltanschauung*. I. Tübingen, 1928. 335—573. l.; Werner *Weisbach*: *Der Barock als Kunst der Gegenreformation*, Berlin, 1921; *Szekfü* Gyula: A tizenharmadik század. Magyar történet VI. 130—173; *Horváth János*: Barokk ízlés irodalmunkban. Napkelet, 1924. 134—348. l.

² A barokk ízlés konvenciónak uralmáról v. ö. *Somogyi Antal* kitűnő tanulmányait.

százestendő előtti imádságoskönyvből, amelyről annyi kedves megjegyzést olvashatunk régi fróinknál : a *«Ró'sás Kert»*, szintén számtalan kiadásban. Nagyanyák hagyományozzák át e kopott iratokat gyermekeikre és unokáikra, hagyatéki tárgyalások leltárainak vissza-visszatérő pontjai sokszor, míg máskor szíve fölött viszi sírjába egy-egy halott. Középosztályunk kezén régen elkallódtak már a könyvkultúra maradványai; falun imádkozó öregek hajolnak fölébük ma is s a huszadik század modern világában is a szinte végtelenbe hömpölygő, mindig egymásba kapcsolódó s nyugvópontot csak nagy elvétve érő barokk mondat-szkémákon át keresik a Végtelent.

3. Rítus és misztika

E barokk hagyományok élnek tovább azokban a *népi rítusokban*, a senkitől vagy csak kevesektől ismert szertartásformákban, amelyeken át évszázadok alatt beidegzett ösztönös mozdulatokkal a magyar paraszt az Örökkévalóságot keresi. A kiterített holttest körül énekekből, imákból és versekből szövődő s éjtszakákon át húzódozó *«siratás»*, a terített asztal mellett ugyancsak népi rítusok által kísért s vidám misztériumjátéknak is beillő vallásos mulatság : a matyó *«kánai menyegző»*, a falusi házakban önkéntelen kialakuló gyülekezetek szentolvasó-ájtatosságai és litániái, a búcsúkkal kapcsolatos szertartásformák s a páratlan erőfeszítéseket feltételező búcsújárások : egyaránt azt a barokkos áhítat-stílust képviselik, amely a falu ócska imakönyveiben is él. Az önként vállalt böjtök és imádságok mögött is egy áldozatkész, hősi aszkézis körvonalai bontakoznak ki előttünk, amely a XVII—XVIII. század folyamán lett a szélesebb néprétegek jámborságának kísérő tünete. Külön tanulmányt igényel falvaink Mária-kultusza s annak a XVIII. századi hatalmas lendületű magyar Mária tisztelettel való szellemtörténeti összefüggése. Bármint áll is a dolog, a falu vallásos életmegnyilvánulásaiban élő népi misztika nem csupán az irracionális éghajlati tényezőkkel való szakadatlan számolás eredménye,¹ hanem ősi, barokk eredetű áhítatformák hagyománya is egyben s ilyen szempontból is figyelmet érdemel.

4. A tekintélyi elv

Általában a másfélszázados káosz és ziláltság korszaka után a magyar élet minden vonalán egy barokkos elgondolás teremtett nyugalmat és tette lehetővé szokások kikristályosodását, hagyományok kifejlődését. Falvaink társadalmi életében a legutóbbi időkig a barokk központi elve, a *patriarchális tekintélyi elv* volt az uralkodó tényező. A barokk gondolkodása minden vonalon hierarchikus s az embert *«csak mint egy hatalmi rendszer láncszemét tudja értékelni»*. Kétségtelen, hogy a falu leszármazási egységeiben, családi és törzsi életében e patriarchális tekintélyi elv úgyszólván napjainkig életben maradt.² A katolikus matyóság példájára hivatkozva állapíthatjuk meg, hogy falvaink egy része még ma is rokon testületek keretei között él, együtt egy házban, szülők, gyermekek és unokák egyazon földet művelve és szigorú alárendeltségben szolgálva az idősebb nemzedékek céljait. Közismert mezőkövesdi szokás, hogy nagyanyák és anyák gyermekeik és unokáik tudtán kívül szemelik ki őket egymásnak családpolitikai okból házastársul s befejezett tényként adják tudtukra : na fiam, megházasodtál ! Az ifjabb nemzedék e

¹ V. ö. *Benedekfalvi Luby* Margit : A parasztélet rendje. Budapest, 1935.

² V. ö. a barokk család- és szerelemkonceptiójáról *Bobula* Ida : A nő a XVIII. század magyar társadalmában c. dolgozatát, továbbá *Rónay* György : Romantikus lélek c. tanulmányát, *Vigilia* 1935 III. 129—147. l. A kérdés szépirodalmi vonatkozásait rendkívül alaposan tárgyalják *Horváth* János idevágó egyetemi előadásai.

mélységes alárendeltsége önként kínálkozik párhuzamul a barokk virágkorában kialakult abszolút monarchiák társadalmi berendezéséhez. Bizonyára vannak e patriarchális falu-berendezkedésnek egyéb, gazdasági jellegű előidéző okai is; kétségtelen azonban, hogy a barokk szigorú házasság-etikája, a nemekről alkotott aszkéta felfogása és auktoritatív szelleme is nem csekély mértékben részes falvaink patriarchális életkereteinek kialakításában. S ebben a szellemi légkörben válik érthetővé az ősi föld mithosza is, amelyből a falusi földbirtok végnélküli elaprózódása következett be s amely a tagosítási törekvések legfőbb lélektani akadályá mindmáig.

A hagyomány sorsa

Csak néhány szempontot vetettünk fel itt a szoros kapcsolatok szemléltetésére, amelyek falvaink kultúráját még mai hanyatló formájában is a barokk szellem egykori ragyogó kultúrájához fűzik. Sietünk hangsúlyozni, hogy *gondozatlan, megmerevedett és korszerűtlen hagyományokkal* állunk itt szemben, amelyek a legutóbbi százasztendő folyamán létszerűségüket fokozatosan elvesztették és sok szempontból inkább hátráltatóivá lettek az egészséges fejlődésnek, mintsem szorgalmazói voltak ennek. A szellem világában az ár és apály ugyanolyan törvényszerűséggel váltogatja egymást, mint a nagytermészetben s az eszmék és érzések, melyek ma tömegek életelvét jelentik és tömegek életét kormányozzák, holnapra halott, színtelen sablonokká fakulnak, hagyományokká, amelyek már csak a megszokás és beidegzettség erejénél fogva uralkodnak életünkön. Az a két viszonylag nyugalmas évszázad, amely falvaink fölött a világháborúig elvonult, hasonló módon konzerválta a barokk nagyszerű kezdeményezéseit, de elhalványította azokat az eleven tartalmakat, amelyek a ma már megcsontosodott konvencionális formákban egykor éltek. A XIX. század katolicizmusa a maga sajátos helyzetében nem frissíthette fel és nem tehetette korszerűvé e barokk hatás alatt kialakult életformákat s így a tradíciók falvaink életében ápolatlanul fejlődtek tovább.

1. A missziós szándék pusztulása

Műveltebb köreink katolicizmusából a XIX. század sajátos viszonyai között mindinkább *kihull a missziós gondolat* s mindinkább elhomályosulnak benne azok a nevelőszándékok, amelyek a katolikus restauráció korában irányították. Az egyházellenes politikai, szellemi és gazdasági mozgalmak idején a katolikus intelligencia előtt két út áll nyitva. Egy értékesebb elit-csoport szükségszerűen vonult vissza a *rezerváltság* fellegvárába, fordult el a népi gondolattól, amelyet propagatív célokra vele szemben álló irányok sajátítottak ki s alkotott közös frontot a forradalmi irányoktól hozzá hasonlóan fenyegetett arisztokrata rétegekkel. *Ez az arisztokratikus kereszténység-eszmény végeredményben maga is a barokk tekintélyi elvének elfejlődését jelenti, egy hagyományos életforma konzerválását, amelyből a barokk mozgalmassága mindinkább kihal.* E fejlődési folyamat belső törvényszerűséggel eredményezi azt a merevséget, amelyet a multban s részben a jelenben is a katolikus vezetőknek egy egyébként értékes csoportjánál tapasztalhatunk. A másik megoldás, amely katolikus középosztályunk számára a XIX. század profán világában lehetséges, a *liberális kereszténység* útjára lépni, nyárspolgári kompromisszumot kötni az Egyház és a vele szemben álló tábor között s nem csinálni »nagy ügyet» s világnézetek rettenetes ütközéséből.¹ Ez a jozefinista felfogás szintén belső

¹ V. ö. *Meszlényi Antal*: A jozefinizmus kora Magyarországon. Budapest, 1934; *Sándor István*: Katolikus szépirodalmunk genezise. Magyar Kultúra, XXII. (1935), 165—170. l.

törvényszerűséggel hagyja magára a magyar falut: az individualizmus «élni és élni hagyni» elvéből kiindulva hagy fel a barokk egykori missziós szándékaival s mond le a katolikus falukultúra teremtésének igényéről.

2. Procul negotiis

Katolikus falvaink *a hagyományok sodrában élnek mégis úgyszólván a XIX. század végéig*, sőt a világháborúig. Azok az események, amelyek ezidőtájt a magyar politikai életet felkorbácsolják, falvaink életében csak igen távoli visszhangot keltenek és nem hoznak olyan élményeket a magyar paraszt világába, amelyek annak kultúráját megrendíthetnék vagy mélyebben átalakíthatnák. Egyfelől a tavasz, nyár, ősz és tél egyre visszatérő agrár-gondjaival való ritmikus küzdelem, másfelől a felsőbb rétegek kultúrájától való elszigeteltség nagyjából a XVIII. század barokk életstílusának medrében tartja továbbra is falvaink életfolyását. Ez a magyarázata annak, hogy a hagyományos barokk életkeretek aránylag töretlenül állják a liberalizmus hullámain: míg középosztályunk a romantika, a Bach-korszak és a századvégi ál-liberalizmus áramlataiban úszik, a magyar paraszt világához a magasabb rétegek szellemiségéből csak apró szikrák érkeznek el. Ami a falu szellemére hat s azt mélyebben átjárja, elsősorban a romantikus nemzeteszmény, a reformkor hazafiságának eszmerendszere és szólamkincse, továbbá egy általános nemzetileg színezett szabadságfogalom, továbbá a struktúrájában oly mély átalakulásokat szenvedő középosztálytól való érzelmi eltávolodás. A nemesi Magyarország jogrendszerének széthullása is csak a gazdasági problémák eltolódásával hat mélyebben a magyar falu világára, de szellemi mivoltában nem alakítja át és örökölt barokkos konvencióit mélyebben nem kezdi ki.

3. Ősi és új babonák

Barokkos életstílus átalakulása és elfejlődése inkább a szellemi fejlődés általános törvényszerűségeiből folyik, mintsem a kor profán eszmeáramlatainak velejárója. Bizonyos, hogy a magára hagyott vallási kultúra fokozatosan merő formalizmussá alakul át és elsekélyesedik, a formák azonban szigorúan kötelezők. *A magyar falu babonás atmoszférája* részben ebben a korban fejlődik ki azokból a torzulásokból, amelyeken a barokk gondolatvilág átesik. A vallásos fogalmak megzavarodása s a szekták feltörése ebből a meglazult falusi talajból magyarázható a XIX. század végén, amikor a barokk belső lendülete mélyebben megfogyatkozik. Van azonban e babonás falukultúra kialakulásának egy másik magyarázata is s ez az a szellemtörténeti tény, hogy a magyar falu életéből a felvilágosodásnak az az egészséges foka is kimaradt, amely nyugati népek falvaiban a katolicizmust az ősi babona-maradványoktól végkép megtisztította és pogánykori mellézköngéitől megfosztotta. A magyar falu vallásos életében a szabadgondolkodás nagy évszázadain át mindmáig nyitvamaradt egy rés, amelyben egyes ősi magyar hiedelmek meghúzódhattak s azoknak fennmaradása lehetővé vált. E néprajzi jelenség, amelyet tudományosan igazoltnak kell tekintenünk, önmagában is igazolhatja tételünket, amely szerint a magyar falukultúra a fölvilágosodás előtti barokk kultúra szintjén állapodott meg s legmélyebb lényegében az utóbbi évtizedek forradalmi mozgalmaiig azt képviseli.

4. „Népies” katolicizmus

Kétségtelen e torzulások és elferdülések ellenére is, hogy a magyar népléleknek a barokk katolicizmussal való mélyebb összeolvadása, *a barokk katolicizmus népi átszíneződése*

mégis erre a korszakra, a XIX. század idejére esik, amikor az európai katolicizmus nagyszerű áramlataival közösséget nem vállalhatott s a nemzeti gondolatból kisugárzó energiák mint irodalmunkat, úgy katolicizmusunkat is bizonyos tekintetben «népiesse» alakították. E népies katolicizmus problematikája még szellemtörténeti tisztázásra vár, meglelte azonban kétségtelen. Bizonyosságul hívjuk erre a magyar falu könyvkultúrájának egy másik, mélyebb figyelemre eddig nem méltatott részét: a vallásos röpiratok imprimatur-nélküli özönét, a vallásos ponyvairodalmat, amelynek emlékei falusi házainkban ma is megtalálhatók. E silány kiállítású, filléres iratok: imák, versek és énekek garmadáva halmozódtak a magyar parasztság között s jószándékú, áhitatos szívek cérnával fűzték össze őket vaskos kötetekké. Tíz hasonló kötet fekszik előttünk rendkívül változatos tartalommal. A bennük összegyűjtött anyag kizárólag a XIX. század második feléből való s bár Máriacelltől Brassóig úgyszólván minden magyar nyomdának része van kialakulásukban, valamennyi a mezőkövesdi matyóság köréből került minden utánjátrás nélkül birtokunkba. Van köztük *«Új história, mely 1872. évben elbáda magát»*, *«Szomorú énekfűzet az 1888. évi nagy árvízről, mely az egész Alföldet elborította»*, olvashatók itt *«Szeráf hangok Sz. T. Anna tiszteletére»*, *«Karancshelyi líliomszála»*, megvan bennük továbbá *«A vérző feszület vagy a kecskeméti földesúr lövése Krisztus Urunkra»*, *«A rablók által, szívtől megfosztott leány búcsújárása»*, *«A megigazult és elkárhozott ember szíve»* stb., stb. Kezdetleges, népies versezetek ezek, amelyeknek szerzőjétől nem vitatható el a jószándék, kiadójától az üzleti szellem. A maguk roppant tömegével egyaránt igazolják mindkét állításunkat: a barokk hagyományok sekélyesedését és a magyar katolicizmus népies átszíneződését.

A válság

S ezen a fokon érik katolikus falvaink lelkipilágát, amelynek három évszázados fejlődését kívántuk vázolni, azok a megrendülések, amelyeknél fogva ma a *«parasztság válságáról»* beszélhetünk: a dekadens magaskultúra vizeinek beözönlése a magyar falu életébe. A zsilipeket okok egész sorának közrejátszása folytán törhetette át az ár. Industrializált városaink kinyújtották csápjaikat a falu felé, a könnyebb közlekedés kiemelte a falu világát a maga elzártágából, iskoláink kulcsot adtak a magyar parasztság kezébe, a kultúra egy eddig ismeretlen magasabb tagozatához, a gazdasági válság és a politikai agitáció, valamint társadalmunk bizonyos mulasztásai és a világháború felfokozták a magyar parasztság szociális öntudatát és igényeit. A falu mai képe átmeneti: a magyar parasztlélek, miként az egész magyar világ, válaszüton áll s a barokk hagyományszkémák s a falusi «szabadgondolkodás» összecsapása szemünk láttára folyik. Mi lesz e harc kimenetele? E kérdés megoldása már nem a falu világára tartozik. Középosztályunk körében a liberalizmus ingyencmenterei nem számoltak azzal, hogy csemegéik a nép egyszerű konyhájába is eljuthatnak. Ma már megdönthetetlen tény, hogy a falu válsága egész nemzetünk válságát jelenti, amely csak a nemzetalkotó összes tényezők közös munkájával küzdhető le. A missziós tudatnak újabb hevületére van szükség, hogy a falu utcáiról a nyomasztó anyagi gondok kísértetseregét elriaszt-hassuk, új életre kelthessük a bizalom megtépdesett szálait vezetőrétegeink iránt s egy korszerűen katolikus kultúra közvetítésével új alapokra fektethessük a magyar falu fejlődését. E kultúra megteremtésénél égetőbb feladat középosztályunk mai roppant kiterjedt hivatáskörében aligha található.

LÁTTÁL MÁR SAST...?

— VASILE ALECSANDRI —

Láttál már sast az égen, felhők közt, messze, messze,
hol új és mérhetetlen légkört kutathat át?
Lásd, így száll büszke lelkem a végtelenbe veszve,
ha távolból megérezem szíved sugallatát.

Nézted már csendes este, hogy gyúl ki fent a lámpa,
mely réteken világít, erdőkön átvezet?
Lásd, így ragyog szememben a hűség tiszta lángja,
ha megfogom szelíden fehér márványkezed.

Figyelted már, hogy éjjel a fák miről regélnek,
mikor szellők ringatják a rózsák illatát?
Lásd, így dalolnak bennem a zengő költemények,
ha álmaim homályán szépséged villan át.

Az Úr mindenható fent: a sasnak szárnyat adhat,
a földnek sárga lámpást és dalt, ha este lett —
te bájt kaptál az égtől, titokzatos hatalmat,
én szívet, érted égőt, forrót, szerelmeset!

Blânzi, 1845.

Bardócz Árpád fordítása

Vasile Alecsandri a Vigiliában már ismertetett Eminescu mellett a legkiválóbb XIX. századbeli román költő, aki hosszú élete alatt (1821—1890) nemcsak mint diplomata működött Nyugateurópa fővárosaiban, hanem a román irodalomnak majd minden ágát gazdagította műveivel. Moldvában, Bacauban született, egyesek szerint velencei görög családból származott, míg Jorga professzor azt vitatta, hogy csángó-magyar eredetű. Több magyar vonatkozású verset is írt és 1878-ban megnyerte Montpellierben a «Latin Nyelvek Társasága» által kitűzött világdíjat «A latin faj dala» című ódájával.

A „SAJÁT HALÁL” FOGALMA HEIDEGGERNÉL ÉS RILKÉNÉL

IRTA: VIDA IMRE

A fogalmak szerepe Heidegger bölcséletében

Wilhelm *Dilthey* hírnevéig és elismertetéséig munkáinak megjelenése után negyedszázad mullott el; Edmond Husserl szélesebb arányú figyelembevételéig jó másfél évtized; Husserl tanítványának, Martin *Heidegger*nek neve azonban alighogy a «*Sein und Zeit*» című tanulmányából az első és eddig egyetlen félkötet (Halbband) napvilágot látott (1927), azonnal szerte a birodalomban ismertté és felkapottá vált. 1928-ban már a világ minden részéről jött tudósok ülték körül Freiburg im Breisgauban szemináriumi munkaközösségének patkóasztalát. Azóta *Heidegger* neve csak nőttön nőtt s M. Beck szavai szerint Kantot, Fichtet és Hegelt is beleértve, aligha volt még német filozófus, akinek már életében oly mértékben értékelés és elismerés jutott volna osztályrészül, mint néki. Pedig *Heidegger* írásai kétségtelenül nehezebbek, ezoterikusabbak, elvontabbak, mint *Dilthey*-éi, vagy *Husserl*-éi. S nem tudunk bölcselőről, aki több lenézéssel és kevésbevével írt volna a sokaság véleményéről és dicséretéről, mint épp *Heidegger*. Talán épp a munkájának nehéz volta volt népszerűségének oka s a Goethe-i szavak igazsága érvényesült nála:

«Sucht die Menschen zu verwirren
Sonst ist das Befriedigen zu schwer.»

Heidegger elismertetéséhez figyelembe kell vennünk a következőket: a háború kataklizmája utáni időszak valahogy «a régi» bukását, csődjét érezte és különös vágya volt minden téren a teljesen *újszerű* és a *régivel szemben álló* s hajlamosnak mutatkozott minden *újszerűben* s a régivel szembehelyezkedőben egyúttal értéket találni. Már pedig kétségtelenül «újszerűt» hozott a filozófiába a *Kierkegaard*-tól s *Nietzsche*-től erősen befolyásolt, de mégis feltétlen eredeti «célkitűzésű» és új «alapgondolatokat» felvető *Heidegger*.

*Heidegger*nél új «eszköz»-zé lesz a *fogalom*. Szerinte a Plato—Aristoteles eredetű fogalmi felfogás merev, elégtelen s elzárja az utat a belsőbb és teljesebb lények felé. Egy-egy fogalomnak ősjelentése (Urbedeutung) van és ezen ősjelentés mögött egy őstertem (Ursinn) áll. Ezt az értelmet és jelentést pedig nem pusztán elmekategóriák szabják meg, hanem az érzelmi, ösztöni s a teljes lelki élet megannyi adottsága. A filozófusnak — úgy mond — nem a fogalmak formalitásaiba kell belekapaszkodni, hanem a fogalmi formákon túli őstertelmi tartalmakat kell megragadnia. Ez az irányozottság azonban éppen nem valami «intuición», sőt a Husserl-i értelemben vett «lényeglátás»-sal sem azonos. Az intuición különleges «belemerülés», «kiézés» dolga, az ősjelentések és őstertelmek ellenben

minden gondolkodó számára egyformán adottnak és megjeleníthetőnek kell lenniök.

Az ősertelmek kifejezésének sajátos céljait szolgálják *Heidegger* különleges fogalmai és nagyrészt teljesen egyéni módon alkalmazott nyelve, mely szokatlan szóösszetételekkel él s melyben néha egy-egy kisebb mondat, melynek szavai kötőjelekkel vannak összekapcsolva, mint egyetlen terminus szerepel.

Heidegger fogalmai között fontos szereppel rendelkezik a «saját halál», melyet katolikus vonatkozásai miatt vettünk elő.

A „saját halál”

Heidegger az emberi «itt-lét» (Dasein) alapbeállítottságául az «aggódás»-t tekinti. Az «aggódás» összefügg a kíváncsi értelemnek az «elkövetkezendőbe-szökkenő-lét-élmény»-nyével, mely az elkövetkezendő útjának végére érve, a halálra lel. «Az „itt-lét” önmagában sohasem lezárt s a folytonos lezáratlansága folytán nem is lehet teljes lét.» Ehhez a betetőzést, befejezést lehetővé tevő valami, a «létteljességet adó» végső láncszem a halál szükséges. A halál az élet élményeinek és tartalmának «határoló és meghatározó» «exisztenciális» elve.

A halálba való «bevetettség» visszahatása a rettegés (Angst), a tartalom nélküli félsz, mely valahogy a megsemmisülés képzetére és érzetére történő tudattalan visszahatás, melyben a lét szembetalálja magát a «semmi» ontikus alapfogalmával.

Az élet ökonomiája minden nyugtalanítóval szemben a megnyugtató keresésére utal. Viszont az élet legnagyobb erkölcsi erőpróbája a nyugtalanító élet-adottságokhoz való bátorság. Mármost a halál erőpróbája elől nem akar kitérni, az rendelkezik a maga ügyévé, saját lelki megnyilvánulásává lett «saját halál»-al szemben azokkal, akik nem a saját, hanem a sokaság a *nagy általános* halálát halják. Akiben a bátorság megvan a halált élménnyé és erkölcsi tartalommá tenni, tudatosan a saját lelki életébe «beleágyazni», annak nyilatkozhatnak csak meg valójában a «saját halál»-on át a lét nagy kérdései s az «örök» fogalma.

Akik a megnyugtatót keresik, azok a «das-Man»-hoz, azaz a *nagy általános* gondolkodásához, szokásához, könnyenvevéséhez menekülnek. A nagy általánosba merülés az egyéni felelősségnek és mélyebb erkölcsi személyiségnek feloldója. Aki a «das-Man»-ba teljesen belemerül, annak lassanként a saját felelőssége mindinkább valami személytelen társadalmi felelősséggé válik s ezzel rendelkezik — úgy mond — valójában a legtöbb ember. A «das-Man» a *saját*-nak feloldását s az önálló, mélyebb lét lehetőségeinek csökkentését hozza. A «das-Man» menekül a halál problémáinak «kellemetlenségei» elől. «Az ember meghal egyszer» — mondják s nemigen foglalkoznak a halállal, amikor pedig egy-egy elhalálozás mint emlékeztető előttük áll, csak kellemetlen zavarznak «társadalmi tapintatlanság»-nak látják. (L. Tolsztoj: *Iljics Iván halálát*-t.) A halállal nem foglalkozást sokan életigenlésnek hiszik és okos eljárásnak a kérdés kikerülését. A kikerülés

hamis benyomása azáltal lehetséges, «hogy a halál bizonyossága és a *mikor* bizonytalansága együtt járnak.» (S. u. Z. 258.) A személytelen általános (így nevezzük a továbbiakban a «das-Man»-t) a halálragondolást gyáva félelemnek, az életem úrrá-levés alkalmatlanságának mondja, pedig valójában nem rendelkezik elég lelkierővel, bátorsággal ahhoz, hogy a haláltól való félelmet lelkében előjönni engedje s a halál kérdéseit a *maga számára* megoldani kívánja. A «fölényes» közömbösség elidegeníti az emberi lelket a mélyebb létezés lehetőségétől. (254.) Az ember mélyebb egyéniségének legfőbb próbája a halállal szembeni állásfoglalás, s erkölcsi értékeinek napvilágra kerüléséhez az alapkíváncsi a halál kérdéseinek átélni tudása.

Nem lehet magasabbrendű értékes földi «itt-lét» az, mely a halál erkölcsi problémáit nem élte át.¹

A halál a lét legsajátosabb lehetősége. S élménye egyúttal a legnagyobb «alkalom» a nagy általánostól való elszakadásra. (S. u. Z. 77. old.) Az igazán saját mélyebb léthez hozzátartozik a «saját halál.»

«A lét tulajdonképeni *önmagáé* csak akkor lehet, ha az ő (halál) oldaláról ezt lehetővé teszi magának, ha intézkedéseiben, gondoskodásaiban (előrelátásában), elsődlegesen a *saját* lét lehetőségére és nem a nagy általános lehetőségeire tekint.» (263. o.)²

A halál nem túlhaladható lehetőség az «itt-lét» számára. Az elébemenés nem is szolgálhatja a tudomásulvétel nyugalmát, hanem a tudomásulvétel állandó félni-merését, s az erkölcsi készenlétet a halálra. A halál túlhaladhatatlanságában bizonyos *véges* jelleget nyer és ezen végesség teszi lehetővé a halál egyéni «saját» dolgunkká tételén át a «létünk teljesebb létében létezését.» Az én-nek a halálon áti teljesebb magáralelése nyitja meg az utat a «Te», az embertárs számára. Ugyanolyan mértékben nyitja meg a «Te» számára, amint elzárni képes volt azt a fölényes *nagy általános* (a das-Man) előmléssel fenyegető veszedelmével szemben.

¹ Ezzel a gondolattal találkozunk már Jakob Böhme-nél is :

«Wer nicht stirbet
Eh' er stirbet,
Der verdirbet
Wenn er stirbet . . .»

A misztikus német filozófus elgondolásától — mely az életben való halálélményben erkölcsi követelményt lát — már nincs messze a Heidegger-i «saját halál» fogalom, a «saját halál»-é, mely mindenkinek a maga külön élménye, mely a maga életéhez, létehez tartozik.

² Ugyanezt a mondatot Heidegger sajátos terminológiáját s kifejezőmódját megismertetendő németül is leközöljük : «Dasein kann nur dem *eigentlichen selbst* sein, wenn es sich von ihm (-sich) selbst her dazu ermöglicht, wenn es sich bei allem Besorgen und Fürsorge primär auf sein eigensten Sein-können, nicht aber auf die Möglichkeit das — Man selbst entwirft.»

Rilke „saját halál” fogalma

Tudásszociológiai szempontból, mely «az eszmék kiérésének történelmi forrpointjai»-ról szól¹, nyilván érdekes körülmény, hogy a «saját halál» fogalma Heideggertől teljesen függetlenül előjön korunk egy különös «istenittas»-ságú és mély géniuszú költőjénél, Rainer Maria Rilke-nél is.

Nála a «saját halál» nem annyira a halálról való élményünknek megfelelő élet, mint Heideggernél, hanem a halálról való élményünknek megfelelő halál. Vagyis nem a halálon át, a halál élményén át mélyül el nála életünk az erkölcsi-ség örök kérdései felé, hanem a «saját halál» nála a halálról való élményünknek megfelelő *saját* haldoklás ; a halál-átélés az elhalálozás küzdelmeinek óráiban. A fogalom tehát nem egy és ugyanaz és mégis egy és azonos tendenciák lelhetők meg benne.

Vegyük csak szemügyre Rilke idevonatkozó írásait :

«Oh Herr, gib jedem seinen eignen Tod, | das Sterben, *das aus jenem Leben geht* | darin er Liebe hatte, Sinn und Not». R. M. R. Stundenbuch. (86. old.)

Majd csodálatosképen előjönnek a többi Heidegger-i vonatkozások is, melyek lényegileg azonos módon vannak kifejezve, mint modern filozófusunknál. A Heideggernél alapbeállítottságnak nevezett «félelem», melyet, úgymond, «mindenki csak maga tud a maga számára elintézni» s a halál élménye, mely megnyitja az emberi lélek előtt az «örök» fogalmát, előjönnek Rilkénél is.

«Denn wir sind nur die Schale und das Blatt, | Der grosse *Tod*, den jeder in sich hat | das ist die *Frucht*, um die sich alles dreht. | Um ihretwillen heben Mädchen an | und kommen wie ein Baum aus einer Laute. | Und Knaben sehnen sich um sie zum Mann; | und Frauen sind den Wachsenden Vertraute | für *Angste*, die *sonst niemand nehmen kann*. | Um ihretwillen bleibt das Angeschaute | wie Ewiges, auch wenn es lang verrann, | und jeder, welcher bildete und baute, | ward Welt, um diese Frucht und frohr und taute. | Und windete ihr zu und schien sie an. | In sie ist eingegangen alle Wärme, | der Herzen und der Hirne weisses glühn. | Doch deine Engel ziehn wie Vogelschwärme, | und sie erfanden alle Früchte grün.»

Ám hamarosan előjönnek az ellentétek, a jelentős eltérések is. Az eltérés egész sajátságos körülményekkel van egybekötve : Ahol és amiben a hívő katolikus Rilke eltér a vallástalan — bár katolikus eredetű — Heideggertől, ott egyúttal eltér a katolikus felfogástól is. Heidegger a túlvilág kérdését az «öröklét», az «üdvözülés» legnagyobb kegyelmének kérdéseit nem vizsgálja, de nem is szól néki ellen. Az «öröklét» hite a halál elviselésének életpróbáján Heidegger-i értelemben kétségkívül győzelmet jelentene ; ám Heidegger pusztán a létnek és halálnak mint lét-fázisnak kérdéseit veszi szemügyre, de

¹ V. ö. : Helmuth Plessner : Die Soz. d. Wiss. 79. old.

a hitnek s az egyesnek a «saját halál»-hoz való részletesebb viszonyát s ezzel kapcsolatos kérdéseket, mint amelyek nem tartoznak az ontikába, figyelmen kívül hagyja. Rilke ellenben hangsúlyozottan *nem látja meg ezeket*. Ő a halál aratását mint abszolút romlást látja s a halál nagy kérdései összeesnek nála az elhalálozás pár órája mikéntjének kérdéseivel. Érthetetlen módon ennél a katolikus embernél, ki pedig a lélek mélységeit kívánja vizsgálni és Isten felé kimutatni, nem merül fel sehol egy pillanatra sem a gondolat : hadd romoljon meg belőlem minden, ami romló, mulandó, csak éljen és üdvözüljön, ami bennem örök ! A halálküzdelem erkölcsi értelmét éppen nem képes megragadni. Így aztán csak félig átgondoltnak hatnak a halálról való következő elmélkedő verssorai :

«HERR : wir sind ärmer, denn die armen Tiere
die ihres Todes enden, wenn auch blind,
weil wir noch alle ungestorben sind.
Den gib uns, der die Wissenschaft gewinnt
das Leben aufzubinden in Spalier
um welche zeitiger der Mai beginnt.

Denn dieses macht das Sterben fremd und schwer,
dass es nicht *unser* Tod ist ; einer, der
uns endlich nimmt, nur weil wir keinen reifen ;
drum geht ein Sturm, uns alle abzustreifen.

Wir stehn in deinem Garten Jahr und Jahr
und sind die Bäume, süßen Tod zu tragen ;
aber wir altern in den Ernetagen,
und so wie Frauen, welche du geschlagen,
sind wir verschlossen, schlecht und unfruchtbar.

Oder ist meine Hoffart ungerecht :
sind Bäume besser? Sind wir nur Geschlecht
und Schoss von Frauen, welche viel gewähren? —
Wir haben mit der Ewigkeit gehurt,
und wenn das Krebsbett da ist, so gebären
wir unsres Todes tote, Fehlgeburt ;
den krummen, kummervollen Embryo
der sich (als ob ihn Schreckliches erschreckte)
die Augenkeime mit den Händen deckte

A nem saját és «saját halál»-nak, mint pár órában kiteljesedő problémának meglehetősen vigasztalan képét találjuk Rilke «Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge» (Insel Verlag Leipzig, 1920) című könyvében.

«Most az 559-es beteg fog meghalni. Természetesen gyári rendszer szerint. — Úgy hal meg itt az ember, amint éppen jön : azt a halált halja, ami azon betegséghez tartozik, amiben az illető éppen van. (Mert mióta valamennyi betegséget ismerik, tudják, hogy a különböző letális befejezések a betegségekhez s nem az emberekhez tartoznak ; és a betegnek, mondhatni, semmi dolga nem akad itt.)» (819 old.)

Vagy nézzük a másik meglepő azonosan példát Heideggerrel.

«... Hogyis tekintene Brigge kamarás arra, aki tőle azt kívánta volna, hogy egy más halált haljon, mint ezt. Ő az ő nehéz halálát halta. És ha én a többiekre gondolkodom, akiket láttam, vagy akiről hallottam, mindegyiknél ugyanúgy volt. Mindegyiknek megvolt a maga *saját halála*. Ezek az emberek, akik *a halált belül a fegyverzetükben hordták, mint valami foglyot.*»

Rilke a fentiek szerint a «saját halál» *saját* voltát csak az elhalálozás körülményeiben látja s a nem-saját halált pedig az egyénenként különböző külsőségek hiányában. Pedig, ha a Heidegger-i fogalmat vesszük figyelembe, épúgy lehetséges, hogy az «599-es beteg a «saját halálát» halta, amint ahogy valószínű, hogy az ősi minta szerint meghalt Brigge kamarás nem a «saját halálát», hanem a «das-Man» szerint számára megszabottat.

Összegezés

A «saját halál»-át — mondhatni — Heideggernél inkább éli, mint hallja az ember. A halállal szembeni állásfoglalás az ember legteljesebb erkölcsi és jellempróbáját jelenti. S valójában állíthatjuk a Heidegger-i eszmékhez kapcsolódva, hogy abból, hogy valaki milyen erkölcsi látószöveget talál a halállal szemben, az illető egész jellemrajza kihámozható s épp a halállal szembeni állásfoglalásnál dől el a legvilágosabban, hogy ki az igazi hívő és katolikus. *Grundlach* S. J. szavai szerint, ha valakinek hívő vagy hitetlen voltával nem vagyunk tisztában, beszéljünk vele a halálról, s azonnal világosan láthatunk.

A halál kérdését magunkévá tenni és a halálra való erkölcsi készenlétet megszerezni teljesen keresztényi vagy még inkább katolikus elgondolás. Csep-
pet sem nehéz a skolasztikából párhuzamokat találni hozzá. Itt mintegy — hogy a szakkérdésbe személyi vonatkozást is belevigyünk — az egykori katolikus kispap és skolasztikus Heidegger elmúlt időszakának visszacsengését véljük meghallani.

A halálra való erkölcsi készenlét egyéni átélése és teljesen a lelkülethez való formálása elsősorban is a kiválasztottak sajátja. Ezeknek az életlátását a halál (s vele az öröklét és üdvözülés) hite formálja. A szokásból hívők, a készenkapottat — hogy úgy mondjuk — lagymatagon elfogadók, a hívők sokasága a halálról csak a «nagy általános» kész és felületes képzeivel rendelkeznek. Ezeknek épúgy nincsen mélyebb értelemben «saját haláluk», mint nincs saját hitük sem.

Tanulmányunkban a Rilke-párhuzamot azért véltük szükségesnek, hogy a «saját halál» fogalom vázolásánál feleletet adjunk azoknak is, akik ezt már a nagy költő írásaiból ismerik. Nem célunk Heidegger bölcselete felől ehelyütt bírálatot mondani, de célunk volt egy sajátos fogalmára rámutatni, mely bölcséletének tengelypontját képezi s mely tengelypont a legtöbb lehetőséget nyújtja a katolikus bölcsélet és a heideggerizmus közötti esetleges kapcsolatok kiépítéséhez.

HETES FOGAT

IRTA: SÍK SÁNDOR

Azt mondod, hogy én jó vagyok,
És könnyű nekem : mondja hozzá sóhajod.
Hogy én vagyok a szerencsés kivétel,
A fekete hollók közt a fehér,
Hogy jól jártak a csillagok fölöttem,
Amikor megszülettem,
És ezért nekem érthetetlen
A keserűség, a bukás, a kétely,
A rossz, a bűn, az ádáz, a kegyetlen
Szenvedély.

Tudod, mit hoztam?
A részességet minden rosszban :
A hét főbűn és hétszer-hét egyéb
Mellékbűnöcskék mind bennem tanyáznak
Az első óra óta otthonosan
Hogy megízleltem kegyetlen kegyét
A boldogtalan ésszel-akarásnak.
Tudod, mit hoztam
Az ismeretlen örökségként?
Idegszálakból épült kényes ént,
Nem is egyet, nem is kettőt, de százat ;
Egy részük szundikál és baljós arccal ásít,
De hánykolódik és morog a másik,
Mint a kitörni készülő rabok.
És jönnek sirokkós napok,
Hogy ordít valamennyi, s a börtönrácsra lázad
És fenyegeti csóvával a házat.

És én egy vagyok minddel.
Ha lelkembe tekintel,
Magadra köztük hamar rátalálsz,
És a többi kavargó *én* között,
Amelyeken szemed felütközött,
Amik neked különség és kivétel,
Magára lelne kutató szemével,

Visszatükrözött életével,
Vagy hét-embernyi más.

Hát én re értenék?
Amikor ez az egy a küldetésem,
Hogy az embereket megértsem,
Hogy legyek a kristályszem tőfenék,
A hét forrásból gyöngyöző,
Eget és embert visszatükröző !

Te jónak hívsz ezért?
Hétszerhét-színű szivárvány vagyok,
De ez a sok szín úgy-úgy összekavarog,
Hogy *messziről*: egy és fehér.
Ó harmónia ! Ó megérthetetlen
Isteni szépség, ki lakol egekben,
Bírhatsz-e téged az ember fia?
Én nem tudom. De akik itt a földön
Viselik ezt az angyali ruhát,
Azok fehérét én már fel nem öltöm :
A kis gyerekek és nagy ostobák :
Az együgyűek, szentek és nem-szentek,
A még-nem és a már-nem emberek.
De akiben forr ész és képzelet
És zsong a vér és borzong az ima,
Az nem ismer zajgás-nélküli csendet.

Tudod, mi az emberharmónia?
Megmondom a magam harmóniáját.
Képzeld egy vaskaput, melynek kívül, belül
Két mindenkép egyforma erejű
Haragos ember nekiveti vállát,
És úgy feszítik, úgy megráncigálják,
Hogy majd megpattan izom és halántok.
Egy pillanatnyi pillanatra
Engedjen egyik konok akaratja :
Pattan a zár és szakadnak a pántok,
És zuhanás lesz és emberhalál.
Ez a kapu az én harmóniám.
És most képzeld el a két oldalán
Kötélinakkal óriásokat,
Nem is kettőt : két vállközös hadat, —
Jaj, ha az egyik lankadni talál !

De te azt mondod : minek a verejték?
Ez a konok vívódás mire jó?
Aki erős, hadd fújja el a gyengét,
Pusztuljon, ami pusztulni való.
Mért nehezíteni az életet?
Aki egyszer *igenre* született,
Az meg se lássa a *nemet*,
És akinek tagad a vére :
A mindenség merev szemére
Daccal nézzen farkasszemet.

Ó, milyen édes volna menni,
Amerre szívem mondaná : eredj !
Előre, bátran, mint a kisgyerek,
Amerre húz a napmeleg,
Amerre a madár csereg,
Amerre a szellő futos, —
És lenni jó, vagy lenni rossz,
De lenni egy !

Kicsorduló kedv és fitos szeszély
És pillanat amit beszél,
Amit rendel korbácsos szenvedély,
És amiért vorít a vér :
Ártatlanul azt tenni csak,
Szép kisgyereknek lenni csak,
Csorgó gyümölcsöt enni csak,
És minden másra lenni vak !

Vagy lenni, mint a puszták remetéi,
Vadakkal hálni, gyökerekkel élni,
Cilíciummal, szeges ostorokkal
Harcolni testtel, rontó démonokkal ;
Virrasztó böjttel, imával előlni
Mindent, ami test, mindent, ami földi,
A szeretetnek tűzében elégni :
Élni csak annak, ami bennem égi !

Kemény beszéd?
Megborzogatja az ember szívét?
Mégis, még ez is könnyebb lenne annál,
Mint kisebb konyúlnom enmagamnál.

Oly gyenge, olyan nyomorult vagyok,
A magam súlya neheztől
Majdcsakhogy összeroskadok :
És mégis : elejétől
Egy töméntelen törvény virraszt bennem :
Nekem nem szabad és én nem tudok
Csak egyikemnek lennem.

Lásd,
Nekem ezt a hét óriást
Kell egy igába vennem.

Én nem tudom, van-e a földön jóság,
És harmónia van-e ideleenn,
De a szépség és az erő : valóság
És gyönyörűség : ez a küzdelem !
Fönntermeni a hetes fogaton,
Amikor szilaj hét-sörénye-rázva
Már-már robbanna széjjel a világba ;
Megállani fönn, a kemény bakon,
Csuklód körött a gyeplők csókja forrva
Belevágni a pataverte porba,
S tüzes küllőn, tajtékos zabolával,
Ostoraidd fennvívójó dalával
Szállni, amerre lelked vágya lendül,
És érezni, hogy új erők ragadnak,
És átadni magad a végtelenbül
A végtelenbe sodró Akaratnak.

Mikor megkapta a tízéves érettségi találkozóról szóló értesítést, nevetségesnek tűnt előtte már az első pillanatban, hogy elmenjer és foglalkozzék vele. Egy percre felmerült ugyan benne a kétség, hátha sértésnek fogják fel s még jobban megerősödik az emberek egy kis csoportjában, kikkel hosszú időig együtt élt, hogy gögös, elzárkózó, fejük felett is elnéző s íme tíz év alatt a sikerek csak rontottak rajta. Valójában pedig ezúttal nem gög, nem is a tömegnek szóló lenézés volt ennek az elhatározásának oka. Már régóta szégyenkezés fogta el, ha a maga kis ügyeire gondolt, utálta, megvetette azokat, akik mindig a maguk kis problémáicskáival vannak elfoglalva s rémülten menekült attól, hogy önmagából bármit is megmutasson, hogy a maga ügyét a világ és a nagy események fölé tolja. Megszokta gyermekkorától kezdve, hogy nem használ, ha panaszkodik és ha sír. El nem felejtí soha, hogy mikor gyermek-szívében a sóhajtások megkezdődtek, odakint az ablak alatt gépfegyver kezdett ropogni és hirtelen elnémult benne minden kis, egyéni vágy.

Mások elérzékenyülnek, ha érettségi találkozóra gondolnak, ő kicsinyesnek nézi az egészet és sokkal messzebbre gondol, nem akar leszállni abból a távlatból, melybe régóta beállította magát. Titokzatos áramok vitték és nem akart ezeknek az áramoknak ellenállni. Ha történt valami a világban — vérben, agyában, idegeiben, gyomrában érezte. Talán senki barátai közül úgy nem élt együtt a látható és láthatatlan eseményekkel, mint ő.

Most, hogy a tízéves találkozó beletolakodott — a figyelmeztetés már hónapokkal ezelőtt megjött — egészen másra gondolt. *Másokkal akart találkozni.* Tíz év kevés idő, kis spácium; akikkel együtt ült a padban, azokról tudja merre vannak, tudja róluk, hogy filiszterek, jók, kedvesek, rosszak, elbuktak, de nem szakadtak ki az üvegbura alól, a kis ország langyos légköre csapkodja őket, nem törték át — nem is kísérelték meg — az üvegfalat. Érdektelenek, egyszínűek, az ő számára nem jelentenek semmit. A fényképei között keresgért, régi összedobált, megsárgult képeket szedett elő, kereste, mindig szerette az emlékeket és így a képek között hirtelen kezébe akadt egy tabló, ahonnan szintén furcsa, ismerős arcok tekintenek rá, s ha az emlékezés nem is vált ki tiszta hangokat egy-egy arc rezonanciájára, de mégis érí őket s a gyermekség titokzatos mohóságával ezek jobban beléágyazódtak, mint akik most a találkozóra hívták.

A hegyek közötti város elemi iskolájának negyedik osztályáról van szó. Középen ül az igazgató és a tanító. Mellette a két legjobb diák és körülöttük sorsok, arcok különös tömege. Ezekkel élt együtt azokban az időkben, melyek

kitörülhetetlenül rányomták bélyegüket lelkére. Ezek az idők változtatták át és adtak irányt sorsának. És most itt vannak előtte azok, akiket egészen biztosan ugyanígy formált meg, vett kezébe, gyúrt össze a sors. Lent erre a kis fiúra is emlékszik, a forradalom kitörésekor a leggyülöltebb ellensége volt. Mikor az első gimnáziumba kerültek, ez vitte el irkáit, könyveit, «mert most már szabad, most már mindaz a szegényeké lett, ami a jó módúaké volt». Dühös, keserű arca van a kisleánynak és aki mögötte ül, arról is tudja kicsoda. Egy szelíd német mérnök szabályos gyermeke. Az arca, ruhája olyan, mint a weimári, drezdai vagy a hamburgi kisleányké. Az igazgatótól balra a szlovák hentesmester fia. Az arcán ott ül a nyugodt, magabiztos kifejezés, a fiú tudta már akkor, hogy mennyi a vagyona és jobban beszélt szlovákul, mint magyarul. A fa árnyékában egy lázadozó fekete fiú áll. A honvéd gyalogezredhez beosztott román katonatiszt fia. Minden órán megrótták, ő volt a legjobb tréfacsináló. Zöldeskék szemei izgatottan ugráltak mindig, megállíthatatlanul. Leányok is vannak a képen. Ime itt ül a törvényszéki bíró kis leánya, ki együtt járt velük, félig biztosan, félig zavartan néz a lencsébe. Két hosszú copfját kezében tartja. A szemében az a kedves, végtelenbe néző sugár, amely azóta is másokban is mindig tetszik.

Vajjon mi lett ezekkel? Ötven irányból jöttek (körülbelül ennyien voltak az osztályban) és ki merre kötött ki? A gyermekjáték öröme, a hancurozások, az első élmények, a forradalom, a páncélvonalak, a gyilkosságok, az akasztófák, a zavar megmaradt-e bennük és hová hajtotta őket, merre? Milyen furcsák, érdekesek a gyerekarcok. Aki itt ül a jobbszélen a második sorban olyan, mint egy felnőtt terrorfiú, akiknek csak fényképeit ismeri a kommun utáni képes lapokból. A mellette ülő, elgondolkozó arcú állat kis, vékony könyökére hajtó fiú — ma biztosan tanár.

És így fogamzott meg benne egy lehetetlen gondolat. Ezek közül fog keresni barátokat s mindent elkövet, hogy összehívja őket. Hirdetéseket adott fel négy ország lapjában. Kérte, jelentkezzenek azok, akik 1918-ban végezték a hegyek közötti kis város elemi iskolájának negyedik osztályát, s akiket a költői nevű igazgató s a tizennégy gyermekes, kiaszott, kedves tanító tanítottak. Négy hónapig mentek széjjel a hirdetések, négy ország lapjaiban. Olvashatták Bukarestben, Prágában, Budapesten és Bécsben is. És négy válasz jött reá.

Ők ülnek itt most négyen, tizennyolc év után, az éjszakai Dunaparton és furcsán, kényelmetlenül érzik magukat. Ötven közül négy akadt; hogy a többi merre van, nem tudni? De a kaland hajtotta most valamennyit és azért szemükből kicsillag a bizalom. *Franciádul beszélnek*. Ime itt van a román katonatiszt fia. Apja akkor ott szolgált a hegyek közötti kis város garnizonjában, mert büntetésből helyezték át, sok társával együtt, az erdélyi havasokból. Az arca a régi maradt, haja fénylően fekete, mozdulatai gyorsak: kereskedő

Galacban. Itt ül a német mérnök gyermeke. Huszonöt évvel ezelőtt jöttek Breslauból a városba; a fiú középtermetű és természetesen szőke, ugyancsak természetesen: átvette apja üzemét és természetesen: ott vannak a szája mellett és az arcán a vágások s csak a feje búbján van haj. Eljött a törvényszéki bíró leánya is. Őt nem kellett nagyon keresni, az első szóra megjelent, érdekelte a dolog, öntudatos szlovák volt, szép maradt, de kemény és csontos és kétszer elvált. A negyedik, aki eljött, szintén rajta volt a képen, azon a képen, melyet négy hónappal ezelőtt nézegetett, de nem vette észre ott. Most megkérte: «mutasd meg magad». És a szerb katonatiszt, mert az volt a negyedik, egy hegyesfejű csontvázra mutatott, akit hülyének gondolt tizen-nyolc évvel eze'ött mindenki. Nem is számított, ezért el is felejtette és most itt áll előtte civil ruhában a friss és ruganyos alak, mély szemekkel, kemény vonásokkal az arcán s már éppen meg akarják fejteni a rejtélyt, mesélni kezd, hogyan jutott el idáig, — mikor a zenekar ismét rákezd valamire...

A tömeg nyüzsg a Dunaparton, kora nyár van, ember ember hátán tolong, a Duna sejtelmesen suhan tovább, az állomásra most érkezik be a hajó, kigyúlnak az összes lámpák, az autók rohanni kezdenek, az élet még jobban felfokozódik, a szomszédos kávéházakban is megszólalnak a zenekarok, ismerősök üdvözlik egymást és a különös hangzavarban, melyre némán borul a fekete ég tele felhővel (holnap esni fog) ott ül egymás mellett és egymással szemben öt idegen. Miért jöttek össze, nem tudják maguk sem. Érzik, hogy van mondanivalójuk egymás számára. És azt is érzik, hogy miért ülnek a *Dunaparton*. Idejük rövidre szabott és amikor az újságokat olvassák néha ellenségesen néznek egymásra. *Franciául beszélnek*. A román katonatiszt fia, a szlovák bíró leánya, a szőke német mérnök és a macedonok elleni véres harcokban meg-edzett szerb katona, akiket összehívott ő (egy félbolond), hogy mondják el egymásnak azt, amit *szeretnének*.

A tízéves találkozó oly messze van egyszerre. Ha rájuk gondol, akikkel együtt ült azokban a padokban, még kicsinyesebbnek tűnik az a világ. Itt nem-zetek, sorsok, életek kavarnak. Most épp arról kezdenek beszélni, hogy holnap esni fog. A közömbös téma száz apró részre bomlik, mindegyik szeretné másképp elmondani, az egyszerű szavakban ott izzik már, ott feszül az öt különböző robbanás. Az örök emberi témán keresztül akarnak eljutni egymáshoz, szeretnének percek alatt mindent tudni, megfogni, érezni. Sok minden nem engedi őket és ezt is tudják. Elhallgatnak, a feketekávés csészék összegyűlnek eléjük, a bor sem segít, nem használ semmit. A zene játszhat melankolikus és pattogó ütemeket — a mai nap eredménytelen, elveszett számukra, holtfáradtan merednek a vízre és öt idegen ember a Duna mellett udvariasan búcsúzik a legszebb francia szavakkal és reméli, hogy holnap találkozni fog...

(Részlet a szerzőnek a Könyvnapra megjelenő «Öt éjszaka» c. könyvéből.)

ÚJ FÉNYEK FELÉ

IRTA: ÁGOSTON JULIÁN O. CIST.

A SZÁZADFORDULÓ MAGYAR KÖLTÉSZETE

Nemzeti klasszicizmusunk nagy alakjai lassan el-eltűntek, s alig maradt valaki, aki a hagyományok külsőségeit lélekkel tudta volna megtölteni. Olyan ez a nemzeti népieséget követő kor a magyar irodalomban, mint valami cseppkőbarlang. Minden megfagyott. Merev és mozdulatlan lett a nyelv, a stílus, mert nem viharzott mögötte azoknak az élete, akik megteremtették. A kritika spanyolcsizmákba szorította a szabadabb szellemet. Mindenki megnyugodhatott. Elszíntelenítettek mindent. A politikai életben éppen úgy, mint az irodalomban. Széchenyi gazdasági álmai részben megvalósulnak (keret kép nélkül), a könyvek százszámra hagyják el a sajtót, s Magyarországra ráköszönt az ezredéves ünnepségek boldog délibábvilága. Nagyok vagyunk, magyarok vagyunk . . .

Csak keveseknek jutott eszébe, hogy a színpalak mögött elsikkadt a lélek, hogy mindez nem egyéb csalóka látszatrál, hogy egy erősebb szél kell az egészhez — s a kártyavár összedül . . . A világháború megmutatta, mit ért a látszat-élet.

A törpeség nem bírja el a nagyságot. Vörösmarty szertelen neki, Arany János is úgy a legszebb, ha iskolai magyarázatokkal tördelik le belőle azt, ami lélek. Jobb nekünk, ha csendes öregúrnak látjuk, aki régi fólíánsokat lapozgat s onnan illesztgeti össze a Toldi-t. Bánk Bán-t játszani kell, mert sok benne a nemzeti érzés. Madách? — Hát Madách jeles fró, akit becsülni kell.

Be kell zárni minden ablakot, mely kifelé nyílik; el kell temetkezni a megszokottságban. A magyar szellem józan, nekünk nem kellenek a kódós tapogatódzások, nekünk elég, ha kedvenc költőink ajkán öreg mestereik hangját halljuk visszhangzani.

A lélek nagyobb mélységei felé törő kezdések merev ellentállásra találnak. A prózában most arat diadalt a realizmus, mely főleg századunk elején termi meg a maga bő gyümölcsseit. A líra érzékenyebb pár évtizeddel. Sehogysem érzi magát otthonosan a szűkreszabott keretek között, szeretne kitörni, szabadabb eget kér. A sziklaszilárd megfagyott külső alatt új viharok ígérete vibrál. Jóideig keresés, kutatás az egész, de lendületéből eljövendő szelek zúgása hallszik. Sokakat megleptek a mai líra új hangjai, külföldi divatot szimatoltak, pedig a tapintható és látható valóságon túl élő valóság hullámai már a századvég símaságát is megrezdítették. Ezt a folyamatot szeretném végigkísérni. Nem más ez, mint a színtelenségbe, a köznapiságba belenyugodni nem tudó lélek lázadása a fojtó, mindent megölő kényszer ellen.

A társtalan ember

Egy ember, aki nem ér rá csiszolódni, aki nem ér rá arra, hogy levesse nyelve, stílusa nehézkességeit, aki néha megdöbbenően a megszokott köntösbe öltözik — és mégis vannak versei, amilyent csak ma tudnak leírni. Vagy nem is ma, hanem amit csak az tud leírni, aki költőnek született.

Hősies viaskodás mindennel, ami megszokás, ami lenyűgözi, ami kötni akarja. Természetes, hogy nem törődik ruhájával, nem törődik a karcolásokkal; — de az érdességekkel sem. Mint a vadkan csörtet át mindenben; sem az adott, sem a kapott sebek nem állítják meg. Víziókkal népesíti be az erdőt, a tájakat. Feje körül csillag-

miriádok száguldanak. Mindíg a végtelenben érzi magát. Nem tud, csak messziségbe látni. Talán ezért is állt mindig olyan egyedül *Vajda János*.

Van benne — első pillantásra — sok minden a romantikából, de csak első pillanatra. Az ő fájdalma már egyéni fájdalom, a legnagyobb fájdalom. Hiába szórja vele tele az egész világot, nem tud szabadulni tőle. *Gina* alakja szinte testtelenné válva világítja meg egy költősors történetét ; már nem is nő, hanem az élő tagadás, amivel az élet ajándékozta meg Vajdát. Szerelme nem tud megnyugodni a változhatatlanban, egyre ostromolja az eget kéréseivel, káromkodásaival, kétségbeesésével. Hús és harminc év multán is csak olyan elevenen él benne az elvesztett boldogság fájó tudata, mintha most hasított volna lelkébe a fájdalom. Őt senkinek sem szabad érintenie, mert borzalom van közelében : a gondolat, a mindent megölő méreg : «Menj, kerülj, hogy el ne hervadj . . .» Ez az élet fölé emelt szerelem, mely már többet jelent nőnél és szerlemnél, majd Adynál bontakozik ki a maga teljességében.

Nem véletlen, hogy a nagy távlatok szerelmese kedvesét sem tudja máskép, mint a végtelen messziségbe állítva látni. Néha szinte kéjeleg a legyőzetésben : «Legyek lealázva a porba, Ottan elgyötörve, tiporva. Akkor sem tiéd a győzelem ; Büszkén emelem föl még fejem.» Mert nála nagyobb hatalom győzte le ; de nem is győzelem az, hanem vereség, mert ő, a legyőzött, fölemelt fejjel megy a halálba ; ő az, aki meg tud halni.

Nem való az én szerelmem
Sem az égbe, sem a földre,
Nincsen az teremve csöndes,
Olvadó, szelíd gyönyörre.

Neki végtelen kell, mert megöli a földi kín, a «közöny», amelynél utálatosabbat elképzelni sem tud. Hadd maradjon csak meg a szerelem fájdalma, mellyel megrendítheti a hegyeket, megállíthatja a száguldó csillagokat.

Társtalan, magában, egyes egyetlenben
Csak két dolog van a szörnyű mindenségben :
Az egy örök Isten, — s az én bánatom.

Szívét összeszorítja a rettegés : örökké lenni, örökké élni. Hullák közt jár ; lesi' hogy hall-e tőlük valamit, kap-e valami fölvilágosítást ; sírköveket dönget, tűz körmével kaparja ki a sírgödörket, hogy feleletet kapjon kérdéseire. De sehol semmi. A halottak némák. «Ki mondja meg, Mi van a sírban a halál után?» Meg kell ragadnia a hit mentőkötelét, ha végkép el nem akar veszni. Addig, míg nem késő.

Kísérteteket lát. Mi lesz a be nem teljesült vágyakkal, a meddő álmokkal, az eljátszott üres órákkal? Mert a megszületett nem veszhet el, de mi lesz a meg nem születettel? Meglepő erejű vízióban döbbenti elénk ezt az elszalajsztott órát :

Ha van tudat a túlvilágon,
Én mindig ezt az órát látom.
E hézagot a mult időben,
Mit ki nem tölt a teremő sem,
Mely visszaásva onnan rája,
Mint a halott leesett álla . . .
És látom, hogy vigyorogja a szót,
Mit a halál belé fagyasztott,
Gúnnyal, kárörvendőn, örökké :
Soha — tudod-e? — soha többé !»

Minden csöpp vérével, minden vágyával, minden törtetésével a valóságon túli valóságokra mutat, és ez a metafizika. Költői szárnyalását nem elégíti ki a kézzel fogható valóság. Benne magasabb tájak csillogása bontogatja szárnyait, szíve odatapad a végtelenhez és nem érzi magát otthonosan a szűkreszabott börtönben, amit a test, a megcsökönyösödött ízlés, a merev hagyomány szab elé. Izig-vérig költő, akit az örökkévalóság hegycsúcsai vonzanak, aki csillagmiriádokban keresi az értelmet, mert érzi, hogy valahol azok mögött, mérhetetlen messziségben, az ismert világon túl van az egyetlen valóság...

Magányos csúcsok a pusztaságban

Ilyenek is vannak. *Reviczky* lelkét schopenhaueri borongás teszi bánatossá. Külön világnézetet alkot magának. Tanításában egyre világosabb lesz a humor bölcsellete és a zseni-tan. Tanulmányokat szentel az új világnézetnek, melyben Jézus lesz a legnagyobb zseni. *Reviczky* fordított úton jut a költészethez. Az eszmék előbb születnek meg nála, mint az ihlet, s verseit arra szánja, hogy igazolják ezt a világnézetet. Milyen arcucsapása a halálba belenyugodó, sőt a halált vágyó költőnek éppen költészete. Éppen azok a versei, melyek a legértékesebbek. Amikor túl elméleten, túl a magára szabott szűk kereteken az életvágy üti föl fejét benne.

A bölcseletre épített költészet egy pillanat alatt semmivé lesz, hogy helyet adjon egy ifjú lélek sikolyának, mely a haláltól retteg. Nemcsak legőszintébb, hanem legszebb versei is élete végéről származnak, amikor leveti a bölcselati mázt és akar és mer természetes lenni. Amikor szembeszáll a halállal, melynek eljövételét értelme olyan nyugodtan szeretete volna várni; de melytől visszaborzad egész ifjúsága, még élni akaró ösztöne.

Távlatokat keres zsenitanában és humor-elméletében, mert nem tud beleilleszkedni a realizmusba, a hagyományba. Nem jut még elég magasra, de szárnycsapásokban rokona *Komjáthy Jenőnek*, aki a mindenséget lelkesíti át saját szellemiségével. Élete mottója is lehetne egyetlen verseskötete címadó versének pár sora:

Csupán a boldog csillagokra
Néztem föl a nagy éjszakán,
Velük keringve és lobogva
Epedtem felsőbb lét után.

A fény szerelmese: mindent a fény és árnyék kettőségében lát. «Körötted minden fénybe öltözött», «E kárhozott, de szép világra A fénynek ünnepén jövék», «Lángviharok zúgtak felettem» stb. Isten után vágyódik, őt keresi mindig: «A nagyszívűek istenálma Magával ragad s üdvézít». «Martírszívemmel a kereszten Világ szívét, Istent kerestem.» Homályából csak a végtelen tudja kiragadni:

Ó, milyen üdv! ó, mennyi fény!
A végtelenben élek én.

Akármennyire siratja is a lét kínját («Érezzük át a szertelen kint, Sirassuk meg azt, hogy vagyunk!»), akármennyire érzi is a maga társtalanságát, össze mer olvadni a világgal; s ebben az összeolvadásban megszűnik minden, ami földi.

E szívet érted összetéptem
És most csak érted lelkesül:
Hogy az összes szívekben éljen
Tisztán, dicsón, végtelenül!

Minden Istennel van teli, nem tudunk tőle szabadulni s ebben a szemléletben már nincsenek nagy különbségek öröm és bánat, élet és halál között: «Halál az élet s élet a halál!» — «Minden, ó minden Él, szeret itten! Részben, egészben Él a nagy Isten!» — Az egész világ lelkét tükrözi csupán. Szerelme éppúgy a mindenségbe, a fénybe olvad, mint élete.

Üdvözítő Végtelenség,
Hadd ömljem hát benned szét!
Lényem forrjon véled eggyé,
Legyek én is Végtelenné!

Milyen messze vagyunk már — ha nem is időben, de lélekben — az egykorú akadémikusok aranyjánosi és petőfieskedő hangjától! Ha félszegen, ha vissza-vissza-csuklón is, de egy új világ, új életszemlélet kér helyet.

Volt egy ember, aki gyűlölte a jelszavakat. Sem ide, sem amoda nem akart tartozni, kihullott hát az idő rostáján.

Mondd ki: csülökre! s két okos öklöd
Már fenn is akadt tízszázezer évek butaság-szötte
Pókháló szálaiban: a jelszavakban.

Mindenki elfeledte, mert így a legkönnyebb megölni valakit. Pedig új színeket hozott, s kedvezőbb körülmények között alig akad nála nagyobb éneke az erkölcsnek, az életen túl kezdődő dolgoknak, ami ennek az életnek értelmet ad. Kereste szomjasan a feleleteket, talán a maga lelke számára meg is találta, — de nem tudta nekünk adni, mert senki sem akarta elfogadni.

Társtalan ő is, társtalanabb, mint kortársai közül bárki. Hiába hirdette az egyiránybavesző tekintetek himnuszát, hiába akarta mások kezét megfogni, — egyedül maradt mindenség-ostromlásával, egyedül maradt látomásaival. Lázasan rohanó sorokban ámul rá az élet értelmére és titokzatosságára.

Jelent valamit Kelet és Nyugat
E robbanva szült, kavargó végtelenben? Mit?
Egy megpördített sárgalacsin két féltékéjén
Az üdvözlő s a búcsúsugarat?
A körbefutó kukorékolást?

Hiába volt minden. *Harsányi Kálmán* mögött és mellett sem állt senkisé. Világosan érezte, hogy itt a földön egyedül kell maradnia. Bezárkózott lelkének szédületes mélységeibe s keserű szájjal figyelte a tülekedést, a romlás felé való rohanást, aminek nála élesebb szemű megfigyelője alig akadt (Kristálynézők). Úgy ment el, hogy alig vettük észre.

Istenhez hanyatló árnyék

E magányos csúcokat nincs, ami összekösse. Az irodalomtörténet rokonságra talál bennük, minket azonban most nem ez érdekel, Mindegyik fölkiáltás valami végtelen, valami elérhetetlen felé. Mindegyik a látható világ fölé mutat, ahol kell lennie valaminek, amit még nem látunk tisztán. Lelkünk legbensőbb vágyait vettük ki, — így is mondhatnók és akkor sem tévednénk sokat. Mert lélekből született meg ez a végtelenbe-törés, mivelhogy a lelket sohasem elégíti ki a test korlátozottsága. Mindig

keresni, kutatni fog valami után, ami ellendíti erről a földről, ami távlatokat ad szemének, ami meglebbenti előtte az örök titkok fátyolát.

A századeleji újítás sok salakot, de sok fényt is hozott magával. Lassankint megtanuljuk megkülönböztetni a sártól az aranyat. Gyökértelen, idegenszellemű, erkölcstelen, materiálista, naturalista volt a Nyugat újítása, — szokták mondogatni. Egyszer majd azt is megtanuljuk, hogy az aranyat kimossuk belőle s megállapítsuk róla, hogy csillogása túlvilági fényektől harmatos, hogy sok költőjében gyökeresen magyar, hogy a földi életen messzire túlmutató, ahogy legjobbjainkban tükröződik. S mintha az egésznek lenne összefoglalása *Ady* pár sora :

Pogány rímek, muzsikák között
Szomjazok valami örököt.

A tapogatódzások — mint minden kezdés — eleinte talajtalanok, bizonytalanok, keresve-kutatók. De laikus szemmel is könnyen észrevehető, hogy ez az irodalom tele lesz borzongással, titkos vágyakkal, nosztalgiával a tudatalatti mélységek után. Most még csak dekadencia az egész, de mélyében már ott forr egy merészebb jövő kialakulásának lehetősége.

A hazafiság üres retorikába süllyedt. A klasszicizmus tiszta hangjai üresek lesznek azok nyelvén, akik a stílus- és forma-örökség mellett nem tudták átvenni azt a nagy egyéni felelősség-tudatot, azt az egyéni élettartalmat, amit nagyjai magukban kiépítettek. Az ú. n. magyartalanokat nem azért érte támadás, mert Kölcsey, Vörösmarty vagy Széchenyi szellemében voltak magyartalanok, hanem azért, mert szembe mertek szállani a divatos szólamokkal.

Ady köre nem volt alkalmas arra, hogy akár személyét, akár magyarságát illetőleg hitelt ébresszen azokban a körökben, ahol eleve adott ellenszenvvel nézték az újítást és annak is éppen a legjelentéktlenebb, legsalakosabb hullámain.

Az újítóknak mélyre kellett szállaniuk, hogy onnan mintegy előről kezdjenek mindent. Nem divat ez, hanem belső szükségszerűség, mely ellen senki sem tudott eredménytelenség nélkül küzdeni. A kezdetben fölburjánzó kesernyős dekadencia a nagyobbak költészetében egyre gyéresebb lesz, s mind világosabban és tisztábban ragyog föl a végtelen arca.

A naturálizmus az okok zárt rendszerét építi ki. Ezekkel mindent meg tud és meg akar magyarázni. Inkább tudomány szeretne lenni, mint költészet. S milyen kacagtató : a naturalizmus önmagát cáfolja meg. Épp ott lesz a legművészebb, ott lesz igazán termékeny hatóvá, ahol elhagyja a magasabba korlátokat s érezteti az okok elégtelenségét. Balzac és Flaubert is ott a legnagyobb, ahol a költő legyőzi bennük a tudóst. Hozzánk — mint minden — a naturálizmus is későn jut el. Akkor is meghamisítva. Átvesszük pl. Dosztojevszkij reális szemléletét, de nem látjuk meg végtelenbeágyazottságát ; nem vesszük észre, hogy magasabban keresi a feleleteket, mint a mi vakond-szemléletünk. Az okoknak ebbe a zárt rendszerébe kényszeríti bele a naturálizmus az embert is. Ha nem fér bele, le kell nyesegetni belőle. Hogy ezzel hamissá lesz az ember? Ugyan, ki törődnék a babonákkal? Csak annyiban ember, amennyiben megfelel természetének, amit a reálizmus szab eléje.

Ady szűknek érzi a kereteket. Sokan vádolják, hogy nem idealista. A szó megszokott értelmében nem is. Mert semmi kívülről kapott eszméhez nem lehet mérni. Valahol a lélek mélyén él az ő igazsága. Vérgőzös, mámorokba-fúló, de mégis diadalmas igazolása a szentágostoni mondásnak : anima naturaliter christiana ! Az Isten képe él lelkében, ha magafaragta is a szobor, ha egyetlen dogmatikus istenfogalomnak sem felel meg teljesen.

Az Isten van valamiként
Minden gondolatnak alján.
Mindíg neki harangozunk . . .

Ennek az Úrnak felelős, mert ez a benne alvó Isten követel hűséget tőle. Mítoszteremtő képzelettel alkotja meg magának ezt az arcot, de minden mítoszon fölül él benne a felelősség tudata. Imádása nem leborulás, — de nem is külsőség. Egyszerűen nem tud szabadulni tőle. Hozzá van növe egész életével, vérével, minden akarásával. Hiába a mámor, hiába a rángatódzás, neki ki kell tartania harcos Istene mellett : «És hogyha néha-néha győzők, Ő járt, az Isten járt előttem, Kivonta kardját, megelőzött».

Neki mindegy, hogy hitetlenségben, vagy megmerevedett formák között veszt el valaki az Istent. A lényeg az, hogy elvesztette. Isten nélkül pedig nem lehet élni, tehát megkeresi, hol legigazabban véli föltalálni : — a saját lelkében.

Ennek a magatartásnak külön tanulmányt kellene szentelni, hogy egyszer már világosan lássuk Ady vallásosságát, mely annyira különbözik minden megszokottól, s mely mégis annyira gyümölcsöző lenne újabban virágzásnak indult végtelenre-szomjas költészetünkben. Nem az ő hibája, hanem a mi bajunk lesz, ha elfeledjük azt az embert, aki lelkében már egyszer megtalálta a végtelent.

És megvakultak Hiú szemeim. Meghalt ifjúságom,
De őt, a fényest, nagyszerűt, Mindörökre látom.

Más utakon az örök fény felé

A századforduló irodalmáról talán szokatlan hangon beszélek. De elsikkasztották a lelket, mely ezt az irodalmat egyre jobban inspirálja. Most már a legtöbb költő vagy nem él, vagy túl van már pályája delelőjén, s az akkori hangok a visszapillantás összefogó erejében más fölhangokat kapnak. Más lesz a homályosan látott dolgok színezete ; egy-egy tört mozdulatra szakadt lendület új értelmet kap a távolság fényében.

Visszahatás ez a múlt század realizmusára, de visszahatás a lélektelen, jelszavaktól fűtött programköltészetre is.

Az Adyval együttindulók végtelen-keresése az egyik szál, a másik az újratámadt katolikus líra. Babits fájdalmas sóvárgása, rabsors-érzése egyre jobban közeledik a keresett, a vágyott megnyugvás felé. A középkor legnagyobb dómján próbálta ki erejét s lefordítja úgy, ahogy kevés nyelvre van átültetve. A Dante-ihlet megérésében talán még sok része van a mult felé nyúló szédületes kultúrának, ekkor még a metafizika csak nyugtalanság, de nem biztos tájékozódás. Ez a keresés azonban olyan mély költői lélekben, mint Babits, egyre jobban érzi a magasságok szelét, egyre közelebb kerül ahhoz, amit minden nosztalgia, minden sóvárgás mellett és fölött keresett : egyre közelebb jut a végtelenhez.

A «soha-meg-nem-elégedés» himnuszától, amit első kötete elé tett, így jut el Babits a Sziget és Tenger hitvallásához. «Én katolikus vagyok ; azaz hiszek a nemzetenek felülálló, egész világnak szóló *katolikus* igazságban !» — «Hiszek a feleslegben. Abban, ami túl van családon és fajon ; abban, ami túl van a meszelt falakon. Elvégre lehet élni meszelt falak közt is ; de ez nem katolikus élet. A fal véd ; de zár is. Én képeket akarok látni a falakon, hogy újra kinyissák elém a világot . . .» — «Ember vagyok, s hiszek az emberben. Nem is az emberben. Az ember vakon botorkál ; de a világ nyitja és sűgja útjait. Az ember primitív lény, de az állat még primitívebb. Nem állatot kívánok, nem is embert ! Többet ! S ha néha elfáradok, s az állatot és anyagot irigylem : ez nem hitem megtörése, csak erőm, mely semmi, de nem minden . . . Derék erő,

s majd megnyugszik egyszer, de nem fogy el. Hiszem . . . Nyugodt kincssé lesz és örök haszonná.»

Az egész világ csak egy frógép-billentyűzet, melyen az Isten ujjá kopog. Van, aki égi olajért imádkozik, van aki nem tudja, milyen szóhoz kell folyamodnia. Minden idetartozás csak a fölsőtől kap értelmet, mert ott vannak a feleletek legégetőbb kérdéseinkre, mert onnan jöttünk, s mindig odavágyunk: «Fa vagyok, lábam a sárba tapad, de karjaimat már vonja a nap . . .»

Ennek a nagy szeretetnek, az igazi Amor Sanctusnak vonzását érzi, amint végigduruzsol a világon s magával ragad mindenkit, aki le mer szállani lelke mélységeibe s szembe mer nézni a mélységek titkával, melynek tükrén kirajzolódik a végtelen.

Nem tudta megmutatni azt, amit akart *Tóth Árpád* sem, pedig lelke tele volt finom és fájdalmas szépségekkel.

Egy percem lett vón: megmutatni a
Fenségeset. Az Istent. S már tova
Fordult a fény. És ennyi az egész.

Hamarabb elvitte a gyilkos kór. De minden szenvedésen, egyéni fájdalomon túl is kereste a végtelent, melynek egy sugaráért olyan sokat szenvedett rövid életében.

Kaffka Margit is szeretne belesímulni ebbe a lágy tenyérbe, mely sokat hajszolt életének meghozná a megváltást. — Sok hiábavaló keresés után ez maradt meg ezeknek a lelkeknek, akik mégis csak a szépet, az örök harmóniát keresték és valahogy el is jutottak hozzá. *Juhász* Gyula már itt is meglátta a természet misztikus föntségében, a márialelkű búcsúsok egyszerű énekében; őt keresi *Kosztolányi* kissé kesernyés mosolyával rég elfelejtett gyermekemlékei között. Mindegyik valami fényt kér — és hiszem, kap is — a «végtelen sugarakból.»

Az ellentétnek akart s részben annak is indult katolikus líra itt találkozik ezzel a szállal. *Sík* Sándor gyermekesen szelíd ellenverse *Ady* A halál rokona című versére már régóta helyet adott a Fekete Kenyér igazabb hangjainak. *Harsányi* liturgikus szimbolizmusa már eredésében is közelebb állt hozzájuk, bár világnézetileg még sok minden választotta el tőlük.

Mécs László és mások költészete szintén otthonosan mozog a végtelenben. Sokan ugyan még mindig várják az igazi katolikus líra megszületését, s az eddigiekben csak nemes és szép kísérletet látnak. A végtelenbe-törésnek még mindig nincs meg az az egyénből kirobbanó, mindent elsodró lendülete, amit *Adynál* láttunk.

Ennek útját zárja el a divatossá lett «szólamköltészet» is, mely szociálmushoz méltó jelszavakkal tűzdeli tele a lírát. Ezekre a vad énekekre megborsószik az ember háta, — akármelyik táborból hallja is őket. Ez nem költészet. De még csak az az út sem, mely a költészethez vezet. A program nemes, de nem teszi lírává a szónoklatot. Sajnos, még a legnagyobb nevek is áldozatul esnek ennek a divathóbortnak, ennek a majdnem monomániás technika-örületnek.

Ez a kis vázlat nem akar teljességre törekedni. Csak arra szerettem volna rámutatni, hogy a ma végtelent-kereső hangjainak is megvolt az elődje a mult század megcsökönyösödött ízlése ellen törő nagyok énekében. Megvolt és meglesz mindig azoknak szavában, akik önmaguk mélységeit kutatják. Viszont ez a megfigyelés akaratlanul is csökkentti azok értékét, akik ma divatmajmolásból keresik csak a kifelémutató szálat anélkül, hogy lelkük mélységéből csak egy hangot is megzendítenének.

TERMÉSZETFÖLÖTTI-E IBN ARABI MISZTIKÁJA?

IRTA : P. ÉLISÉE DE LA NATIVITÉ O. C. D.

Keresztes Szent János életrajzában olvassuk, hogy Granadában, a XVI. században még éltek olyan mór népcsoportok, amelyek szigorúan ragaszkodtak az izlám tanításaihoz és hagyományához. Minthogy a tudós misztikus Granadában dolgozott a «Montée du Carmel» és a «Sötét Éjszaka» című művein és itt írta meg eleitől-végig a «Lelki Éneket» és az «Égő láng»-ot, természetes, hogy fölmerült a kérdés, nem befolyásolta-e bizonyos fokig a Karmel reformátorán keresztül az arab misztika a katolikus misztikát?

Ennek a kérdésnek megoldása olyan szaktanulmányt kíván, mely behatóan ismerteti az izlám szellemét, különösképen pedig a spanyolországi muzulmán misztikát. Értékes forrásmunkát nyújt ezirányban Asin Palacios, a neves spanyol izlám kutató. «El Islam cristianizado» című műve a szuffizmus szuggesztív erejű képét adja. Hogy tanulmányát megfoghatóbbá és konkrétebbé tegye, megírja a murciabeli Ibn Arabi életét és kifejti tanításait. Ibn Arabi «Az izlám *mystici majores*-ei egyike volt és befolyása az egész muzulmán világra kiterjedt, olyannyira, hogy hatása mind maig érezhető . . . a szuffizmus történetének szempontjából sem túl későn, sem túl korán, hanem éppen jókor tűnt fel. Valóban tipikus jelenség . . . , aki az izlám szellemiségének ideológiáját, gyakorlatát és módszereit összefoglalja.»

Andaluziából származott, onnan, hol Szent Teréz misztikájának bölcsője ringott és így a mi szempontunkból még érdekesebb.

Ibn Arabi tanítása bizonyos pontokban megdöbbenően egyezik a legnagyobb katolikus tanítók elméletével. Mi magyarázza meg ezt a jelenséget? A kereszténység és főleg a keleti monasztikus centrumok szemmel látható hatása, — feleli habozás nélkül Asin Palacios. Innen művének címe : «Az elkeresztényesedett izlám». — Nem, — mondja erre Louis Massignon a Collège de France kiváló tanára, — a misztikus élet nem könyvből táplálkozó kölcsönhatás, hanem egy «befelé fordult» imarendszer virágbafakadása, tehát «az izlám miszticizmusa a folytonosan elmélkedés tárgyává tett, gyakorlatban megvalósított Koránból fakad, úgy eredetében, mint kibontakozásában».

Asin, aki megdöbbenve látja, hogy Mohamed mily kevésbé misztikus, kijelenti, hogy még ha meg is lennének a Koránban az ilyen tökéletesség csírái, úgy ezek, a hívek lelkében csupán az elmélkedés hatása alatt soha ki nem bontakozhattak volna és gyümölcseik soha nem valósultak volna meg a gyakorlatban. Az élet és a tan antithézise annyira kifejezett, hogy kizár minden áthidalást. Itt mintha túlzásba esne Asin Palacios, bár kétségtelen, hogy «a Hedzsra két első százada folyamán az arab muzulmánok állandóan érintkez-

tek a keresztény honfitársaikkal és hogy az Izlám virágkorának idején meglepően sok keresztény kolostor volt Kövesarábiában, Szíriában és Egyiptomban.

Vakmerőség lenne, ha ebben a kérdésben döntenünk akarnánk. Asin Palacios elgondolásának és módszerének kritikáját az izlámkítatókra bízva, a híres szuffiita írásaiból csak kvalitását akarjuk megállapítani az életet irányító és környezetére is erősen kiható misztikának. Vajjon lényegében különbözik-e az ő misztikája a mienktől? Más szóval, feltételezhető-e, hogy az Izlám-ban a valóságos misztikus kegyelmek fellelhetők legyenek?

Ibn Arabi élete

Abubeker Mohamed ben Ali, akit Ibn Arabi néven ismerünk, gazdag, nemesi és igen vallásos családból származik. 560-ban Ramadán hó 17-én (Kr. u. 1164 július 28-án) az andaluziabeli Murciában született. Anyai részről két nagybátyja aszketikus életre tett fogalmat. Egyikük, Jahya ben Khagan, Tlemcen királya, lemondott trónjáról, hogy egy szent remete szigorú fegyelme alatt élje le életét. Fát vágott az erdőn és abból élt, hogy ezt a fát birodalma fővárosának utcáin árulgatta. A másik, Moslem el Khaulani, szigorú önmegtartóztatásban élt, elmélkedő imádsággal töltötte éjszakáit, hogy a fenyegető álmot leküzdje, talpát kiméretlenül ütlegelte. Ibn Arabi 8 éves korában családjával Sevillába költözött. Itt kitűnő mesterek vezetése alatt ismerte meg a Koránt, a történelmet, az irodalmat, a költészetet és a Próféta hagyományait. Mint kis gyermeket, még nem vonzotta őt különösebben a vallásos élet. Az irodalom és a vadászat jobban érdekelte; ezért az akkori időről mint «szétszórtságának időszakáról» beszél. Tudományos felkészültségének és családjá tekintélyének köszönhetette, hogy Sevilla kormányzója mellett titkári minőségben működhetett. A kormányzó feleségül adta neki leányát, Miriamot. Miriam igen vallásos életet élt. Egyszer álmában titokzatos jelenés rávette arra, hogy a tökéletesedés útját Isten akaratának teljes elfogadásában, az élő hitben, az erős elhatározásban és az őszinteségben keresse. Lehet, hogy az ő példájának és intelmeinek köszönheti Ibn Arabi életének új fordulatát. Súlyos betegsége, melynek folyamán iszonyatos látomásokban jelent meg előtte a pokol, szintén hozzájárult ahhoz, hogy gondolkodóba essék. Ez a válság azonban mégis csak apja halálakor érte el tetőpontját. Az alábbiakban őt magát idézzük:

«Két héttel halála előtt kijelentette, hogy meg fog halni, mégpedig egy szerdai napon. Így is történt. Ezen a napon, jöllehet súlyosan beteg volt, minden segítség nélkül felült ágyában és így szólt hozzám: «Fiam, ma kell utrakelnem, ma lesz Istennel való találkozásom...» Fehér fény gyúlt ki homlokán, mely erősen elütött testének színétől, anélkül, hogy elcsúfította volna. Ez a ragyogás csillogó fényben sugárzott. Apám tudott róla. A fehér ragyogás azután kiterjedt arcára, majd lassan eláradt testén is.»

Nem sokkal azután a szuffiiták között látjuk Ibn Arabit. Ő maga erre az időpontra helyezi «a tökéletesség útjára való lépését». Ezzel szemben már ezelőtt is rendkívüli jelenségek mutatkoztak életében. Bizonyosság erre a híres Averroessel való találkozásának története.

«Kordovában egy napon eljött házukba Abulgalid Averroes, a város kádija, ki azon óhajításának adott kifejezést, hogy engem személyesen is megismerhessen, mivel a rólam hallottak bámulatba ejtették . . . Atyám, jóbarátja lévén, valamely ürüggyel elküldött hozzá, de valójában csak azért, hogy Averroes beszélgethessen velem. Amikor ez történt, még nem pelyhedzett a szakállam . . . Ez (mondta Averroes) olyan lélektani állapot, melynek létezését észszerű bizonyítékokkal fenntartottuk ugyan, de sohasem ismertünk senkit, akiben ez az állapot valósággá vált volna . . . Dicsérjük Istent, aki megengedte nekünk, hogy egy korban éljünk valakivel, akinek ez a misztikus állapot jutott osztályrészéül.»

Más forrásból tudjuk, hogy Ibn Arabi még nem volt 26 éves, amikor Musa el Baidarani egy a bilocatio képességével bíró szuffi kifejezetten azért jött el Sevilából, hogy vele érintkezésbe lépjen és hallgassa tanításait. A fiatal szuffi (Ibn Arabi) azonban fontosabbnak tartotta, hogy híres mestereinek tudományát eltanulja, mint azt, hogy közölje tapasztalatait. Később elmondhatja magáról, hogy nem tud a misztikus élet olyan fokozatáról, melyet konkrét eseteken ne észlelt volna és művében sohasem szól olyan vallásról, szektáról vagy eretnekségről, melynek legalább egy hívével nem állt volna összeköttetésben. Egyben különös és idegenszerű világba ragad magával, melyben heroikus és magas szellemiségű misztika mellett, kijózanító bűvészkedés és a valódi misztiks alázatosságával homlokegyenest ellenkező exhibicionizmus is megférnek. Valljuk meg őszintén, hogy Ibn Arabi úgy életében, mint írásaiban erősen kifejezésre juttatja ezt az össze-visszaságot. Jóllehet egyrészt nagylelkűen keresi Istent és tisztult tanaival az embert a teremtet dolgok, a testiség fölé akarja emelni, másrészt azonban a kabalából, az okkultizmusból merített naiv teóriákat hirdet és túlhangsúlyozott gyönyörűséggel ír le olyan zavaros tüneményeket, melyek nyilvánvalóan kizárólag a pathológia körébe tartoznak. Sevilla közelében Ibn Arabi, Abulhachach Juszuffal találkozott, ki arról volt híres, hogy járt a vízen és arról, hogyha egyedül volt, állandóan a Koránt olvasta. Abuabdala ben Almochaditól és Abuabdala ben Kasumtól a lelkiismeretvizsgálat gyakorlását tanulta meg. Ez a két mester minden reggel:

«saját lelke előtt számot adott arról, hogy mit mondhatnának és mit cselekedhetnének a nap folyamán és az eredményt egy füzetben írásba foglalták; este, ima után, mikor szobájuk ajtaját magukra zárták és egyedül maradtak, füzetüket elővéve ismét lelkiismeretvizsgálatot végeztek; átgon-dolták, mit cselekedtek aznap szóval és tettben és szembeállították azzal, amit cselekedniök kellett volna: ha az derült ki ebből az összehasonlításból,

hogy az elkövetett hibákért bocsánatot kell kérniök, úgy bocsánatot kértek ; ha a hibák súlyosabbak voltak és penitenciát igényeltek, úgy penitenciát vállaltak ; ha viszont azt látták, hogy hálát kell adniok Istennek, úgy hálát adtak neki.»

Ibn Arabi ehhez még hozzáteszi :

«a magunk részéről mestereink módszerét úgy egészítjük ki, hogy gondolatainkat is feljegyezzük . . . Így ugyanakkor, mint ők, én is előveszem füzetemet, lelkiismretvizsgálatot tartok és számot adva lelkemnek aznapi gondolataimról, vágyaimról, szavaimról és cselekedeteimről . . . megvizsgálom azt is, hogy milyen szándék vezetett mindebben».

Lelki életének kezdetén kétségtelenül Abulabas volt Ibn Arabi igazi mestere. Ez a szuffi tanító kifejezetten olyan ifjak nevelésével foglalkozott Sevilleben, akik úgy érezték, hogy Isten a tökéletes életre hívta meg őket. Elsősorban a saját akaratukról való lemondást kívánta tőlük. Maga Ibn Arabi nem mindig hajolt meg feltétlenül mesterének szava előtt, ő viszont később feltétlen megadást követelt tanítványaitól. Olvassuk, hogy egyszer egy vita alkalmával szembeszállt mesterével. Mikor azután Abulabas házát elhagyta, útközben a piacon egy idegen szólította meg, mondván : «Mohamed, fogadd el mestered véleményét».

Az önfejű tanítvány megdöbbsent. Azonnal sarkon fordult. Alig hogy visszatért, mestere ezzel fogadta : «Hát valóban nem tudsz meghajolni szavam előtt, ha nem maga El Khadir kényszerít meghajlásra?»

A fiatal aszkéta egyéb mesterei közül még a vak Abu-Jahiát kell megemlítenünk, aki arra tanította, hogyan viselje el türelemmel az üldöztetést, továbbá Juszuf de Eciját, aki a könyöradományok misztikus értékével ismertette meg, Abuabdala de l'Aljarafet, aki 50 évet töltött cellájában, anélkül, hogy világot gyújtott volna és arra tanította Ibn Arabit, hogyan különüljön el a sötétségben azért, hogy a szétszórtságra vezető minden alkalmat elkerülje. Kétségtelen viszont, hogy ez utóbbi tanításaival korántsem hatott rá oly meggyőzően, mint Salih, a szent berber, ki a zarándokélet szépségeit fedezte fel számára. Tény, hogy Ibn Arabi a rákövetkező ötven esztendőben bejárja Andaluziát, Észak-Afrikát, Arábiát, hogy azután életét Szyriában, Damas kapui előtt fejezte be.

Mielőtt elindult volna hosszú útjára, hogy az izlám szellemiségének akkor élő legkiválóbb reprezentánsaival találkozzék, Ibn Arabi bejárta Andaluziát, Moronban írta meg első művét «Az Isteni Politika»-t (Tadbirat iláhia), Abumohamed házában kezébe akad a Filozófusnak (Arisztoteles) «A titkok titkáról» írt, Nagy Sándornak ajánlott könyve. Abumohamed így szól hozzá :

«Ez a bölcs a világbirodalom politikai kormányzását tárgyalja és én azt szeretném, ha te túltennél rajta és az emberi dolgokon való uralkodást tennéd elméled tárgyává, mert ebben van minden boldogságunk . . . Meghajoltam kívánsága előtt és nem egészen négy nap alatt megírtam a könyvet . . .»

Egy darabig Marchenában, Cordovában, majd Cabrafigében élt, míg azután ötszázkilencvenben, harmincéves korában átkelt a tengerszoroson, hogy Bugiában a híres szevillai mestert, Abumadiánt felkeresse. Röviddel azután Tuniszban találjuk, hol a kormányzóban pártfogójára kelt. Tuniszban Abulkazin «Khal el nalain» című misztikus művének tanulmányozásával foglalkozott.

Észak-Afrika békéjét akkoriban az Almohádok és a Majorka-beli Beni Gania-ák kegyetlen háborúja dulta fel. Ibn Arabi tehát visszaindult Spanyolország felé. Útközben felkeresi szentéletű nagybátyjának, a tlemceni királynak sírját. A rákövetkező évben Fezben találjuk, hol híres szuffik társaságában tölti idejét. Valószínűleg itt ébredt fel lelkében az az okkultizmus iránti hajlam, mely műveinek nagyrészen megérződik. Marokkóban sok hűséges tanítványra tesz szert, de vagy mert az udvarnál nincsen kellő megbecsülésben része, vagy pedig, mert a hatalmon lévő kanonisták okozta kellemetlenségeket nem kívánta elviselni, örökre elhagyja Mogreb földjét, hogy Keleten keressen megfelelő talajt eszméi számára. Különben is elérkezettnek látta az időt, hogy a Korán parancsának eleget tegyen és Mekkába zarándokoljon. Bugiában és Tuniszban rendkívüli látomásokban, különös és sokszor ismétlődő jelenésekben van része. Ezek arra vallanak, hogy a hosszú utazások nélklözései erősen megviselték idegeit. Ötszázkilencvennyolcban, harmincnyolc éves korában, megérkezett a szent város kapuja elé.

A zarándok az ihármnak nevezett előírásos ruhában lépte át a megszentelt mesgyét. Szertartásos látogatásait azon kezdi, hogy elzarándokol a szent mecsetbe, melynek árkádjai esténként fényárban úsznak. Az udvar közepén a Kaabah elé járul, melyről Mohamed azt mondja: «Isten azt akarta, hogy a Kaabah szent hajlék legyen, állomás az ember útján». Ibn Arabi hétszer kerüli meg, majd leborul a fekete kő előtt és megcsókolja azt. A második napon az Arafetet keresi fel. Ezt a nyilván mindenkor egyformán lejátszódó jelenetet egy szemtanú így írja le: «A mindenfelől összeseregglő zarándokok jellegzetesen tarka tömege nyüzsgött körülöttem. Voltak, akik kiabáltak, sírtak, mellüket verték és Isten előtt nagy bűnösöknek vallották magukat. Mások — lényegesen kevesebben — mély csendben, könnyes szemmel merültek el elmélkedésben és imádatban.» A harmadik napon az élő áldozatok bemutatására az irgalmas Isten nevében lemészárolt tevék, ökrök, kecskék, bárányok feláldozására került a sor.

Érdekelne bennünket, milyen benyomást tett ez a nagyszerű és egyben ennyire durva szertartás Ibn Arabira. Annyit mindenesetre tudunk, hogy a Kaaba szertartásos megkerülése közben rendkívüli jelenései voltak. Ettől kezdve mindinkább erőt vesz rajta misztikus exaltációja és ekkor bontakozik ki bámulatos gazdagságában irodalmi munkássága.

Itt találkozik Ibn Arabi Beatrice-jével is. Hogy Beatrice valósággal élt-e, vagy csak Ibn Arabi lekének szülötte-e, ez mindmáig titok maradt.

Ebben a kérdésben az izlámkutatók sem értenek egyet. Ibn Arabi Nidamnek (harmónia, rend) nevezi ideálját, az araboknál viszont nem igen találkozunk ezzel a leánynévvel. Nidam, mondja róla Ibn Arabi, csodálatosan szép volt és mestere volt az ezoterikus tudományoknak. Ez a találkozás inspirálta őt a «Tarjumán al Achvak» megírására, mely az Énekek Énekére emlékeztet ; profán himnusz, melynek szellemi értelme van és mely az *unio extatica* gyönyöreit énekli meg.

Mekka után Ibn Arabi Bagdadban tölt el tizenkét napot, majd elmegy egészen Mosszulig és harmadszor kél át a Níluson. Kairóban több szuffival együtt közös látomásban van része, melyről ezt írja :

«Hirtelen feltűnő szépségű jelenség lépett be a szobába és választékos nyelven így szólt : «Én az Igazság hirnöke vagyok, Ő küld hozzátok». «És mi hírt hoztál nekem?» mondtam én, mire így felelt : «Tudjátok meg, hogy a jó a léttel, a rossz a nemléttel egyértelmű. Ő az embernek nagylelkűségéből ad életet és megadja neki az extázis állapotát, holott ez nem természetes járuléka az emberi életnek. Az ember körülveszi magát ugyan az isteni nevekkel és attributumokkal, de ha Isten lényegének szemléletébe mélyed, kiesnek öntudatából ezek a nevek és attributumok : Ilyenkor Istent látja lelkében, a mennyiség visszatér principiumához, mert akkor te már nem vagy és csak Ő van egyedül.»

Érthető, hogy Ibn Arabi ennek a tannak hirdetésével magára vonta a kanonisták figyelmét, akik a pantheizmus vádját emelték ellene és bebörtönzését, vagy halálát követelték. Igaz, hogy Ibn Arabi viszont minden adódó alkalommal rámutatott tudatlanságukra és erkölcstelenségükre. Befolyásos barátai segítségére siettek, amennyiben fejtegetéseit allegorikusan magyarázták, de a helyzet ennek ellenére is fenyegető maradt, úgy hogy jobbnak látva, újra útnak indulni : hatszáznégyben ismét Mekkában találjuk. Mintha ettől kezdve az események kárpótolni akarták volna őt egyiptomi sikertelenségéért. Mekkában egy szuffi megjósolja neki, hogy Isten a leghatalmasabb uralkodók egyikét fogja megalázní előtte. És valóban, Koniában I. Kaikaus király nagy pompával fogadja és hogy udvarához kösse, százezer ezüstpénz értékű házat adományoz neki. A szigorú életű szuffi azonban néhány napon belül a királyi adományt egy alamizsnáért rimánkodó koldusra ruházza. Csodatévő ereje rengeteg embert vonz köréje és igen sok követője támad. Biztosra vehetjük, hogy éppen rajongóinak tömege elől menekül el Koniából néhány tanítványával együtt. Bejárja Arméniát és Mezopotániát, elmegy a három szent városba : Mekkában, Medinába és Jeruzsálembe, majd ismét visszatér Koniába, hol mind jobban növekszik tekintélye. A «Fotuhát»-ban egy helyen ezt mondja Ibn Arabi :

«Ha Szíriában élhetsz, úgy tedd azt, mert a próféta mondja : Menjetek és éljete Szíriában, mert ez a legjobb az istenalkotta földek között, itt élnek legszívesebben Isten legkiválóbb szolgálói.»

Nyilván ennek a hagyománynak hatása alatt hatszázhusztól kezdődőleg, azaz hatvan éves korában, Damas mellett telepszik le Ibn Arabi. Álmalik Almohadam, azidőszertint Damas királya, maga is beáll tanítványai közé és engedélyt nyer tőle arra, hogy írásait kommentálhassa. Ezidőtájt írja meg Ibn Arabi «Fosus», «Fotuhát» és «Divan» című műveit. Mindhárom írás arra vall, hogy megvilágosodottságának ereje ezidőtájt tetőpontja felé haladt. És mégis vannak sorai, melyek elárulják, hogy szerzőjük lelke nagy csendben várakozva figyel Isten indításaira. Erre vall költeménye :

«Isten barátja ő, kinek nincs más barátja csak az Irgalmas, lelkének magányában társalog vele. Néha-néha eszébe jutnak emlékei és sírva kesereg mikor magára marad és Szerelmese nincs jelen».

És miért ne hinnők el szavát, amikor pillantást vetvén a jövőbe, így ítéli meg saját küldetését :

«Egészen biztos, hogy sem próféta, sem Isten küldötte nem vagyok. Én csak örököse vagyok a prófétáknak, munkás, ki jövő életének földjét munkálja.» Ibn Arabi Damaskusban nagy csendben élt. Mindenki nagy tisztelettel vette körül. Álmalik fia és trónjának örököse, édesapja példáját követve, szintén beállt tanítványai közé és maga is arra törekedett, hogy a mester műveit kommentálhassa. A szuffiiták kádiája is fölajánlotta neki szolgálatait, a benazakii kádi pedig vendégül látta őt házában. Itt halt meg, a benazakii kádi házában, családjá és tanítványai körében, a hatszázharmincnyolcadik évben, rebia havának huszonnyolcadik napján (1240 Kr. u. nov. 16.). Testét a damaskusi Szalhié nevű temető egy mauzoleumában helyezték el.

A tisztelet, mellyel Ibn Arabit élete utolsó éveiben körülvették, halála után még csak megnövekedett. Az ottomán szultánok szívesen látták kultuszát ; így II. Szolimán mecsetet és egy madrasát emeltetett tiszteletére. A mult század közepe felé valaki, aki arra járt, így nyilatkozott : «Sírját állandóan látogatják a hívek és Ibn Arabit szentként tisztelik ; minden pénteken százak állják körül mauzoleumát.» A muzulmánok napjainkig zarándokhelynek tekintik az Ibn Arabi sírja fölé emelt mecsetet.

Mint a középkori kereszténység, az izlám is jellegzetes neveket adott tudósainak. Így Ibn Arabit Mohidinnek (A vallás éltetője) Cheikhl Akbar-nak (A legnagyobb tudós) és Ibn Aflatun-nak (Plato Fia) nevezték.

Ibn Arabi tanításai

Amikor Ibn Arabi életét közelebbről nézzük, megdöbbenve látjuk, hogy egyénisége mennyire ellentétes elemekből tevődik össze. Kétségtelenül meg kell hajolnunk az őszintén önmegtagadó életet élő szuffi előtt, a lelki ember előtt, ki minden este szigorú vizsgálat tárgyává teszi cselekedeteit, szavait, gondolatait, kívánságait és hosszú órákon át imában társalog Istenével. Életében számtalan bizonyosságát látjuk szelidségének és belső függetlenségé-

nek. Látjuk, hogy élete végéig fáradhatatlanul kereste Istent a természetfölötti régiókban. Ezzel szemben nem tudjuk komolyan venni azt a misztikust, ki csendet és magányt prédikál, de személyesen keresi fel az összes ortodox és eretnek mestereket Andaluziától a keleti Izlám birodalmának végső határáig, négyszáz könyvet ír és mereven szigorú elvei ellenére feltűnően tetszeleg csodálatos élményeiben.

Ugyanezt a benyomást teszi ránk, ha tanításának kimagasló pontjaival foglalkozunk. Ibn Arabi munkái helyeként úgy hatnak, mint valami gócpont, melyben a muzulmán, keresztény, neoplatonikus és gnosztikus misztikák elméletei futnak össze. Írásaiban vannak sorok, melyek a keresztény szellemiség mestereire vallanak, de minden idők megvilágosodott elméi megtalálnák bennük, az értelem rovására, tisztán az intuicióba vetett bizalmuk hű visszhangját. A körre, négyszögre, számokra, betűkre, csillagokra vonatkozó elméleteiből látjuk, hogy a legelőrehaladottabb ezoterikus tanításokat is ismerte és legkomolyabban fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy nem volt-e ellenfeleinek igazuk, amikor a panteizmus vádjával illették.

Mindennek ellenére, lehetségesnek tartjuk, hogy ennyi tévedés közepette is adódik talán egy gyakorlati rendszer valamilyen elvszerűsége, melynek segítségével aztán választ nyerünk feltett kérdésünkre: Ismerte-e Ibn Arabi az igazi és természetfeletti misztikát?

A hit és a kegyelem. Mielőtt a tulajdonképeni teológiai megvitatásra térnénk, vizsgáljuk meg nagyjából Ibn Arabi tanítását. Ahhoz, hogy valamely szellemiségről kijelentsük, hogy a miénkkel azonos, mindenekelőtt meg kell találnunk benne a természetfölötti jelleget. Amikor egy nem keresztény és a kegyelmi élet vonatkozásaiban teljesen járatlan lélek, olyan erőfeszítéseiről van szó, melyekkel az anyag alól akarja felszabadítani magát, igen nehéz annak a megállapítása, hogy életében hol kezdődik az isteni kegyelem rejtett hatása. Ibn Arabi esetében ez a nehézség, mint olyan, nem áll fenn. Szinte szükségtelen megemlítenünk, hogy a muzulmán elfogad egy isteni kinyilatkoztatást és vallásosságát olyan természetű hit hatja át, melyet mi ábrahámának neveznénk. Mármost Ibn Arabi, nemhogy elvett volna valamit a hit fogalmának jelentőségéből, a szuffik közös felfogásához híven tagadja, mintha az emberi értelem képes lenne az igazság biztos megismerésére, különösképpen akkor, ha a teológia tárgyába való behatolásról van szó.

«Ne feledkezzetek meg arról, hogy mikor Isten megteremtette azt a képességet, melyet mi értelemnek nevezünk . . . , jól tudta, hogy azt a lehetőséget helyezte belé, hogy fölfoghassa akár azt, amit az értelem önmagával közöl (a lényegből fakadó igazságot) akár azt, amit a diskurzív okoskodás nyújt neki . . . Tudta jól, hogy ezt az értelmi képességet úgy alkotta meg, hogy szabadon vitába tudjon szállni és kritikát tudjon gyakorolni minden létező dolog felett. Jól tudta, hogy ez az értelmi képesség, szükségképpen,

leszögezett véleményt fog alkotni Teremtőjének lényegéről és mert tudta, hogy lényegénél fogva képtelen arra, hogy elérje azt, amit őrült vakmerőségében elérni akar, megsajnálta őt és szent könyvének kinyilatkoztatásában óva intette, nehogy Isten lényege felett töprengjen és vitatkozzék . . . , nincs tehát más csalhatatlan kritériumunk, mint a kinyilatkoztatás szövege . . . Kövesd serényen az élő hit és az erények gyakorlásának útját, melyre Isten kötelezett.»

A kinyilatkoztatás igazságaiba vetett élő hit, a rossz elkerülése, a jó gyakorlása, mintha ezek lennének a murciai szuffi lelki életének alapjai. Általában azt tanítja, hogy az élő hit egyik elemi követelménye a «tökéletesedés útjának», a cselekedetek viszont azért szükségesek, mert azok bizonyítják, hogy valamely lélek misztikus élménye valóság-e, vagy illúzió. Csak az a kérdés, hogyan tartsa meg magát az ember a jóban és milyen segítségre számíthat, ha céljai természetes erejét meghaladják?

Azt hisszük, ezért mondták Ibn Arabiról, hogy «A kegyelmet tekint minden aszkétikai és misztikai jelenség forrásának.» Hallgassuk meg őt magát :

«A kegyelem az örökkévaló boldogság kulcsa és Isten szolgájának irányítója . . . Hozzásegíti őt ahhoz, hogy isteni képességeket öltson magára. Ha bárki elnyeri a kegyelmet, üdvözl, akinek pedig nem volt benne része, elvész . . . Benne nyeri el az ember az üdvösséget és segítségével halad előre a tökéletesség útján. És jöllehet a kegyelem ingyenes adomány, világosság, melyet Isten, szolgájának szívében gyujtott, mégis szükséges, hogy az, aki a kegyelem tulajdonságait és lényegét ismerni akarja, akarátát alárendelje annak a ténynek, hogy Isten kegyelmét rákényszeríti és megengedi neki, hogy éljen vele. Ebben a viszonylatban a szolga néha elnyeri ezt az önkéntes adományt és akkor úgy képzei, hogy a kegyelmet ő maga szerezte meg . . . , nem gondolván meg, hogy az akarat mely a kegyelem kérésére és keresésére kész-teti, már önmagában is a kegyelem hatása, mert hiszen a kegyelem nélkül az akarat aktusa se jött volna létre. Akarni a kegyelmet már önmagában véve kegyelem, még akkor is, ha az emberek nagyrésze nincs tudatában ennek.

Ha ezt leszögezzük, akkor kétségtelen, hogy az embernek csak egyet szabad keresnie és kérnie Attól, akinek gondviselésétől várja az adományt, vagyis a kegyelem tökéletességét. A kegyelem tökéletessége, szerintem azt jelenti, hogy a kegyelem Isten szolgáját semmiféle állapotában nem hagyja el, azaz jelen van ítéleteiben, legtitkosabb gondolataiban, érzéseiben, ihletett pillanataiban, revelációiban, szemlélődésében és társalgásában, egyszóval minden megnyilvánulásában.»

(Folytatása következik.)

Szirmai Józsefné fordítása.

ZSIBBADT, BÉNA RÉVÜLETBEN

IRTA: SZÉKELY LÁSZLÓ

Zsibbadt, béna révületben
Percre atheista lettem.
Rút denevérszárnyon szálltam,
Zavart, furcsa álmot láttam.

Ha a lélek nagyon álmos,
Elkárhozott régi táltos
Nyári délben körülszálldos,
Körülszálldos. Nem megállt most.

... Gomolygó köd ... állathulla ...
Ködkarika ... nulla ... nulla ...
Dühös Duna partján állasz,
S nem jön válasz. Nem jön válasz.

... Körök, körök, nagy körök ...
A mindenség nyöszörög.
Isten halt meg? Ő hörög?
... Körök, körök, csak körök ...

Csontok, szarvak, nagy halom.
Pörög, pörög a malom.
Bölcső, élet, sírhalom.
Irgalom, jaj, irgalom !

Jajgató, nagy záporok.
Rengő jegenye-sorok.
Halottakra víz csorog.
Én forgok? A föld forog?

Nagy halak és kis halak.
Jaj, mi van a víz alatt?
Jaj, mi van a föld alatt?
Kukacoknak jó falat.
Hát az Isten hol marad?

Ha az Isten elmarad,
Lázlelős agy, mi marad?
Jaj, fekete látomás !
Beleőrül Szent Tamás.

Zsibbadt, béna révületből,
Csontsorvasztó réműletből
Felocsudva, föleszmélve,
Vergődj, lelkem, ébrenlétre !

A VILÁGNÉZETEK KÉTÉRTELMŰSÉGE

IRTA: NOSZLOPI LÁSZLÓ

I.

Mind a modern tudományos lélektan, mind pedig a modern költők, művészek, lelkeken keresztülrátók nem tudományos emberismerete számára közös meggyőződés a lelki folyamatok és megnyilatkozások többértelműsége. Az ellentétek a lelki életben gyakran oly közel kerülnek egymáshoz, hogy egymásba átmennek. Érzelmeink, törekvéseink átalakulnak, gyakran nem ismerjük fel valódi mivoltukat, annyira váltogatják színüket. A gyűlölet gyakran csak álcázott szeretet, a finomság néha csupán ravasz brutalitás és megfordítva. *Dosztojevszkij* legjobban az emberi lélek ama kétarcúságától retteg, amelyet «duplicitásnak» nevez és amelynél fogva a gonoszság a tiszta szeretet álarcában képes megjelenni.

Az álarc, valódi jellemvonásaink eltitkolása, a lelki életben néha szinte szükségesség. A létküzdelem azt követeli az emberektől, hogy elrejtseik fogvatkozásaikat, gyengeségeiket, csekélyebbértékűségüket. Az önvédelemből a silány vitalitású, életértékeiben megkopott, a létküzdelemre elégtelenül felszerelt embernél a megnyilatkozásnak, a lélek átlátszóságának, becsületességének gátlása lesz. Ugyanezt a jelenséget mármost a világnézetekre vonatkozólag is tapasztalhatjuk.

A világnézet egyfelől az egyéniség és jellem megnyilatkozása. A szemlélő önmagát látja a dolgokban. A nagyság nagyot akar tapasztalni, a szeretet szeretetet, a gyűlölet gyűlöletet, ellenséget, a pátosz messzeséget, a józanság a közelít és így költ a nagy a nagyság világáról, a szeretet izzón szerető lényekről, a gyűlölet mindenki ellenségeskedéséről minden ellen, így helyezi a pátosz a rugalmassá tevő távolkéket a mindennapi dolgok mögé, így veszi el viszont a józanság még a csillagos égboltnak is borzongató elragadtatását, így veszi el a lélek képeinek fátyolát a meztelen tényekről és varázsol szárazat a nedvesből, keményet a lágyból. Minden emberben van tehát egy törekvés, amely a világot azzá akarja változtatni és olyannak akarja látni, aminek saját magát érzi.

Másfelől azonban a világnézet lehet például álca az elrejtőzésre, menekvés is. Példa ez az eset arra a tényállásra, hogy a filozófiai tanítás nem esik össze az ember egzisztenciájával. Nietzsche, a nagy és bátor gondolkodó, elméletileg a heroizmus igénylője, a valóságban félt a tehéntől. A szűkmellű és izomgyenge, aszténias klasszika-filologusok és szobatudósok közül ma Németországban akárhányan Apollonban látják eszményképüket. Korunk három

nevezetes politikai világnézete elméletileg a nyárspolgáriság támadója és ellen-sége, a gyakorlatban pedig a kispolgárság, tehát a filiszteri életforma előre-törését képviseli. Ez a tétel mindenestre legkevésbé áll a három közül a fasizmusra, de itt is találhatók kispolgári nyomok, a német szocializmusban már félreismerhetetlenül megvan — más, értékesebb és rokonszenvesebb törekvések mellett — az őrmester-mentalitás, az altiszt-koncepció, a bolseviz-musban pedig az egykori portások, kabát-felsegítők, inasok, káplárok jutottak tömegesen politikai megbizotti, népbiztosi stb. pozíciókba. Itt természetesen nem egyes foglalkozási ágakat, vagy az azokat végző embereket akarjuk általá-nosítva lecsempülni, hanem legfeljebb azt az esetet tartjuk fonáknak, amikor a maguk helyén, alárendelt pozíciókban megbecsülésre méltó, derekas altisztek, káplárok mentalitása uralkodó helyre kerül, népeket vezető szellemnek tolja fel magát. Célunk most különben sem a kispolgári szellem kritikája, ez csak önként adódott az említett politikai világnézetek gyakorlati kispolgáriságá-nak megállapításából. Elméletileg viszont a bolsevizmus szerint zavaros és a proletariátus minden osztályöntudatos megmozdulását elgáncsoló kispol-gáriságot, a fasizmus szerint elvtelen, gyáva, a hitlerizmus szerint nyápic és néprontó nyárspolgáriságot mind a három irány ellenségének tekinti. Ilyen-fajta esetekben a világnézet ép azt az eszményt festi, amelynek vonásai magá-ból a világnézetet hordozó emberből hiányoznak, illetőleg megfordítva, a világnézet elméletben azt az embertípust gáncsolja, amely a gyakorlatban ama világnézetet hordozza.

Az intellektuális és a tényleg élt világnézet között feszültség áll fenn. Egzisztencia és tanítás viszonyban állnak egymással, de nem az azonosság viszonyában. A világnézeti tan példaképe lehet meg nem valósított eszmény, vagy pedig a személyiség némely oldalából egy-egy részlet. Lehet a világnézet eszköz vagy álarc, vagy pedig a szemlélődő élvezés tartalma. Az utóbbi esetben ott, ahol életfelelősségre kellene készítenie, idillikus nyugalmat teremt csupán és passzív rajongásban folyik szét.

Vannak olyan esetek, amelyekben a világnézet épp az általa hirdetett eszmények és feladatok cselekvő megvalósításától való tartózkodás eszköze. Az elmélet néha arra szolgál csupán, hogy segítségével elkerülhessük a gyakor-lati megvalósítást. Eszmény és valóság között néha oly tragikus feszültség tátong, hogy gyakran azért hirdetünk eszményeket, azért csiszolgatunk magasztos szólamokat, mert el akarjuk kerülni az erkölcsi végkövetkeztetést. Ilyenkor erőinket az eszmények hirdetésére, vallására, ígérésére összpontosít-juk, nem pedig megvalósítására. Az elméleti idealizmus csapda lett számunkra : ha nem hirdettük és elméletben nem igenlettük volna az eszményeket, talán inkább törekedtünk volna rájuk a gyakorlatban. Itt nyílik meg az út a farizeus-kodásba és hipokrizisbe, az intellektualizmus ama túlhajtásaiba, amelyeket nálunk *Prohászka* ostromozott és amelyek képviselői sokat beszélnek, írnak, olvas-nak, vitatkoznak, gondolkodnak a jóról, de keveset cselekszenek és élnek

abból. Az elméleti idealizmus dupla fizetséget követel : nem csupán a tettnek, hanem már a tan elméleti igenlésének is erkölcsi érdemet tulajdonít. Így elmerül a saját érdemének szemléletébe, mielőtt még az érdemet tettel valóban megszerezte volna. *Kierkegaard*, a katolikum felé hajló dán protestáns gondolkodó, a modern gondolkodásnak és antiintellektualizmusnak egyik atyja, panaszkodik először az elméleti kereszténységről. *Milliók élnek* — mondja —, *akiknek nem jelent szenvedést az a körülmény, hogy keresztények, sőt az jelentené veszedelmüket és hátrányukat, ha nem volnának azok. A kereszténység hirdetői* — folytatja — *egykor vértanúk voltak, ma jól fizetett és köztisztviselőként álló hivatalnokok. Az egyházi tanítás, a hittételek ellen nincs kifogása, ezeket elfogadja. Támadja ellenben a keresztény intellektualizmust és hangoztatja, hogy a megváltás nem a helyes út pusztá ismeretében, hanem a helyes úton való járásban áll. Közömbös, hogy az ember Isten akarát megismeri-e, ha azt nem követi. Ezen elméleti kereszténységnél helyesebb még Isten ismerete nélkül is, de helyesen élni. A pusztá elméleti igazság a kereszténység terén hazugság és eltévelyedés.*

A merőben elméleti idealistánál néha becsületesebb az az ember, aki az erkölcsi parancsokra nemmel válaszol. Ő ugyanis a jónak sok oly igenlését hallotta már, amelyek csak azt jelentették, hogy az igenmondók nem cselekedtek beszédük szerint. Így lassan hozzászokott, hogy nemet mondjon ott, ahol az álszenteskedők igent mondanak, de viszont megcselekedje azt a jót, amit az elméleti idealisták nem cselekednek meg. Korunk antiintellektualizmusa és antiidealizmusa sokszor csak burkolt idealizmus, amely az ál-idealizmus, az elméleti idealizmus ellen küzd, abból kiábrándult és ezért nem bízik önmagában sem, nem mer tudatosar idealizmus lenni. Az elméleti idealizmus nyilatkozik meg viszont korunkban számos oly teológiai, filozófiai vagy irodalmi műben, amely mellett korunk csalódott embere közömbösen halad el, mert e művek gyámoltalanul, tanácstalanul szakadnak el a valóságtól. A nyers erőnek, meztelen realitásnak, technikai eredményeknek, ipari találmányoknak, vérnek és fajnak stb. modern kultusza, a hitlerizmus és bolsevizmus, az egész modern antiintellektualizmus azonban sokszor csak burkolt sóvárgás valódi idealisztikus és szellemi értékek iránt, csak épp burkolt formában, látszólagos értékek elutasítása gyanánt.

A passzív, elméleti idealista világboldogító, a valóságot egy eszmény szempontjából gyökeresen átalakítandónak tartja, helyesebbé, igazságosabbá akarja tenni, de mindez számára csak intellektuális program. A világ valóságos megváltoztatásáért keveset tesz. Az eszmény, program nála pusztá recept marad. Az idealistának nincs elég ereje, áttörő-képessége, épp mert a valóságot megváltoztatandónak tartja. A realista viszont nem indul receptek nyomán, de átalakítja a valóságot, épp, mert úgy veszi, amint van, nem tartja megváltoztatandónak, ki van békülve vele, eggyé nőtt a valósággal. A fanatikus és a valóságtól idegen idealista könnyen megvigasztalódik, ha kudarcot vall, ezt «tragikus»-nak nevezi és a «rossz» valóságot okolja a sikertelenségért.

A realista ellenben önmagát okolja, a saját bűnének érzi, ha a valóság nem engedelmeskedik. Aki nem realista, hanem idealista, az elvek szerint cselekszik, de vak önfeláldozása ellenére is felületes, távol kerül a valóságtól, idegen tőle. Oly világban él, amely a pusztá ideális érvényességeknek, jognak, helyesnek, értékeknek a világa. Ez a világ, amely elvont és élettelen, neki minden, a realistának pedig kevés. Az utóbbi számára ugyanis fontosabb az eredmény, a termékenység, az alakítás a térbeli világban. A hatás nem közömbös számára, hanem döntő.

A tökéletes állapot természetesen idealizmusnak és realizmusnak egysege, amely a legnagyobb, misztikus idealizmust egyesíti magában angolos gyakorlatiassággal. Ez a gyakorlatias idealizmus finom, nemes, de a létküzdelenben is megállja a helyét. Eszményi, de elérhető célokért küzd, tevékeny és teljesítményekre irányul. Oly idealizmus, amely a valóságot tiszteli, mert vele minden ízében összenőtt és önbizalma, akár a realistának, nem a pusztá kigondoláshoz, tervhez, reményhez, hanem a kivitelhez tapad. Idealizmusnak és realizmusnak ezt az egységét, a gyakorlatias idealizmust azonban rendszerint csak a szentek, erkölcsi lángelmék, nagy moralisták érik el jelentősebb fokban, az átlagemberek világában viszont idealizmus és realizmus, amelyek pedig egymás kiegészítői, egymástól elszakadnak, egymást szinte kizárják.

Igy történik meg, hogy valamely világnézet az általa hirdetett eszmények szempontjából esetleg hatástalan nyugvópárna csupán, az ellenkező világnézet viszont ugyanezen eszmények tekintetében a leghatékonyabb sarkantyú. Az ellentétes és ellenséges világnézetek a valóságban gyakran nem a saját, hanem a másik világnézet eszményének szolgálói. A merőben intellektuális kereszténység, az álkereszténység pl. hirdette ugyan a felebaráti szeretetet, a munkás bérének megvonását égbekiáltó bűnnek bélyegezte — elméletileg. A gyakorlatban viszont épp az ellenkező világnézetet valló, materialista meggyőződésű szocializmus szerzett elvitathatatlan érdemeket a multban Európaszerte a munkás sorsának megjavítása körül. Ezt a «Bezboznik» (Az istentelen), az orosz kommunista folyóirat úgy fejezte ki, hogy egyik képén Krisztust mint a jóllakott burzsujok spanyolfalát ábrázolta. Viszont a rajz egyoldalú felfogása nem veszi észre, hogy még keresztény-ellenes voltában is — keresztény eszmények megvalósításáért küzd, mert amint az elméleti kereszténység gyakorlati materializmust takarhat, éppúgy lehet az elméleti materializmus gyakorlatilag keresztény eszményekért küzdő.

II.

Max Weber volt az első, aki felismerte, hogy — amint kutatásainak egyik alaptétele gyanánt kimondja — az az embereszmény, amelyet valamely világnézet tanít és előír, szükségkép el fog térni attól a valóságos embertípustól, amelyet kialakít. Ő maga «vallásszociológiának» nevezte kutatásait, amelyek

főleg arra vonatkoztak, hogy milyen embertípust alakít ki a valóságban a katolikus, protestáns és zsidó vallás, ezek miben térnek el egymástól, és mi az eltérés tanítás és élet, hirdetett és valóságos emberarculat között. Eredményei ismereteseek: Max *Weber* szerint a protestáns és a zsidó etika a kapitalizmus szellemének kedveztek, nem tanításaik tiszta elméleti tartalmában, hanem annak gyakorlati hatásában, amely az elmélettől teljesen eltért. Tanításaiban pl. a puritán etika éppoly kevésbé igenlette, tűzte ki programjául a kapitalizmust, mint a katolikus, a valóságban a protestáns és a zsidó erkölccstan azonban olyan embertípust alakított ki, amely kapitalisztikus időkben jobban boldogult, továbbá alkalmasabb volt kapitalisztikus gazdasági tevékenységre, a kapitalizmus életrehívására és naggyánövelésére, mint pl. a katolikus tömegek, amelyek ugyanezen viszonyok között elszegényedtek.

A világnézet tehát kétarcú: más arculat a tan és más a hordozó emberé. Max *Weber* gondolatát a világnézetek által tanított és tényleg kialakított embertípusok különbözőségéről és általában a hirdetett és a valósággal életrehívott állapotok, eredmények eltéréséről számtalan példával igazolhatjuk. A politikai érzületek és állásfoglalások köréből példának kínálkozik a demokratizmus, amely elméletileg a nép önkormányzatát hirdeti, noha a valóságban a népet mások vezetik, akik megtalálják a módját, hogy véget nem érő csábítások, cselfogások, határtalan komédia útján a néppel az önkormányzat látszatát hitessék el. A demokrácia azért vezet világnézeti nihilizmusba, mert elméletileg egyenlő jogokat akar adni az embereknek, de a gyakorlatban új formák alatt egyesek megint csak hatalmat nyernek a többieknek. Mellesleg megjegyezve, a mondottak nem akarnak nyilatkozatot jelenteni épp a demokratizmus ellen, mert hiszen a másik lehetőség, az arisztokratizmus sem különb a demokratizmusnál: elméletileg mind a kettő az arravalók, rátermettek és értékesek érvényesülését akarja, a gyakorlatban viszont mind a kettő esetében pár ember áldozza fel a népet a saját nemes vagy alacsony céljainak. Másik példa lehet világnézeti tan és gyakorlat közötti eltérésre az eszmék történeti megvalósítása, amely semmiféle eszme esetében nem lehetséges bizonyos keménység és kegyetlenség nélkül, még akkor sem, ha valamely eszme esetleg épp a keménységet, az élet virágait összetörő erőszakot ítélné el legfőképpen.

A legtöbb világnézet fikciókkal dolgozik, vagyis oly tételekkel, amelyek nem adnak hű képet a valóságról, de amelyeknek segítségével a valóságot mégis mintegy le tudjuk igazni, uralmunk alá tudjuk hajtani, érdekeink szerint tudjuk alakítani. Ilyen fikció pl. a demokratizmusnál az emberek egyenlősége, a liberalizmusban az a tétel, hogy mindenki a saját szerencséjének kovácsa stb. A liberalizmus szabadságeszméje szintén lehet ugyan őszinte és becsületes, gyakorlati elv, de lehet elmélet, fikció is. Előbbi esetben őszinte és egészséges liberalizmussal van dolgunk, amelynek sohasem szabadna hiányoznia a társadalmi, politikai és kulturális életből. A helyes liberalizmus szabadságot ad az

egyénnek, hogy az kifejtse értékes erőit, arravalóságait. Ez ad gerincet, önérzetet az embereknek, mert az ilyen társadalomban a rátermettség jelenti a tekintélyt, az érvényesülést és elhelyezkedést. Korunkban épp ez az értékes liberalizmus ment veszendőbe, és ez a körülmény azzal a veszéllyel fenyeget, hogy az elkövetkezendő évszázad az emberiség legsötétebb korszakainak egyike lesz. Ma a hivatal vagy hivatás díszíti az embereket, nem ők hivatalukat. A tehetség érvényesülését jelentő szabadság hiányzik társadalmunkból, az a szabadság, amely az emberi társadalmat megkülönbözteti a hangya-államtól és méh-családtól. Viszont egyáltalában nem járta le magát a szabadság pusztá fikciója, a beteg és romboló liberalizmus, amely az egyén féktelen és alsóbbrendű szabadosságát jelenti, és amely ellentétébe, a diktatúrába csap át. Az elméleti, fikcionális szabadság itt gyakorlatilag erkölcsi és politikai szolgálathoz vezet.

A tudás nem képes meghatározni a létezést, nem elég a jót csupán tudni, nem elég önmagunkat sem jónak tudni, ha a jót nem akarjuk és cselekedjük. Önmagunkat épügy nem lehet mesterkélten, célzatosan jóvá tennünk, amint nem vezet pl. a tudományban vagy a művészetben sem eredményhez a célzatosság, hanem mindkettőt csak beszennyezi.

Az egyoldalú tudatosság életgyengeség és tehetetlenség. Ugyancsak az életgyengeség vezet értékhamisításokhoz. Így pl. gyakran rejtőzik életgyűlölet a vallás és a misztika álarcai alá. Az élettől idegen miszticizmus megveti és gyűlöli a reális világ követelményeit, ki akar bújni az élet nehéz feladatai alól, az emberiség és nép ügyével, a mindennapi élet gondjaival, a tevékenységgel szemben közönyös és a menekülés titkos céljából sejt a jelenségvilág mögött, a látható dolgokon túl magasabb, természetfeletti létezést. A vallásos megújhódás, korunk ezen elkerülhetetlen feladata, azzal a kérdéssel áll vagy bukik, hogy sikerül-e a lelkeket vallásos vagy metafizikai szempontból úgy megragadni, hogy ez a megvesztegethetetlen modern valóságérzék és illúziómentes őszinteség-akarás számára nem romantikus ideológiának, hanem a volta-képpen és legmélyebb realizmusnak bizonyuljon.

Az élettől való idegenkedésen kívül lehetnek a miszticizmusnak egyéb nem-valódi formái is: dőzsölés a mámorban, élvezete annak, pusztá megindítása valami könnyű, passzív, szenzáció-hajhászó, kéjelgő állapotnak. Ezekben szintén megnyilatkozik valami megkönnyebbülés az élettől, lustaság az étellel szemben, de emellett itt a miszticizmus hedonisztikus élvezeti cikk. A modern miszticizmus, mint irodalmi gyártmány sokszor egyaránt szolgál az élettől való menekvésnek és artisztikus élvezeteknek.

Az életirigységből (ressentiment) fakadó vallásosság a saját csekélyebb értékiségünk érzelmének vallásos álarc alatt történő ellensúlyozása. Bizonyos tekintetben nem tiszta képmutatás, mert a legelrejtettebb egyéniségből fakad: a rossz homályos félelméből, abból az alattomos vágyból, hogy a rosszhoz egy cselfogás által oly közel kerüljünk és oly veszélytelenül kerüljünk közel,

amennyire csak lehetséges. A ressentiment-vallásosság fél a kárhozattól és irigyel mindenkit, aki dacol vele, de oly titkon, hogy csak megvetést vél érezni ezek iránt. A törpék vallásossága ez, akiknek élete, erkölcsi multja esemény nélküli, megsavanyodott sár és összes bűneik nem elegendők egy valódi alapos lelkiismeretfurdaláshoz.

A kis törtető, közepszerűek nyárspolgári vallásosságának balgaságát a militarisztikus kifejezések még növelik. Harcokról beszélnek folyton, visszavert támadásokról, vereségekről és győzelmekről, mert közepességük önmagától a holtpontra felé, törpeségük a semmi felé törekszik jó és rossz között. Csak néhány bűnös szenvedély fáradtságos fenntartása varázsolja beléjük az élet látszatát.

A keresztény álarc alá rejtőzött életgyengeség és életirígység háromféle formát ölthet, ezek : a nyárspolgárság, a törtetés és a fanatizmus. A vakbuzgóság (fanatizmus) az erkölcsben és a vallásban csak az élet megrövidültjeinek hiányérzelmeit pótló és a szerencséseken ezt megtorló rendszabályt lát. A mese rókája a szőlővel szemben aratott kudarcát azáltal bosszulja meg, hogy azt savanyúnak mondja. A gyenge, nyápic, félénk fanatikus pedig, a keresztény vallás meghamisításával, esetleg azt fogja hirdetni, hogy a test betegsége, rút-sága, gyengesége és a gyávák békeszeretete isteni, a testi szépség, erő, egészség pedig ördögi dolgok.

A vakbuzgónak van egy titkos imperativusza az étellel, virágzással, kacagással, boldogsággal, erővel, győzelemmel szemben, amely Nietzsche szerint így hangzik : *«Ti mindnyájan tönkre kell hogy menjetek!»* Erkölcsbíró, hogy az erkölcsi igazságosság ürügye alatt az élet hóhérra lehessen.

A vallásos törtető (stréber) vallás erkölcsi törekvései mögött a kitűnésre, mások felülmulására való vágy lappang, amely vallásosságát a kapitalizmus konkurrenciá-elvéhez teszi hasonlatossá. Egy fájdalmas sors azonban a vallásos akarnokot mindig olyan helyre állítja, ahol nem szabad lennie és ott tartja a végső kimerülésig, mint a nevetségesnek és gyűlöletesnek iskolapéldáját. Az éles, gyors, biztos ítélőképességű emberrel szemben ő tiszteletet, kétértelmű rokonszenvet tanúsít, mert ez gyanus szemében. Ha a vallásos törtető ellenzéki is, ha látszólag független és bátor, ez azért van, mert nem akar a győzők pártjával tartani, hiszen a győzők pártja a mesterek pártja és ő a borzalom határozottságával érzi, hogy nem a mesterek közül való. Mindamellet a mesterek árnyékában él, és ezek becézése jólesik neki. Mindig kell neki valami, amit áruba bocsáthat. Ő a született közepszerű. A törtető keresztény típusa itt átmegy a keresztény nyárspolgár típusába, aki megalkuvó félkeresztény és a keresztény világnézet által a saját biztonságára törekszik csupán. Minek vesz részt a törtető filiszter a valódi keresztények szellemi csatájában, holott sajnálkozás nélkül válna ki abból és csak kevés hasznot húz a részvételből? Honnan van továbbá, hogy a katolikus világ oly kedvező talaja e fajzat elszaporodásának, amelynek szenvedélyes szükséglete, hogy maszkot tegyen fel és így elrejtse a saját benső szegénységét?

A valódi alázat hiányzik ezekből az emberekből, a nagy alázat, amely kegyelem és amely minden jelenség előtt pietással, tisztelettel hajlik meg, legyen az fekély, vagy örület, vagy gonoszság, vagy gyilkosság. Ez az alázat nem ismeri többé a türelmetlenséget (*Kierkegaard* szerint a búskomorság végső mivoltát), a hasonlóságot önmagával, az idegek kínját, majdnem azt mondhatnók, nem ismeri többé a gondot. Nem más, mint edény, felfogó korsó egy láthatatlan kézben.

A ressentiment-lény képtelen valódi lemondásra. Mélyebb lelki rétegei üresek és kielégületlenek, vitális, lelki és szellemi értékekben szegény és e mélyebb hiányokat sekélyesebb érzelmi kielégüléssel, az alacsonyabb értékekkel: az érzéki gyönyörrel és haszonnal pótolja önmagában. Hiába próbálkozik aszkézissal, az aszkézis kicsapongásokba sodorja, amelyekben nem válogatós, amelyek sivarak és értelmetlenek. Az elégtelenségnek és tehetetlenségnek, a csekélyebb értékűségnek tudata kiolthatatlan belőle. Ami őt valamikor megálázta, az bosszúra ingerli, valahányszor rágondol. Az irigység akkor is tovább izzik benne lappangva, ha eléri azt, ami után vágyódott. Nem tud semmit kiheverni, megbocsátani embernek vagy sorsnak, a lelkébe egyszer belemaródott sebek tovább égnek. Az élet az ő számára ráccsal körülvelt kerthez hasonló, amely mindent ad szemeinek, de mindent megtagad kezeitől. Ezek a sötét, nem átlátszó, önmaguk előtt sem megnyilvánult lelkek, akik rossz szenvedélyeiket nem tagadják meg, csak elnyomják, öntudatukból kiszorítják, farizeuskodnak. *Kierkegaard*, aki többek között a pszichoanalízisnek is előfutára, hangoztatja, hogy a búskomorság — tehát az, amit *Freud* a neurotikusok depressziójának nevez — az a bűn, hogy nem akarunk elég mélyen és bensőségesen. A «szellemnek ez a hisztériája» vezet a valóságos hisztériához, túlfeszített ingerlékenységhez, neuraszténiához, hipochondriához és a többi ideges jelenségekhez. A személyiség átlátszónak akarja önmagát, a neurotikusnál pedig a félelemmel kezdődő utánagondolás hirtelen megszakad és a lélek magasságaiból elúszva, útját a sötétben folytatja, amíg hirtelen fel nem bukkan. Mivel minden más út elzárt előtte, alattomosan a testen, a fájó húson át veszi útját, visszatörlődik az érzékiség mélységeibe, hogy az idegek és a velő titkos útját járva, üssön rajta az akaraton és kényszerítse az értelmet.

Filiszterek természetesen nem csupán a vallásnak és kereszténységnek, hanem a kultúrának területén is gyakran takaróznak a magasabb szellemi világnézet és értékigénylés kulisszáival. A költészet és művészet lelkes kedvelése sokszor álszent és benső űrt takar. Ott, ahol életfelelősségre kellene készítenie, önfeledt rajongásban folyik szét. Ha valódi is az érzelmi odaadás, akkor is üzletet kötnek vele és elkerülik az erkölcsi végkövetkeztetést. Az irodalom és művészet iránt való érdeklődés sokszor álszent. Hozzá tartozik a jó modorhoz, hogy az emberek olvassanak, színházba járjanak, de az már viszont rossz modor volna a filiszter szemében, ha ezekért túlságosan síkraszállnának. A művek és szerzők neveit illet ismerni, pl. a múlt század jómódú polgári társadal-

mában, de a társalgáson kívül nincs nagyobb jelentőségük, mint az ételek neveinek a menü-kártyán. A fiatal emberek e korban sokat beszéltek az életről anélkül, hogy állásfoglalásuk azzal szemben becsületes lett volna. Amíg mimelték pl. a művészet iránt való lelkesedést, addig csak azokat az ítéleteket szajkózták utána, amit az újságokban nem-gyanus tekintélyektől olvastak. Ezenfelül csak mérsékelt érdeklődést volt szabad pl. egy költemény iránt tanúsítaniok, mert különben nem tekintették volna őket egész embereknek, «komoly» embereknek. Mivel a polgári és a tömeg-társadalmakban a számbeli túlsúlyban levők, tehát a középszerűek, a filiszterek diktálják az ízlést, ezek alaposan meg is teszik a magukét az elvizenyősítés érdekében, a másod- és harmadrangún csüngnek szívükkel — *similis simili gaudet* — és az elsőrangúról alig vesznek tudomást. Ez a meghamisított szellem korszaka.

III.

Ha mármost a polgári társadalmat elhagyva, egy lépést előre teszünk korunkba, amelyben már nem a középpolgár, hanem a kispolgár és a proletár uralkodik : akkor Max Weber törvényét a világnézetek által hirdetett és valóban kialakított embertípusok különbözőségéről korunk három nevezetes világnézetére, a bolsevizmusra, német szocializmusra és fasizmusra alkalmazva, érdekes eredményekre jutunk. A történetet egyetlen tényezőből magyarázni lehetetlen. Megpróbálták pl. *Hegel*, a történet folyásának egyetlen meghatározójául a szellemet tekinteni, de ez éppúgy téves, mint *Marx* történeti materializmusa, amely az anyagi-gazdasági életet, a termelés eszközeinek fejlődését, vagy mások elmélete, akik fajbiológiai tényezőket vettek egyetlen meghatározóul. *A történetnek ugyanis több meghatározó tényezője van, legalább is ez a háromfajta együtt: gazdasági, biológiai-vitális és szellemi, amelyek megfelelnek a skolasztikus bölcelet által felfedezett három valósággrétegnek, a valóság, a létezés három fájának, kategóriájának, amelyek: anyag, szerves élet és szellem. Könnyen észrevehető, hogy a három tényező közül a bolsevizmus specifikus világnézeti súlypontja az anyagi (gazdaság, technika, gép), a német szocializmusé a vitális (fajbiológiai); a fasizmusé pedig a szellemi-erkölcsi (heroizmus) princípiumokon sarkallik.* Azonban el kell választanunk egymástól mind a háromnál, Max Weber értelmében, elméletet és gyakorlatot, tant és valóságot. Nézzük először az elméletet. Itt nevezetes különbségek vannak a három iránynál, de nevezetes megegyezések is. A különbségek a következők : az egyik politikai materializmus, a másik biologizmus, a harmadik erkölcsi heroizmus. Megegyzik viszont mindegyik abban, hogy antiintellektualista és hogy küzd a nyárspolgáriság, vagyis a kényelemszeretet, megalkuvás, hipokrizis ellen.

Az antiintellektualizmus nem becsüli meg az ésszt, igazságot önmagában, hanem csak hasznos eszköznek tekinti. A bolsevizmus szerint az igazság nem más, mint az uralkodó osztály érdeke és így korszakok szerint változó valami.

Mihelyt önmagában fontos dolognak tartjuk, veszedelmes és káros lesz. Az ész, az emberi megismerés nem önmagáért van, amint a tudományos liberalizmus tanítja, hanem ellenkezőleg : csak a cselekvés és az anyagi jólét eszköze gyanánt. A bolsevik természetes ellenségét látja az intellektuelben, aki szerinte beteges és elavult jelenség. Az intellektuel eltávolodik a valóságtól, a gondolkodás kísérteteinek és üres pókszövedékeinek világába, önmaga és cselekedetei közé reflexiókat, elmélkedéseket ékel, amelyek megrontják tetteit, illetőleg azokra képtelenné teszik. Amíg az intellektuel gazdaságilag terméketlen, továbbá individualista, addig a termelő, munkás társadalom alakítja ki a bolsevizmus szerint az új embertípust. Ez a jövő embere, akit tudományos realizmus és egészséges, tevékeny kollektivizmus jellemez. Akaraterős ember, aki nem húzódik vissza az álmok világába és akinek eleme nem a túlvilág ábrándjai, nem is az intellektuális, szellemi alkotások nyugalmas légköre, hanem a vas, szén, acél, a gyárok gépeinek dübörgése. *Gerassimov*, egy szovjet-költő írja egyik versében : «Fornak, bugyborékolnak a Martin-kemencék, az érc pora a szemekbe szikrázik. Meggyujtom a fáklyák tüzeit az élet könyve, a munka felett». És *Kirillov*, egy másik költőjük : «A fémmel vagyok testvér, egy a gépekkel, elfelejtettem álmodozni az égről és az üdvösségről. Azt akarjuk, hogy az ember jóllakjon a földön, hogy ne hangozzék többé jajgatás, esengés a kenyérért».

A német szocializmus szintén antiintellektualista. «Nicht Wissen, sondern Können ! (Nem tudás, ismeret kell, hanem alkotóképesség, erő !)» — adja ki a jelszót *Rosenberg*. És Hitler is hangoztatja : többet ér egy egészséges, testben és akarataban ép, erős férfi a nép számára, ha mindjárt nem is olyan nagy szakember és szellemi kiválóság, mint a szellemes nyápicok ; és hozzáteszi : ha 1918-ban az intellektuellek egyúttal izmos, bátor, ökölvívásban jártas emberek lettek volna, nem pedig használat hiányában elsatnyult izomzatúak, akkor a vörös csőcselék nem tudta volna az uralmat megszerezni. A szellemiek és azok romboló, vagy áldásos hatása fajbiológiai tényezőkön nyugszik, ezen a földön a vér sorsa egyúttal a szellem sorsa is.

A fasizmus végül erkölcsi meggondolások nyomán antiintellektualista. A hitlerizmussal együtt veti fel Nietzsche kérdését : a tudás előbbrevaló-e, vagy az élet? A bolsevikiekhez hasonlóan nem kételkedik abban, hogy az ismeret, az igazság nem önmagáért való, hanem a tevékenység eszköze. Konzervatív azonban, mert gyűlöli a modern vakmerőséget, amely félre akarja tolni az élet tényleges adottságait és történeti rendjét, mint : család, állam, haza. Ez a vakmerőség, a fasizmus szerint, leginkább az intellektualizmus sajátossága, azé a felületes «intellektuel» rétegé, amely az emberi tudást határtalannak véli és a világot hozzá akarja igazítani. Intellektuelben azonban a fasizmus nem a kutatót, a tudomány munkását, vagy pedig az alkotót, a művészt érti, nem a szellem valódi szolgálait, hanem a nagyvilág szórakozás- és szenzációszükségletének szállítóját. A lényeg a hősi, harcos és tevékeny magatartás, amely

ellensége a kényelmes életnek és a gerinctelen, megalkuvó intellektuel-nyárspolgárnak, kultúrfiliszternek.

Mi rejlik azonban az elmélet mögött a három világnézet gyakorlati megvalósulásában? Miben egyezik meg és miben tér el mindegyiknél elmélet és gyakorlat, tan és élet? A bolsevizmusnál az elmélet a nyárspolgáriságnak ellensége, a gyakorlatban pedig épp melegágya. Ezzel kapcsolatban áll gyakorlati despotizmusa is, az az állami mindenhatóság és totalizmus, amely nem csupán a testen, hanem a lelkeken és szellemen is uralkodni, ezeket is paranccsal, kommandóval, kényszerrel meghatározni akarja. Ha a mind elméletben, mind gyakorlatban megjelenő bolsevizmust, az oroszországit nevezzük így, a csupán gyakorlati bolsevizmust pedig elbolsevizálódásnak, akkor mondhatjuk, hogy a gyakorlati bolsevizmus, az elbolsevizálódás ma egész Európában és Amerikában megtalálható. Itt azután mellékes körülmény, hogy az elméleti cégér más, esetleg keresztény vagy nemzeti szólamokból áll. A lelkek szolgasága, a gerinctelenség, a párturalom, a gondolatszabadság letiprása jellemzi az elbolsevizálódást, amellyel szemben a világháború előtti liberalizmus emberének gondolatszabadsága és gerincessége toronymagasságot jelent. Ami az (elméleti) bolsevizmusnál antiintellektualizmus volt, az az elbolsevizálódásnál antikulturális magatartás lesz, a kispolgári félműveltségnek, szellemi törpeségnek és középszerűségnek érvényesülése, amely életirígységet táplál a szellemi kiválósággal szemben és azt lealacsonyítás útján nivellálni akarja. Nem csupán Oroszországban, hanem pl. a hitleri Németországban vagy nálunk Magyarországon is tapasztalható a középszerűek érdekszövetsége, amely kultúraellenes, a nagyműveltségű embert és a magas kultúrát kényelmetlennek érzi, ezért elnyomni törekszik. Mind a német szocializmus, mind pedig a bolsevizmus a szellem és kultúra ellen foglal állást és innen magyarázható a keresztény vallás, a fölfelé, önmagunk fölé tekintés, az érzékfelettire törekvés, átszellemülés iránt való ellenszenvük is.

Az elbolsevizálódás tehát mind a gyakorlati bolsevizmusban, mind a hitlerizmusban megtalálható közös vonás, csak a fasizmusból hiányzik, mert az a gyakorlatban sem nyárspolgári, nem is kultúraellenes. Van azonban egy többlet a gyakorlati hitlerizmusban a merő elbolsevizálódással szemben, és ez az életértékek kultusza, a faj, nép, nemzet vitális értékei. E tekintetben közös vonása a bolsevizmussal szemben hitlerizmusnak és fasizmusnak a gyakorlatban a nemzeti megújulás. Viszont fasizmussal szemben bolsevizmus és hitlerizmus közös vonása a szellemtől való elfordulás, az örökkévaló dolgoknak és magasabb valóságoknak tagadása, a véges valóság kizárólagos igenlése, csak egyiknél az életnek, másiknál az anyagnak nevében. A fasizmusnál ez nincs meg, egyetlen közös mozzanatul tehát a másik kettővel a fasizmusban az elméleti antiintellektualizmus és a gyakorlati despotizmus marad.

Az antiintellektualizmus, amint láttuk, az elméleti idealizmus, farizeuskodás, alértékek ellen való küzdelem világnézeti fegyvere. Talán egy korhadtt, elvén-

hedt kultúra feloszlási folyamata ez, még alacsonyabb formáiban, az új barbarizmusban, elbolsevizálódásban is, illetőleg egy új kultúrkorszak születése. «Isten a görbéből is tud egyeneset csinálni» idézi a spanyol mondást Paul Claudel, aki sokszor érzékelteti és szimbolizálja műveiben azt a történetből-cseleleti igazságot, hogy az érték születése is lehet ellenszenves. És valóban, az új barbárok, kultúraellenes, kiskaliberű, félművelt törtető, ezek a kezdetleges, szellem, morál, ész, ízlés, jog által nem gátolt, ellenszenves lelkek végül önkénytelen üdítő hangulatot keltenek fel a szemlélőben : ők talán a történelem temetőbogarai, ők az a szenny, amely azonban végeredményben egy tisztító kulturális özönvíz árjának mocska is lehet.

Mi a viszony kereszténység és a tárgyalt politikai világnézetek között elméletben és gyakorlatban? Az összhang és megegyezés csak fasizmus és kereszténység között teljes, mert mind a kettő a végtelenre törekvésnek, a szellemi és erkölcsi heroizmusnak egy forrása. A kettő között csak a despotizmus esetleges elfajulásának pontján lehet és volt is surlódás, továbbá esetleg még az antiintellektualizmus tekintetében, ha ez a katolikum állam- és nemzetfeletti tantételeit megtámadná. Hitlerizmustól és bolsevizmustól azonban egyaránt elválasztja a kereszténységet az a szakadék, amely transzcendencia és immanencia, világfelettség és merő evilágiság, örökkévalóság és véges között tátong. Melyikkel találhatja meg mégis inkább a megértést? A felelet nehéz. A bolsevizmussal aligha. Van ugyan a bolsevizmusban egyfajta elméleti keresztényellenesség, amely a gyakorlatban épp ama keresztény tanításokat akarja megvalósítani az irgalmasság testi cselekedeteiről, a munkás bére megvonásában álló égbekiáltó bűn kerüléséről stb., amelyeket az álkereszténység, az elméleti kereszténység, a keresztény nyárspolgáriság elmulasztott. A materialisztikus, mechanikus, technikai világnézetre a csalódottak hajlanak, akik kiábrándultak az elméleti idealizmusból és ki akarják ölni magukból az életet, az egyéniséget, a lelket, minden szenvedés e forrását, lelketlen gépekké akarnak válni egy merőben mechanikus, gazdasági érdekektől alkotott közösségben. Itt volna a lehetősége egy valódi kereszténység győzelmének és új térhódításának a csalódott lelkekben, de ennek főellensége mind az álkereszténységben, mind a bolsevizmusban uralkodó kispolgári szellem, törpeség.

A hitlerizmusnál látszólag jobb a helyzet, de csak első pillanatra. A bolsevikiek mesterséges, atomizált társadalmával szemben a természetes, rendi tagozódású hitleri államelgondolás, a népkultúra programja, a parasztság magasabb színvonala, a család védelme, céltudatos népesedési politika, tiszta erkölcsök, az emberiség örök, titokzatos, romantikus csillagzatai, mint : hit, költészet, monda, mese, hazai föld és nép, erdő és mező csendje, a földműves lelkivilága : mindezek oly programmpontok és eszmények, amelyek alkalmassak volnának kereszténységet és hitlerizmust egy kalap alá hozni. Aquinói Szent Tamás szerint a természetfeletti nem elsorvasztása, hanem megnemesítése a természetes értékeknek, a nemes, erős vitalitás az alkalmas talaj a

kegyelmi életnek, a kereszténység égi értéktelítettségének a kibontakozására is. Ez a pont nyújt reményt hitlerizmus és kereszténység kibékülésére, de itt nagy ellentét az az újpogányság, amely életet és valláserkölcst, nemes fajt és kereszténységet, földet és eget kibékíthetetlen ellenségnek tart és a földi, véges létezészt igenli. A valódi kereszténység győzhetne, amennyiben megmutatná, hogy nem az életgyenge nyárspolgáriságnak, hanem a hősiességnek, a nemes vitalitást is a gyenge önzésével szemben jellemző szeretetnek és önfeledtségnek melegágya. De e győzelemnek is főellensége a kereszténységbe is beleférköző kispolgári érdekvadászat szelleme.

Röviden szólva, hitlerizmus és bolsevizmus megtérítésének az álkereszténység az akadálya. A modern ember megtérése addig nem remélhető, amíg korunk kereszténysége az az elméleti kereszténység lesz, amelyről *Rozanov* ír: «... a kereszténység tehetetlen, nem segít, nem akadályozza meg sem a háborút, sem a munkanélküliséget. Csak mindig és mindig énekel. Mint amolyan diva. Hallottuk már, sokáig hallgattuk. Most pedig elég. És a rettenetes, amit még sokan nem is sejtene, a megrázó az benne, hogy : nem az emberi szív rothasztotta meg a kereszténységet, hanem a kereszténység az emberi szívet».¹ — Ez a tehetetlen kereszténység nem alkalmas megcáfolni Berdjajew nézetét : egy Nietzsche töprengéseit, szerinte, nem lehet merőben dogmákkal elintézni, kételyeire ezek önmagukban nem adnak feleletet. A modern kereszténység addig nem fog hatalmat nyerni a lelkeken, amíg nem lesz önmagát a saját tisztaságával teljesítő kereszténység. Addig állni fognak Nietzsche rettenetes szavai : «Minden pillanat gyakorlata, minden ösztönzés, minden értéklésből fakadó cselekvés ma keresztényellenes. Az áltatásnak milyen szörny-szülöttje kell hogy legyen a modern ember, aki ennek ellenére sem szégyenli, hogy még kereszténynek hívják».

Keresztény fasizmus szükséges nem abban az értelemben, mintha azt sürgetnők, hogy a kereszténység tegyen magáévá valamit a fasizmus állami, politikai és nacionalista ideáljaiból, hanem keresztény fasizmus, mint elszántabb, határozottabb, tevékenyebb, buzgóbb, komolyabb kereszténység. Ez a katolikus fasizmus legyen ellensége minden kényelmességnek katolikus téren. Legyen ez hősi, harcos és tevékeny katolikum, kérlelhetetlen ellensége minden katolikus nyárspolgáriságnak, megalkuvásnak, félbenmaradtságnak, idillikus nyugalomnak, pogány vasárnapi kereszténységnek, keresztény epikureizmusnak. Ne legyen fanatikus, ne kerülje ki az élet és kultúra kapuját, de mégis győzze le önmagában az ember kicsinyességét, silány önzését, szemforgató részvétlenségét.

¹ Idézi Hamvas Béla, *Társadalomtudomány*, 1935. 119. l.

A LELKÉTVESZTETT VÁROS

ÁLOMJÁTÉK

IRTA: FRIEDRICH BREZING (MÜNCHEN)

SZEREPLŐK:

A LÉLEK,	A LEÁNY,
EGY CSAVARGÓ,	AZ ÖREGASSZONY,
KÉT LEFÁTYOLOZOTT ALAK,	A DIÁK,
EGY SÍRÁSÓ,	A MŰVÉSZ,
NÉGY KATONA,	KÉT HIRNÖK,
ÖT HATALMAS,	A VEZÉRIGAZGATÓ,
A KANTINOS,	A HŰ VILMOS
NÉGY PINCÉR,	NÉGY SZERZETES,

MUNKÁSOK, KATONÁK, SZOLGÁK STB.

(Megjegyzés: Ügyes rendezés mellett a darabot már huszonhárom szereplővel elő lehet adni.)

ELSŐ KÉP.

(Őszies külvárosi utca; a háttérben balra temető.)

CSAVARGÓ (jön az úton, kalapján, gomblyukában virág): Pfuj, micsoda este, micsoda vidék. Mintha csak az ördög kísértene errefelé. (Felsóhajt és énekel):

Vége már a régi nyárnak,
Ami szép volt elszaladt,
Madár se dalol párjának —
Öt szál virágom maradt.
Menni, menni, messzi, messzi
Isten kék ege alatt,
Ó, de szép! — S nekem csak őszi
Letarolt világ maradt.

Egye fene, ha nem kellene, kötéllel se rángathatnának a városba.

Nemsokára csak mi, csavargók megyünk majd emberszámba a földön. Emberek és gépek — gépemberek. A lélek elvérzik a profitgépek kalapácsainak, hengereinek súlya alatt. De a város fölszippant, fölfal mindent — és aki nem akar éhenveszni... Vége a nyárnak — a gyomrom korog. (Megsimogatja a virágait és felsóhajt.)

(Az utca másik vége felől halálos csendben halotti menet közeledik. Leplekbe burkolt alakok hozzák a koporsót. Mögöttük sorban a sírásók és egy csapat katona.)

CSAVARGÓ (oldalvást megáll, mereven a menetre bámul, majd félhangon): Uramfia, mi ez? Mintha kötelek tartanák össze a koporsót. Mintha belül halkan kopogna valaki. — Ezek a beburkolt alakok — katonák? (Remegve odalopódkodik az egyik sírásóhoz.) Kit visztek itt, barátom?

SÍRÁSÓ: Pszt! Pszt! A város lelkét — el kell, hogy temessük! (Tovább megy.)

CSAVARGÓ: A — város — lelkét! Elevenen! Hát ide jutottunk! (Karjával hadondászik, levegő után kapkod; a menet eltűnik a temető kapuja mögött.)

CSAVARGÓ (eltépi, földreszórja virágait; hangosan kiáltja): Mindenható Isten! (A város felől gyermekek, asszonyok, férfiak jajszava hallatszik.)

MÁSODIK KÉP.

(A hatalmasok klubja; tizenöt férfi ül párnázott székeken egy asztal körül. Az asztalon akták és írássok.)

SÍRÁSÓ *(jön)*: Megtörtént!

MIND *(felpattannak helyükből)*.

ELNÖK: Helyes. Helyén az őrség?

SÍRÁSÓ: Állig fegyverben. Rendben van minden. *(Elnök int, sírásó el.)*

ELNÖK: Uraim! Eljutottunk végre az exakt gazdasági rendszer stádiumába. Az elhatározásainkat és egyben az emberi jólétet állandóan megzavaró, végtelenül erős, legyűrhetetlennek látszó hatalommal szemben viselt ádáz harcunk lezajlott. Itt legalább, ahol mi parancsolunk, miénk a győzelem. Kemény dolog volt a sötét mult meséit és előítéleteit kiirtani; ott kísértettek hátborzongató, démonikus alakot öltve, az emberek fejében és az adott viszonyok vitán felül világos és parancsoló követeléseivel szemben állandóan a «szív» és a «lélek» igényeit hangoztatták, hogy egy túl-világ eszelős elképzeléseivel kizárólagos és hasznos e világiasságunkba belerontsanak. Az emberiséget sújtó legvéresebb katasztrófákért és csapásokért ezt a népek és nemzetek természetes vérkeringésében székelő idegen elemet terheli a felelősség. Ez az idegen elem itt megsemmisült. De állnak még romjai és fel-felhangzik még visszhangja kerületünkben; tartanunk kell attól is, hogy a környékről veszedelmes magot sodorhat erre a szél. Őrizkedjünk! Nyomuljunk előre! Előre, a tiszta gazdasági idea, az igazi kultúra hordozójának uralma nevében!

MIND *(tapsolnak)*: Éljen az elnök! Előre!

ELNÖK: Maradjunk a napirendnél! A népnek kárpótlás kell a komédiáért! Indítványokat kérek!

AZ EGYIK: A vallás, ördög vigye — valami kis rajongás nem árt a csöccseléknek, ha már felszabadítottuk az erkölceiket; így könnyebb meggyúrni őket.

EGY MÁSIK: Érzelmösségét nekik az érzelmek helyett.

EGY HARMADIK: És a gondolkodók? Gondoljatok a gondolkodókra!

ELNÖK: Az értelmet is szolgálatunkba akarjuk hajtani — majd nem pislog hátra többé, ha repülőgépeinek szárnyán élvezi saját nagyságát!

EGY NEGYEDIK: És a művészet? A művészet szájából kivesszük a zabolát, megvergetjük a sörényét és asztalunkhoz ültetjük.

EGY ÖTÖDIK: Általában pedig, munka után, minél több gyönyört a népnek! Minél több gyönyört!

ELNÖK: Határozatot hozunk.

MIND: Határozatot hozunk.

(Szélroham, megszörren egy ablak. Hirtelen besötétedik. Fehér alak jelenik meg a falon.)

MIND *(pillanatokig szótlankul állnak; rémület suhan át a termen)*.

AZ EGYIK: A lélek! *(Az alak eltűnik; ismét világos lesz.)*

ELNÖK: Ostobaság, Ön félrebeszél! *(Csönget.)*

SZOLGA *(jön)*: Parancsol Elnök úr?

ELNÖK: Csukja be az ablakokat, de máskor vigyázzon jobban!

HARMADIK KÉP.

(Vásári kantin. Kimérőpult, asztalok, székek.)

DIÁK *(jön ki az egyik utcából, kezében könyv, sápadt, arcáról leri, hogy nem aludt az éjjel)*: Hideg ez a világ, ősszel kétszeresen hideg. Beleborzongok, ha látom, mint

suhanak el előttem az emberiség hősivatai. Hang nélkül, kísértetiesen vonul futóhomok ezredéről-ezredévre és a letűnt nemzedékek sápadt maradványait magával viszi a multba és a — feledésbe. Brrr! milyen iszonyatos! Gaudeamus igitur! Gondolkozunk és töprengünk, építünk és konstruálunk, csak azért, hogy a végén sarat együnk! Hahaha!

(A piac közepére áll és hangosan kiáltja):

Fel, fel, filiszterek tisztelt csürhéje!
Szappanfőzők, hajbodorítók!
Bicskások, selyem- és szőrmeuzsorások!
Néptanítók!
Motorberregtetők, akár van, akár nincs gallérotok!
Leányok és muzsikások! Henyélők bandája!
Hollá-hopp! Virágzik az üzlet, a gyönyör!
Gépek zúgása, négerek tánca!
Divat!
Utolsó divat!

(A kantinos megnyitja az ivót és beint a diákokat.)

LEÁNY *(félénken körülnéz, egy sarokba surran és halkán énekel):*

Elveszett, elveszett, meg sohsem találom,
Elveszett, elveszett mennyei virágom.
Mély a hó, befujta az egész világot,
Nincsen út, nem lelem azt az egy virágot.

Elveszett, elveszett, jaj de nagyon félek,
Mint madár az ágon, oly egyedül élek.
Elveszett, elveszett, jaj de nagyon fázom,
Elveszett az erdőn kicsike lámpásom.

Elveszett, elveszett, de sívár az élet,
Sűrű ködök szállnak, éjsötét a lélek.
Kiáltok, kiáltok, de üres az égbolt,
Elveszett, elveszett, pedig az enyém volt.

ÖREGASSZONY *(rőzsét cipel a hátán, egyik kezében rózsafüzér):*

Mindig könnyes kenyér
Volt az eleségem,
Isten és a halál
Minden reménységem.
Ha lehúnyom egyszer
Fáradtan két szemem,
Bánatból öröm lesz,
Mennyekbe, ha felvesz,
Kegyelmes Istenem.

(A leány könyörögve és kétségbeesve nyújtja kezét az öregasszony felé, azután mindaketten különböző irányban el.)

(Közben emberek vonulnak el, kisebb-nagyobb csoportokban. Mind balról jönnek.)

(Munkások csoportja átmegy az előtéren, egynek kivételével mind möhön a kantin felé néznek.)

ELSŐ MUNKÁS: Nyolc óra robot ezért a rövid élvezetért — becsaptak bennünket és a kantinos még mindig négyféleképpen osztja be az embereket. Az első osztályban pezsgő az előkelő uraknak és selyemben suhogó hölgyeknek. Andalító zene, egy gyönyörű világ minden varázsa. Mi gabonapálinkát iszunk kutyafuttában nyomorúságos csinnadratta mellett, agyondologozott testű asszonyaink oldalán. Élni akarunk! Szép életet, gazdag életet — napsugarat, több napsugarat!

MIND: Napsugarat, több napsugarat!

MÁSODIK MUNKÁS: Vezéreink bolonddá tartanak bennünket; mi többet akarunk, többet, többet!

Éljen a proletár-forradalom!

MIND *(harmadik munkást kivéve)*: Éljen a forradalom!

HARMADIK MUNKÁS: És ha többetek is lesz — nektek, a harmadik osztálynak, még kettő van fölöttetek; és ha el is érnétek az elsőt, még mindig nagyon tágas lenne a világ; olyan éhesek vagyunk, mint a szibériai farkasok — azt hiszitek, jólakunk? Szörnyű éhségünknek kicsiny a világ. Igen, kell nekünk több kenyér és több öröm. — Amit kívánunk, jogos. — De ez még nem elég napsugár; az, ami igazán kell nekünk... *(Halkan)*: És a nap az égen van, testvérek, az égen. Az kellene, hogy egy csillag a lelkünkbe hulljon, egy csillag, onnan felülről.

NEGVEDIK MUNKÁS: Halljátok az árulót? Csillagokkal akar tömni bennünket, mint a papok. Nesze neked, most aztán láthatod a csillagokat. *(Arcába vág.)*

MIND *(össze-vissza ordítanak)*: Áruló, bitang! *(Rávetik magukat, földre teperik és elmennek.)*

KANTINOS *(kinéz)*: Éljen, kitűnő, hehehe!

MŰVÉSZ *(hegedűjével jön)*: Egész éjjel játszottam, énekeltem nekik egy finom falatért, egy marék pénzért, egy lágy simogatásért és — nem utolsó sorban — azért, hogy esetleg asztalukhoz hívjanak. — Mondom, játszottam nekik a legdivatosabb táncmuzsikát; mint kutyafalkát kergettem a hangokat a levegőn keresztül, megtoldottam apró körmönfont ördögökkel, csak úgy gőzölgött a sok felbujtott vágy a teremben. Lohnstern konzul úr, Lohnstern konzul úr, mivé aljasodott a művészetem a bálodon?! De hiszen azzá lett már úgyis régen. Jaj, halott az én lelkem! *(Kiterjeszti karját.)*

DIÁK *(kijön a kantinból)*: Testvér, gyere, igyunk egyet!

MŰVÉSZ: Nincs kedvem, utálok mindent.

DIÁK: Frissen, pajtás, érzem a szabadság lehelletét; megvadultak a munkások, igaz, hogy csak jókora darab koncot akarnak, de most dühöseik legalább. Gyere, húzd nekik a talpalávalót — én leszek a hoppmester! Majd megmutatjuk a pénzeszsákoknak, az emberiség jótevőinek. — Hegyi levegőre szomjazom, utálok ezt az etető- és itatóvályut.

MŰVÉSZ: Ahol fellángol a szabadság, ott a helyem.

DIÁK: Hogy mi az a jobb, ami azután jönne, azt nem tudom. De lüktet, lobog bennem a vér! Ha mást nem, legalább valami változást! Valami változást! Nem bírom tovább ezeket a puha, felhízalt vakondokat!

MŰVÉSZ: Egy régi világ pusztult el és lehet, hogy minden boldogságunk elpusztult vele.

DIÁK: Ne nézz visszafelé! Rést kell ütnünk a jövőn! Ami a gyermeknek gyönyörűsége volt, az a férfinak teher. — Feszítsük szét a falakat, nézzünk mögéjük. Gyere be ide, beszéljük meg a dolgot.

(A művész bemegy.)

NEGVEDIK KÉP.

(*A hatalmasok klubja. Jönnek és leülnek.*)

ELNÖK: Megnyitom az ülést. A tőzsdereferens úré a szó.

TŐZSDEREFERENS: A tőzsde mai jelentése: Nemzeti Földhitelbank: A részvények értéke kétszeresére emelkedett. (*Tetszésnyilvánítás mindenfelől.*) Nemzeti Ipari és Kereskedelmi Bank: A részvények értéke a névérték háromszorosára emelkedett. (*Még hangosabb tetszésnyilvánítás.*) Néperőt Értékesítő Intézet: A részvények értéke a névérték hattized részére zuhant le.

(*Hosszú nyomasztó csend, majd össze-vissza láрма, kiabálás.*)

MIND: Rablógazdaság!

Félreértés!

Síbolás!

Tőzsdemanóver!

Rosszindulatú szabotázs!

ELSŐ HIRNÖK (*szinte bebukik az ajtón*): Zendülés a városban, forradalom! Gyilkosság! A munkások a városőrséget lámpavasra húzták, ezek fosztogatják a kereskedők raktárait, a diákok vezetik a tömeget, már jönnek is ide!

ELNÖK: Katonáságot — gyorsan katonaságot! (*A telefonhoz rohan.*)

TÖBBEN: A katonaság majd rendet csinál!

MÁSOK: Bátorság! (*Kintről ágyúdörgés hallatszik.*)

MÁSODIK HIRNÖK: A katonaság nagy része a zendülőkhöz pártolt, a többiek a tüzelés beszüntetését követelik — minden elveszett!

(*Egy csapat fegyveres katona és zendülő nyomul a terembe, élükön a diák, a művész és a leány.*)

DIÁK (*a klubtagokhoz*): Foglyok vagytok!

ÖTÖDIK KÉP.

(*A vezérigazgató szalonja.*)

VEZÉRIGAZGATÓ (*szivarozva bejön*): Végre ismét füstölnek a gyárkémények; így is eltartott három hónapig. No de most kicsinyek megint. A tekintély nem használt — az erőszak nem használt — de használt az éhség. Haha! Száműzték az agyvelőt — és a gépeken akarták behajtani a falat kenyeret — megvolt a tehenük, de nem tudták megfejni, haha, haha! Átkozott marhaság volt ez a három hónapos vadulás. A gazdasági élet visszafejlődött — nyereségveszteség — a tobzódás áldozatokba, pénzbe került — és ki issza meg a levét? Ostoba csürhe. — Mikor aztán bekövetkezett a nagy ínség, hason csúsztak a koncert, mint a kutyák. Lelőtték vezéreiket, mert én így kívántam. De így kellett nekik — nem sajnálom a bűnbakokat. — Ostoba csürhe. A népet a gazdasági elvek alapján kell megnevelni. Nos, a vezérigazgató én vagyok; a többit majd meglátjuk. (*Csenget.*)

KANTINOS: Mit parancsol?

VEZÉRIGAZGATÓ: Vigyáznunk kell, nehogy a nép megint elveszítsa az eszt. Mit tanácsol?

KANTINOS (*gúnyosan nevet*): Mindig hűségesen szolgáltam az urakat. — A fickók egy csepp bort sem hagytak meg a hordóimban, de nem sajnálom tőlük — hisz mindent megfizettek Önök — hagyják meg az urak nekik ezt az örömeiket anélkül, hogy fel kelljen lázadniuk érte.

VEZÉRIGAZGATÓ: Igen, de a pénz?

KANTINOS: Ugyan! Van elég karcos és jó kis kevert italocska a világon!

Az uraknak még liberálisabban kellene viselkedniök ; jöjjenek a nép közé — ez a fő ! Adjanak bort, asszonyt, zenét — de mindenekelőtt bort adjanak, mert aki borospoháron keresztül nézi a világot, az még az ördög öreganyját is gyönyörűnek látja és a fülesbagolyról is azt hiszi, hogy fülemile.

VEZÉRIGAZGATÓ : Helyes. Csak gondoskodjék mindenről, ami kell. (*Kantinos el.*)

HATODIK KÉP.

(*Az ivó; nagyüzem, zenekar.*)

EGY FÉRFI : Hej, most aztán van ünnepség elég — igaz, hogy agyonlőtték a testvérbátyámat, de azért — csak vígan, csak vígan uraim és hölgyeim !

(*Tánczene; a férfi kézen fog egy leányt és táncolva magával ragadja. Közben énekel*):

Az élet tarka karnevál,
Fel táncra mind ki él;
Ég és pokol közt áll a bál,
Most csak a kék beszél.

EGY ASSZONY : Az uramat bajonettre húzták — de gyászoljam és haljak meg én is? Csak vidáman, csak vidáman, mert szép a tánc is. (*Egy férfinak nyújtja a karját és énekelve elsuhog vele*):

Az ember táncol és rohan,
Amíg se hall, se lát
És elfelejti boldogan
A nagy haláltusát.

MÁSODIK FÉRFI : Brr, a böjtnapok — átok vezéreinkre — no, de hiszen meg is kapták a magukét. A diktátor férfi legalább ! (*Odahúz egy leányt.*) Csak vidáman, Kató, csak vidáman ! (*Énekel*):

Kívántuk egyszer a napot,
De nap nem kell nekünk ;
A féreg most sarat kapott,
A sár az életünk.

(*Mind zajosabb lesz a mulatság; hirtelen megszólal a templom harangja. Többen abbahagyják a táncot.*)

KANTINOS (*mérgesen a hangok irányába néz és odakiált a zenészeknek*): Hangozabban húzzátok, fiúk ! Tüzesebben ! (*A tömeghez*): Üssetek csapra még egy hordót, igyunk asszonyszépségre, férfierőre ! Ide azzal a hordóval ! (*A zene duhajabb lesz; a kantinos mindenfelé töltögeti az italt.*) Itt az új hordó, uraságok ! Itt az új hordó ! (*Magában*): Éppen most kell idekongatniuk ! Pedig már majdnem sikerült elfelejtenem ezekkel itt a bánatukat ! Ostoba rövidlátás, hogy nem csukják be kellő pillanatban a templomokat. Máskor nyitva lehetnek felőlem — tolerancia, liberalizmus — mert ha tiszta a levegő, csak a bolond hallja meg az ostoba kongatást, no meg az a néhány jó szentfázék, az én kedves barátnőim, akiknek szívesen megengedem, hogy egy-két órát pihenjenek a tömjénfüstben. No de most felesleges volt ez a komédia ! (*Az emberekhez*): Csapra ütjük a hordót ! Csapra ütjük ! (*A helységen fehér alak suhan keresztül.*) Ördög, pokol ! Hiszen ez a Lélek ! (*Asszonyok, férfiak többen, a harangzúgás irányában elstetnek. A kantinos csenget; pincérek jönnek.*)

KANTINOS : Most vagy soha ! Üssétek csapra legtüzesebb boraimat, mindent, mindent, a legutolsó hordóig ! Fussatok !

(Pincérek eltűnnek, majd teli kancsókkal visszajönnek.)

KANTINOS *(az elsőhöz)*: Látod azt a fiút, aki most a melléhez kap, mintha kígyó marta volna meg? A legszebb leányt vidd neki ! *(A másodikhoz)*: Gyorsan, nézd azt az embert ott — haldokló feleségére gondol és a halál csontvázkezére — lökd karjaiba a táncosnőjét ! *(A harmadikhoz)*: No most, hamar egy pohárkát annak a csinos leánynak, mert mindjárt megfutamodik mohó csábítója elől. *(A negyedikhez)*: Az öreg urak ott a hátsó asztalnál egy kis érzelgősségre vágnak — hamar egy áldomást nekik !

HÜSÉGES VILMOS : *(bejön néhány társával, lassan, ünnepélyesen; mind szerzetesruhában vannak)*: A balga azt mondja lelkében : nincs Isten.

KAR : A bűnt forgatja elméjében a gonosz.

VILMOS : Szeme nem látja, hogy félnie kellene Istenétől.

KAR : Azt mondja szívében : nem ingok meg soha ; nem érhet ínség engem nemzedékről-nemzedékre.

VILMOS : A szó, mit száján kiejt, bűnös és hazug.

KAR : Nem cselekszik okosan soha többet.

VILMOS : Kineveti őket a Mindenható.

KAR : Gúnyt űz belőlük az, ki a felhőkön székel.

VILMOS : Uram, haragodban ne büntess engem.

KAR : Haragod vesszejét ne bocsásd reám.

VILMOS : Mert bűnöm fejemre nő.

KAR : És súlyos terhével lenyomja vállamat.

VILMOS : Sebeimből bűzös genny fakad.

KAR : Bánattól görnyed a hátam, ha esztelenségemre gondolok.

VILMOS : Fáradt és igen megtört vagyok.

KAR : Szívem háborgásában kiáltva kiáltok.

VILMOS : Uram, kegyességed az édig ér.

KAR : És hűséged nagysága a fellegekig.

VILMOS : Isten, mekkora kincs a te kegyelmed.

KAR : Mert nem veted meg, Isten, az alázatos és töredelmes szívet.

VILMOS : Az emberek fiai szárnyad árnyékába menekülnek.

KAR : Gyönyöreid árjával itatod őket.

MIND : Mert nálad van az élet forrása, a Te világosságodban látjuk a világosságot.

(A zene elhallgat, már nem táncol senki, ölmos csend nehezedik mindenkire a karének alatt. Csak a kantinos és emberei arcáról ri le a düh és gyűlölet. Többen a mellüket verik, majd a tovavonuló szerzetesekhez csatlakoznak, köztük a fiú, a férfi és a fiatal leány: lassan távolba vész a hangos ima.)

HETEDIK KÉP.

(Éjszaka a temetőben. Négy katona hever a tűz körül egy sír előtt. Távoli harangszó.)

ELSŐ KATONA : Halljátok a harangszót?

MIND : Igen, szólnak a harangok.

HARMADIK KATONA : Sírni tudnék — ma halott anyámmal álmodtam az éjjel. Rámnézett azzal a mély, mély szemével — beléremegtem és nem tudtam visszaneézni rá, de azért folyton éreztem magamon a szemét.

MÁSODIK KATONA : Ezt csak a temető teszi ; az én anyámnak nem volt mély a szeme — veszekedett és elvert, ha tudott — azok a mélyszemű anyák — azt hiszem, azokat csak a regényírók találták ki, ezek a vacak tintanyalók — a szobájukban lepi be ujjukat a por, aztán poros ujjukkal nyúlnak bele az életbe és vigyáznak, hogy csak odabökjenek, ahol egy kis aranyfestéket mázoltak rá. És mégis — ha nincs is jószágos halott anyám — úgy összeszorítja valami a szívemet, úgy fáj belül, mint még soha.

HARMADIK KATONA : Az én anyám jó volt. Ne szitkozódj ! De nem veszed tőlem zokon, az anyád az oka.

NEGYEDIK KATONA : A magányosság teszi. Megüli lelkünket a csend. Énekelni akarok ; mondjátok, mit énekeljek?

ELSŐ KATONA : Nem tudom én, évek óta nem énekeltem.

MÁSODIK KATONA : Én sem.

HARMADIK KATONA : Én sem.

NEGYEDIK KATONA (*magában*) : Furcsa — alig van néhány hete, hogy együtt énekelünk minden éjjel, egyik dalt a másik után. — De lehet, hogy az nem is volt igaz ének talán. Persze, persze ; hát én tudok valamit? Dehogyan tudok. (*Csendben van, majd énekelni kezd*):

Házon, kunyhón égi béke,
Ragyognak a csillagok,
Hegyek-völgyek birodalmát,
Őrzik a kis angyalok.

Atya szíve, anya csókja,
Virul tőle a világ,
Tárt karukban elpihenhetsz,
Gyenge kis embervirág.

ELSŐ KATONA : Te — hiszen az valami gyerekdal — a hegyekben hallottam.

NEGYEDIK KATONA : Az ágyom a hegyekből való. Ő énekelte nekem gyermekkoromban. (*Sírva fakad.*) Aki ezt énekelte, annak volt hazája. Szeretném, ha nekem is lenne hazám.

MIND (*Mereven bámulnak a parázsba, néha összeborzad egyik másik*).

ELSŐ KATONA : Menjünk el és keressünk hazát !

MIND : Menjünk ! Menjünk !

ELSŐ KATONA : Egy sír az őrhelyünk ; rabot őrzünk, mi rabok. — Bajtársak, a lélek fekszik itt elásva és bennünk kiáltja, hogy a rabságból elég.

MÁSODIK KATONA : Gyorsan, elő azzal a koporsóval.

MIND (*bajonettjeikkel feltúrják a földet, aztán kiemelik a koporsót és kinyitják*):
Üres !

ELSŐ KATONA : Ejha, mi aztán bolondok vagyunk ! Itt kuksolunk egy üres sír felett — de azok ott a városban még nagyobb bolondok. — Fogjátok csak meg a lelket, be vele a ládába, szegezzétek le jól, ólompecsétet rá és el sem hangzott az első kalapácsütés, a lélek fenn szárnyal már a magasban, fent, fent a jegenyék felett, ott zengi bús dalát, mert hiszen üldözik — de énekel, énekel, énekel ! Nem hallottátok a harangzúgáson át? A harang szavában ő hívott bennünket, attól volt beteg a szívünk — gyertek barátaim !

MIND : Énekel, énekel, mint a pacsirta a nyári mezők felett.

(*Fegyvereiket a nyitott sírgödörbe dobják és elsietnek a városba.*)

NYOLCADIK KÉP.

(Tér a templom előtt.)

VILMOS (zarándokruhában, vándorbottal a kezében. Nagy tömeg térdel körülötte, urak, munkások, asszonyok, köztük a négy katona.)

TÖBBEN : Atyánk, maradj velünk, nagy szükség van reád !

MIND : Szükségünk van reád ; szeretet, harag, szelídség, lángolás, védelem vezetés kell nekünk !

VILMOS : Veletek vannak többen is, akik az én tanítványaim.

TÖBBEN : Atyánk, a város irgalmatlan árja magával ragad bennünket és magányos szigetként állunk már csak — gomolygó gőzök ködébe süllyednek kápolnák és templomok. A harangok szava csak alig-alig kopogtat már házunk vagy szívünk ajtaján ; erősen szóló hang kell nekünk.

MIND : Erősen szóló hang, motorok zakatolását, vasművek dohogását, sokezer kerék zúgását túlszárnyaló hang kell nekünk.

SOKAN : Ők kellene nekünk, akik a padlásszobákba és a pinceodukba jönnek.

TÖBBEN : Akik falusi házunkat, hivatalunkat felkeresik.

SOKAN : Akiiket kis örömeink közt megtalálunk.

TÖBBEN : Akik képtárainktól, előadótermeinktől sem maradnak távol.

SOKAN : Akik hétköznapiunkban is részt kérnek nagy gondjainkból.

TÖBBEN : Akik megvonják kötelességeink távol láthatárát.

MIND : Akik aranyat bányászni lelkünkbe leszállnak.

Akik intenek !

Vigasztalnak !

Büntetnek !

Áldást osztanak !

Tanítanak !

Hogy tehetné meg egy-két tanítványod ezt a sokféle utat?

Ennyi ajtón bekopogtatni !

Feltárni ennyi zárt szívet !

Ezt nem lehet !

Atyám, maradj velünk !

VILMOS : Sír a lelkem, gyermekeim. De még sok város vár reám. Imádkozzatok velem, hogy Isten megsegítsen és könyörüljön rajtatok és mindeneken. (Vándorbotját újra felveszi, kezével elfödi szemét és elindul.)

MIND (amerre elmegy, könyörögve nyúlnak feléje).

(Belgiumban, Franciaországban és Németországban hatalmas multja van már azoknak a részben szabadtéri, részint vándorló vagy alkalmi színtársulatoknak, amelyek kisebb helyeken is kiképzett, elsőrangú színészekkel adnak elő olyan színjátékot, amelyek igazi kultúrát reprezentálnak kis eldugott helyeken is. Amíg a magyar színjátszás, különösen a fővárosban igen magas színvonalú, addig a vidéken legtöbbször dekadenciába jutott és a színészek hiányzanak egy ilyen kultúráramlat megindításához. Műkedvelői színpadjaink pedig általában naiv és a művészettől nagyon is távoleső darabocskákkal rémítik el az igényesebb közönséget, vagy pedig a pesti repertoár színházak sablonjait darálják le. A Vigília mostani kötetével megkezdí az ú. n. «Laienspiel» magyar talajba való átültetését, egyelőre fordításban hozunk egy Németországban nagy népszerűségnek örvendő szabadtéri előadásra is alkalmas álomjátékot. A Vigília tróí körében dolgoznak már azonban magyar tárgyú kisebb ünnepi játékok megalkotásán is. A Vigília, amely egész működésével a legmagasabbrendű irodal-

mat szolgálja, külföldi példákkal és belföldi eredményekkel is szolgálni akarja egy magasabbrendű laikus színházas megszületését és ezzel felhívja az arra hivatottak figyelmét, akiknek ilyen előadások rendezése programjába vág, a művészi újabb lehetőségekre.

Brezing álomjátéka német viszonyokból fakadt, de általános vonatkozásainál fogva kísérletképpen előadható lenne nálunk is valamely erkölcsi közület előtt. Esetleg később valamelyik erre a célra alakult Prohászka munkaközösség fogja megindítani az ilyenirányú munkát. Megadjuk tehát a rövid színpadi utastídst is «A lelkétvesztett város» eljátszásához:

Szabadtéren hármastagolású színpadon adható elő a darab és ezért legkönnyebb azt egy templom kapujában eljátszani. Ezáltal a középső színpadrész magasabban fekszik a templom bejáratánál úgyis meglévő lépcsőzeten. Itt játszódna le a szobajelenetek, balról a temetőt lehet jelképezni egy stráccszerű kerítéssel, jobbról pedig a vásárteret, amelyen félignyitott korcsma és ivópult található.

A jelenetek közti változást világítással lehet elérni. Vagy egy fényoszóró világítja meg a soronkövetkező színpadrészeket a közönség háta mögül, vagy pedig három lámpa szükséges a három színpadi részen, amelyek közül mindig a megfelelő kép lámpája gyúl ki. Így megszakítás nélkül lehet játszani az álomszerű gyorsasággal perdülő darabot.

Az 1. és 7. szín balról a temetőben játszódik. A koporsó egyszerű faalkotmány, amelyet sötét lepellel takarnak el. A pásztortűzet már a hatodik képben meg lehet gyújtani és ezáltal a mesterséges világítás a 7. képben feleslegessé válik.

A 2., 4., 5. és 8. kép a színpad középső részén játszódik. Ehhez három vörös függöny szükséges, egy amely a templomkaput lezárja, a másik kettő pedig az oldalfalakat jelképezi. A szereplők a két hátsó függönysarkon át lépnek be, kivéve a két hírnököt és a forradalmárokat, a negyedik képben: ezek jobbról a vásártérről jönnek és a templom lépcsőzetén torlódnak össze s közülük csak a diák lép fel a középső színpadra. A 8. kép magát a templomajtót ábrázolja, ezért a 6. és 7. kép játsszási ideje alatt el kell húzni előre a függönyöket és a székeket és asztalokat el kell onnan vinni.

A 3. és 6. kép színpadja magától értendő. Minél több életet és mozgást visznek a játékba a szereplők, a hatás annál jobb.)

Fordította Szirmai Józsefné.

ÁLOM ÉS VALÓSÁG

IRTA: JUST BÉLA

JULIEN GREEN ÉS ANDRÉ MALRAUX

Az elmúlt két-három év alatt a magyar kiadók figyelme fokozottan a francia regény felé fordult s ami még jelentősebb dolog: nem féltek lefordítani és kiadni olyan műveket, melyek méltóbban képviselik Franciaország szellemi életét, mint Claude Farrère, Maurois vagy Benoit tucatregényei. A háború előtt tíz-tizenöt évvel voltunk elmaradva a francia irodalmi életet kifejező alkotásoktól: még Bourget-nál sem tartottunk, amikor Gide és Claudel már az irodalmon túl is hatottak a francia értelmiségre. Ma annyira haladt a dolog, hogy Mauriac utolsó regénye, a *Fin de la nuit*, két hónappal később nálunk is megjelent. S hogy ez nem véletlen eset, azt pl. Green, Malraux, Giraudoux fordításai bizonyítják. Lefordítani érdemes alkotás még bőven akad: elég lesz, ha Proust, Martin Du Gard, Bernanos, Lacretelle nevét emlitem, de abban a pillanatban, amikor a kiadó észreveszi, hogy üzletnek sem rosszak ezek az írók — amiben nem kételkedem — a kiadás egyszerű technikai kérdéssé válik.

A két regényíró közül, akikről alább lesz szó, Green egy régebbi művét (*Adrienne Mesurat*) négy-öt évvel ezelőtt fordították le, utolsó regényét pedig tavaly, alig félévvel a francia kiadás után. Malraux két munkája majdnem egyidőben jelent meg nálunk, nyilvánvalóan az elnyert Goncourt-díj hatása alatt. Franciaországban mindkettő beérkezett író, pedig közelebb vannak a harminchoz mint a negyvenhez. Más tekintetben aligha van kapcsolat közöttük: Green regényei a való- és az álmvilág határán, vagy *teljesen az utóbbi területén* játszódnak le, a regény természetes kifejezési mód számára s nem ürügy mint Malrauxnál, aki elsősorban korunk legnagyobb kérdésével, a civilizáció válságával foglalkozik alkotásaiban.

JULIEN GREEN tíz évvel ezelőtt tűnt fel, rögtön első regényével, a *Mont-Cinère*-rel. Európai látóköri kritikusok Dosztojevszki és George Eliot szellemét idézték vele kapcsolatban s ez — az értékelést figyelmen kívül hagyva — abból a szempontból is érdekes, hogy francia kritikus francia regényírókat idegenhez mér. Egy Mauriac például minden modernsége mellett is a hagyományból nő ki: lelki gyökerei a tizenkilencedik század nagy francia regényíróin keresztül a klasszicizmusból, elsősorban Racine-ból és Pascal-ból táplálkoznak és líraisággal átfűtött önmarcangolása is par excellence francia vonás. Vele szemben az angol-szász eredetű Green közelebb áll a szigetország regényíróinak, egy Eliotnak, Hardynak lelkialkatához, mint bármelyik francia művészhöz. Az újabbkori angol regény teljes ellentéte a franciának,

melyben a parttalan-lelkű, kiegyensúlyozatlan alakok csaknem teljesen hiányzanak : az előbbiben a szereplők elszigetelten állnak s a bonyodalom abból származik, hogy külső kényszer következtében az ellentétes vonalú sorsok metszik egymást. Ez az idegen eredet magyarázza meg Green regényeinek sajátos légkörét, alakjainak különös lelki berendezését és előadásának szinte érzéketlennek látszó kegyetlen objektivitását.

S itt derül ki, hogy ez az idegen eredetű író milyen mesteri módon kezeli a francia regény félelmetes eszközét, az analízist. A romantikus mesesallang helyett teljesen leegyszerűsített egysíkú történetet ad, hogy a felesleges díszektől megfosztott test lélektani összetettségét saját lelkének prizmáján keresztül elemeire bonthassa.

Valéry egy tanulmányban az álommal hasonlítja össze a *regényt* s arra az eredményre jut, hogy a *regény* belső szerkezete, külső felépítése és világa teljesen az álomhoz hasonló. Tételének bizonyítására Proust-ot idézi, aki, szerinte, teljesen álomszerűleg építi fel nagy regényciklusát. Proust az intellektus látomásait írja meg, Green az elfojtott, lidércnyomásos lélek vergődését mutatja be regényeiben. S mint az álombeli lények, alakjai is egy nemlétező világba tartoznak : valószerűtlenek és mégis élők. Az olvasó nyomasztó légkörű világba kerül, ahol minden más mint az életben, s mégsem látja azt hamisnak, épúgy mint az álomban sem jut eszébe, hogy kételkedjen a történetekben. Green-nél ez a beállítottság természetesen nem tervszerű, mint például a fantasztikus regényekben, hanem szükségszerű kivetítése belső világának. Az alapmotívum az állandó magány, mely szinte független a külső körülményektől ; és az elszigeteltséget még fokozzák az őket körülvevő emberek, akik meder helyett gátat alkotnak, mely végleg megakadályozza a feszültség levezetését. Ez okozza a kis Emily végzetét, ez hajtja örületbe a tizenennyolcéves Adrienne-t (*Adrienne Mesurat*), aki egy kétségbeesett s alig tudatos lendületben letaszítja apját a lépcsőn ; az elszigeteltség börtönét lerombolni akaró homályos szándék vezeti a *Léviathan* vidéki tanárjának minden tettét, hogy végül sorsokat és életeket semmisítsen meg. Menekvés csak a betegesen passzív lélek számára lehetséges, aki félig tudatosan, félig öntudatlanul álomvilágba menekül, ahol maradéktalanul élhet, mert minden és mindenki őhöz alkalmazkodik. A *Voyageur sur la terre*, mely Green-nek egyik legrégebb alkotása, ezt a világot mutatja be egy lélekhasadásban élő fiatalemberen keresztül, s ez a témája legutolsó regényének is, a tavaly megjelent *Visionnaire*-nek, mely a *Léviathan* mellett Green legsikerültebb és legjellemzőbb regénye.

A *Léviathan* Bibliából vett szimbolikus címe érdekes vitákra adott alkalmat a regénnyel való vonatkozásban kapcsolatban : mindenki elmondta nézetét, csupán az író hallgatott. Minden valószínűség szerint az *unalom* szimboluma ez a szörnyeteg, mely könyörtelenül felfal mindenkit, aki közelébe kerül. A regény alakjai kivétel nélkül áldozatai, még Angèle is, akit a többiek

sodornak feléje. Guéret, negyvenéves, nős tanár Párizsból egy vidéki kisvárosba kerül nevelőnek egy úgazdag családhoz. Beleszeret egy fiatal leányba, Angèle-be, aki Madame Londe kifőzdéjének szolgálatában áll s az a feladata, hogy az agglegény vendégeket ne csak az étvágyukon keresztül biztosítsa asszonyának s egyúttal minden titkukat feltárja Madame Londe számára, aki a kíváncsiság maniákusa. Guéret nem sejti a leány életét, másként közeledik hozzá mint a többiek, de Angèle mindig riadtan menekül előle, talán éppen azért, mert Guéret *más* mint a többiek. A kifőző egyik vendégének véletlen elszólása kinyitja a tanár szeméit : most úgy érzi, hogy a leány gyűlöli és megveti őt s egy alkalommal a düh annyira hatalmába ejti, hogy doronggal addig üti Angèle-t, amíg az elájul. Menekülése közben egy öreg koldussal találkozik, azt hiszi, hogy az gyanakszik rá, vitatkozni kezd vele, majd megöli. A pánikszerű rettegésnek leírása és érzékeltetése, mely Guéret-t elfogja, jellegzetesen mutatja Green erejét és megjelenítő művészetét.

Angèle arcát egy lassan gyógyuló forradás teljesen elékteleníti s Madame Londe kétségbeesve látja, hogy vendégei lassan elmaradnak tőle. Guéret Párizsba szökik, állandó rettegésben él, hogy elfogják, de a leány nem árulja el támadóját. Egy idő múlva visszatér a kisvárosba s várja az alkalmat, hogy Angèle-lel találkozzék. Itt kapcsolódik be a történetbe Madame Grosgeorges, az úgazdag elhanyagolt, unalomban és semmittevésben élő felesége, akinek a fiát tanította Guéret. Megszánja a férfit, de érzelme szerelemmé változik, majd féltékenységgé fokozódik, amikor megtudja, hogy az Angèle-t szereti. Az események most kaleidoszkópszerűen játszódnak le : a hiúságában megsértett féltékeny nő bezárja a szobát, melyben Guéret és ő tartózkodnak, értesíti a rendőrséget, hogy az öreg koldus gyilkosa nála van, majd megöli magát. Guéret-t, aki azt hiszi, hogy Angèle jelentette fel, elfogják s a leány a fáradtságtól és kimerüléstől összeesik futásában, hogy Guéret-t megmentse. Félholtan viszik haza. «A végső összekavarodottságban, melybe e nő számára minden földi dolog beleveszett, még az emberi hang is alig jutott el, de értelmét már nem fogta fel. Szemei arra a látomásra szegeződtek, melyet a halottak örökre szemlélnek».

A *Léviathan* cselekménye így látszólag a mindennapi, érzékelhető világban játszódik le ; egy kisváros napihírei, *chronique scandaleuse*-e nem egyszer szolgáltatnak hasonló anyagot regényíró számára. De igazi értelmét csak akkor kapjuk meg, ha a látható világ határvonalához helyezzük, ahol érintkezik az anyagtalan öröknek alávetett szellemi világgal. Green egyik kritikusa szerint a regény voltaképpen érzékeltetett története annak az összeütközésnek, mely e két ellentétes hatalom között örökidőtől kezdve végbemegy. Ennek a küzdelemnek egymásutáni jelenetei az anyagi valóság síkjában folynak le, de jelentőséget csak úgy nyernek, ha tekintetbe vesszük a morális tétet, mely itt kockán forog : egy ember lelki megsemmisülését, aki szenvedély zsákmánya. Abban a pillanatban, amikor valakire egy szenvedély erősebb vonzást gyakorol

rol, mint maga az élet, ez utóbbi lehetetlenné válik. A *Léviathan*-ban ez kétszeresen is beigazolódik: először Guéret, majd Madame Grosgeorges esetében. Guéret olyan körülmények között lesz szerelmes Angèle-be, melyek arra kényszerítik a leányt, hogy állandóan visszautasítsa; és Madame Grosgeorges akkor veszi észre, hogy szereti a szerencsétlen tanárt, amikor önmaga is érzi, hogy teljesen lehetetlen bármit is remélnie. A green-i hősök lényeges vonása abban áll, hogy képtelenek elfojtani vágyukat vagy összhangba hozni a körülményekkel. Nincs mód a megoldásra, mert *lelki* vagy *érzelmi* vágy keríti őket hatalmába s a dolog természeténél fogva nem tudják elképzelni, hogy ez valaha is megszűnik bennük. Érzelmi életük összekavarodottsága ilyenkor esztelen tettekben nyilvánkozik meg: az első tett még úgy magyarázható, mintha a hős anyagi kielégülést keresne, hogy ennek segítségével csillapítsa le érzelmi vágyát; de az egymásután következő tettek már azt mutatják, hogy a szenvedés pillanatnyi megszüntetésének kényszere hajtja őket, hogy végül is az érzéketlen falként emelkedő világ ellen forduljanak és minden emberi józanságot elvetve, annak megsemmisítésére törekedjenek. Így történik, hogy Guéret majdnem agyonveri Angèle-t és meggyilkolja az öreg koldust. Ebben a pánikszerű lelkiállapotban, a valóság szinte szétfoszlik örületük előtt és a földi törvények és értékek minden jelentőséget elveszítenek.

A regény többi szereplőit az érzékeltetik, hogy mi jelentősége van ugyanennek a drámának, ha teljesen annak az anyagi világnak van alárendelve, melyben lejátszódik. Madame Londe kíváncsiságában van valami tragikus vonás, mely Molière Harpagonjára emlékeztet. De az előbbiekkal ellentétben neki félig-meddig sikerül áltatnia magát: beteges kíváncsiságát a legcsekélyebb dolgok is kielégítik, igaz hogy csak pillanatokra, de mindig remélhet az állandóan hátráló kielégülésben s kiegyezve a körülményekkel, örvendhet apró győzelmeinek. Ami annyira tragikussá teszi alakját, az az, hogy Green mozdulatain és hanghordozásán érzékelteti a lemondásokat és megalkuvásokat, melyeket önmagának kellett önmagára kényszerítenie, hogy összeegyeztethesse szenvedélyének követelményeit a körülményekkel.

A vigasztalan pesszimizmust, mely a regényből kiárad, még fokozza és aláfesti Green előadásának kegyetlen objektivitása, mely mellett a flaubert-i sokat emlegetett *impassibilité* rosszul leplezett vallomásként hat. Soha egy megjegyzés vagy érzelmi kitörés nem zavarja az író analízisét, mert a rokonszenv vagy az elítélés meghamisítaná Green szerint a regény zárt egységét és hatóerejét. Ez a teleszkópelemzés közelünkbe hozza az emberi életek egymástól végtelen távolságban lévő csillagait, de a műszer maga érzéketlen marad. Proust teljesen alanyi, intuitív eszközökkel dolgozó módszere mellett ez a hideg, orvosi látásmód a modern francia regény legnagyobb technikai diadala.

Igy a *Léviathan* hősei számára nincs kiút, legfeljebb ideig-óráig tartó félmegoldás, mely szintén a teljes megsemmisüléshez vezet. Menekvést csak az álmódó, passzív lelkek találnak, akik azzal, hogy teljesen elszigetelődnek a

külvilágtól és a közeledést meg sem kísérlik, fantáziájukban élik ki magukat, mint a *Visionnaire* tüdőbajos fiatalembere.

A regény három részből áll : az első egy fiatal leány mondja el, a másodikat Manuel, az álmodozó, a harmadikban ismét unokahuga számol be a főhős utolsó napjairól. Ennek a technikának az az előnye, hogy az olvasó közvetlen egymásutánban látja Manuel életét kívülről és belülről, s lemérheti a távolságot, mely e kettős életet elválasztja. Green ismét kisvárost választ regénye színteréül. Az első rész elbeszélője Marie-Thérèse anyjával és unokaöccsével él együtt : az anya szigorú, érzéketlen asszony, aki zsarnokként uralkodik a házban s örökös fekete ruhájában szinte szimboluma a végzetnek :

«Fehérbe öltözve — írja róla Marie-Thérèse — valószínűleg nem tűnt volna fel senkinek ; feketében olyan volt a kinézése, hogyha egyszer valaki látta, nem felejthette el ; tekintete égetett. Jellegzetesen egyéni módon szokta felemelni krepfátylát, úgy-hogy ez ijesztővé tette számomra ; nem tudom mire vártam, de ez a függönyszerű valami, melyet kezeivel megragadott, mintha egy tragédia nyitányára emelkedett volna fel. Ha egy kicsit gondolkodtam volna, inkább akkor kellett volna félnem, amikor leereszti, mert Isten tudja milyen arcot rejtett ilyenkor, milyen könnyeket vagy mosolyokat».

A regénynek ez a nyitánya sötét hangulatot áraszt maga körül, az olvasó ellenállhatatlanul bekerül ebbe a fenyegető, komor légkörbe s nem törődik többé az esetleges valószínűtlenségekkel. Manuel egy könyvkereskedésben van alkalmazva, de igazi élete az álmodozáson belül folyik le. Ennek a szegény, megvetett, halálát közeledni érző fiatalembernek utolsó menedéke az álmodozás : egy átlag regényíró a képzelet «ragyogó», arannyal bevont világába vezetné hősét, de Green mélyebb pszichológiával dolgozva, Manuel külső életét helyezi át az álmvilágba azzal az eltéréssel, hogy hatalmasra nagyítja kis életének retteneteseit és szenvedéseit. Olyan művészi erővel rajzolja meg ezt a világot, hogy az olvasó, aki tudja, hogy az egész csak egy beteg lélek víziója, igazabbnak érzi ezt, mint a hős való életét. Manuel elmeséli, hogy a város közelében lévő kastély kertésze lett. A szolgálókon kívül egy fiatal grófnő és egy haldokló öregember tartózkodik itt : a grófnő bevezeti egy hatalmas sötét szobába s Manuelnek most az a feladata, hogy a haldoklónak fennhangon olvasson. A beteget magát alig látjuk, de hosszú halálküzdelve ráterül az egész regényre s főleg a fiatalember lelkére. A grófnő beszélgetni kezd vele s ez a két lény, a rettenés és a halálfélelem légkörében, közel kerül egymáshoz. Hirtelen meghal az öreg, majd utána rögtön a nő is Manuel karjai között. A megrémült fiatalember menekülése a kastélyból s az ezt megelőző jelenet olyan erővel és valószínűséggel rajzolódik le az olvasó előtt, hogy egy pillanatig sem érzi álomnak vagy vízióknak az egészet. Ez a hallucinációs légkör Green igazi területe, melyen az élők közül az egyetlen Bernanos versenyezhet vele. Az utolsó fejezetben ismét Marie-Thérèse jut szóhoz : beszámol meglepetéséről, melyet Manuel naplójának olvasása okozott s bevallja, hogy lenyűgöző hatást gyakorolt rá a vízió :

«Könnyű lenne bebizonyítanom, hogy ez a történet nem nyugszik semilyen tény árnyékán sem, elmesélhetném a nyomorúságos létet, melyet a beteg Manuel von-szolt közelünkben, zárt falak közti életét, étvágytalanságát, lázrohamait, melyeken anyám hársfateái sem segítettek, egy túlságosan lassú agónia egyhangú lidércálmát. De mint ő, hallgatni fogok. Ahogy becsukom az utolsó naplófüzetet, felvetem magamban a kérdést, hogy végeredményben az álmodozó nem vet-e erre a földre áthatóbb tekintetet, mint mi s vajjon egy világban, melyet a láthatatlan vesz körül, a vágy és a halál varázserejének nincs-e annyi értelme, mint csalfa valóságainknak».

A regényírói teremtmő, melyet Green kritikusan már első regényeivel kapcsolatban is kiemelték, ebben az alkotásban éri el tetőpontját. Korunkban a regény mindjobban ürüggyé válik az író számára: kényelmes gumizsák, melybe minden belefér s amelynek felhasználásával elmondja gondolatait és érzéseit; Green egyike a ritka kivételeknek ebből a szempontból: igazi regényíró, aki nem azért választja ezt a műfajt, mert divatos vagy kényelmes, hanem mert az *üzenet*, mely kikíváncozik belőle, természetszerűleg élő lények formájában alakul ki benne.

ANDRÉ MALRAUX-val visszakerülünk a mindennapi valóságok területére, életünk megoldásra váró problémáihoz és a civilizáció válságával kapcsolatos kérdésekhez. Megtalálni az igazi civilizáció feltételeit és módzatait: ez a probléma nyugtalanítja a francia írók nagyrészét, Valéry-t épűgy, mint Claudel-t vagy Malraux-t. Csakhogy amíg az első kettő az emberi lét lényegéből fakadó jelenségek teljes kikűszöbölését nem tartja lehetségesnek s mérsékelt változást kíván, Malraux és a vele egysíkon álló forradalmárok teljesen megtagadják a mai civilizációt, mint hamis értékek őreit és fenntartóját. Szerintük a konformizmus buta vagy álszent emberek állásfoglalása, mely egy elavult világ életét akarja meghosszabbítani, illetve fenntartani. Az anarchistáktól elsősorban az különbözteti meg őket, hogy forradalmi állásfoglalásuk nem olyan végletes: az anarchia egyenlő a rend megtagadásával; a *non-conformisme* csak óvakodik rendként elfogadni azt, ami szerinte csak az igazi rend hitvány és eltorzított utánzata. Így tehát a lényege szerint az igazi rend fanatikusa, aki a «mindent vagy semmit» kiáltással száll harcba.

Malraux tökéletes mintaképe ezeknek a fanatikusoknak, vagy legalább is ilyennek mutatkozik könyvein keresztül. Maga is átélte az anarchiát: belevetett a kalandorságba az indo-kínai erdőkben és a kantoni kommunisták között. Az *emberen* kívül nem tisztel semmit a mai világban, mert nem hisz azokban a törvényekben, melyek ezt a világot vezetik. Hitetlen, de mint az újítani akarók többsége, vágyódik az abszolútum felé; a hiányzó hitet nem pótolja benne sem az anyagi civilizáció megrészegülése, melyet az amerikaiak éreznek, sem az oroszországi kommunista világnézet, s hogy mégis jobban rokonszenvez Moszkvával mint New-Yorkkal, annak az a magyarázata, hogy a forradalom ma inkább ott kavarg. Azt hiszem nem tévedek, ha azt állítom, hogy forradalmiságában sok az esztétikai vonás, akár a századforduló fiatal

Barrès-énél, aki eszmei síkon ugyanazt kísérte meg első regényciklusában, a *Culte du Moi*-ban, mint Malraux az élmény síkján. A forradalmár Malrauxban egy esztéta gőgje lakozik, aki miután elfordul a félmegoldásoktól és megalkuvásoktól, melyek az öreg Európa porladó vázát alkotják, a kaland felé sodródik, hogy önbizalmának bizonyítékát adja. Ennek a kalandoréletnek eredménye három nagyszerű regény: a *Conquérants*, *Voie Royale* és *Condition humaine*.

A regényírókat nagyjából két csoportba lehet sorozni érdeklődési körük szerint: egyesek a pittoreszk bemutatásával hatnak különböző rétegezésű olvasótömegre, melyet az író egyéniségében vagy érdeklődésében megnyilatkozó jellegzetes dolog — ország, nép, osztály — köt le; mások azzal hatnak, hogy mindig és mindenütt az *ember* érdekli őket, annak lelkébe hatolnak be, tartozzék az bármilyen néphez vagy osztályhoz. Malraux különösképpen egyesíti a két írótypust: eddigi regényei exotikus környezetben játszódnak, de ugyanakkor az általános emberi érdeklődés is megtalálható benne olyannyira, hogy az olvasó érzi a környezet és a történet másodrendűségét.

A *Conquérants* bizonyos fokig történelmi regény: az 1925-ös kínai forradalom áll középpontjában, vagyis az utolsó tíz év legnagyobb történelmi eseményeinek egyike. Egy fiatalember utazik hajón Kantonba, ahol hajdani barátja, Garine irányítja a Komintern kiküldöttjével, Borodine-nal, a kommunista propagandát a Kuomintang keretei között. A szikratávíró állandóan jelenti a Hongkong-i és Kanton-i eseményeket: forradalmi hangulat, részleges, majd teljes sztrájk Honkongban, véres összeütközések a Kanton-i kommunisták és az angolok között. Malraux filmszerű képét adja a Hongkong-i sztrájknak, felülről nézve: az európaiaknak nincs mit enniük, a szállodákban nem szolgálják ki őket, fulladoznak a forróságtól — a kínaiak abbahagyták a munkát a konyhákban és leállították a ventilátorokat. Megérkezik Kantonba s itt közvetlen közelről szemléli a tragikus gyorsasággal lejátszódó történelmi eseményeket: a moszkvai kiküldötteknek sikerült a bolsevizmus zászlója alatt fellázítani a nagy kínai tömegeket, megütköznek az angolok által támogatott Tcheng-Tiung-Ming seregével s szétszórják azt.

E világtörténelmi események azonban csak monumentális háttérül szolgálnak a regény belső cselekményének, melynek középpontjában ugyanaz a Garine áll, aki a forradalom szellemi részét vezeti. Malraux benne rajzolja meg az eszményi forradalmár alakját s így nem lesz felesleges egy pillanatra megállni előtte. Garine elsősorban nagyvonalú kalandor s csak másodsorban kommunista. Egyéniségének lényege, hogy képtelen hozzáidomulni bármilyen társadalmi rendhez: «Sohasem lennék képes teljesen elfogadni valamit, csak akkor, ha feloldoznám mindazt, ami vagyok». Ugyanakkor féktelen hatalmi vágy vezeti minden tettét: «Állandóan és makacsul érezte önmagában az uralomvágyat, mint valami betegséget». Ha *csak* az első jellemvonás lenne meg benne, a társadalomtól való teljes elszigetelődés megoldaná életének problémáját; ha *csak* a *libido dominandi* tartaná hatalmában, bankár lett volna. De

mert e két tulajdonság együttesen és egyforma erővel él benne, csak azzá lehetett, ami lett: hatalmi vágyát annak az ellenséges érzületnek szolgálatába állítja, mely a társadalom ellen hajtja; minden törekvése az, hogy megváltoztassa a dolgok rendjét és az emberiség új korszakát teremtsen meg. Így Garine elsősorban intellektualista kalandor, aki az élményt és a veszélyt azért szereti, hogy rajtuk keresztül megismerje igazi természetét. A legváltóságosabb pillanatokban is állandóan befelé fordul s azt vizsgálja, hogy a külső események milyen hatást gyakorolnak lelkére és intellektusára. Ez a típus teljesen ismeretlen volt Malraux előtt: a forradalmár, aki a forradalomra csak mint eszközre tekint és nem célra, — eszközre, mely elsősorban önmaga számára jelent valamit. Mikor a száműzött Trockij elolvassa a regényt, a *Nouvelle Revue Française*-ben hosszú tanulmányt ír róla s elsősorban ezt kifogásolja: «A könyvben hiányzik a természetes vonzódás az író és hőse és a Forradalom között». Tagadja, hogy Garine az igazi forradalmár szimbóluma lenne s Borodine lélekrajzát is hamisnak látja. Trockij tanulmányát Malraux válasza követte, melyben kifejti, hogy nem az életet akarta másolni, hanem élő alakokat és szimbólumokat akart szerepeltetni. A regénynek bizonyos törvényei vannak s az író legnagyobb bűne az, ha ezek ellen vét.

Malraux, mint a francia regényírók legtöbbje, a képzeletet erős intellektuális fegyelem alatt tartja. Emellett az olvasónak az az érzése, hogy nem is képes eltávolodni a tapasztalás által megismert tényektől: könyvének cselekménye és az előadásmód közvetlen drámaisága az átéltség benyomását adja, főleg azokban a jelenetekben, ahol egy külső történés érzelmi reakcióját ábrázolja. Sajátosan egyéni stílusa, melyben a mondatok nem kapcsolódnak egybe, mint például Green-nél, hanem külön-külön hatnak erejükkel, nagyszerűen érzékelteti a fülledt légkörű cselekményt.

A *Condition humaine*, melyet 1933-ban a Concourt-díjjal tüntettek ki, Malraux legnagyobb alkotása s talán a mai francia regénynek is egyik legjelentősebb terméke. Szép címét Pascal egyik gondolata világítja meg legjobban, melyet nyugodtan oda lehetne tenni az első oldalra:

«Képzelnék el egy tömeg bilincsbevert embert, akik mindannyian halálra vannak ítélve; egyesek mindennap a többi előtt fojtatnak meg, s akik megmaradnak, saját sorsukat látják a hozzájuk hasonlókéban; fájdalommal nézik egymást és remény nélkül várják, hogy mikor kerül rájuk a sor. Ez a képe az emberi sorsoknak». (*Pensées*, 199.)

Szinte felesleges összefoglalni a regény meséjét, mert mindaz, ami mély értelméhez hozzátartozik, elmondhatatlanul felette lebeg. Nyilvánvaló, hogy a könyv elsődleges jelentősége nem a cselekményben van, bármilyen érdekes és patetikus is ez. A kínai forradalom második állomásánál, a Sanghai-i felkelésnél vagyunk, 1927-ben. Chang-Kai-Shek, a kínai seregek parancsnoka a kínai kommunistákkal szövetkezik és segítségükkel úrrá lesz a város felett; de a kommunisták barátságát lassankint terhesnek érzi, uralmát félti s most

ellenük fordul és öldöklő küzdelem után legyőzi őket, majd a még életben maradt vezetőket egy lokomotív kazánjába hányatja. A regény hősei a legkülönböző osztályba tartozó emberek : Gisors, az életet csak ópiummámor segítségével elviselni tudó professzor, Kyo, a fia, May, Kyo felesége, Tchen, egy diák, Katow, az orosz kommunista, de mindnyájuknak közös vonása a heroizmus, melynek indítékai csak lassan derülnek ki a regény folyamán. Milyen célokért áldozzák fel életüket, mi ad nekik erőt a szenvedéshez, melyik az a vallás, melynek nevében készek megöletni magukat? Ennek a vallásnak istene az *ember*, s a keresztény olvasó számára ez a tétel önmagában véve is nyomasztólag hat, mert nem tudja megérteni, hogy korunk hogyan képes létrehozni egy ilyen könyvet, melyben halvány nyoma sincs a kereszténységnek s mely mégis nemes és nagy ; nem tudja megérteni, hogy tizenkilenc évszázad evangéliumi munkája után, hogyan lehet egy nyugati ember ennyire mentes a keresztény gondolat hatásától. Itt minden úgy megy végbe, mintha Isten nem is létezne, neve még káromkodás formájában sem hangzik el. Proust világában, ahol az átkozott város lakói mellett csupa lagymatag lények nyüzsögnek, akiknek sem a mennyben, sem a pokolban nincs helyük, ez a vallási közömbösség érthető. Istentől legtávolabb ezek a középszerű lények állnak, — de Malraux hősi világában minden van, csak középszerűség nem. Az orosz Katow nemes hősként viselkedik, amikor átadja társainak, akiket vele együtt ítélték tűzhalálra, a ciánderabkát, mely megkímélné az embertelen szenvedéstől. Az író a humanitás gondolatát magasztalja fel benne, de honnan és miért van ez az erő?

A regény hősei valláson kívül hazát sem ismernek. Ezeknek a kínai kommunistáknak egyetlen gondjuk van : az ember, s egy céljuk : felszabadítani az embert állati sorsából. S itt megint felvetődik a *Conquérants*-ban érintett kérdés : jelent-e valamit a forradalom sikere Katow és Kyo számára, vagy az egész küzdelem csak azért van, hogy féktelen kalandvágyukat kielégítsék? Kétségtelen, hogy mélyebben emberiek mint Garine, de mert a keresztény morált nem ismerik, a rajtuklövő bilincsek még nehezebbek. Küzdenek az emberi lét szörnyiségei ellen, a nagy tömegek felszabadításáért, — de a végső ok rejtettebb. Malraux hőseinek gyötrődése metafizikai természetű : lelkük mélyén érzik, hogy a nyomor és a megaláztatás által állati sorsba süllyedt teremtmények léte az ő emberi méltóságukat is tagadja s őket is meggyalázza. Humanizmusuk így hasonlít a keresztény lélek nyugtalanságára, mellyel az emberi sorsot szemléli ; minden tettük tanúságtétel amellet, hogy lehetetlen elviselni az emberi létet, ha csupán saját természetünkre támaszkodunk. De hol van a megoldás és mik az eszközei?

Az emberi lét csak úgy viselhető el, ha fölébe emelkedünk vagy lebukunk alája, mondja Malraux. Regényében megtaláljuk a szűrhumanitást és ellentétét is, csak a középszerűség hiányzik. Emberalattiság : az ópium, az erotizmus vagy a szadizmus által előidézett extázis (ezt a misztikusok *diabolikus*

extázisnak nevezik) ; a terrorizmus által előidézett önkívület, melyet Malraux nagyszerű megérzéssel analizál Tchen alakjában, aki álmában ölt meg egy embert s most káprázatokkal körülvelt világban él teljesen egyedül s így is hal meg.

Velük szemben áll az emberfelettiek világa : Kyo először visszautasítja, majd megengedi, hogy felesége, May, elkísérje útjára, mely majdnem egyenlő a halállal ; Katow, aki előtt éppen a halál adja meg az élet értelmét s aki éppen ezért él lelkesülten és tisztán az «ügyért». Mikor Oroszországban kényszer-munkára ítélik, azt kéri, hogy engedjék őt is a súlyosabb büntetést jelentő ólombányákba, hogy példát adjon a többieknek. Említettem azt a jelenetet, mikor átadja a mellette fekvő halálraítélteknek a ciánpasztillát s vállalja a tűzhalált. Egész egyénisége azt példázza, hogy a fájdalom legyőzhető s a halál visszaadja a maga és a többiek számára is az emberi méltóságot.

Malraux regénye nem egyes emberi életek sorsát akarja adni, hanem magának az életnek tragikus értelmét. Érezzük, hogy ami itt kockán forog, az maga az *ember* külső és belső életével. Kipling mondja valahol, hogy az egészséges ember nem tudja, hogy van lelke ; Malraux alakjai érzik, hogy ez a lélek bennük lakozik : tekintetük állandóan önmaguk felé irányul, de érzelmeik csak annyiban érdeklik őket, amennyiben azok növelik vagy csökkentik tevékenységi erejüket. Gyakorlatilag igyekeznek megvalósítani a Faust-i jelszót : «Kezdetben volt a tett», egy egyenlő távolságban a terméketlen analízistől és az értelmetlen hánykolódástól.

A könyv legszebb részei — egyes jelenetek és leírások bámulatos intenzitása mellett, mint például a forradalmárok kivégzése vagy Tchen sikertelen merénylete Chang-Kai-Shek ellen — azok a beszélgetések, melyeken keresztül az alakok az események hatása alatt szinte önmaguk fölé kerülve, kitérnek minden titkukat. Végtelen magány vesz körül bennünket, melyen semmi sem változtatható s mégis küzdünk ellene. A szeretet és a szerelem, «ez az elfogadott, meghódított, választott cinkosság» a leghatásosabb fegyver a magánnyal szemben :

«Az emberek — mondja Kyo — nem hasonmásaim, ők csak néznek és elítélnek engem ; azok hasonlóak hozzám, akik szeretnek s nem néznek rám, akik minden ellen szeretnek, akik a bukással, aljassággal, árulással szemben is szeretnek engem és nem azt, amit tettem vagy tenni fogok, akik úgy szeretnek, mint én önmagamot . . .»

A beszélgetések és meditációk, melyek a külső eseményekkel párhuzamosan haladnak, a humanista és gondolkodó Malraux-ról közvetlen benyomást adnak. Befejezésül egyik legmélyebb gondolatát idézem a sok közül :

«Hosszú ideig megtéveszthetjük az életet, de végül is az élet azzá tesz bennünket, amire rendeltettünk. Minden aggastyán egyúttal vallomás is, és ha oly sok öregség üres, az annak a jele, hogy oly sok ember is az volt s csak elrejtette ürességét».

„ELSEJÉN KÖLTÖZÜNK”...

IRTA: MIHÁLY LÁSZLÓ

Elsején költözünk. Két szó. Levélpapírra írta
anyám, egy mondat, semmi több, de ami odaírva
áll, mint hegyi lavina, szívemen végigdübörgött
s több ennél: szép idő van, esik, hétfő vagy csütörtök.

Csak azt jelenti: rőt tetős ház, négy tágas ablak,
utóra nyíló s nagy komoly kapu, mind itten hagylak
s macskaköves udvar, virágágyak, kút s ti sötét fenyők:
együtt születünk és már mindenitek óriásra nőtt.

A tornácon tipegtem s gügyögésem csöppnyi titkát,
s megriadt álmaim a kárpítos falak beitták,
a homályos szalonban úgy ijesztettek a képek
s a rémület lidérce vézna kis mellemre lépett,

olykor, ha nyirkos hideg és homályos délutánon
tilos könyvet faltam, ott kuporogva a díványon
borzongva és gyönyörűséggel s ott kísértett
Shakespereből minden kísértet s máshonnan száznyi rémtett.

Künn szekerek döcögtek s télen csengős könnyű szának,
ablakból néztük mókáit a vén Király-utcának:
belül kizártak minden rosszat és oktattak a jóra
s szülői intelemre fenn kontrázott a toronyóra.

Petroleumvilágos vacscráknál szép szelíd mesék
a multról s künn tücsöknótás zsongó feketeség,
s duruzsoló meleg sültgesztenye illatú téli esték,
s a kicsinyek a Mikulást remegve, félve lesték.

Virágcsokros, koszerús névnapok, sok-sok csöndes vasárnap,
roskadozó gyümölcsfái kertünkben két tucatnyi nyárnak,
ibolyaszagú víg Húsvét, fenyőágas Karácsony:
belőletek lakozom, morzsává fogyott s száradt kalácson.

Mert szélről, idő viharától teteje megtépázva,
gólya nem száll reá és éjféle kúvik tanyázza,
népes volt, hét testvértől, gyermektől is zsongva-bongott
s most már üres, hideg kriptánál is sokkalta kongóbb.

Most lettem csak igazi árva, hogy a pelyhes drága fészek
szétomlott az elköltözöttük után és bármerre nézek,
senkim sehol, a hívásomra nem felelnek, van lakásom,
de *otthonom* nincs többé s percig sehol maradásom.

A szegény hadd veszítse semmijét, gazdagnak több legyen
igyen ítélték erről — akarták : alamizsnát egyem,
alázatos üllő legyek mindig és soha kalapács,
s a boldog jóllakottaktól elválasszon fekete rács.

Hajlék nélkül bolyongjak és enyéimet eltemessem,
ide még egy gyökérhajsza se kössön s ott keressem
javamat, ahol meg nem rágja rozsdá jussom, örökrészem,
s a világ dolgait kívülről megbocsátva nézzem.

Urat ne ismerjek : vasat, aranyat, rangot sem időt,
csak tolmácsoljam azt, mit ott kapok és mind-mind elfelejtem
az éhséget, ostort, gyalázatot, gúnyt és a lelke
hattyúszárny-könnyen, majd ha kell, az égi partokon kiköt . . .

ANTIGONE ÉS AZ ÁLDOZAT TÖRVÉNYE

IRTA: SOMOGYI ANTAL

Az alábbi tanulmány gondolatmenetét körülbelül tizenöt évvel ezelőtt vázoltam egy előadás keretében, közlésére azonban, úgy érzem, csak most érett meg az idő, amikor a tragikumban nemcsak esztétikai alakzatot, hanem, nagyon helyesen, az emberi lét legmélyebb törvényeire rávilágító élethelyzetet kezdenek látni. (V. ö. Kerényi Károly: Örök Antigone. Athenaeum, 1934., ahol a kérdés irodalma is megtalálható.)

A tragikum problémája Arisztotelesztől kezdve foglalkoztatja a legmélyebb gondolkozókat anélkül, hogy a tragikum mibenlétéről egységes, minden tekintetben elfogadható vélemény alakult volna ki. A vélemények sokféleségének oka és az egyöntetű vélemény kialakulásának akadálya egy-szerűen az, hogy a tragikum magyarázatába, élet és halál kérdéséről lévén szó, szükségképpen belejátszik az élet értelméről vallott világnézet és hit. A tragikum ugyanis nem más, mint egy mélysodrú életrek beleszakadása a halál mélységébe s azért annak, aki a tragikum értelmét kutatni akarja, élet és halál összecsapásának végtelenbe harsogó kiáltására kell figyelnie s abból értelmet kiolvasnia.

Nem lehet szándékunk a tragikum teljes elméletét adni e tanulmány keretében, — már a tragikum elágazódásának különböző típusai miatt sem volna ez lehetséges — de mégis szükségesnek tartjuk röviden vázolni azokat a tényezőket, amelyek szerintünk a tragikum létrejöttéhez, a tragikus helyzet és cselekmény kialakulásához lényegesen hozzátartoznak.

Feltétlenül szükséges a tragikum létrejöttéhez egy hős, tehát olyan átlag fölé emelkedő ember, akinek életküzdelse olyan mély lélekretegeket mozgat meg, amelyek az átlagemberben, vagy helyesebben a főlshínes emberben hiányoznak, illetőleg tudatvilágában nem szerepelnek. Oly kiváló egyéniség kell a tragikumhoz — ha ez a kiválóság csak a tragikus küzdelem folyamán mutatkozik is —, aki a lét legmélyebb áramára reagál, ki egész tudatosan beleveti magát a lét élet-halál sodrába. Élete és küzdelme ilyformán revelációja lesz az embersorsnak, a léttörvények időtlen áramlásának. Az a körülmény, hogy előttünk kibontakozni és megjelenni látjuk az élet különben rejtett és mély erőit, már magában is fölemelő, a mindennapi élet méreteit messze meghaladó emberi nagyság látomásával gazdagít bennünket.

Ezzel már kimondtuk, hogy a tragikumhoz kell olyan helyzet is, amelyben nemcsak köznapi érdekek, hanem nagy erők életre-halálra menő küz-

delmé fejjük ki. A tragikus küzdelemben a hős valamiért odaadja az életét. Tehát az élet értékét mérlegre tevő, az emberi lélek erőit legmagasabb fokon mutató harc és küzdelem bontakozik ki szemünk előtt.

Szofoklesz Antigoneja egyszerűségével, világos vonalvezetésével klasszikus példája nemcsak a tragédiának mint drámai műfajnak, hanem az emberi lét mélyébe bevilágító tiszta tragikumnak is.

A tragédia a Thebaeban uralkodó labdakida nemzetség történetének utolsó felvonását mutatja be. Oedipus király két fia, a városért vívott harcban egymás kezétől esik el. Eteokles a város védelmében, Polyneikes pedig mint támadó fél. Oedipus családjából megmarad a két lány, Ismene és Antigone, a város fölötti uralom pedig Kreon kezébe kerül. Kreon a város nyugodt életét erős kézzel akarja biztosítani. Hatalmát és a város érdekét egynek tartva, mindörökre el akarja venni bárkinek is kedvét a lázadástól azzal a paranccsal, hogy a város ellen támadó Polyneikes holttestének nem engedi megadni az isteni törvény által parancsolt végtisztességet. Temetetlenül, ragadozó madarak étkéül kell Polyneikes holttestének feküdnie ott, ahol elesett. Arra pedig, aki ezt a parancsot megszegni merészelné, halál vár. Antigone Kreon emberi parancsával szemben az isteni törvény rendelkezésének tesz eleget, mikor megkísérli Polyneikes elföldelését. Tettéért életével fizet.

Ez a tragédia külső cselekményének vázlata. A belső történet, a szembenálló felek tetteit irányító elvek és indítókok feltárása, az ellentét elmélyítése tragikummal s tragikus küzdelemmel a közönség életében kiváltott hatásának s mindezeken keresztül a tragikum értelmének bámulatosan tiszta megmutatása Szofoklesz költői zsenialitásának éppoly ragyogó bizonyossága, mint az élet mély törvényeit meglátó nagy bölcsességének.

Gyönyörűen rajzolja meg pár vonással, mint emelkedik Antigone vállalkozásával az átlag, a kockázattól óvakodó köznapi okosság színvonala fölé, melyet Ismene képvisel:

erőnk felett akarni balgaság	68
Mi képtelen dolog, akarni sem helyes	93

Ezzel a középszerű okossággal szemben mily ragyogóan lobban fel előttünk Antigone lelki nagysága a hősi elhatározásban:

Én őt elfödlelem;
Ha ezt elvégezém: dicsőn halok meg én,
S mellette boldogan nyugszom meg ott alatt
Szent bűnömért; hiszen a holtak árnyinak
Tovább kell tetszenem, mint itt a föld felett.
Mert örök tanyám.

71—76.

Ezt a hősi nagyságot mutatja akkor is, mikor Kreon előtt tettéért felelnie kell:

nem is gondolhatám halandó szózatát
 Nagyobb hatalmunak, miként az istenek
 Iratlan és örök-szilárd törvényeit
 — — — — —
 Halandót félve én megszegni nem tudám
 S lakolni nem fogok ezen törvényekért.
 Hogy meghalok, tudom — — — — —
 — — — — — nekem az volna fájdalom,
 Sötét halálnál is sokkal kegyetlenebb,
 Ha entestvéretem hagynám temetlenül. 453—468.

Antigone tehát teljesen az isteni törvény szolgálatában cselekszik, igazi hős aristoteleszi értelember. Vele szemben Kreon, bár nagyon hangoztatja, hogy a haza érdekében adta ki szigorú parancsát, csak magát keresi, a maga hatalmát és parancsoló erejét élvezi, mikor könnyörtelenül követeli a meghajlást királyi akarata előtt :

ne tartsa hát fejét
 Fennen magasra, ki rabom s alattvalóm. 478—9.
 ... míg lehellek, egy leány le nem igaz 525.
 A nép előtt magam meg nem hazudtolom.
 Halljon tehát. — — — — —
 — — — — — Ha meg nem fékezem
 Saját atyámfiait : mi lesz a többivel?
 — — — — —
 Meg kell fogadni a király parancsait,
 Akár kicsiny, akár jogos vagy jogtalan. 657—667.

Amint Antigonet nővére, Ismene, Kreont fia, Haemon akarja eltéríteni elhatározásától, nyíltan szemébe mondva eljárásának elvakultságát és bűnös voltát :

Csak azt ne hidd, atyám, kiirthatatlanul,
 Hogy úgy helyes csupán, amint te gondolod.
 Ki csak magát tekinti bölcs, okos gyanánt,
 S minden fölé teszi saját eszét, szavát,
 Leleplezetten az gyakorta semmiség. 705—9.

S mikor Kreon vele szemben arra hivatkozik, hogy jogosan védi hatalmát, kereken kimondja az igazságot :

Nem véded azt, hanem örök törvényt tapodsz. 745.

Szofoklesz Ismene és Haemon szerepének párhuzamával nemcsak a drámaszerkesztés mesterfogását alkalmazza, hanem teljessé teszi és tisztázza a cselekmény erkölcsi felépítését : amint Antigone hatalom nélkül,

zsarnoki erőszaknak kiszolgáltatva eltántoríthatatlanul megy az isteni törvény egyenes útján, Kreon époly konokul kitart elvakultságában, mellyel a maga akaratát állítja szembe az isteni törvénnyel.

Az ellentétes erők tragikus összechapásának gyümölcse érik meg belső szükségyszerűséggel a drámai cselekmény további folyamán.

Antigone, szemben a biztos halállal, egyáltalában nem hősködik, nem mutatja, hogy neki az élet olyan csekélység, amit könnyen eldob magától. Ellenkezőleg. Szavaiból fiatal viruló életének elsiratása sikong felénk :

Ó, boldogtalan én ! Elsíratatlanul,
Násztalanul, szeretetlenül
Haladok szomorú temető-utamon.
Fentragyogó nap szent sugarát nem látom, ó, többé.
És meg nem könyezett szomorú sorsom
Hű feleim se zokogják. 877—882.

És mégsem jut eszébe, hogy hűtlen legyen az isteni törvényhez, mely életét követeli áldozatul. Hű kitartásának magyarázata :

Elpusztulok, habár be sem telt életem,
De útam remény sugára int felém,
Hogy kedvesen fogadsz, atyám s te jó anyám,
S te is korán kihúnyt testvéri fő velem.
— — — — —
Ha istenink szerint ez a helyes dolog,
Úgy megbocsátom azt, mit eddig szenvedék. 895—926.

Tehát nem dac, nem hősködő kitartás, sem a szilárd elhatározás csak azértis megmutatása, hanem egy másvilági lét, amely az igazságtalanságot kiegyenlíti és áldozatos haláláért örök élet koszorúját nyújtja cserébe ! Ez az élet igazi értelmére tanító hit és a hitből élő remény ad tettehez és a kitartáshoz egyedül erőt. Ez a hit adja Antigone nagyságának varázsát.

Ez a varázs készíti a józan Ismenet is hódolatra és adja neki a bátorságot, hogy ő is részt akar vállalni huga tetteiben, ez a lelki nemesség állítja pártjára Haemont is atyjával szemben.

És mi lesz Kreonnal, amint zsarnokságának gyümölcsei egymás után megérnek?

Mikor már Antigonet elviszik s Haemon is feldúlt lélekkel eltávozott, a jó Tiresias inti a királyt, hogy tettéből szörnyű csapás születik, konoksága inogni kezd. Érti, hogy hibázott, de hogy bűnét beismerje s helyette szívből meghajoljon az isteni törvény előtt, ahhoz kevés az erkölcsi ereje, de viszont fél bűnének következményeitől :

Engedni szörnyűség, ha meg nem engedek :
Nagy büszkeségem önmaga alá temet. 1096—97.

Belátja, de még csak kényszeredetten, hogy

...jobb az istenek-rendelte szent szabályt
Megörzeni, amíg szívünk verése tart.

1113—14.

Későn igyekszik hibáját jóvátenni : fia után, ki Antigonet követi a halálba, hal felesége is. Ez a szörnyű pusztulás nyitja fel igazán szemét s láttatja meg vele bűnének egész rettenetes mívoltát :

Ó, jaj ! Esztelen eszemnek
Szörnyű halált okozó eltévelyedése !

1261—62.

Megvallom szörnyű bűnemet,
Ó, fel, ti cseléd híveim, vigyetek,
Mentül előbb vigyetek tova engem,
Vigyetek engem, a semmisülésbe merültet.

1322—24

...Sehol sincs támaszom :
Kezem között minden megsemmisül.

1343—44.

Ime, a hatalomtól elkapatott gőg teljes összeomlása, aláhullása a semmibe!

Ha már most azt kérdezzük, mi az értelme ennek a cselekménynek, mi marad meg a szemlélőnek, mint halál és romlás után érvényes élettörvény, élethez bátorságot adó, felemelő igazság, akkor azt kell felelnünk : az életre-halálra menő tusában, melyet az isteni törvény és az öntelt emberi gőg egymással vívtak, nyilvánvalóvá lett, hogy a magát minden fölé helyező emberi gőg csak rombolni tud s nyomában pusztulás jár. Annak a virágzó életnek elpusztításában, mely magát az isteni törvényért áldozatul adta, látszik meg igazán a bűn gőgjének egész kétségbeesetten üres és sötét mivolta. Az igazság, amiért Antigone életét adta, éppen az életáldozat árán, meghódította és meggyőzte azt a világot, amelyben hatalmasabbnak látszott a bűn, mint az isteni törvényt szolgáló erény. Az Antigone lényeges igazságtartalmához tartozik továbbá az is, hogy az ily áldozathoz erőt csak a mulandóság fölött diadal-maskodó isteni valóságba vetett hit tud adni.

Ha igaza van Thassilo v. Scheffernek, aki azt mondja Szofokleszről (Die Kultur der Griechen S. 367), hogy nem volt tanító, még kevésbé próféta-természet, hanem költő, aki mély jámborsággal és egy bölcs világos látásával szemlélte az embersors mélységeit, akkor nyugodtak lehetünk afelől, hogy művében felszínes irányzatosság helyett a tiszta görög elmének életlátását találjuk, amely az emberi lét mélyén uralkodó törvényekre irányítja figyelmünket. Ha már most a szofokleszi magasságokba emelkedő görög megismerést a keresztény hit világosságába kapcsoljuk, amint hogy azt az isteni üdvösségterv az ószövetséggel együtt az egyházba vezette, akkor az emberi lét tragikus strukturájáról oly képet kapunk, amelyet az áldozat fénye ragyog be.

Ez a kapcsolat nemcsak a görög szellem megváltásra utaltságát mutatja, hanem egyúttal a keresztény hitnek másvilági célokat a földi valósággal egybefogó meglepő realizmusát is.

Csaló álmokat kergető álidealistákkal szemben, akik ezt a földet a békés jólét paradicsomává akarják átalakítani, a keresztény realizmus sohasem feledkezik meg arról, hogy az emberiség életéhez lényegesen hozzátartozik a küzdelem. A Megváltó az isteni örömhírt is úgy adja hívei kezébe, mint kardot. Az életfejlesztő erők csak úgy érvényesülhetnek, ha megütköznek az életet fenyegető hatalmakkal. És amint a közösség léte sokszor az egyén életét kívánja áldozatul és egy nemzet csak addig él erős életet, míg hőseiből élhet, azonképen az erkölcsi világ értékei is az értük áldozott életen keresztül lesznek a közösség tulajdonává. De míg a nyers erőkkel való küzdelem csak a halálmegvető bátorságot teszi próbára, addig az erkölcsi értékekért vívott harc végső fokon tragikus szakadékok partjára sodródik, ahová áldozatul hull alá a hős élete.

Igy látta ezt már Arisztotelesz is, akinek mély tanítása szerint a tragédia a jóra való hatalmas törekvés ábrázolása, mely éppen szokatlan ereje és nagysága következtében végzetszerűen összeütközik a való viszonyokkal s ennek nyomán mély szenvedések forrásává válik. Az élesszemű Arisztotelesz meghatározásához Pauler Ákos oly megjegyzést fűz, amely pesszimiztikus magyarázatként hat: «Tragédiát csak az írhat — mondja, — aki meglátja a jónak, a nemesnek elkerülhetetlen pusztulását a való életben».

Ha a bölcselők megfigyelését és ítéletét összehasonlítjuk azzal a képpel, amelyben a költő Szophoklesz mutatja Antigone tragikumának élettörvényekből adódó képzetét és értelmét, kitűnik, hogy a költő bölcsőbb a bölcselőknél s alkotásában több van, mint amennyit belőle a teoretikusok eddig kikövetkeztettek.

Szophoklesz alapmeggyőződéséhez tartozik az a tétel, hogy az ember életének örök törvényekhez kell igazodnia, hogy kibontakozhassék.

Ó, vajha sorsom lehetne, drága
köntösül viselni szavaim
s tetteim tisztességét, mint a Törvény
szabja, amely égi terek
mélyén fogant meg és csupán Olympos
volt atyja, nem emberi
természetből született
meghalni, feledés soha nem fekteti sírba őt.
Nagy erő van benne, nem ismer vénülést. (Babits ford.)

mondja Oedipus királyában, de teljesen ez a felfogás hatja át az Antigonét is.

A bűnnek s vele minden romlásnak gyökere viszont a hybris, az isteni törvényt nem tisztelő s vele szembeforduló kevélység. (Mily bámulatos egyezés a keresztény felfogással !)

Látja a kettőnek ütközését és küzdelmét az életen való uralomért s e harcban a tragikum forrását, a törvényt képviselő hős bukását. De hogy ez a bukás teljes bukást jelentene, vagy mint Pauler mondja, a jónak, a nemesnek elkerülhetetlen pusztulásával volna egyértelmű a való életben, az már nem szophokleszi felfogás. Igaz, hogy a jóra való hatalmas törekvés küzdelemre vezet és nagy szenvedések forrásává válik, de nemcsak bukás és pusztulás az eredménye.

Ellenkezőleg az Antigone tanítása szerint a jó éppen a hős szenvedésén és halálán keresztül győz a törvényt tipró gőg felett, amely jobban megöli Kreon életét, mint Antigonéét a halál.

Nem lehet állítani, hogy végeredményben mégis a törvényt képviselő hős élete pusztul el, mert ez a halál minden más, csak nem pusztulás. Nem jelent pusztulást a hős által képviselt jóra, mert hisz a hős emléke, éppen mert életét adta a törvényhez való ragaszkodásért, felmagasztosul s örök erőforrás lesz a jóra abban az életközösségben, melyben harcát megvívta. De magára a hősrre sem, mert élete a halhatatlanságba költözik. Akármily szegényes is a görög másvilághitének tartalma, ez a hit lényeges tényezője Antigone hősiességének.

Tehát Antigone elesik ugyan a küzdelemben, de halála nem bukás és pusztulás, hanem áldozat, amely megtöri a bűn hatalmát és diadalra juttatja a jót. Így lesz életéből, melyet az örök törvényért odaad, élet másoknak ennek a törvénynek erejében.

Sok volna azt mondani, hogy Szophoklesz az áldozat értékét a keresztény hit világában látja, ám törvényét költői zsenije intuitív erővel ragadja meg az élet mélyén. De elképzelhetjük, mily evangélion, örömhír lett volna neki az Antigone megírása után hallani a názáreti Jézustól: «Bizony, bizony mondom nektek: ha csak a földbe esett gabonaszem el nem hal, egymaga marad, ha pedig elhal, sok termést hoz. Aki szereti életét, elveszíti azt; és aki életét gyűlöli e világon, örök életre őrzi meg azt.» (Ján. 12, 24—25.)

Az áldozat tehát nem kivételes s az élet igényeitől idegen esetlegesség, hanem léttörvény, amelynek lényeges rendeltetése van a magasabbrendű életértékek megvalósításában. Értelmét és értékét, szerepének szükségszerű mivoltát a következő megfontolások világítják meg.

A lét végső kérdéseire a felelet a hit misztériumaiból sugárzik ki, azért az áldozat világító titka is az eredeti bűn sötét titkával mint háttérrel együtt mutatja igazi értelmét.

Az eredeti bűn lényege az a kevélység, mellyel az ember Istentől függetleníteni akarta életét s Isten helyett maga akart annak ura lenni. Ha eltekinünk ennek a lázadásnak természetfölötti kegyelemvesztő következményétől s most csak természetes szükségszerű folyamányát vesszük figyelembe, meg kell állapítanunk, hogy az nem lehetett más, mint az isteni örök törvényekből az emberi lélekbe sugárzó magasabbrendű értékektől való elfordulás és az

örök értékek elárulása árán alacsonyabbrendű e világi látszatértékek kívánsága, vagyis az emberi természet rosszra hajlása. Ezzel azonban nem szűnt meg az ember rendeltetését meghatározó teremtető törvény érvénye és kötelező ereje s nem változott az az emberi lélek, melynek ezek az örök értékek az Alkotótól beléoltott igényei. Megváltozott azonban az a helyzet, amelyben az embernek ezeket az értékeket valósítani s az eszközök, melyekkel azokat elérnie lehet. Oda kell értük adnia, ha kell fájdalmas lemondás árán is az alacsonyabbrendű értékeket, az élet erőfeszítéseit, sőt esetleg magát azt az életet is, elismeréséül annak az isteni uralomnak, amelytől a bűnben a hódolatot megtagadta.

Az örök életértékek megvalósításának útja tehát a bűnbeesett emberiség számára az áldozat. Van ebben bűnhődés, elégtétel és engesztelés, de benne van a vigasztalás öröme is, hogyha szenvedés és áldozat is az útja, van módunk az élet igazi értékének biztosítására s hogyha küzdenünk és szenvednünk kell a jóért, annál bensőségesebb és boldogítóbb birtokunkká válik.

Ezekkel a röviden vázolt gondolatokkal, melyeknek kiépítése messzire vezetne, csak jeleztük azokat az életméliségeket, melyekből az áldozat csodája e világba virágzik. Most lássuk azokat az alkotóelemeket és hatástényezőket, amelyek aránylag könnyen kielemezhetők s amelyek az áldozat hatását a közösségre érthetővé teszik.

A jó és rossz értékkülönbsége az áldozatban mutatkozik meg feltűnően, különösen ha életre-halálra menő küzdelemben mérik össze erejüket, legfelsőbb fokon pedig akkor, mikor a küzdelem a rossz látszólagos győzelmével végződik, mint az Antigoneban. Megmutatkozik a rossz igazi természete azzal, hogy támadja a jót, de egészen nyilvánvalóvá akkor válik, hogy minden gonoszság mélyén a nihil sötétlik, mikor áldozata elpusztításával kijátsza összes lehetőségeit. A bűn belső természetének ez a feltárulása a döbbenetben lélektisztító hatású.

A jó értéke ezzel szemben a magát érette áldozó hős küzdelmében bemutatkozik ki egyre fokozódó ragyogással. A hős harca és szenvedése a jóért szuggesztív hatásával felkelti a lélekben szunnyadó jóra hivatott erőket s egy nagyszabású élet erőfeszítésében mutatja meg, mily életértékek szolgálatára érdemes szentelni erőink legjavát. A hős kiválósága az érték mértéke lesz és minden okoskodásnál és bölcs bizonyításnál meggyőzőbb erejű az a tettben valósuló tanuságtétel a jó mellett, mikor a hős nagy életé⁴ odaadja valamiért, amit ennél a nagy életnél is többre becsül. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy amint a rossz győzelme a jó fölött csak látszólagos, valójában vereség, azonképpen a jó bukása is csak látszólag bukás, valójában győzelem a rossz felett, amelynek igazi mivoltát felfedi. A hős pedig nem úgy viszi diadalra a jót, hogy maga elpusztul, mert bár úgy látszik, hogy mikor életét áldozatul adja a jóért, elveszti azt, a valóság az, hogy halála örök megpecsételése annak a frigynek, amellyel életét az el nem múló értékkel eljegyezte. Ez a hős meg-

dicsőülése, muló életének átmentése az el nem muló értékek világába. Halálából élet születik kétféle értelemben is. Először is a teremtés értelmes mivolta követeli, hogy az ily hős lelke örökké éljen azon isteri jó erejében, mellyel a halálban elválaszthatatlanul egyg  lett. Másodszor áldozata mint a jó kinyilatkoztatása és mint példakép az értékes élet  r forrása azon emberi k zss g számára, amelyből kiemelkedett.

Amikor ennyire jutottunk az áldozat lényeges strukturájának feltárásában, önkéntelenül az áldozatok áldozata, Krisztus kereszthalála ötlik eszünkbe s ámulva vesszük észre, hogy a Kálvária nagy tragédiájában egészen egyed ll ll tisztasággal ragyog az áldozat nagy törvénye. Sokan helytelenítik, ha Krisztus kereszthalal val kapcsolatban tragédiáról beszélnek. Teljesen jogos is ez a kifogás, ha a tragédia értelmét a multban általános felfogás szerint a h s tragikus vétségében és ezen vétséget szükségszerűen követő b nh d sben és bukásban látja valaki. De mint éppen az Antigona bizonyítja, ez a felfogás egyáltalában nem helytálló, vagy legalább is nem általánosítható. Hisz az Antigone halhatatlan szépsége éppen abban van, hogy az ártatlan h s a jóért áldozza életét.

Azon sem lehet megütközni, hogyha az áldozat egyetemes törvénye és Krisztus egyed ll ll áldozata között szoros kapcsolatot állapítunk meg. Hisz hogy az Isten Krisztusban emberré lett, anny t jelent, hogy az emberséggel Magához emelte az egész embersorsot, kivéve a b nt, még pedig azért, hogy a b nt legyőzze s éppen az áldozat tragikus útját választva, ebben az áldozatban legyen  dv z t je a világnak. Ha a tragikum, Arisztotelesz értelmezése szerint, a jóra való hatalmas törekvés szükségszerű összeütközése a világgal, amely a h s számára mély szenvedések forrásává válik, akkor ezt a tragikumot istenemberi méretekben mutatja Krisztus  ldozata. Hogy mégis Krisztus áldozatáról és nem tragikumáról beszélünk, annak nemcsak a szentesített nyelvhasználat az oka, hanem az, hogy a Megváltó a bűnnel vívott harcában annyira tézta odaadás a jóért, hogy abban az önfeláldozás mozzanata az uralkodó a küzdelmet felvevő hősiesség felett. De, hogy mindkét elem, a küzdelem és odaadás elválaszthatatlan egységet alkot a megváltás művében, mi sem mutatja világosabban, minthogy Keresztelő szent János szavai, melyekkel Isten b r ny nak mondja Krisztust, ki elveszi a világ bűneit, ugyan gy a valóságot mondják, mint a húsvéti ünnepi mise himnusza :

Mors et vita duello
confluxere mirando :
dux vitae mortuus
regnat vivus

Az  let a halállal
megv tt csoda-csatával,
s a holt élet-vezér
ma  r és  l.

(Babits ford.)

Ha már most a rosszat a jóért küzdő hős önfeláldozásának fentebb részletezett alkatát és áldozatának hatáselemeit nézzük Krisztus megváltó művében, egész röviden a következőket állapíthatjuk meg.

Először is azt, hogy a Megváltó nem egyetlen erkölcsi eszme hős képviselője, hanem az örök értékek teljességének hordozója. Ennek megfelelően nemcsak egy bűnnel áll szemben, hanem minden bűnnel. Küzdelme azért az egész emberiséget átfogó jelentőségű.

Ezen küzdelem pedig nemcsak részletítélet, hanem egyetemes érvényű kinyilatkoztatás a jóról és a bűnről. Krisztust támadja a bűnnek minden fajtája az állatias durvaságtól kezdve a képmutató gőg és hiúság méltósággal álcázott alakjáig, úgy hogy a Kálvárián maradéktalanul nyilatkozik meg minden bűnnek infernális üressége, teljesen semmis, értéktagadó és pusztító szörnyű halálmivolta.

De teljes kinyilatkoztatás Krisztus kereszthalála a bűn teljes tehetetlenségéről is a jósággal szemben. A Megváltó engedi, hogy halálra kínozza a bűn, de azt nem engedi, hogy jóságán akár csak kis csorbát is ejtsen. Ellenségeiért imádkozva megmutatja, hogy minden értéket átfogó szeretetét az ellene ágaskodó gyűlölet sem tudja megakadályozni abban, hogy megmenteni próbálja azokat, akik a bűntől elvakítva nem látják, hogy mikor őt bántják, a maguk életét ölik a bűnnel.

Ez a megbocsájto szeretet nemcsak tanítással, hanem tettel teszi teljessé Istennek a bűnre adott feleletét. Ez az isteni üdvözítő irgalom tetőzi be az áldozat egyetemes törvényét, amelybe, mint láttuk a megváltás isteni műve is bekapcsolódik anélkül, hogy egyedül álló jelentősége emiatt elhomályosodnék. Krisztus áldozatának ez a minden csupán emberi áldozat fölé emelkedő egyedülvalósága nemcsak a föltámadás megdicsőülésében jut kifejezésre s nem is minden emberi példaadást meghaladó felemelő hatásában áll, hanem a tanításra és példaadásra túlmenő eredményében és az egész emberiség sorsára érvényes kihatásában, amennyiben a bűntől veszélyeztetett jó győzelmét, a bűn okozta halálból való szabadulás és az isteni irgalomban való részesedés lehetőségét hozta az emberiségnek.

Minden csupán emberi hősiességgel, kiválósággal és nagysággal összemérhetetlen azért, mert nem tanítása, tetteinek emléke, nagy életének példája, hanem áldozatban megdicsőült élő emberisége és isteni személye az az erőforrás, amely nem lelki ráhatás, hanem kegyelmi életközösség révén segíti a hívót az áldozatra.¹

¹ Hogy ennek következtében milyen a keresztény önfeláldozás, arra vonatkozólag hosszú magyarázatnál többet mondó példa Handel-Mazzetti Stephana Schwerter-je, Szophoklesz Antigonejának keresztény változata.

SEGÍTŐ FORTUNÁTUSZ

IRTA: THURZÓ GÁBOR

Templom közelében laktunk. Udvarunkba dőlt át széles, köpcös derekával. Kerek tornya benézett az ablakokon, bokrok kúsztak fehér hátára. Koratavasszal gyenge zöld futotta be az ágakat, ősszel sárga levelek zörögtek a vékony, kacsaringós indákon. Egyszerű templom volt s a ház, amelyben laktunk, mint valami derűs klastrom, felébe vágottan, emeletenkint fényes rácsú folyosókkal nézett feléje. Temető is volt az udvarban, a templom mohos, árnyékos félkörében, falhoz tapadó sírlapokkal, elmosódott írással a kereszteken, süppedt gödrökkel. Egy-egy elnémult halottat jeleztek a gödrök: apró, kerek virágokkal virított bennük a hosszúszerű fű. Régen nem temettek oda, a templomban is csak vasárnap volt mise, és a gyerekeké volt ott minden. Az egyszerűbb népek széthordták szigorúbb időkben a fejfákat, lefeszítették a templomhajót elzáró sárga léceket, melyekbe víg utakat vájt a szű. Ez a templom és ez a temető gyerekkorunk óta belenőtt életünkbe. Ott serdültünk föl velük, akárcsak a családi bútorok, a régi magas szobák cífraságai között éltünk volna meghitten. És mintha játszani mentünk volna: beültünk a szuvas, porló padokba, a fénytelen facsillár alá, vagypedig városi szedret szedtünk a sírok görcsös, vad ágú szederfáin. Mi templomosdit játszottunk és lanygos tavaszi estéken körmenetet.

Kifelé, a kerítésen túl, a város volt, a többi emeletes ház sorban, a széles ucca és két uccával odébb, vékony szelekkel a víz fölött, a Duna. Ahogy alkonyodott, nedves szagok jöttek a Gellérthegyről s a belső kapunál ülő öregasszonyok láthatták, amint egymás lángjáról gyulladoznak a hegy meredek ösvényein a lámpák. És befelé is csupa ház volt, végtelen kockákban, utakkal átszelten, keskeny, zegzugos uccákkal, kerek terekkel megszakítva — egy egész idegen világ. Nálunk lassan vakoskodott az este, homály lett szépen és a gyenge hold fényében halaványan tündököltek a síroszlopok. Ilyenkor gyújtottunk méceszt és indultunk el a sírok között sorjában, libbenő-keringő lángokkal a fák, a zsenge fű között, halottról halottra. Megálltunk az egyik névtelennél, akit zöld, sűrű gazzal belepert lyuk jelzett csak és tovább mentünk Aloysia Schneyder nyugvóhelyéhez. Csapat gyerek állt fonnyadó emlékezete körül a tört oszlop alatt, amelyre kőliliom kúszt fölfele szilaj virágokkal, húsos rövid levelekkel. Metsző, kegyetlen fájdalmat éreztem Aloysiánál és szelleme éjszakára is hozzám jött. Tojásalakú, vak üveglap alatt ott állt a halott leány fehér ruhában és fehér arccal, orra kicsit erős, szeme éles kék, és ez a földalatti arc, melynek porló nyomát a horpadt koporsó döfi át és csak menyasszony-ruhája eleven még, ellapult fodrokkal s ráncai között az enyészet

bujdos, — ez az arc megjelent éjjel is. Ágyam szemben állt a toronnyal, annak kedélyes kövérségéből tűnt elő éjjelente Aloysia és lépdelt felém az udvar fölött. Néma volt és hallgatólag, nem felelt ostromomra és nem árulta el élete titkát. Elült jó ideig a széken, ruhája tavaszi felhő volt, illata keserű füstölő. Rémülten, kíváncsian néztem rá, orromig húztam a takarót. A rendületlen szűz fölött egymásután koppantak el a negyedek, a felek, így tavasszal a nyitott ablakokon át szelíd zajjal zengtek az órák a negyedek fordulóján.

«Mondj valamit Aloysia» — kértem, de a leány csak nézett. Részvétellel, szomorúan és okosan, ahogy, azt hittem, csak a halottak tudnak nézni és ingatta a fejét. Csak a hajnalt várta meg, az ébredő időt, s amikor Vargáné kakasa, aki spárgával a konyhaajtóhoz kötözve élt özvegyen, harsány reggelt kiáltott, visszaolvadt a toronyba. Estig vártam a körmenetet, akkor elindultunk megint a templom körül, vigyázni a halottakat. Aloysia híven rostokolt az üveglap alatt; a tört oszlop mintha menyasszonyi teste lett volna, a dermedt, málló liliom vakító csokor a karján. Fogtam a mécsemet, arca alá tettem és otthagytam óvatosan. Éjjel ingott-lengett a sötétben a láng, mint valami jó lélek s tenyérynyi sétáló kör fénylett a síron. Aloysia pedig ismét megjelent, arca pirosas volt, mint az új alma. Suttogni kezdtem feléje, kérleltem, de megint csak a fejét ingatta. Későn ígérte meg, évek múltán, hogy jelt ad onnan lentről — és nem tudom ő volt-e még, vagy valaki más, már, holt-e vagy eleven.

A jel! Másnap éjjelre ígérte, hogy beszéddel-e vagy néma, ígérő bólintással, nem lényeges már. Szeme élt és beszélt, de nem suta szavakat, botló zenét, hanem édes érzelmeket, komor gyötrelmeket. Két mécses tettem alkonyatkor a sír lapjára, meg kövér, izmos koszorút gellérthegyi sárga kövirágból, amit öregasszonyok árulnak templomajtóikban, — nekünk meg Pepi néni hozza, az ezeréves vénleány, az első fecskével, emlékeztetőnek a szenteltvíztartó alá. Megint korán ágyba mentem, de megint éjfél lett, mire megmozdult a kövér torony. Fehér köd kígyózott ki a törtoszlopos sírból és Aloysia Schneyder menyasszonyi káprázata beosont szárnyak nélkül, csodálatos fodrokon a szobába. Merően és bizalmasan nézett rám, szép két német szeme melegen csillogott és tündökletes volt az arca. Felültem izgalmamban: «Azt ígérted, ma éjjel jelt hozol. Ne mondd azt, hogy nem ígérted, biztosan mondtad, Aloysia». Fehér arca mögött láttam a tornyot, a csillagos, holdfénytelen éjszakát és az egyre gyarapodó, ágaskodó tetőket. Egyszerre meglibbent, fölállt és akkor pontosan akkora volt, mint a torony. Szőke, vastag hajában, habos fátylában gyöngyszemek voltak az éjjeli csillagok. Kezét fölemelte és felém mutatta titokzatos bizalommal. Három zöld ág volt benne és három törékeny virág. Fehér hajnalka, piros hajnalka, kék hajnalka, vékony száron mind a három. Kövér ajka szétnyílt és megszólalt: «Az élet értelme» — mondta és nekem nyújtotta üdvözülni a virágokat. Egyszerűen, mint rövid sípszó hangzott a jel, édes boldogság fogott el hirtelen. Elolvadt minden tagom, könnyű lettem

és földigérő fehér ingben odaléptem Aloysiához. A halott szűz mosolygott s tenyerembe tette mint kiscsibét gyengéden a jelt. Fülemhez érintettem : édesen muzsikált ; orromhoz közelítettem : illata mint a méz ; szívemhez hajtottam : mennyei fáradtság szállt rám. Kakasszóra Aloysia visszavette a virágot és elmosódott a távozó éjszakával.

Bódult voltam napokig, őriztem a titkot, tudtam az élet értelmét. Mi volt az, nem tudom, három zöld ág és három színes virág-e, vagy valami más, amit Aloysia titkon hozott be magával a szobába, a szívembe. Egyet tudok csak : a gyerekkor volt ez, jelet vártunk valamennyien és akkor még előre szerettünk nézni afelé, amit nem ismertünk, emberek közé, akik többek voltak, mint az itteni lakók, nyugos partájok. És ezért barátkoztunk a halottakkal. És őket ismertük igazán. Aloysia Schneydert, az álmatag szüzet ; a pesti kolera négy poronty áldozatát, a Mustelbauer-gyerekeket : Franzl-t, Hannerl-t, Szepit és Jancsikát, akik egymás mellett fekszenek a hant alatt, sorban, ahogy születtek és meghaltak, fekete irtózatossággal. És ismertük Kriszticset, az elhalt görögöt, aki két koporsóban lapul a sír alatt és magával vitte testi erejét. Néha alulról döngeti a földet, hogy hajlik-botlik fölötte a kereszt, — és ismertük a szulpicianus nővérek elhalt sorát, akik mennykék ruhában, galambszárnyú fityulával fekszenek klastromi életük után a boltban, fejjel a templom falai alatt és köztük is ismertük Orsolyát, akinek holtában hegyes kötőtűvel — ostoba kezek ostoba kötőtűvel — döfték át sápadt szívét, hogy az ármányos halál meg ne csalja. És ismertünk mindenkit, jobban, mint az élőket. Az ezeréves Pepi néni még élve látta ezt a temetőt. Húsért szalajtották Kriszticshez, aki véres kötényébe törölte böllér-kését disznóöléskor. Déli levesért meg hová járt? A kegyes nővérekhez természetesen, akik a széles klastromkapu alatt mérték a párolgó, gyömbéres levet kövér húsokkal, igaz hogy a faggyusából, de legalább jó szívvel. Neki panaszkolta a lombos kertben Orsolya, hogy féli az orvhalált, amely megcsalja és csak a fullasztó koporsóban végez vele harcok között, csendes élet után. Arra is emlékszik, amikor Berzétey Sárika kisasszonyt temették, aki magyar volt, nem afféle sváb- meg rác-fajta, mint a többi marék por a rögök mélyén. Gyerek volt még akkor Pepi néni, nagyon régen lehetett, de a temetésen együtt futott szét a sírásókkal, amikor a koporsó födele dörömbölni kezdett a gyenge hant alatt és néhány lapáttal dobtak csak a holtra homokot, hogy a rossz lélek ki ne fusson a koporsóból. Reggel a sekrestyés találta meg aztán a koporsót a sír partján, félig fölfeszítve és benne Sárika kisasszonyt hasán fekve, dült hajjal, véres csíkokkal az arca fehéren. A rossz lélek tette, imádkozunk a szegény halottért ! Most pipitér nő a síron, kajla kutya tej, csillagos százszorszép és a dülő temetőfal odvain síma moha s vasárnap zsenge szárnyakon gyerekek éneke száll ki a templomból a békülő halottak felé, akiknek hármasság és hármasság virág van a kezükben, csontujjaik gyengéd kalodájában : az élet értelme.

Ide jár ki a ház, amely olyan sárga, mint a felébe tört dinnye és egész nap,

Vargáné reggeli kakasszavától, az uszályok esti tülkéig a templom kerek hátát, bokor-szakállát nézi és a félkörnyi vadon temetőt. Pap is lakott a házban, vakuló öreg tisztelendő a harmadik emeleten, kopott a ruhája, fekete szalmakalapban jár az uccákon. Ő misézett öregesen a kis oltáron vasárnap dél felé. Csak félig tunkolt térdepléskor, de magasra mutatta, messze a feje fölé a híveknek, a csendülő csengetyűnek, a nyitott háznak, rejtett halottaknak Isten Testét és tavasszal-nyáron zengő darázs keringett a feje fölött s a törött ablakon, Árpádházi Erzsébet halvány rózsái mögül, mosolygó arca mellől beryúltak a szederfák dús ágai. Őt sor pad volt csak bent, az első sorban anyánk ült halvány és szomorú arccal, mellette öreganya fényes lüszterben, foltos ősz haján kicsi csipkepillangóval, és apánk is, ha rászánta magát lisztes, nyitott inge fölött sárga vászonkabátban, kenyérszagúan, a kelő térszta eleven lehelletével a hajában. Pepi néni is benézett, fonott kosárral járt evangélium táján a padok közt, lilás daganata fölött ráncos szemekkel. És mindenki a házból és az utcáról is néhány hívő, akit nem vitt el a Duna mellé a szagos mise, a válogatott muzsika. És ott ült hátul, a beroskadt kórus oszlópa alatt, a szenteltvíztartó kicsempült márványa mellett sámlin Vargáné, mintha csak kinéznék és Isten is elfordítaná arcát felőle, mivel ördöggel praktikál, titkos leveket főz, rontó gazokat gyűjt. Isten pedig az oltár felől nézett ránk, ahol a Gyermeke Jézus született sárga, kopott színekben, a régi sokgyertyás misék füstjével-kormával a képen. És egyetlen titokzatos jel beszélt csak Istenről: üvegre festve acélos háromszög, benne kerek és bölcs pillátlan szem, kétoldalt pedig két betű. Nagy A és egy másik, kövérhasú, elején-végén kurta farkkercével, így: Ω. Mi szerettük ezt a születő, mosolygó Kis-Jézust, mentünk rózsaszirnot hintve a körmeneten, anyánk lámpást vitt feltámadáskor a kegyes szerviták esti processzióján, élveztük a Kis-Jézus édességét, de nem értettük a háromszögbe tört szemet. Egyszer elsírtam magam vádoló, szigorú pillantása előtt. Anyánk odanézett, fájdalomosan elmosolyodott, ahogy beteg és üldözött emberek szoktak, azután elővette zsebkendőjét, megtörölte szememet: «Mit sírsz?» — kérdezte gyengéden, olvadó hangon. Nem tudtam felelni, az ember nem tudja sohasem, miért sír, miért nevet, ki tudna ilyesmit. Belül másképpen van, mint a szavakban, amelyek merevek, nehezek és nem lehet mögéjük pillantani. Otthon kérdeztem csak meg, hogy mi az a szem, a titkos pillantás az oltár fölött. «Isten» — válaszolta anyánk — «és az Egyház». «Mi az Egyház?» «Ezt te még nem tudod megérteni». Igaza volt-e vagy nem, nehéz megmondani, de az a szem és a két betű valami nagyot és különöset jelentett továbbra is. Ezért elhittem aztán az egyik legényünknek, hogy húsvétkor, a szakadékos Törökugrató fölött meghasadt az ég, kipillantott Isten Szeme. Ragyogni kezdett a napsugárban a két betű és szózat hangzott elő a ryilázó sugarak csarnokából: «Én vagyok a kezdet és a vég».

* * *

Ekkoriban anyánk szomorú, tünődő volt már. Mi gyerekek mintha terhére lettünk volna : egyedül ült délutánonkint a sekrestye mellett, a vörös márványpadon és sokat sírt. Néha kézenfogott s elvitt a Gellérthegyre. Hátról, a bűdös forrásoknál mentünk föl, rossz utakon, csalános vadonban, éles sziklák között, járatlan bozótban. Kékesen világított a nagy barlang, a sziklák félelmetesen csüngtek, lapos kövek vezettek befelé, mint döglött állatok kemény teste. Bent szűkült a barlang, sötét folyosók vittek a hegy hasába, rosszszagú, boszorkányos volt minden. Szakállas emberek tanyáztak vadul az üregekben, silány, keskeny fű, piszkos virág nőtt a falakon. Hét reggel és hét este mentünk anyánkkal a boszorkánybarlangba és mindig megállított az egyik nagy kő mellett. Ő beljebb ment, amíg be nem falta az egyik folyosó torka. Lent stráfkocsik csörtettek, elöttűnt a híd csonka íve alatt egészen messze a szélesedő szürke folyó, a nagy raktárak háttérével. Hideg volt, féltem erősen, de nem szóltam semmit. Hazafelé menet anyánk szótlán volt és megviselt. Otthon bezárkózott a műhely mögötti kicsi, lisztes szobába, ahol apa műhelyi holmijai voltak, fehér kőpönyege, térdigérő ráncos alsói, hosszú zsebtelen kötényei, a polcokon pedig üzleti könyvek, rengeteg papír, üres zacskók. Sokáig nem jött elő és amikor apa éjjel, a korai hajnal küszöbén megjött, akkor aludt csak el. Ilyenkor anyánk nappal figyelmesen járt, mint aki rettegve kísérteties zörejek felé fülel. Árnyék volt apa nyomában, kicsi bizalom és sok félelem volt a szemében és nem mert szólni, hogy apa ne menjen el hazulról. Mert apa úgyis elment volna. Este díszet vett magára, fekete lüsztér ruhát, keménykalapot, hegyesorru szép sárga cipőt és a hajtókosin elvágtatott. Apa nem tudott otthon megmaradni, mi ritkán láttuk. Délfelé kelt föl, lármáit a műhelyben, civódott anyánkkal, aztán délután is aludt, szürke lisztporral a bajuszában, a műhely mögötti szoba barna linoleumdiványán s vacsorakor már hült helye volt. Mikor láttuk volna? Az alvót nem lehetett zavarri se délelőtt, se délután, az ebédet meg éppen befalta. És így is halt meg, hirtelen, mulatás után hajnalban. Estig azt hittük alszik, hét felé nyugtalanul láttuk, hogy erős ajkán légy ül lesben, mozdulatlanul s akkor már félnapja halott volt. De ez később történt, évekkel anyánk kísérletei után és szinte szabályos vége volt apa életének. Élt és meghalt a templomos udvar és egy távoli, idegen világ között, amelyet csak ő ismert, előttünk idegenebb volt az idegennél. Hogy anyánk ebből a világból visszavezesse, meddő kísérlet volt és valószínűleg más, démonibb lelket kívánt volna, mint ez a szelíd asszony, aki ördöggel és angyallal, éggel és pokollal esküdött össze érte.

Ebben az időben jelent meg nálunk először Vargáné, a ház tudós asszonya. Boszorkány volt Vargáné, az ördöggel szövetkezett, éjféle mise idején holt lelkek káráltak körülötte, holdtöltek pedig varázs-italok főttek konyháján és esküdtek, hogy gyógyítani tud bagolymájjal derékfájást, szenteltvízzel lelkiháborodást, barlangi fűvel hűtlen szíveket. A házban kikoszorózottan ült, nem fogadták kínálkozó barátságát, keresztet vetettek, ha látták s csak akkor

jártak át hozzá, ha valami bajt vártak és később fogadkoztak, hogy kiséprözte a betegséget, eloltotta a belső tüzeket. Koratavaszi nap volt, se tél, se tavasz, ragadós golyók voltak a rügyek még. Anyánknak fájt a feje, a belső szobában, az ucca felől feküdt. Apa hatodnapja nem járt otthon, a legények Óbudán látták a braunhakszleroknál, barátja, a hollószárny-bajszú írnok pedig a szépleányoknál találkozott vele. «Te» – mondta anyánk halkán, szelíd szövetséges hangján — «hívd át a Vargánét, beszélni akarok vele. De el ne járjon a szád». Vargané a földszinten lakott a templom felé. Félsötét volt már, amikor nem áldoznak még a világításra és lakás-, ucca tompa, langyosszürke. Kopogtam a konyhaajtón, sokkockás ablakú ajtó az övéké, mögötte piros ágytakaró a függöny. Vargané félrehúzta a függönyt, éles nagy szeme kilesett felém. Éppen fészülködhetett, gyér haja ritka sátorban verte a nyakát, elől pedig óvatosan csípte össze pongyoláját. Azután kinyitotta az ajtót. Itt sötét volt már egészen, csak a tűzhely parázslott narancsosan és a szekrényen a kandur két szeme. «No, mi a baj?» — mosolygott barátságosan. És hogy üljek le, ott a falnál a szék. Első pillanatban nem tudtam szólni. Kísérteties és ördögi volt minden, ez a kihűlő konyha az égő macska-szemmel, a fal gazdasszonyos takarójával, amelyen magas gallérú dali legény csipentett egy tornyos frizurás leány arcába és kacsintott hozzá. A hosszú spárgán Ezra-kakas emelgette begyét s nekicsapott néha felborzolt tollal, kakas-módon az ajtónak. «Varganén!» — siettem az üzenettel — «édesanya hívja, jöjjön át». Vargané élesen, bizalmasan nevetett, mint aki kártyán előre kivetette a fordulatot és most igazát érzi tudományának. «Szedem már magam, menj csak előre. De rá ne lépj ott Ezrára, sánta még a lelkem multkorról». És fölemelte a kakast, beleborzolt hasa puha tollába, félrebillent tarajánál megfogta fejét és szájában melengette csőrét.

Apa másnap hazajött, egy hétig nem vettük szavát, anyánk meg nyugodt volt, néha énekelt is, édes hamis hangján. Ettől kezdve egyre gyakoribb lett Vargané. Este jött, amikor a háznép kint ült már a bedőlt sírok között, mi meg körmenetben jártuk az ismeretlen gödrök halottait, a templom falának lapos köveit, Aloysia Schneyder tört oszlopát és a szulpiciánus nővérek egyrozsa, széljárta sírboltját. Békés holtak voltak ezek, még Berzétéy Sárka se nyugtalankodott, pedig alaposan megforgatta holtában a gonosz. Vargánénál nyitva volt az ajtó, Ezra lépdelt kényesen, berregve a spárgán tégláról téglára. És ezek az esti sugdosások csak nem múltak el. Anyánk bizalmasa lett Vargané, kipirult, ha vele beszélt és ebédkor, a déli asztalnál, félszemmel leste apát: fog-e rajta az este kifőzött varázslat, a bűbajos levek és titkos párlatok. Apa meg nyugodtan, álmos-morcosan ült, magaköré kanyarította az asztalkendőt és itta a levest, amelybe anyánk lopva belefőzött egy darabot a sekrestyesarok halom csontjából, halott kisgyerek karjának pici darabját, amely visszahúzza azt, akinek a szíve kihül és visszafordítja távozó lábait. Ekkoriban járunk a boszorkánybarlangba is fűért. Egyik délután, amikor anyánk a szennyest válogatta szét, Vargané pedig olvasott valami könyvből, a csodálatos

Wágnerről, a hét országban tudós varázslóról, aki éjjel háromágú füvet szedett a kopasz hegyen, aki megérezte az eltemetett akasztófát és ecetfát növesztett a zsványok csontjából — ezen a délutánon találtam valamit a szekrényben, ezüstpapírban két párnahuzat között. Három száraz ágacskát és három porló virágot. Kéket : halványat, pirosat : sápadt vérszínűt, fehérét : koponyasárgát.

Az élet értelme ! — gondoltam borzongva és láttam a halottakat a föld alatt egyenes sorban, epe-arcukat a vak koporsófedélnek fordítva, összekulcsolt ujjaik között pedig a titokzatos, varázslatos jelt. És nem hiszem, hogy az induló életkor félelme volt ez csupán. Több rejtőzött benne : iszonyodás az élettől magától, a kilátástalan csapó-padlós napoktól, melyek észrevétlenül, zajtalanul süllyeszti a föld alá az embereket, oda, ahol végetérnek a fűvek cérnányi, bolyhos gyökerei, a bogarak lapuló lakásai, vakondok járatai és ahol egyedül van mindenki alattomos talajvíz és nyugodt elmulás között. Ez megint Aloysia jegye volt és titkos, bujtogató figyelmeztetése az életre, és ami azontúl van és biztosan nem a föld alatt. Aki ezt ismeri és olvasni tud a három virág szírom-legyezőjéből, megrontja a gonosz varázsát. Micsoda boszorkányság ez itten, micsoda riasztó jel az elmulásról, az élet értelméről! Forgattam ámuló ujjakkal a jelt és meg szerettem volna kérdezni : hogyan kerül ez ide, az élő elevenek közé. Anyánk azonban fölnézett a szennyes-számolásban és szemérmes ingerültséggel kikapta kezemből a jelt.

Másnap az esős idők kezdődtek. Hullott a víz, húsvéthétfő várt a házakra, az utcákra. Ilyenkor gőzölgött a temető, a zsendülő ágakról lassan fátyol szállt föl, a templom lyukas eresze vidáman csorgott. Szürke volt a Duna, táncolt a teteje, a hegy falai eltűntek az esőben, sűrű párákban. «Te velem jössz» mondta anyánk és kabátot vett fel, sisak-kalapot, hegyesszárú ernyőt emelt a kezébe. Megint zaklatott volt és révedező. Nem használtak Vargáné szerei, a gyenge gyermekcsont, a sírból való virág, — kimentünk tehát Kispestre, a híres asszonysághoz. Az út mentén telepek feküdtek el, hosszú sorban barakkok, apró szögletes foltokban bolgár-kertek, a sínek két oldalán. A város végén lakott Kocsisné, a híres asszonyság. Afféle pajtában rendelt, színes hirdetések között, a falon plakátok símultak édes mosolyú nőkkel, barátságos pófájú lóval s fölötte szerelmesek csókja találkozott. Anyánk bement az asszonyhoz. Esteledett már. Én a folyosón vártam a homályos ablakok mögött. Nem értettem ezeket a kísérleteket. Visszahozza-e ima vagy varázslat azt, aki elment? Én addig senkit sem láttam elmenni, a gyerekkor népes társasága változatlanul élt a templom körül és nyilván ezeréves volt mindenki. A napok egyformán végtelenek voltak, az órák percei bicegve jártak és nem multak el soha az évszakok. Messze volt még tőlem az idő, amikor a nap egyszerre kel és nyugszik és közben alig néhány pillanat siet el. Úgy gondoltam, semmi sem változik és nem érttem a felnőtteket, akik ragaszkodnak multjukhoz, életük bevált fogásaihoz és nem hajlandók szenvedni. Vargáné varázslata, a híres asszonyság vajákossága fölött csak egy érdekelt : Aloysia nyugtalanítóan sejtető és riasztóan emlékező

tető jele az élet értelméről. Azután se törődtem a jellel, kit érdekelne a felnövekedett esztendőkből? Én akkor akartam kibontani az életet valami rejtélyes szövevényből, kutatni akartam belsejében, ahogy titokzatos skatulyát nyitnak ki húzódozó ujjakkal. A felnőttek élete azonban menekülés visszafelé, szinte a múltban élnek csak, emlékek közt és nem kívánnak előre nézni.

Persze, Kocsisné varázslata sem segített. — Este, hazajöttünk, anyánk megvallotta, hogy éjjel a jó szellem látogat el hozzánk, pontban éjfél óraütésekor és magafelé fordítja apa értelmét. Apa esőben otthon maradt, félt és iszonyodott a víztől, ilyenkor nem látták az óbudai söntések, budafoki sörmérők. Együtt ettünk. A templom hasig úszott az esőben, a temető elmerült, csak Aloysia Schneyder oszlopa látszott ki kövér virágaival. Nem beszélgettünk, apa ha otthon volt, hamar nekiálmosodott. Vacsora után már ásított is és vetette le a kabátját. «Na, szervusztok, megyek aludni. Az ilyen esőben meghalni se szeret az ember.» Izgalomban vártam a szellem látogatását, mintha a fehér német szűz érkezne meg ismét az oszlop alól. Az óra lassan vitte odébb az időt, a gyerekeket Máli vetkőztette, apa pedig bent aludt, mint ezer medve. Később anyánk is aludni ment, de az eső csak nem pihent. Hosszú zsinórban verte a tetőt, az ablakot, lent Ezra kiáltozott élesen, az óra pedig pontosan, kattogva ütötte a tartózkodó perceket. Éjfél volt éppen, amikor a padló megrecsent. Anyánk félig föltámaszkodott és a sötétben is látszott ijedt, bűnbánó szemén, hogy retteg, mert idecsődítette az elköltözöttek világát, fölszabadította az éjszaka lelkeit. A recsegés lassan haladt a padlón, mintha valóban járt volna valaki keménysarkú cipőben, test nélkül. Megkerülte a diványt, a szekrények mellett hallatszott, aztán befordult apa ágyához. Apa nyugodtan aludt, nem vett tudomást a jó szellemről, aki eljött megváltani az életét. Másnap anyánk remegve, titkos pillantásokkal súgta meg, hogy öreganya lelke volt, látta jól, a szeme szomorúan és aggódva nézett rossz fiára. De, és ezt határozottan látta, fölemelte habfehér karját és intett a páros ágy felé, mintha orvos nyugtatna meg valakit, hogy ne féljen, lesz még itt másképpen is.

De nem lett másképpen most sem és ekkor határozta el anyánk, hogy szent Fortunátushoz fordul, a végső menedékhez, akinek testét épen, csodálatos módon őrzi a budai apácák zárt temploma és aki biztos segítő, ha jó imával kéri. Fortunátusz lebegett akkortól életünk fölött. Magasan és kemény harci díszben, biztos szent pillantással és a budai templom a mi templomunk és temetők fölé emelkedett erős oszlopaival, sötét márványával, halott hidegségével és gyászos pompája, temetési komorsága előlte előlünk ezt a kis világot. Szent Fortunátusz ép teste leszállt az üvegkoporsóból és elfoglalta a babona és ördöngösség helyét, mintha szelíd erőszakkal nemcsak egy embert akarna megváltoztatni, hanem a régi világot is, amely süllyedni kezdett le a halottak közé, az ismerős sírkövek birodalmába abban a percben, amikor anyánk bizonytalanul, végső szükségben először kiejtette a nevét.

* * *

Nálunk szelíd darázs róttá köreit a misét olvasó pap feje fölött, Szent Fortunátusz temploma hallgató volt és merev a verő, szüntelen esőben. Hatalmas kőlapokon jártunk, kegyes alapítók sírlapjain. És minden fekete volt, súlyos arany, roskadozott a szószék, az utolsó ítéletet hirdették rajta harsonázó testes angyalok, Krisztus tündöklött a csúcson, kezében a diadalmas kereszttel és üdvözült lelkek, tiszta angyalok kapaszkodtak a szószék falához. Visszhangot vertünk föl és hangunk elveszett a magas kupolában, a festett képek utolsó ítéleti zivajában. Az oltár előtt kövér lámpás lógott erős, vörös lánggal és hirdette a Legnagyobb Hatalmat, aki jelen van itt élő-elevenen. Nálunk bölcs, kerek szem és két rejtelmes betű jelezte a Legnagyobbat és békességes volt minden. Itt Isten másképpen volt jelen és nagy indulatok verték súlyos szárnyakkal a levegőt. Először találkoztam itt a hatalommal és először éreztem viszolyogva, a félelem szélén, hogy más is van : a Jó Pásztor édes képén túl valami irtózat, valami kimondhatatlan. Anyánk az első sorban ült, kevés ember volt máskülönben is a templomban, lehetett járni a végtelen falak között, lehetett lépésekkel befogni a sötét távolságokat. Itt éreztem először, hogy valahogyan másként is lesz egykor és ez az idő, amelyben élek, csak pillanatokra van s rövid ideig az idill, a nyugalom ideje. Kongtak a sírboltok, üres zászlótartók sorakoztak a padok szélén, apácák vastag fekete imádságos könyvei feküdtek a padok lapján, mint nagy lapos kövek. És mindenütt figyelmeztető komor jelek : a sebzett Istenfia szenvedő fővel, töviskorona alatt, hasítottarcú farkas poroszlók ütése alatt, a végtelen fájdalmú, szüntelen könnyű Szűz, roskadtan a kereszt útja mellett, Szent Sebestyén, fehér húsában szagató ryilakkal, arcán patakzó fájdalom, a sekrestye ajtaján andráskereszten szétfeszített tagokkal, vadóc szakállán a vér cseppjeivel a hitvalló apostol. Különös látomásban vonult el a sötét, hatalmas templom, mögötte élesen, visszahozhatatlan édes fájdalommal tűnt föl az otthoni templom, a kedves Isten-Gyermek születési mosolyával, magyar Erzsébet korai cseresznyeszín rózsáival és egyetlen nyugtalanító jellel csak : a háromszögbe rejtett isteni szemmel. A fájdalmak és kínok közé az otthoni szederfák gömbölyű lila gyümölcsei virítottak, a családias sírok, derűs mécsesek és anyánk babonás játéka egy elmaradt, visszahozhatatlan boldogsáért.

Sötét oltár előtt, ólomszín üvegablak alatt pedig ott feküdt átlátszó koporsóban a szent, aki megszünteti a fájdalmakat, enyhülést hoz a szétszakítottságba. Nagy katona-teste békés aranyruhában, elcsitult vértezetben feküdt, arca felém fordult. Erős vonásain, kemény izmú orcáin, edzett és hallgató száján mennyi béke ! Milyen földöntúli biztos boldogság ! Mennyi zord fegyelem, mosolytalan hit ! Fortunátusz kinyújtózott teste mellett ott feküdt hitvalló kardja, bunkós kopjája, horgas nyila. Milyen más jelei az élet értelmének, mint Aloysia három zöldellő ága, három tarkálló virága ! Az Egyház, — mondta akkoriban a háromszögbe tört szemre anyánk, és most a szent előtt újra ezt hallottam tőle. Kissé megbékélt volt az ima után és alázatos ujjak-

kal, mint aki egy másik partról érkezik, mutatott Fortunátuszra. Fortunátusz pedig halkán, észrevétlenül lélegzett, arca piros volt és kinyújtott karddal, hosszú lépésekkel szállt le hozzánk.

«Életünk küzdelem» — mondta — «hitünk is küzdelem. Álljak oda hozzátok az oltárra és hirdessem néktek ezt? Minek való lenne? Egyszer idejuttok mind, ehhez az oltárhoz, az én csontjaimhoz és látni fogjátok, hogy van más is. Látod, engem keresztrefeszítettek, olajban főztek, fogóval tépték eleven húsomat, és azt hiszed, eltörtek csontjaim, szétfőttek porcogóim, kifordultak véres izmain? Nem számít ez, nem számít semmi. Az izmunk ép lesz, az enyém is az maradt, porcogóink friss és ropogós, húsunk feszes és sebtelen. És azt gondold, a te műved ez, kicsi erődé? A hitedé egyedül, mondom én neked. És Istené». Leült velem a mellékoltár lépcsőjére, üres és vak koporsója alá. Anyánk ismét elől térdepelt, tenyerébe temetett arccal. Körülöttünk eloszlott a templom, oszlopai felszöktek a magasba, visszhangos aranyos kupolája a kék, esőtlen ég lett, szobrai arany angyalok. «Tudod, hogy én talán nem is éltem igazán? Én csak hittem és egyedül egyet akartam : méltó lenni kötelességemhez. Tudod mi ez a kötelesség? Kereszténynek lenni. Láthatsz engem a katonák között. Sátrak lepik el az éjszakát, ponyvák szegik be egyvégtében a mezőket, barna erdők fáit, füst száll elő a bogrács alól, a tűz lángja sárgán csillog a kardokon, földbeszúrt kopják fénylő csúcsain. Ott fekszem a többi között a puszta földön, villogó insigne előtt. Alsom-e vagy ébren vagyok? — hiszek mindig, az álom partjain és az ébrenlét piacán. Tiszt vagyok-e vagy közlegény? — keresztény vagyok. Látod a hadúr, a szakállas, villámló istent és látod a sereg istenét, a csupaszarcú császárt? Nekem nem isteneim, nekem csak Istenem van. Látod a keresztet? — az én keresztem csupán. Látod feszült izmainkat, megszakadt csontjainkat? Látsz a sistergő olajban, figyeled szétolvadó csontjainkat, tűnő porcogóinkat? Látsz a fához kötözötten, látod vonagló húsomat, mellem rostjait, karom békányi ugró izmát a fogó harapásában? De látod-e fájdalmamat, gyötrődésemet, kihűlő szívemet? Egyet láthatsz csak : hitemet és bizalmamat. Azt mondod, katona vagyok, kenyerem a harc, a seb. De nézz meg az erdőben, poros darócban, — a farkas fogai között látod-e mosolygó koponyámat, foszlott inyeim édes nevetését, eloszlott kezemben a bizalmas feszületet? Azt mondod, remete vagyok, — de nézz rám a vár peremén, figyeld a pengő lantot, táncoskedvű cimbalmot és figyelj engem is, ezer a seb bennem, aranyos, vidám ruhám alatt. És nem mondhatok mást, minthogy hitem van. S nézz a szemembe, engem látsz csak benne és nem sereget-e? Jámor hívőket látsz-e vagy kemény katonákat? Édességet-e vagy epét és ecetes szivacsot? Azt hiszed, könnyű, és azt hiszed, ennyi az egész : üvegkoporsó, aranyos-ezüstös köntös, ékes koszorú. De mondd ki utánam : keresztény vagyok és figyeld, mit hallasz. Muzsikát-e vagy zengést? Citeraszót-e vagy visszhangot?»

Én utána nyúltam a szónak, halkán kiejtettem álomnál fojtogatóbb révü-

letben : keresztény vagyok. Erre megzendült a templom, az oszlopok sötét márványa szólt, a szószék arany díszé zendült és mély, egyetlen hang szállt súlyosan a kupola alatt. Kint a délelőtt mintha estébe fordult volna, az eső öntött még akkor is, amikor már a templom ajtajában álltunk. «Csak nem áll el ez az eső» — mondta anyánk és nyitotta az ernyőt. Öreg nénék feketéllettek a kapu íve alatt, a bűnösök és vezeklők elkerített helyén, ahonnan a piros mécsesest csak messziről lehetett látni, elveszetten az oszlopok sötét arányai között. «Nagysága kérem, tessék gyertyát gyújtani a halottjáért.» Anyánk egy pillanatra megállt a szóra, maga elé nézett, aztán keresni kezdett a gyertyák között. Kővéret, izmosat választott, élő ember lelke számára és odatette a többi mellé meggyújtva. Kis szél járt itt, a gyertyák lángja csapdosott nyugtalan szárnyakkal, bevetette ingó fényét a templom sötétjébe, a törpe csonkokról halotti, kormos füst szállt elő. Libbent-lebbent a láng, éles fénnel marta a szent távoli arcát, megvillogtatta csukott szemét, kemény öklét. Kint lassan elfogytak a földszintes budai házak, eltűnt a bokros, meredek hegyoldal, ahol Fortunátusz teste holta után kallódott virító, őszi szőlőtövek között, zsendülő tyúkhúron napokig, míg a kegyes hívek meg nem találták és égő gyertyák menetében az oltár melegébe nem vitték.

Újra otthon voltunk, a kis templomunk és a temető eltűnt a gőzölgő esőben. Az ajtóban anyánk megszorította a kezemet. «Várj» — mondta. Maga elé fordított, — ernyőjéről, bő malaclopómról csurgott az eső. «Ne beszélj arról, hogy Odaát voltunk. Inkább imádkozz a Segítőhöz. Erősebb lesz ő, mint a többi száz praktika. És hátha visszafordítja apádat.» Már a szobában voltunk, meggyújtotta a lámpát és leült elé a délelőtti asztalhoz. Kicsit bámulta a kékmezőjű terítőt, a pipacsos porcellán tálat és mintha küszködne magával, fejezte be a mondatot : «Nem is énfelém és tifelétek, hanem Ő felé. Nekem ennyi is elég». Napokig esett még az eső — a kezdődő lomb, a méregzöld fátylú bokrok, a nyiladozó temető ázott és gőzölgött. Később elment a nedves március, süttött a nap élesen és melegen, a ház kint ült megint a sírokon. Aloysia ott társalgott velük, a nővérek igénytelen nevét azonban elmosta a sok víz és magával vitte örökre. Egyik este apa megint elment hazulról és csak hajnalban került haza. Ihatott, a kabátja kibomlott, fekete bajsza kusza volt, mint a vedlett seprű. De nem énekelt, a nótákat otthagya a cigányoknál. Az ágy mellett elgondolkozva állt, mintha mondani akarna valamit. Aztán meggondolta magát, levetette ruháját és lefeküdt. Meleg reggelre ébredtünk, a sírok között városi madarak szóltak. Délfelé néztünk csak be apához. Légy ült akkor már erős ajkán és nem lélekzett. Mellette mintha Fortunátusz állt volna és mintha nemcsak apa életét zárta volna le tiltó kardjával, hanem a miénket is, az enyémet, hogy sohase térjen vissza többé. De lehet hogy képzelgés volt csupán, gyerekkori láz és csak az első csillag ragyogott a halottra.

GEMELLI ÉS AZ EGYETEMI OKTATÁS PROBLÉMÁJA

IRTA: RUZICKA PÁL

Mult év szeptemberének 28. napján szimbolikus jelentőségű esemény játszódott le Tudományegyetemünk dísztermében. Pázmány Péter háromszázéves egyeteme hittudománykari díszdoktorává avatott egy ferencrendi szerzetest, aki római üdvözlésre lendített karral köszönte meg ezt a kitüntetést. A franciskánus páter névjegyén ez áll: Agostino Gemelli OFM, a milánói Szent Szív egyetemen az alkalmazott pszichológia ny. r. tanára. Mindnyájan tudjuk róla, hogy ugyanennek az egyetemnek egyben a — rektora is. Sőt, ha felapozzuk az egyetemi évkönyvet (1935), ott doktorátusainak és különböző akadémiai vagy más tudományos társulati tagságainak névsora türelmünket másfél, sűrűn nyomtatott lapon fogja igénybevenni. A budapesti kitüntetés ezt a névsort még egy mondattal meghosszabbítja.

A budapesti diploma azonban sokkal többet jelent egy címnél, többet jelent a minden tudományok tudora tudományos érdemeinek elismerésénél. Soha szerencsésebb választása nem volt még Pázmány egyetemének: jubileumán olyan embert tüntetett ki, saját magát is kitüntetve ezzel, aki napjainkban ugyanazt tette meg Olaszországban, amit 300 évvel ezelőtt Pázmány tett meg hazánkban. Számos körülményben megnyilvánuló párhuzamot állíthatunk fel Pázmány bíboros és Gemelli barát között. Pázmány protestánsból lett katolikus — jezsuita — kardinális, Gemelli szabadgondolkodóból: katolikus — ferencrendi — rektor. Katolikuma mindkettőt szerzetbe viszi, hogy később annak kereteiből országok lelki vezéreivé lépjenek elő. Pázmány a Kalauzt írja meg és prédikál, Gemelli konferenciákat tart és megírja — századunk racionális eretneksége: az Olaszországban különösen nagy és széleskörű rombolást véghezvitt idealista filozófia ellen — a Medioevalismus-t (középkoriség), a skolasztika védelmét és alapvető értekezéseket a vallás, bölcsélet és tudomány határkérdéseiről. Pázmány életműve a török hódoltság korába esik, Gemelli életpályakezdetének színtere a liberalizmus, a csódpárlament, a világháború és a szociális forradalmak Olaszországa. Hazájuk jövőjét mindketten egyetemalapítással vélik leghívebben szolgálhatni. De mindketten általános keresztény érdekeket tartanak szem előtt. Pázmány szerint csak egy lelkileg szét nem forgácsolt magyarság tölthette be védbástya szerepét. Gemelli büszkén hirdeti, hogy: «... az olaszok tudják, hogyha a mai nemzetközi életben a bolsevizmus és szabadkőművesség közös frontja ellen kell harcolniok, ezt a harcot nemcsak a maguk, hanem az egész keresztény világ érdekében kell végigküzdeniök». Pázmány, a bőkezű főpap, a nagy-szombati (de Budapestre szánt) egyetemet hozza létre, Gemelli, a kolduló

szerzet tagja, Milanóban a Szent Szívnek szentel tudománytemplomot. Eszköze, mondjuk csak ki: a koldulás. Agitál és agitáltat a katolikus intelligencia körében, a pápától pedig Giornata Universitaria-t (egyetemi napot) eszközöl ki, melyen minden olasz katolikus — a gyárigazgatótól az abruzzói pásztorig — e tudománytemplom perselyébe teszi adományát. S a Szent Szív Egyetem él és virul. Kevés katolikus tudományos könyv jelenik ma meg Olaszországban, melynek egy vagy több cikkét, vagy legalább is előszavát ne Gemelli írná. Cikkeiben a páratlanul sokoldalú tudós, előszavaiban a szellemi vezér nyilatkozik meg. Valóságos műremek minden ilyen előszó: az illető tudományágról szóló szakdolgozatot mesteri kézzel beleággyazza a tudományegészsébe, a szerves katolikum-univerzitásba (egyetemi tevékenység ez is).

Mint szónok és mint író azonban különböznek Pázmány és Gemelli. Pázmány, a gyönyörű magyar barokkpróza mestere csodálatba ejt, meggyőző és magával ragad; Gemelli a szentferenci hagyományok egyszerű nyelvezetén beszél és ír; ha halljuk vagy olvassuk őt, az az érzésünk, mintha laboratóriumasztalnál volnánk együtt vele. Előbb megteremti a kísérlet előfeltételeit: megcáfolja a tévedéseket, majd pedig koponyájának retortájából előbugyog a magashőfokú gondolat: az igazság.

A következőkben a katolikus magyar egyetemi ifjúság számára szemelvényekbe szedtem Gemelli főbb gondolatait az egyetemi oktatásra vonatkozólag. E gondolatok olasz viszonyokat érintenek, ha kifogásokról, ha javítani valókról esik szó. De elméleti megállapításai általános érvényűek s úgy érzem, lefordításukkal sikerül egy levelet fonnom Pázmány jubileumi koszorújába. Köszönet érte Gemellinek.

Bibliográfiát az olvasás megkönnyítése végett csak cikkem végén adok.

Az olasz egyetemek kritikája a Gentile-reform előtt

Hogy az olasz egyetemek problémájához hozzáférjünk, előbb azt a kérdést kell eldöntenünk, hogy mi valójában az egyetem? Az egyetem nemcsak olyan főiskola, ahol valamely mesterség gyakorolhatásához szükséges anyagot tanítják, hanem elsősorban iskola, melyben olyan embereket nevelnek, kik majdan vezetésre lesznek hivatva a nemzeti élet minden területén. Az ilyen irányú nevelés akkor éri el célját, ha az egyetemi oktatás nem valamely tudományág eddigi eredményeinek közlésére helyezi a fősúlyt, hanem arra, hogy a diákoknak tudományos módszert adva, megtanítsa őket az eredményes kutatómunkára. Nem szükséges, hogy az egyetemet végzett ifjúság súlyos ismerethalmazzal vigyen magával poggyászában; jobban megfelel a célnak, ha tanulóévei alatt egy olyan kulcsot sikerült kikovácsolnia magának, mellyel megnyithatja tudományágában a gyakorlati alkalmazás és a továbbkutatás útját.

Az egyetemnek azonban a felsőfokú oktató-nevelő feladaton kívül még egy másik hivatása is van. Az egyetem műhely, melyben gondolatokat termelnek, a gondolatokat tanná szélesítik s előkészítik e tanoknak az életben való hatályosítását. Ez a megállapítás valóban széles és általános érvénnyel bír, mert egy nemzet sem számíthat fellendülésre és nagyságra a jövőben, ha a jelenben nincs virágzó egyetemi élete, ha nincsenek kialakulófélben levő eszméi és tanai.

Az imént vázolt célnak ma (1921) az olasz egyetem nem felel meg. Kevés tiszteletreméltó kivételtől eltekintve az egyetemi ifjúság csak arra törekszik, hogy életpályáját elindító diplomára tegyen szert. Ez a hiba az ifjúság oldalán. A többi magán az egyetemen nyilvánul meg. Az egyes karok letűnt idők eszmevilágába merevedtek bele, nehézségeket gördítenek új, társadalmi szükségszerűség folytán kívánatos tanszékek felállítása elé; a tananyag beosztása merev és elvont kategóriák szerint történik, figyelmen kívül hagyva a tudomány állandó fejlődését. Az egyetemi tanárokat az állam küldi ki, miután nem addigi munkásságuk, hanem vizsgarendszer alapján választotta ki őket. Így gyakran nem a legalkalmasabb, hanem a legismertebb és a legpártfogottabb nyeri el a tanszéket. Valami névtelen bürokrácia uralkodik az egyetemeken, melynek útvesztőjében hasztalan keresnők a felelősség-tudatot. A tanárok a tanszékekre rendszerint már kiábrándultan és fáradtan érkeznek el: ezért, meg a laboratóriumok és könyvtárak hiányos felszerelése miatt is, nem törődnek többé a tudományos kutatással.

A legfőbb baj azonban, hogy az egyetem nincs semmiféle kapcsolatban a nemzet életével, gyökérzete nem ereszkedik annak tápláló talajába s így tevékenysége nem gyümölcsöző. Ennek oka részben a magántanári intézmény kiépíthetlensége; pedig ennek megfelelő támogatása és főleg nagyobb tekintéllyel való körülvevése lehetővé tenné egyrészt, hogy a nemzet maga is résztvegyen időszerű kérdéseinek megoldásában, másrészt, hogy a tudományos kutatásban egészséges konkurrencia fejlődhessék ki.

Az egyetemi probléma megoldása: a helyes tanszabadság

Az egyetemi probléma nem egyéb, mint a tanszabadság problémája. Az egyetem közigazgatási és didaktikai autonómiájáról és szabadságáról van itt szó és nem a tanításbeli szabadságról, hiszen ez amúgy is túlnagy és nem egyszer még az állam biztonsága ellen is visszaélnek vele. Különböző ellenvetésekkel kell itt szembenéznünk. Nincs-e ma szabadság az egyetemeken? Nincs-e jogában minden tanárnak megvédenie az igazságot? Volt-e szó Itáliában valaha is arról, hogy az egyetemi oktatás megszorításokat szenvedett volna? Sőt nem adta-e az olasz állam nagy szabadságszeretetének tanujelét akkor, amidőn az Egyház által elítélt és eretnekeknek bélyegezett tudósokat hívott meg az egyetemek katedráira?

Ezek az ellenvetések a tanítás szabadsága helyett a tanításbeli szabadságot hirdetik: nem szabadságot az iskoláknak, hanem szabadságot az iskolákban.

Furcsa fogalom a szabadságé. A régi bölcsesség azt tanította, hogy a szabadság csak a rendben hatékony s ez az igazság seholsem oly nyilvánvaló, mint éppen itt. Mert ha az egyetemen a tanításban van a szabadság, akkor az nem a fejlődés kútforrása, mert nem a rendért van, nem működik közre a rendben. Az oktatást nem organikusan rendezetté, hanem kaotikussá teszi és atomizálja azt! A gondolatnak legfontosabb életfeltétele a szerveesség; mi történik, ha ez éppen az egyetemről hiányzik? Ha egy tanár lelép a katedráról és pár perccel később ugyanerről a helyről egy másik tanár a homlokegyenest ellenkező igazságokat hirdet, könnyen elképzelhetjük az ilyesminek nevelő hatását az ifjúságra. Az ilyen egyetemi oktatás felelős azért a szkepticizmusért, mely megmérgezi az ifjúság lelkét. A gondolatszabadságon alapuló tanszabadság megöli végül magát a gondolatot, mert megsemmisíti szerveességét. A tanszabadságnak csak egy formája lehet helyes: szabadságot az egyetemek alapításának és vezetésének. Mindenkinek jogában áll, hogy a neki megfelelő egyetemet válassza tanulmányai színhelyéül.

A Gentile-reform és kritikája

A Gentile-féle reform egy lépést jelent az olasz egyetemi probléma megoldásában. Az 1923 szeptember 23-iki királyi rendelet három csoportba osztotta az olasz egyetemeket. 1. Az elsőbe 10, teljesen az állam pénzén eltartott, de egyébként didaktikai és közigazgatási szabadságot élvező egyetem tartozik, melyek között megtaláljuk a dicsőmultú nagy olasz egyetemeket is. Székhelyeik: Róma, Bologna, Pavia, Padova, Genova, Pisa, Napoli, Torino, Palermo, Cagliari. 2. A második csoportot azok az egyetemek képezik, melyek az államtól csak segílyt kapnak: Bari, Catania, Firenze, Macerata, Messina, Milanó, Modena, Sassari, Siena, Parma. 3. Végül a harmadik csoport a szabad egyetemeket foglalja magában. Jogi személyek vagy magánosok az alapítói és fenntartói. Statutumukat a kir. rendelet szabályozza. Ide tartozik: Camerino, Ferrara, Perugia, Urbino és Milanóban a katolikus Szent Szív egyetem.

A Gentile-reform szerint a szabadegyetemek maguk is az állam keretén belül működnek; éppen úgy osztogatnak diplomát, mint az állami egyetemek s ezeknek a diplomáknak itt is, ott is csak tudományos értékük van: a foglalkozás gyakorlására csak az államvizsga képesít, mely eképpen ellenőrzi s ha úgy találja, szentesíti az egyetemi kiképzést. Az egyetem saját életét tekintve, szabad tehát, különösen anyagi javait illetőleg, de nem szabad a tanári kinevezésben: ez részben még mindig az állam kezében van. Így a szabadegyetem is az állami mehanizmus egy részét képezi és mint közjogi szervnek az a feladata, hogy közreműködjék az államban a nemzeti műveltség kialakításán.

A szabad konkurrencia tehát ki van zárva az egyetemek között, csupán az állam által rájukbízott feladat megoldásában vetélkedhetnek. A milánói katolikus egyetem örömmel veszi ezt a korlátozott szabadságot is, annál is inkább, mert míg a szabadegyetemek közül az első négy már régebben létezett, addig a Szent Szív egyetem, — mely egyetemi jogok nélkül már 1921 óta állott fenn — a Gentile-reformban kapta meg teljes egyenjoguságát. A kormány a legmesszebbmenőbb előzékenységet tanúsítja a katolikus egyetemmel szemben, amit az is bizonyít, hogy már nyolc ízben engedélyezett statutum változtatást.

A Szent Szív egyetem statutumának első paragrafusában eképpen jelöli meg célját : . . . a katolicizmus elveihez simuló erkölcsi neveléssel és ez elvekhez alkalmazkodó felsőfokú oktatással előkészíteni az ifjúságot a tudományos kutatásra, a közhivatalokra és a szabad pályákra. — Ebben a célkitűzésben sokan egy, a tudomány elé biggyesztett katolikus jelzőt véltek felfedezni. Lássuk erre vonatkozólag Gemelli választát.

A katolikus tudományosság

Értsük meg egymást jól. Nem akarom azt állítani, hogy létezik egy katolikus tudomány. A tudomány célja az igazság felderítése ; az igazság egyetlen és nem is lehet más mint egyetlen, amiből következik, hogy bármily szempontból is nézzük a dolgot, mindenki számára csak egy és ugyanaz a tudomány lehetséges : katolikusnak és ateistának, zsidónak és pogánynak egyaránt. Igaz, vannak katolikusok, kik mindenképpen és mindenütt különbözni akarnak a többiektől, aminthogy vannak katolikus ellenesek, kik éppen e beállítottságuk folytán kényszerítik a katolikusokat az elkülönülésre. De aminthogy minden egy nemzetbeli állampolgárnak egy hazája van ; amint mindenki számára egyforma a iustitia, úgy mindenkinek csak egy tudománya, bizonyos értelemben csak egy igaz filozófiája és — legyen szabad kimondanom, — csak egy *igaz* vallása lehet.

Maradjunk azonban a tudománynál. Ha igaz az, hogy vannak tudományágak, melyekben nem juthat szerephez a tudós vallási és politikai meggyőződése, társadalmi felfogása, hajlamai, érdekei és gondolkozásmódja, úgy e csoportba talán csak a matematikai tudományok tartoznak. (Azért mondom talán, mert talán ez sem.) Az összes többi tudomány (a fizikában a legújabb időkben keletkezett forradalmi doktrínák kényszerítenek, hogy ezt a tudományágot is idesoroljuk) művelői mind olyan emberek, kik magukban hordanak nemzeti örökségeket, szociális, vallási és politikai meggyőződéseket, egy szóval akik a tudományos kutatásba — mely nemcsak a tények leírásából áll, hanem azok értékeléséből és magyarázatából is — beleviszik saját egyéniségüket.

Ebből az következik, hogy a katolikus tudósok, ha hűek maradnak a

tudományos módszertan szabályaihoz, joggal vihetik be kutatásaikba a katolikus jelleget abban a szilárd meggyőződésben, hogy hit és tudomány között nem lehet összeférhetetlenség, ha a hit a kinyilatkoztatáson, a tudomány pedig a módszertan szabályain nyugszik.

A katolikus jelleg bevitele a tudományos kutatásba határozott és üdvös többletet fog jelenteni. A katolikus tudóst vallása arra ösztökéli, hogy minél nagyobb igényekkel lépjen fel az igazság bizonyítása körül. A katolikus kritériológia, mely állítja és bizonyítja elménk azon képességét, hogy az igazság birtokába juthat, kimutatja, hogy míg a kutatás végén jelentkező szisztematikus kétely szkepticizmusba és a tudomány értékének tagadásába visz, addig a kutatás elején tanúsított tudományos kétely ösztökélő erőt jelent a bizonyosságért vívott harcban. Nem nehéz bizonyítanunk továbbá a tudományos módszertan katolikus gyökérzetét. Létezik egy bizonyos anyaelv (idea mater), amely elhatározó és elsődleges jelentőségű a tudományra nézve, mert annak kiindulási pontját és végállomását is jelenti. Ez az elv a rend. A tudomány nem tesz egyebet, mint felfedezi, megvilágítja és bizonyítja ezt a rendet. A tudomány «idea-rend»-jének a valóságban a létezők rendje felel. Ez utóbbi az előzőnek előfeltétele, mely nélkül semmiféle tudomány sem létezhet. A létezők rendje pedig teljesen beleolvad a Gondviselésről szóló katolikus dogmába.

A Katolikus Egyetem értéke azonban nem merül ki abban a jellegben, melyet a katolicizmus nyom a tudományos módszertan arculatára. Annak a ténynek, hogy ma katolikus újjáéledésről beszélhetünk, egyik oka kétségtelenül az, hogy a világválság leghívebb magyarázatát a gondolat, az élet, a társadalmi együttélés és az erkölcs egységének a megsemmisülése adja meg. Ezt az általános, mindenre kiterjedő egységet van hivatva újrateremteni a katolicizmus: ezért fordul hozzá korunk újra bizalommal. A katolikus egyetem azoknak a dicső középkori egyetemeknek a jogutódja, melyeket az Egyház azért alapított, hogy a barbár-korszak végén a hittel együtt megmentse és megőrizze a világ kultúrkincseit. Korunk civilizációját a megsemmisüléstől megóvni az az egyetem lesz képes, mely visszaadja a tudományoknak a szervességet, amely gondolat-egységet teremti, amely katolikus.

Bibliografia

Gemelli általános érdekű műveit az «Idee e battaglie per la coltura cattolica» (Gondolatok és harcok a katolikus kultúráért) c. kötet foglalja magában. Megjelent Milánó, 1933. U. ott: Il mio contributo alla filosofia neoscolastica. Francescanesimo c. könyve magyarul is megjelent. Szakmunkáit (orvosi és lélektani) l. a «Vita e Pensiero» kiadó-vállalat katalógusában.

A milánói katolikus egyetem statutumát l. az 1935-iki évkönyvben: Annuario della Università Cattolica del Sacro Cuore, történetét pedig: Pio Bondioli: L'Università cattolica in Italia dalle origini al 1929. Milano. Vita e. Pensiero.

„CONSUMMATA“

MARIE ANTOINETTE DE GEUSER LEVELEI ÉS LELKI NAPLÓJA

(Folytatás.)

HARMADIK RÉSZ.

„Isten egyedül” ... „Isten minden” ...

1912—1913.

1912 április 15.

Vannak olyan pillanataim, mikor látom a kardot, mely mindent elemészt ..., de általában nem látok semmit ..., minden a mélyben halódik ..., minden megsemmisül azáltal a megmagyarázhatatlan, kifejezhetetlen szenvedés által, *melyet csak Isten ismer!* ...

Nem tudom, hogy hol vagyok. A személyes szenvedések nem érintenek, vagy ha érzem is őket, nem akadok fönn rajtuk ..., mielőtt én még ezeket a kereszteteket a Szeretet kohójába dobhatnám, elhamvadnak benne, mert maguktól vetik bele magukat. Így, *meghalva* a világnak, *meghalva* magamnak, *teljesen* ezalatt a *titokzatos isteni kés* alatt vagyok, *mely mindent elemészt* ..., semmisem akadályozza meg abban, hogy egészen a *mélybe* vájjon ..., hogy *mindent keresztüljárjon* ...

Mindent *odaadtam* Neki ... És Ő mindent *elvett* ..., nincs már semmim, semmim..., nincs semmi támaszom ...

Hagyom magamat a végsőkig elemészteni anélkül, hogy dicsőítésemet megszakítanám ...

Isten egyedül.

1912 április 24.

Kedves Nagybátyám!

Nem csinállok most semmi tervet a jövőre, hiszen azt sem tudom, meggyógyulok-e? Édesdeden kipihenem magamat, ebben a vak ráhagyatkozásban imádott Atyám karjaira. Nincs semmilyen irányban sem kívánságom. Élek, hogy működhessen és szenvedhessek még, akár egészségesen, akár betegen, ez engem egyformán boldoggá tesz. Ha pedig holnap kellene meghalnom, akkor is megelégedett leszek.

Ha a munkát nézem, mely lelkemben még végbe kell, hogy menjen, azt hinném, hogy még sokáig fogok élni; viszont tudom, hogy Ő egy szempillantás alatt be tudja fejezni az áldozatot; teljesen ráhagyatkozom hát és kimondhatatlanul élvezem, hogy semmit sem tudok ... Úgy érzem, mintha az események fölé helyezett volna, a szenvedések fölé is, melyek a teremtmények részéről érhetnek, de még a lélek legtitkosabb szenvedése fölé is, úgy hogy közvetlen ennek a titokzatos isteni kardnak a munkája alatt vagyok ... Hagyom magamat teljesen megsemmisíteni, örömmel, hálával és szeretettel. Nagyon szenvedek ezalatt az *általános* föláldozás alatt ... Nincs semmi támaszom, semmi vigasztalásom, de mérhetetlen békében vagyok és ez a boldogságom.

Dicsőítse meg Magát a Szeretet Nagy Istene szegény kis teremtményében, tegyen vele, amint Neki jól esik és ahogy Neki jól esik. Teljességgel Rábízom magamat.

Marie de la Trinité.

* * *

Kell, hogy *kitérők* nélkül kövessem mindig Isten Akaratát, *magammal mitsem* törődve . . . , a teljes odaadásban maradjak és menjek előre mindenen keresztül, nem törődve azzal, hogy fáj-e, vagy sem . . .

Magamon felül kell, hogy maradjak . . .

Egyedül Isten, egyedül Ő ! . . .

* * *

1912 május 5.

Hogy lehet élvezni az idelenti dolgokat, vagy szenvedni alattuk, ha Istent bírjuk ? . . .

Majd *ha egészen meghalt és átalakult* természetem már csak *egyedül Isten* után vágyódik, Ő Maga lesz a jutalma : Magna nimis . . .

* * *

1912 május 6.

«Élni *meghalva*» . . .

Belevinni minden bátorságomat és minden szeretetemet cselekedeteimbe, de *minden ragaszkodás nélkül* . . .

Úgy tenni mindent, hogy *semmi se érintsen* . . .

* * *

1912 május 7.

Magamon kívül foglalkozzam mindennel . . .

A *tökéletes kifosztottságban* munkához látni . . .

Ha a természetem már *csak egyedül Istent fogja kívánni*, akkor *teljesen be fog telni Vele* . . .

* * *

1912 május 8.

Az *én-emen kívül* foglalkozni . . .

Ne ragaszkodjam még ahhoz sem, *amit Isten akar*, csak *egyedül Istenhez*, Aki akar . . . Egyedül Istent lássam . . . és *Benne maradjak* . . .

* * *

1912.

Kedves Nagybátyám !

Tíz napot körülbelül ágyban töltöttem és csak a két vasárnapon volt szentmisém és szentáldozásom. Semmi bajom sincs, csak nagy fáradtságot érzek, azt mondják, túl-erőltettem magamat . . . Én ezt nem hiszem, mert hiszen semmivel sem tettem többet mint máskor.

Őnnel mégis megvallom, hogy mi az, ami kifáraszt. Ez az állandó ellentállás a belső hívásnak, amellel, hogy kifelé mindig jókedvű akarok maradni. Bár az akaratom nem fárad ki, a testem mégis kimerül kissé.

Kész vagyok mégis folytatni a küzdelmet, csak figyelmeztetni szeretném önt, hogy bár nem hiszem közelinek a haláloamat, mégis testi erőmnek végén vagyok.

Megteszek mindent arra, hogy ezt a külső burkolatot kijavítsam, mert még távolról sem ittam ki a kelyhet, melyet számomra készített, de bízom abban, hogyha az engedelmesség úgy követeli, Isten is fog hozzá erőt adni.

Csak figyelmeztetni akartam Önt, hogy egyszerűség híján a kitűzött idő előtt el ne essem.

Ezek között az isteni megvilágosítások között, melyekben semmi érezhető vigasztalást sem kapok, nagy elhagyatottságot érzek; elmélkedni is képtelen vagyok... Egy tulajdonságnak a szemlélése minden egyebet elhomályosít és mikor vége van, olyan szenvedést érzek, amely csak Istentől eredhet, azért teljesen érthetetlen is számomra. Ez olyan valami, amely messze túlszárnyalja az én fölfogóképességemet.

Ezek a világosságok rendesen egyenesen a lélekbe hatolnak, a test csak valami mázsás súlyt érez, amely majdnem agyonnyomja, nem tudom ezt jobban megmagyarázni. Isten néha mégis a testet is hatalmába kerítette, bizonyosságul annak, hogy minden fölött uralkodik. Ennek minden erőmből ellentálltam, de éreztem, hogyha Ő úgy akarta volna, minden ellenállásom lehetetlen lett volna.

Marie de la Trinité.

* * *

1912 június 2—3—4.

Isten a *legmélyebb titokban* és fölfoghatatlan mélységekben dolgozik a lelkemben!...

Bár *elvdaszt, elkülönít, kiüresít és teljességgel kimerít*..., nagyon kevés az, amit én adok Neki..., mert, ha Ő Egyedül akar bennem lenni, akkor a *Maga Teljességében* akar ott lenni... «Ego ero merces tua *magna nimis*!...»

Igen, túlontúl nagy...

Mennyire semmi minden földi dolog!...

A teremtmények oly kevésbé maradandók!...

Milyen semmi az az «én», aki agonizál!... Még ha *igazán mindent* el is hagytunk, milyen kevés mindez azért, hogy Őt megtalálhassuk, Őt!... *A Szeretetet Magát!... Mindennek a Teljességét!...*

Ha Ő van Bennem *egyesegyedül*, mindent megtalálok Benne!...

A hitet, mely mindent *valódi* értékében mutat...

Isten Jelenlétét... A világot kormányzó *Végtelen Szeretetet*... Ezt a Nagy *élő és szerető* Istent, Ki mindig jelen van bennem... *Mindent lát... Mindent tud!... És szeret engem!...*

* * *

1912 június 3.

Kedves Nagybátyám!

Csendre és magányra volt szükségem és Ő minden kilátás ellenére megszerezte ezt nekem... Itt folytatja munkáját, olyan mélységes titokban, melybe képtelen vagyok behatolni.

Nem szabad fontosságnélküli dolgokon fönnakadnom..., hogyan is gondolhatnék másra akkor, mikor Isten, a világot kormányzó Végtelen Szeretet, ez a Nagy Élő és Szerető van a lelkemben?...

Ó! milyen boldogsággal hagyok el mindent, hogy lelkem kis cellájába vonuljak vissza és elvesztsem magamat Annak a végtelen szeretetében, Aki elrejtve él bennünk! Megértem, hogy Isten minden és ha *egyedül* hagyom a lelkemben, meg is talállok Benne *mindent*...

Csak, sajnos, nem elég élő a hitem ahhoz, hogy ezt állandóan lássam; még mindig elszórakoztatnak és elvakítanak semmiségek, ahelyett, hogy mozdulatlanul megmaradnék az Igazságban...

Isten állandó Jelenvalóságának a tudata nem él mindig ugyanazzal az intenzitással a gondolataimban... Nem tudom, hogy földi jövőm hogyan fog alakulni, csak azt tudom, hogy másképp mint a magányban, nem fogok élni tudni.

Marie de la Trinité.

* * *

1912 június 12.

Közvetlenül Isten *működése* alatt kell maradnom...

A *Békében* keressém Őt..., de csak egyedül Benne Magában...

Ne támaszkodjam valamilyen gondolatra, ha Hozzá megyek...

Mindent elhagytam és sajátmagamat is elhagytam *valóságosan*... A teremtmények már *semmik* számomra... Már azt sem tudom, mit érzek, vagy mi van rám hatással..., semmi sem érint már...

Természetemnek nincs más vágya, *mint Isten*. *Egyedül Ő*... tud *betölteni*.

* * *

1912 július 15.

Teljességgel fölolvadok az Ő Imádandó Akaratában, hogy semmit se lássak *csak Istent*!...

Ő *Egyedül Minden*!...

Szemlélem az *Atyát*..., a *Fiút*...

* * *

1912 július 16.

Kell, hogy átformálni hagyjam magamat *Általa, Őbelé*!...

Ha mindent *jelemésztett*, ezt azért tette, hogy *egész Teljességében* adhassa Magát!

* * *

1912 július 17.

Mennyire *semmik* az idelenti dolgok!...

Igen, Jézusom, Te valóban a *legellenállhatatlanabb* Vőlegény vagy!...

Az Atya..., az én Atyám...

Mária..., az én Anyám!...

* * *

1912 július 18.

«Nostra conversatio in Coelis est»...

Ne társalogjak mással, mint azzal az Atyával, Aki «Minden Szeretet», a Fiúval, Aki a «Tiszta Szeretet» és Akit Ő «Vőlegényül» ad nekem... és a Virgo Purissima, — az én nagyon szeretett «Anyámmal»...

Már csak ezzel az *új családommal* éljek, ezzel a *királyi* családdal, kik nyomorúságom ellenére is királyi módon fogadnak engem ! . . .

* * *

1912 július 20.

Hogy mindent elhagytam, be lettem vezetve Királyi Családom körébe. Milyen jó is, ha már semmit sem látunk a földből . . ., együtt élni az «Atyával», Mindennek a Teremtőjével, Tökéletességével és Teljességével . . . A Fiúval, ki hasonlóan az Atyához, a «Teljes Szeretet» és az én lelkem Völegénye . . . Máriával, a tisztaságos Szűzzel, az *én Anyámmal* . . .

Milyen jó is Velük élni az *Ő életüket* a Szereteteiben . . .

Részt venni Máriával abban az imádandó társalgásban, mely öröktől fogva folyik a Szentlélek által az Egységben . . .

* * *

1912 július 21.

Isten itt van . . . mindig ! . . . Hogyan engedhetném hát magamat a fájdalom által befolyásoltatni? Vagy fontosságot tulajdonítani olyasminek, aminek semmi fontossága sincs? Vagy nem volna más gondom, mikor ilyen titokkal állok szemben ? . . .

Ne lássak már semmit a földön . . ., csak *egyedül Vele* törődjem . . .

Ne éljem már csak ezt a természetfölötti életet új családom kebelén . . .

Milyen elragadó ez az Örök társalgás és milyen változatos az egységében.

Társalgok az Atyával az örök Teremtővel, Tökéllyel és Teljességgel és betekinthelek a fölfoghatatlan Szeretet pillantásával Mindennek a Központjába, magába a Mindenségbe.

Ez a kis semmi azután Völegényével isteni kedveskedésben áradozik, az Atya és Mária szeretetteljes tekintete alatt.

És szemlélhetem, Máriával szeretett Anyámmal Azt, Aki királynővé tett bennünket . . .

Itt van végre a Megtestesült Ige titka . . . Jézus-Megváltó áldozatának és a «Regina Martyrium»-nak titka, ezekbe mélyedek el Velük együtt az Atya dicsőségére.

Mindez a Szeretet Lelkében megy végbe, Aki az egész Királyi Családnak a Lelke ; minden a Szentséges Szentháromság csendjének örök csendességében történik.

Az Atya, Fiát adva nekem Völegényül, kinyilatkoztatta magát, mint soha ezelőtt . . ., megértette velem, hogy valóban királynő vagyok és az Ő Szeretetének a gyermeke . . .

Imádot Atyám . . . Szerelmes Jézusom, Mindenem . . . Szeplőtelen Anyám . . . Szent Lélek, élesszétek ezt a mi családi életünket . . . Növeljétek

a szeretetemet ... Tegyétek teljessé az egységet azzal, hogy elszakítjátok a kötelékeket, melyek a földhöz kötnek ...

Ó! Atyám, szenteltessék meg a Te Neved ... *Jöjjön el a Te országod ...
Legyen meg a Te Akaratod a földön, miként az Égben ...*

* * *

1912 július 26.

*Egyedül Isten, Egyedül Ő.
Csak Királyi Családom körében éljek ...
Összehasonlítás Közte és a többiek között ...*

* * *

1912 július 28.

*Éljek folytonosan Isten jelenlétében ...
Ők mindig itt vannak velem ...
Éljek Velük ...*

* * *

1912 július 31.

*Jézus ... Benne lakozik az Istenség Teljessége ...
Az Ő életüket éljem ... a Szentlélek által, a Szeretet egységében.
Legyen a lelkem igazán az «imádság háza» ...*

* * *

1912 július 31.

Kedves Nagybátyám!

... Ami a lelkemet illeti, a legboldogabb teremtes vagyok, akit a föld valaha is hordozott. Egyedül Isten Mindenem, Benne a lelkem olyan tökéletesen a helyén érzi magát, olyannyira betöltve, hogy azt kell hinnem, ez az isteni elem az egyedüli atmoszféra, melyre teremtvé lett.

Ez azért nem mindig a tiszta boldogság, távolról sem; de ha az egyesülés mindig teljesen betöltené, többé nem szenvedhetnék, pedig Ő kívánja, hogy még szenvedjek.

Marie de la Trinité.

Magnificat Dominum mecum ...

* * *

1912 augusztus 5.

*Be vagyok zárva a világnak ...
Benne kell maradnom ...
Jézus Szentháromság.
Isten állandó Jelenléte ...
«Aki engem lát, látja az Atyát.»*

(Folytatása következik.)

verseghi Nagy Erzsébet fordítása.

Dr. IMRE VIDA :
Das Problem des Aufstieges.

— Társadalombölcseleti tanulmány. —

A legnagyobb példányszámú, magyar szerzőtől való németnyelvű tudományos munka.

Eddig 15.000 példány fogyott el belőle.

Tárgya: az emberi magasztörés fenomenológiai mibenlétének és centrális problémáinak vizsgálata.

A legnagyobb élő tudós szaktekintélyek bírálata a műről:

Prof. SPRANGER: «Eddig nem sejtett összefüggésekre mutat rá a könyv, mely a lélek dolgaiban felette mélyen lát. Sokat tanultam belőle.»

ALOYS FISCHER: «Minden szava ráébresztő (einleuchtend), kiválóan finom szellemű írás...»

RICH. HOENIGSWALD: «Ritka világos és könnyen áttekinthető tanulmány. Döntő megállapításaival egyet tudok érteni.»

Prof. J. C. L. HAMMES (Brüsszel): «Nélkülözhetetlen mű mindazok számára, kik az emelkedés kérdéseit gyökerekig hatoló tudományos rendszerezéssel akarják maguknak öntudatossá tenni». (Mededeelingen, 1914. januári szám.)

Prof. TH. K. BRAUER: «Amit a szerző elmond, azáltal is ahogyan mondja, különösen találóan hat. Szívesen, örömmel hagyja magát az ember vezetni tőle. A bezáró fejezet igazolja, hogy örvénylő mélységekig is biztosan tud nyúlni.» (Köln. Volkszeit, 1922. XII. 31.)

DEBJATIN (Moszkva): «Bár felfogásaival, elfogult szemléletével soha nem érthetünk egyet, el kell ismernünk, hogy riszteleket érdemlő, teljes lélekkel írt, a legmélyebb mélységeket megtalálni akaró tudós-próbálkozás». (Profesionalni vestnik, 1934. 5. sz.)

Prof. SAUER: «Vidának sikerült a tárgy által megszbott tapasztalati objektumot a «hétköznapiágok» felszínéről tudományos magaslatra helyezni és az egy-szeri jelenségekből sajátos normákig hatolni». (Wirtschaftsnachrichten, 19. évf. Nr. 33.)

Prof. PETER PETERSEN (Jéna): «Standard munka. Mély, alapos s alkalmas arra, hogy kiinduló pontja legyen az emelkedés bölcseleti tanulmányágának». — (Päd. Schwarzsche Vakanzenzeitung, 1934. május.)

R. Oldenbourg kiadása, München és Berlin.

A könyv ára 6 RM. — 25%o. Megrendelhető az «Uj Kor» és «Vigilia» kiadóhivatalában.

UJ KOR

aktív katolikus organum.

VIGILIA

egyetemes katolikus szellemiség folyóirata.

Együttes előfizetés az UJ KOR-ra és a VIGILIA-ra egész évre 12 pengő, félévre 6 pengő, negyedévre 3 pengő. Havonként is fizethető és ekkor havi 1 pengőért kapja mindkét folyóiratot kb. 1500 oldal terjedelemben. Külföldön a két lap együtt egész évre 16 pengő, félévre 8 pengő.

Képviselőleteink : Romániában, Csehszlovákiában és Jugoszláviában.

BÚVÁR

természettudományi és technikai folyóirat

Alapító szerkesztő:

LAMBRECHT KÁLMÁN

*

«Minden számában száz pompás képpel illusztrálja szakírók időszerű kérdésekről szóló cikkeit. Eleven, változatos, közérthető s mégis magas színvonalú. Világnézeti szempontból nem találtunk benne kifogásolni valót» — írja a KATOLIKUS SZEMLE tavalyi évfolyamának 375. lapján

Megjelenik minden hó 15-én. ~ Egy évre P 9.60

*

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

IV. ker., Egyetem-utca 4. sz.

FRANKLIN-TÁRSULAT KIADÁSA

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

könyvesboltjaiban :

Budapest, IV., Kecskeméti-u. 2.,

Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-út 22.,
Cegléd, Rákóczi-út 2., — Győr, Deák Ferenc-utca 2.,
Pécs, Széchenyi-tér 18., — Szeged, Kárász-utca 10.,
Debrecen, Szt. Anna-utca 10-12.

minden jó könyvet,

imakönyvet,

tudományos könyvet,

díszmunkát,

lelki olvasmányt,

ifjúsági, mese-

és képeskönyvet,

regényt,

naptárt,

zeneművet

**megtalálhat, meg-
rendelhet, beszerezhet a legolcsóbb áron.**

STEPHANEUM NYOMDA R. T. BUDAPEST
VIII. kerület, Szentkirályi - utca 28. szám.
A nyomdásért felelős: ifj. Kohl Ferenc.